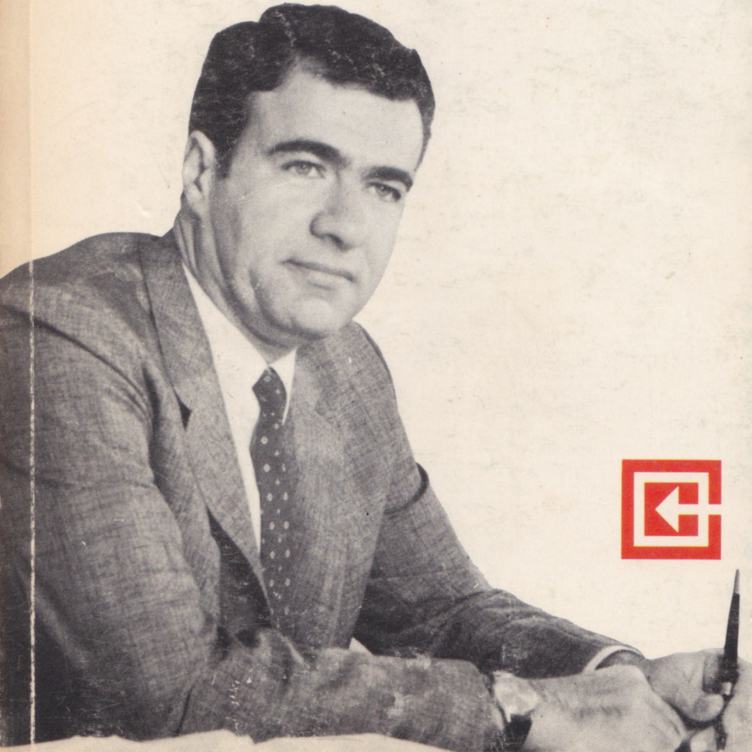
Η ΝΕΑ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΒΙΠΕΡ

ΔΡΑΧΜΕΣ 14
200 ΣΕΛΙΔΕΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΑΛΑ

Η ΚΡΙΣΙΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Κάθε ἑβδομάδα μπορεῖτε νὰ διαλέξετε ἀπὸ μιὰ ποικιλία τίτλων καὶ συγγραφέων, ποὺ κυκλοφοροῦν ταυτοχρόνως καὶ θ' ἀποτελέσουν ΠΛΗΡΕΙΣ ΣΕΙΡΕΣ μυθιστορημάτων (ἀστυνομικῶν, κατασκοπίας, αἰσθηματικῶν), ὅπως ἐπίσης σειρὲς Ἑλλήνων καὶ ξένων κλασικῶν, Ἱστορικῶν ἔργων, Νομπέλ, μπέστ - σέλλερς, ἐπιστημονικῆς φαντασίας κλπ.

ΧΩΡΙΣ ΠΕΡΙΚΟΠΕΣ,
ΧΩΡΙΣ ΣΥΝΤΟΜΕΥΣΕΙΣ

Μόλις ἕνα βιβλίο, στὴν Εὐρώπη, στὴν Ἀμερικὴ ἢ ὁπουδήποτε στὸν κόσμο, ἀποκτήση τὸν τίτλο τοῦ μπὲστ - σέλλερ, θὰ τὸ βρίσκετε ἀμέσως στὶς σειρὲς τῶν ΒΙΠΕΡ —καὶ ὅπως ὅλα τὰ ΒΙΠΕΡ— ὑπεύθυνα καὶ γλαφυρὰ μεταφρασμένο, χωρὶς περικοπὲς καὶ συντομεύσεις.
ΘΑ ΥΠΑΡΧΗ ΠΑΝΤΟΤΕ καὶ για σᾶς κάποιο ΒΙΠΕΡ —ἕνα καλὸ βιβλίο—, ποὺ θὰ σᾶς περιμένη κάθε ἑβδομάδα. Ἀνάλογα μὲ τὴ διάθεσή σας, θὰ σᾶς κρατήση συντροφιά, εἴτε διασκεδάζοντάς σας μὲ τὶς περιπέτειες καὶ τὴν ἀγωνία ἑνὸς ἀστυνομικοῦ ἢ αἰσθηματικοῦ μυθιστορήματος, εἴτε θὰ ἱκανοποιήση τὶς ἀνησυχίες σας, πλουτίζοντας τὶς γνώσεις σας μὲ νέες ἰδέες, νέους συγγραφεῖς, τοὺς κλασικοὺς τοῦ αὔριανοῦ κόσμου.

ΒΙΠΕΡ

- Τὰ βιβλία ποὺ φέρουν τὸ σῆμα ΒΙΠΕΡ εἶναι πάντοτε ὑπευθύνως πιστὴ μετάφρασις ἐκ τῆς πρωτοτύπου ἐκδόσεως ἄνευ συντμήσεων καὶ περικοπῶν.
- Βάσις τιμῆς πωλήσεως: Σελίδες 194 δρχ. 14. Ἐπιβάρυνσις διὰ μεγαλυτέρας ἐκτάσεως ἔργα πρὸς μίαν δραχμὴ ἀνὰ 16 σελίδες.
- Ἀπαγορεύεται αὐστηρῶς ὁ δανεισμὸς καὶ ἡ μεταπώλησις.

ΒΙΠΕΡ 66

ΣΕΙΡΑ
ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΕΙΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΑΛΑ
Η ΚΡΙΣΙΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Τυπογραφική διόρθωση :
ΔΗΜ. ΣΙΔΕΡΗ

Ἔκδοσις τῆς «Πάπυρος Πρὲςς Ε.Π.Ε.», Βουλῆς 17. Ἡ στοιχειοθεσία καὶ ἡ ἐκτύπωσις ἔγιναν εἰς τὰς ἐγκαταστάσεις τῆς «Πάπυρος Γραφικαὶ Τέχναι Α.Ε.» Κηφισίας καὶ Ἰωαννίδου 6 (Ἀμαρούσιον), Ὑπεύθυνος τυπογραφείου : Εὐαγγελία Ι. Κουφοῦ.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΑΛΑ

Η ΚΡΙΣΙΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΒΙΠΕΡ

ΠΑΠΥΡΟΣ ΠΡΕΣΣ Ε.Π.Ε. ΑΘΗΝΑΙ

«Θεέ μου! Σβῆσε στοὺς λαοὺς τὴν ἐπιθυμία τοῦ θανάτου»

Χαΐλντερλιν

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ Δύσις ἦταν εὐχαριστημένη ἀπὸ τὸν ἑαυτό της. Ὅταν τελείωσε ὁ πόλεμος, ὁ Εὐρωπαῖος, κοίταξε τὴν ἤπειρό του καὶ τὴν εἶδε γεμάτη ἐρείπια. Κοίταξε τὸ σπίτι του τὸ εἶδε γκρεμισμένο. Κοίταξε τὸν ἑαυτό του τὸν εἶδε κακοντυμένο, πεινασμένο, δυστυχισμένο. Ἔβαλε λοιπὸν ὡρισμένους σκοπούς. Δὲν ζήτησε σπουδαῖα πράγματα! Ἤθελε μιὰ στέγη πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του, ἕνα τσουκάλι νὰ βράζη πάνω ἀπὸ τὴν φωτιά, μιὰ σταθερὴ ἐργασία, μιὰ στοιχειωδῶς ἀσφαλισμένη ζωή.

Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀπέκτησε γρήγορα. Μετὰ ἔθεσε νέους σκοπούς, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνσι πρὸς τὴν ὁποίαν ἤδη ἐκινεῖτο. Ἤθελε τώρα ἕνα καλύτερο σπίτι, μὲ ἀσανσέρ, μὲ θερμοσίφωνα, μὲ κεντρικὴ θέρμανσι.

Μετὰ ζήτησε τηλέφωνο, ψυγεῖο, συσκευὴ τηλεοράσεως. Κατόπιν ζήτησε αὐτοκίνητο. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἀποκτοῦσε.

Ζήτησε κοινωνικὲς ἀσφαλίσεις, πληρωμένες ἄδειες, διακοπές, τουρισμό. Καὶ τὰ ἀπέκτησε.

Ἔτσι σιγὰ - σιγὰ στήθηκε τὸ ἐπιβλητικὸ οἰκοδόμημα τῆς σύγχρονης δυτικῆς κοινωνίας. Γεννήθηκε ἡ κοινωνία τῆς καταναλώσεως.

Ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία πράγματι μᾶς ἔδωσε ἐκπληκτικὰ ἀποτελέσματα σ' ὅλους τοὺς τομεῖς: οἰκονομικό, τεχνικό, βιοτικό, ἐπιστημονικό. Σήμερα ἡ ζωὴ στὶς προηγμένες χῶρες τῆς δύσεως παρουσιάζει μιὰν εἰκόνα ἐντυπωσιακή: Ἀπέραντοι αὐτοκινητόδρομοι μὲ ἑκατομμύρια αὐτοκίνητα, μεγαλόπρεπα κτιριακὰ συγκροτήματα. Γιγαντιαῖες πολυκατοικίες. Καινούργιες πόλεις, καινούργια χωριά. Καὶ ἀκόμη ἕνας ἐργάτης ποὺ ὁδηγεῖ τὸ «φιατάκι» ἢ τὸ «φολκσβάγκεν» του, ποὺ ἔχει μετοχές, οἰκόπεδο, περίθαλψι, σύνταξι, ποὺ διαθέτει σχεδὸν τὰ «πάντα». Πραγματικά, ὁ ἐργάτης σήμερα στὴν Δυτικὴ Εὐρώπη, ζῇ καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι ζοῦσε ἄλλοτε ὁ «ἀστός».

Ἡ Δύσις λοιπὸν μὲ τὴν καταναλωτική της κοινωνία δικαίως αἰσθανόταν καὶ ὑπερήφανη καὶ εὐτυχής.

Καὶ ξαφνικά, βγῆκε ἕνας νέος στὸν δρόμο καὶ ἄρχισε νὰ οὐρλιάζη. Στὰ πανεπιστήμια ὑψώθηκαν κόκκινες καὶ μαῦρες σημαῖες. Σ' αὐτὰ τὰ πανεπιστήμια, ὅπου φοιτᾶ μιὰ γενεὰ φοιτητῶν ποὺ γνωρίζει ἀνέσεις, χαίρεται εὐκολίες καὶ διαθέτει μέσα ποὺ δὲν τὰ ὀνειρεύτηκε ποτὲ καμμιὰ πρυηγούμενη γενεὰ σπουδαστῶν. Ὕστερα ἀκολούθησαν στοὺς δρόμους πλαδαροὶ ἀπὸ τὴν εὐημερία ἐργάτες, ποὺ ἄρχισαν νὰ στήνουν ὁδοφράγματα, νὰ κηρύσσουν γενικὴ ἀπεργία, νὰ καῖνε, νὰ καταστρέφουν. Ἡ ἀναταραχὴ ἔγινε ἐνδημικὴ στὶς προηγμένες χῶρες τῆς Δύσεως καὶ στὴν Ἀμερική. Στὴν Δυτικὴ Γερμανία γιὸς ὑπουργοῦ ἦταν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀναρχικῶν στοιχείων, τῶν μηδενιστῶν! Στὴν Ἀμερικὴ ὁ γιὸς τοῦ ὑπουργοῦ Ἀμύνης, παρελαύνει μαζὶ μὲ τοὺς λεγόμενους «εἰρηνιστὰς» στὸ «μορατόριουμ».

Τί συμβαίνει; Ἁπλούστατα, ὅσο καὶ ἂν φαίνεται παράξενο καὶ ἀκατανόητο, ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία τῆς Δύσεως, βρίσκεται σὲ κρίσι.

Ἀλλά:

Τί εἶναι αὐτὴ ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία;

Πῶς προῆλθε;
Τί μᾶς ἔδωσε;
Πόσο καὶ γιατί νοσεῖ;
Ποιά εἶναι τὰ αἴτια τῆς κρίσεώς της;
Ὑπάρχει θεραπεία;
Πῶς θὰ βγῇ ἀπὸ τὴν κρίσι της;
Καὶ πρὸς τὰ ποῦ θὰ βαδίση;

Αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα ἀπασχολοῦν τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο. Καὶ ἡ μελέτη αὐτή, προσπαθεῖ νὰ δώση τὶς ἀπαντήσεις.

Α΄

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ

1. Η ΓΕΝΕΣΙΣ

Ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία εἶναι ἡ κοινωνία τῆς ἀφθονίας, τῆς γενικῆς εὐημερίας, τοῦ ὑψηλοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου. Εἶναι ἡ κοινωνία, ποὺ ὑπάρχει στὶς προηγμένες χῶρες τῆς Δύσεως, δηλαδὴ στὴν Δυτικὴ Εὐρώπη καὶ στὴν Β. Ἀμερική.

Στὴν κοινωνία αὐτή, ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀπὸ πλευρᾶς εὐημερίας καὶ ἐλευθερίας, ὅσα δὲν ὠνειρεύθηκε. Καὶ ὅμως, αὐτὴ ἡ ἴδια κοινωνία ἔχει ἴσως περισσότερους δυσαρεστημένους ἀπὸ ὁποιαν ἄλλην ἐποχή. Εἶναι, μία κοινωνία εὐημερίας καὶ δυσαρεσκείας. Σύνθημά της θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε εἶναι τὸ «εὐημερία καὶ δυσαρέσκεια»! Ἐκφράσεις αὐτῆς τῆς δυσαρεσκείας εἶναι οἱ σεισμικοὶ κλονισμοὶ (Γαλλία, Ἰταλία) τὰ ὑποχθόνια, ἀνατρεπτικὰ - ἀναρχικὰ κινήματα (Η. Π.Α.), οἱ ἐξεγέρσεις τῶν φοιτητῶν καὶ ἕνα σωρὸ ἄλλες ἐκδηλώσεις γιὰ τὶς ὁποῖες διαβάζουμε κάθε μέρα στὶς ἐφημερίδες. Ποῦ ὀφείλεται αὐτὸ τὸ φαινόμενο; Ποιά εἶναι τὰ αἴτια αὐτῆς τῆς κρίσεως τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας;

Γιὰ νὰ ἀπαντήσουμε σωστὰ σ᾿ αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα, ὀφείλουμε πρῶτα - πρῶτα, νὰ ἀντιληφθοῦμε τὴν φύσι αὐτῆς τῆς κοινωνίας, νὰ διερευνήσουμε δηλαδὴ τὸν ἴδιο τὸν πάσχοντα ὀργανισμό.

Ἡ «καταναλωτικὴ κοινωνία» εἶναι δημιούργημα τοῦ καπιταλισμοῦ, «σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός» του. Γιὰ νὰ φθάση ὅμως σ᾿ αὐτήν, ὁ καπιταλισμὸς ἀπέβαλε βαθμιαῖα τὴν προγενέστερη φύση του. Πραγματοποίησε μόνος του, μὲ τὴν αὐτοδυναμικὴ ποὺ τὸν διακρίνει, μίαν ἐπανάστασι: Οἰκονομική, τεχνική, πνευματική, πολιτικὴ καὶ κοινωνική. Μὲ αὐτήν, ἐπέφερε διαρθρωτικὲς μεταβολὲς στὸν ἑαυτόν του. Ὁ καπιταλισμὸς ἄλλαξε φύση. Καὶ τὰ παλαιά του γνωρίσματα, τὰ ἀντικατέστησε μὲ καινούργια. Πιὸ συγκεκριμένα:

α) Ξεπέρασε τὸ φαινόμενο τῆς «ἀναρχίας στὴν παραγωγή». Ἡ οἰκονομία, δὲν ἔπαυσε νὰ στηρίζεται στὴν ἀτομικὴ ἰδιοκτησία καὶ στὴν ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία. Δὲν ἔχασε τὸν ἐλεύθερο χαρακτῆρα της. Ἀλλὰ προγραμματίζεται, προσανατολίζεται καὶ καθοδηγεῖται ἀπὸ τὸ σύγχρονο, παρεμβατικὸ κράτος. Αὐτό, δὲν προσφεύγει οὔτε στὴν κρατικοποίησι, οὔτε στὸν καταναγκασμό. Προτιμᾶ τὴν διαμόρφωσι εὐνοϊκῶν προϋποθέσεων (ἔργα ὑποδομῆς, νομισματικὴ σταθερότης) καὶ τὴν δημιουργία κινήτρων (πριμοδοτήσεις, χρηματοδοτήσεις, προστατευτικὰ τέλη, παραγγελίες). Ἔτσι, οἱ ἄλλοτε ἀνεξέλεγκτες παραγωγικὲς δυνάμεις, ἐλέγχονται. Οἱ χθεσινοὶ «ἀδήριτοι» οἰκονομικοὶ «νόμοι» τιθασεύονται. Καὶ γεννιέται ὁ νεοκαπιταλισμός.

β) Πραγματοποιεῖ εὐρύτατη ἀνακατανομὴ τῆς ἰδιοκτησίας.

Ὁ κομμουνισμός, προσπάθησε νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα «ἐκμετάλλευσις ἀνθρώπου ἀπὸ ἄνθρωπον», μὲ τὴν γενικὴ κρατικοποίησι τῆς οἰκονομίας. Ἔτσι, παρέδωσε τὶς παραγωγικὲς δυνάμεις στὰ χέρια μιᾶς γραφειοκρατικῆς κάστας. Αὐτή, κατέχει μονίμως μίαν ἀπεριόριστη καὶ ἀνεξέλεγκτη ἐξουσία. Εἶναι δηλαδή, ἰδιοκτήτρια τοῦ κράτους. Καὶ διὰ τοῦ κράτους, αὐτὴ ἡ τάξις, εἶναι ἰδιοκτήτρια ὅλων τῶν μέσων παραγωγῆς. Εἶναι ἀνεξέλεγκτος διαχειριστὴς ὅλων τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν τῆς χώρας, καθὼς καὶ τοῦ μόχθου, ἀκόμη καὶ τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων της. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, ἡ ἐκμετάλλευσις δὲν ἐξέλιπε. Ἀντίθετα, διευρύνθηκε καὶ πολλαπλασιάσθηκε. Γιατὶ ὅλοι ἔχασαν τὴν ἰδιοκτησία τους, ἔπαψαν νὰ ὑπάρχουν ἐλεύθεροι παραγωγοὶ (ἀγρότες, βιοτέχνες, ἐπαγγελματίες) καὶ κατήντησαν ἐργάτες. Καὶ ἐπίσης, γιατὶ αὐτοὶ οἱ ἐργάτες ἔχουν τώρα ἀπέναντί τους ἕνα ἐργοδότη μοναδικὸν καὶ πανίσχυρον, ποὺ τοὺς ἐπιβάλλει ἀσυζητητὶ τοὺς ὅρους του: Τὸ ὁλοκληρωτικὸ κράτος - ἰδιοκτήτης.

Ὁ καπιταλισμὸς πῆρε ἄλλον δρόμο. Ἐφεῦρε τὴν μετοχή. Αὐτὴ στάθηκε μία ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες ἐφευρέσεις τῶν αἰώνων, τουλάχιστον, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν κοινωνικῶν ἐπιπτώσεων. Μὲ τὶς μετοχικὲς ἑταιρίες ὁ ἀριθμὸς τῶν κεφαλαιούχων ὅλο καὶ μεγαλώνει. Τὸ κεφάλαιο περνᾶ στὰ χέρια τῶν μαζῶν. Αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη ἀληθινὴ «κοινωνικοποίησις» τῶν μέσων παραγωγῆς: Ἡ ἰδιοκτησία ἀνακατανέμεται. Ἡ κατοχὴ τοῦ κεφαλαίου διασκορπίζεται. Δημιουργοῦνται ἀναρίθμητοι ἰδιοκτῆτες, μικροὶ κεφαλαιοῦχοι. Καὶ γεννιέται ὁ «λαϊκὸς καπιταλισμός».

γ) Μετέβαλε τὸν τρόπο διευθύνσεως τῶν ἐπιχειρήσεων. Ὁ παλαιὸς καπιταλιστὴς ἰδιοκτήτης καὶ ἐπιχειρηματίας, ἐργοδότης καὶ διευθυντής, πέρασε σὲ δεύτερη μοῖρα, παραμερίζεται καὶ ἐξαλείφεται. Στὴν θέσι του ἦρθε ἡ τεχνοκρατικὴ διανόησις. Ἀπὸ αὐτὴν ξεπηδοῦν οἱ ἐπικεφαλῆς τῶν μεγάλων συγχρόνων οἰκονομικῶν συγκροτημάτων. Αὐτοὶ ποὺ διαχειρίζονται καὶ διευθύνουν τὶς μετοχικὲς ἑταιρίες, σὰν ὑπάλληλοι τῶν μετόχων τους. Καὶ γεννήθηκε ἡ ἐποχὴ τῶν διαχειριστῶν - τεχνοκρατῶν.

δ) Ἄλλαξε τὴν ἴδια, τὴν ἰδιοκτησία. Χθές, αὐτὴ ἦταν ἄμεση, προσωπική, κτηματική, ἀπεριόριστη. Τώρα, ὁλοένα καὶ περισσότερο γίνεται ἔμμεση, ἀπρόσωπη, μετοχική, ἐλεγχομένη. Χθὲς εἶχε τὴν τάσι νὰ συγκεντρώνεται. Τώρα ἀκόμα διαχέεται. Καὶ γεννήθηκε ἡ σύγχρονη ἔννοια τῆς ἀτομικῆς, ἀλλὰ κοινωνικοποιημένης ἰδιοκτησίας.

ε) Ἀναπροσάρμοσε τὸν ρόλο τοῦ κράτους. Ἀπὸ νυχτοφύλακα καὶ φρουρὸ τῶν συνόρων, ἀπὸ ἁπλὸ θεατὴ τῶν κοινωνικῶν συγκρούσεων καὶ ἐξελίξεων τὸ ἀνάδειξε σὲ καθοδηγητὴ τῆς οἰκονομίας, φορέα κοινωνικῆς πολιτικῆς καὶ διαιτητὴ τῶν ταξικῶν διενέξεων. Καὶ γεννήθηκε τὸ παρεμβατικὸ κράτος.

2. ΟΙ ΚΑΡΠΟΙ

Ἀλλὰ ξέρουμε μερικὲς ἀπὸ τὶς πιὸ οὐσιώδεις μεταβολὲς ποὺ σημειώθηκαν στὸν λεγόμενο καπιταλισμὸ κατὰ τὴν τελευταία προπολεμικὴ δεκαετία καὶ ἀκόμη περισσότερο κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ πολέμου καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτόν. Οἱ μεταβολὲς εἶχαν τὶς συνέπειές τους. Ἰδού οἱ σημαντικώτερες:

α) Μαζὺ μὲ τὸ ξεπέρασμα τῆς «ἀναρχίας στὴν παραγωγή», ξεπεράσθηκαν καὶ τὰ ἐπακόλουθά της: οἱ ἔντονες οἰκονομικὲς διακυμάνσεις καὶ ταλαντεύσεις, οἱ κρίσεις ὑπερπαραγωγῆς, ἡ ἀνεργία.

Τώρα ὁ νεοκαπιταλισμός, ἐξασφαλίζει τὴν συνεχῆ ἄνοδο τῆς οἰκονομίας, τὴν ἀδιάκοπη ἀνάπτυξι τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ τῆς τεχνικῆς, χωρὶς τὶς «περιοδικές, κυκλικὲς κρίσεις» τοῦ προπολεμικοῦ καπιταλισμοῦ.

Ἔτσι, μπορεῖ πιὰ νὰ παρέχη στὴν μεγάλη πλειοψηφία τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας, ἄφθονα ἀγαθὰ καὶ εὐχέρεια στὴν ἀπόλαυσί τους. Καὶ γεννήθηκε ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία τῆς Δύσεως.

β) Μὲ τὴν ἀνακατανομὴ τῆς ἰδιοκτησίας, ἄλλαξε ὁλόκληρη ἡ δομὴ τῆς δυτικῆς κοινωνίας. Οἱ παλαιὲς ταξικὲς ἀντιθέσεις, ξεπεράσθηκαν. Ὁ «προλετάριος» ποὺ «δὲν ἔχει νὰ χάση παρὰ μόνον τὶς ἁλυσίδες του» δὲν ὑπάρχει πιά. Πορεία τῆς κοινωνίας ἔγινεν ὄχι ὁ γενικὸς ἐκπρολεταρισμός, ποὺ προφήτευεν ὁ μαρξισμός, ἀλλά, ἡ ἀστοποίησις τοῦ ἐργάτη ποὺ ἀποκτᾶ μετοχὲς ἰδιοκτησίας, ἀποταμιεύσεις, ἀσφαλίσεις, δικαιώματα, αὐτοκίνητο. Ἡ ἀνυπέρβλητη διαχωριστικὴ γραμμὴ ἀνάμεσα στὶς τάξεις, κατέπεσε. Ὅλοι μποροῦν νὰ γίνουν «καπιταλιστές». Οἱ διαφορὲς εἰσοδήματος καὶ τρόπου ζωῆς, μειώνονται. Ἡ ταξικὴ κλίμακα μικραίνει. Καὶ γεννήθηκε ὁ σύγχρονος «ἀστὸς - ἐργαζόμενος».

γ) Μὲ τὴν ἀλλαγὴ στὸν τρόπο διευθύνσεως τῶν ἐπιχειρήσεων, καθὼς καὶ μὲ τὴν ἀνάπτυξι τῆς τεχνικῆς, ποὺ τείνει νὰ ἐξαλείψη τὴν χειρωνακτικὴ ἐργασία, καταρρέει ἡ διάκρισις τῶν ἀνθρώπων «ἀνάλογα μὲ τὴν θέσι τους στὴν διαδικασία τῆς παραγωγῆς». Οἱ βιομηχανικοὶ ἐργάτες λιγοστεύουν ἀριθμητικὰ στὶς πιὸ βιομηχανικὲς χῶρες. Ὁ ἐργάτης ὑπαλληλοποιεῖται, γίνεται τεχνικός, εἰδικός, χειριστὴς πολύπλοκων μηχανικῶν συγκροτημάτων.

Τὰ μεσαῖα στρώματα αὐξάνουν. Καὶ γεννήθηκε ὁ ἐργαζόμενος - στήριγμα τοῦ κατεστημένου.

δ) Μὲ τὴν μεταβολὴ στὴν φύσι τῆς ἰδιοκτησίας, ἔχουμε νέου τύπου ἰδιοκτῆτες. Ὁ ἐργαζόμενος γίνεται ἰδιοκτήτης τῆς ἐπιχειρήσεως στὴν ὁποία δουλεύει, εἴτε ἄμεσα, μὲ προσωπικὲς μετοχὲς ποὺ τοῦ δίδονται προνομιακά, εἴτε ἔμμεσα, μὲ τὰ συνδικᾶτα του, ποὺ στὶς Η.Π.Α. εἶναι τεράστιοι οἰκονομικοὶ ὀργανισμοί. Ἔτσι λ.χ. ἡ «Τζένεραλ Μότορς», ἡ «Στάνταρ Ὄιλ», ἡ «Τζένεραλ Ἐλέκτρικ» κ.λ.π. ἀνήκουν, οὐσιαστικά, στὸ προσωπικό τους. Καὶ ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι τρόποι, ὅπως ἡ συμμετοχὴ τῶν ἐργαζομένων στὰ κέρδη τῆς ἐπιχειρήσεως (Γαλλίας) κ.ο.κ. Καὶ ἔτσι γεννήθηκε ἡ κοινωνία τῆς καθολικῆς εὐημερίας.

ε. Τὸ παρεμβατικὸ κράτος, δημιούργησε νέους θεσμούς, νέου εἴδους μηχανισμό, καινούργιο τρόπο λειτουργίας, ἄλλης φύσεως σχέσεις μὲ τοὺς πολῖτες του. Καὶ ἔτσι, γεννήθηκε, ὁ σύγχρονος πολίτης τῆς μεταπολεμικῆς ἐποχῆς.

3. Η ΚΡΙΣΙΣ

Ὁ Ἀμερικανὸς κοινωνιολόγος Ρόμπερτ Νίσμπετ, διαπιστώνει:

«Τὸ πιὸ χτυπητὸ γεγονὸς στὴν παροῦσα περίοδο τῆς ἐπαναστατικῆς ἀλλαγῆς εἶναι ἡ γοργὴ διάβρωσις τῶν πατροπαράδοτων θεσμῶν, ποὺ ἐπὶ μία σχεδὸν χιλιετία ὑπῆρξαν οἱ κύριες πηγὲς τάξεως καὶ ἐλευθερίας. Ἀναφέρομαι στὴν ἔκδηλη κατάπτωσι τῆς ἐπιρροῆς τοῦ νομικοῦ συστήματος, τῆς ἐκκλησίας, τῆς οἰκογενείας, τῆς τοπικῆς κοινότητος, καὶ πιὸ πρόσφατα, καὶ ἴσως καὶ πιὸ δυσοίωνα τοῦ σχολείου καὶ τοῦ Πανεπιστημίου.

» Ἡ πιὸ ἐπικίνδυνη πνευματικὴ ἄποψις τῆς σύγχρονης σκηνῆς εἶναι ἡ διάχυτη ἄρνησις τῶν σκεπτομένων ἀνθρώπων νὰ κάνουν διάκρισι ἀνάμεσα στὴν Ἐξουσία καὶ στὴν Βία. Βλέπουν καὶ τὰ δυὸ σὰν ν' ἀποτελοῦν τὴν ἴδια ἀπειλὴ κατὰ τῆς Ἐλευθερίας. Ἀλλὰ αὐτὸ μυρίζει πολιτικὴ παραφροσύνη. Τὸ νὰ ἀντιπαραθέτωμε τὴν Ἐλευθερία στὴ Βία εἶναι ἀναγκαῖο. Τὸ νὰ ἀντιπαραθέτωμε τὴν Ἐλευθερία στὴν Ἐξουσία εἶναι μωρία. Δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξη Ἐλευθερία μέσα στὴν κοινωνία ἔξω ἀπὸ τὴν Ἐξουσία».

Ἀπὸ ὅσα ἀναφέραμε, βγαίνει ὅτι ὁ καπιταλισμὸς μὲ τὴν ἱκανότητα συνεχοῦς ἀναπροσαρμογῆς ποὺ διακρίνει τοὺς ζωντανοὺς ὀργανισμούς, κατώρθωσε ὑπακούοντας σὲ μιὰ δυναμικὴ τῆς ἀλλαγῆς νὰ ἀναχθῆ μόνος του σὲ ἀνώτατο σύστημα καὶ νὰ φθάση στὴν καταναλωτικὴ κοινωνία. Αὐτὸ δὲν θὰ πῆ ὅτι δὲν ἔχει προβλήματα, ἀντιφάσεις καὶ ἀντιθέσεις. Κάθε ἄλλο.

Στὰ ἀνώτερα οἰκονομικοκοινωνικὰ σχήματα, ἀντιστοιχοῦν δυσχερέστερα προβλήματα, νέου εἴδους ἀντιφάσεις καὶ πιὸ περίπλοκες ἀντιθέσεις. Ἀπόδειξις, ἡ κρίσις τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Ὅμως, ἡ κρίσις αὐτὴ δὲν ἔχει καμ-

μιὰ σχέσι μὲ τὴν κρίσι τοῦ καπιταλισμοῦ ποὺ προφήτευε ὁ μαρξισμός. Ὁ κόσμος μας ἐξελίχθηκε πρὸς τελείως διαφορετικὲς κατευθύνσεις ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ πρόβλεψαν οἱ μαρξισταί. Ἡ σημερινὴ πραγματικότης τῆς Δύσεως εἶναι ἄσχετη πρὸς τὰ μαρξιστικολενινιστικὰ δόγματα, ποὺ δὲν βοηθοῦν καθόλου οὔτε στὴν κατανόησι, οὔτε στὴν ἐπίλυσι τῶν συγχρόνων προβλημάτων. Τὰ δόγματα ἔμειναν ἀκίνητα, ἐνῶ ἡ ζωὴ ἐξελίχθηκε μὲ ρυθμοὺς ἰλιγγιώδεις. Καὶ τώρα, κινεῖται μὲ ἀκόμη πιὸ γρήγορους ρυθμούς, πρὸς μία Νέα Κοινωνία: τὴν μεταβιομηχανική.

Β΄

ΤΑ ΑΙΤΙΑ

Ἡ κρίσις ὑπάρχει. Τὴν ὕπαρξί της δὲν τὴν ἀμφισβητεῖ κανείς. Ἀλλὰ ποιά εἶναι ἡ αἰτία της;

Ἡ συστηματική, ὠργανωμένη, μεθοδικὴ δρᾶσις τῶν ἐχθρῶν τοῦ δυτικοῦ τρόπου ζωῆς; Μήπως αὐτοὶ χρησιμοποιοῦν ἔντεχνα, ποικίλα «ἀνθρώπινα προγεφυρώματα», στὸ ἐσωτερικὸ τῆς δυτικῆς κοινωνίας γιὰ νὰ τὴν καταστρέψουν ἀπὸ μέσα;

> Ἀλλὰ τότε γιατί δὲν ἐπισημαίνεται ἡ συνωμοσία; Γιατί ἡ Δύσις δὲν σημαίνει συναγερμό; Γιατί δὲν κινητοποιεῖ τὶς δυνάμεις της γιὰ νὰ ἀντιμετωπίση τὴν ἀπειλή;

Ἡ προϊοῦσα ἀρτηριοσκλήρωσις τῆς Δύσεως; Μήπως ὁ δυτικὸς ὀργανισμός, μαλθακοποιημένος ἀπὸ τὴν εὐημερία, περιέπεσε σὲ ἀτονία; Μπορεῖ ἡ ἀφθονία, ἡ καλοπέρασις, ἡ ἀσφάλεια, νὰ ὁδηγήσουν τὸν Δυτικὸ ἄνθρωπο σὲ τέτοια νωθρότητα, ὥστε νὰ παρακολουθῆ σὰν θεατὴς ἀδιάφορος, τὴν κατάρρευσι τοῦ κόσμου του; Δηλαδὴ εἶναι δυνατὸν ἡ Δύσις νὰ περιῆλθε σὲ ἀποχαύνωσι καὶ γι' αὐτὸ νὰ μὴν ἀντιδρᾶ στὸν θάνατό της;

> Ἀλλὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπεσάπισαν τὰ πάντα; Εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ ἀπέμεινε τίποτε τὸ ὑγιὲς σ' ὁλόκληρο τὸν ὀργανισμὸ τῆς δυτικῆς κοινωνίας; Καὶ γιατί τὸ μικρὸ ἔστω ὑγιὲς τμῆμα της δὲν ἀντιδρᾶ;

Ἡ κατὰ κάποιον τρόπο «βιολογικὴ» παρακμὴ τοῦ Δυτικοῦ Πολιτισμοῦ; Ἄραγε ὑπακούει καὶ αὐτὸς στοὺς νόμους ποὺ διέπουν τοὺς ζωντανοὺς ὀργανισμοὺς καὶ ἔτσι ἀφοῦ γεννήθηκε, ἀναπτύχθηκε καὶ ὡρίμασε, διανύει τώρα τὸ ἀναπόφευκτο στάδιο τῆς φθορᾶς, κατρακυλῶντας μοιραῖα πρὸς τὸν θάνατο;

᾿Αλλὰ τίποτε δὲν ἀποδεικνύει ὅτι οἱ Πολιτισμοὶ διαγράφουν ἀναγκαστικὰ τὴν πορεία ἑνὸς βιολογικοῦ ὄντος. Καὶ πῶς νοεῖται νὰ δεχθοῦμε παθητικὰ μιὰ τέτοια προοπτικὴ χωρὶς νὰ πολεμήσουμε γιὰ νὰ ἀλλάξουμε τὴν μοῖρα μας; Κι᾿ ἀκόμη, εἶναι δυνατὸν νὰ πεθάνη ἕνας Πολιτισμὸς ποὺ συνεχίζει μὲ ἰλιγγιώδη ρυθμὸ τὶς κατακτήσεις του σὲ τόσα ποικίλα πεδία καὶ φθάνει νικητὴς στὴν Σελήνη;

῾Η σημερινὴ μορφὴ τῆς Δημοκρατίας; Μήπως ἡ πολιτικὴ δομὴ τοῦ δυτικοῦ κόσμου δὲν ἀνταποκρίνεται πιὰ στὶς σύγχρονες συνθῆκες; Μήπως τὸ πολιτικό του «ἐποικοδόμημα» δὲν ἐκφράζει τὰ οἰκονομοτεχνικά του θεμέλια οὔτε συγκρατεῖ τὴν βιοτική του βάσι; Μὲ ἄλλα λόγια μήπως τὸ πολιτικὸ περίβλημα εἶναι ἀκατάλληλο γιὰ τὸ κοινωνικὸ περιεχόμενο ποὺ περικλείει;

᾿Αλλὰ τότε γιατί δὲν προσδίδεται σύγχρονη μορφὴ στὴν Δημοκρατία; Γιατί δὲν ἀναπροσαρμόζεται ἡ πολιτικὴ ὀργάνωσις τῆς Δύσεως; Ὅσο καὶ ἂν ἀντιδρᾶ, ὅπως εἶναι εὐνόητο, τὸ «κατεστημένο» πῶς δὲν ἐκδηλώνεται καὶ δὲν ἐπιβάλλεται ἡ ἀνάγκη τῆς ζωῆς νὰ προχωρήση; Τί ἀπέγινε ἡ ἐσωτερικὴ δύναμις ἀνανεώσεως ποὺ ἐχαρακτήριζε τὸν ἐλεύθερο κόσμο; Εἶναι δυνατὸν ὁ Τύπος νὰ δεσμεύη ἐπ᾿ ἄπειρον τὴν Οὐσία;

1. Η ΕΚΔΙΚΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΑΝΙΚΩΝ

«Ἡ ἀνθρωπότης θὰ μπῆ στὴ μεγάλη νύχτα γιατὶ θὰ μείνη χωρὶς Ἐλπίδα, δηλαδὴ χωρὶς Πίστι, ποὺ τὴν σκότωσε ἡ Λογική».

Σαῖρεν Κίργκεργκάαρντ

Ὁ μεταπολεμικὸς ἄνθρωπος τῆς Δύσεως θέλησε νὰ ἀποκτήση ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερα ὑλικὰ ἀγαθά. Τὸ πέτυχε. Κατέβαλε ὅμως ἕνα ἀντίτιμο ποὺ ἀποδείχθηκε ἐξαιρετικὰ βαρύ. Παραμέρισε τὶς μεταφυσικές του ἀγωνίες. Ξέχασε τὰ ἰδανικά του. Περιγέλασε τὴν ἠθική. Λησμόνησε τὸ πνεῦμα. Ἔθεσε στὸ περιθώριο τὶς ἠθικὲς καὶ ὑποτίμησε τὶς πνευματικὲς ἀξίες. Ἔτσι, κατέκτησε βέβαια στὸ τέλος τὴν εὐημερία, περιεβλήθη ἀπὸ ἄφθονα ὑλικὰ ἀγαθά, ἀλλὰ αἰσθάνθηκε μόνος. Ζῆ σήμερα μέσα σὲ μιὰ ἠθικὴ ἔρημο, τὴν ὁποία ὁ ἴδιος δημιούργησε. Μὲ τὸν ἀδίστακτο τρόπο ποὺ ἐνήργησε, μὲ τὸν καταναλωτικὸ ὑλισμό του, ἔχασε τὴν συνέπεια μὲ τὴν προηγούμενη ζωή του. Ἔσπασε τὸν εἱρμὸ μὲ τὴν παράδοσι, ποὺ εἶναι τὸ σωτήριο ἕρμα γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Παραμέρισε τὴν θρησκεία, τὴν οἰκογένεια, τὴν πατρίδα. Ἔτσι ἔμεινε μετέωρος, μέσα σ᾽ ἕνα χάος μηδενισμοῦ.

Ὁ ἄνθρωπος τῆς σύγχρονης δυτικῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας ἔχει αὐτοκίνητο καὶ σύγχρονο διαμέρισμα, πηγαίνει ταξίδια στὸ ἐξωτερικό, ἔχει τηλεόρασι καὶ τηλέφωνο, διαθέτει περίπου τὰ πάντα, ἀλλὰ αἰσθάνεται ἀπελπισία καὶ μοναξιά. Μέσα στὶς ἀνώνυμες μᾶζες τῶν μεγαλοπόλεων εἶναι ἕνας ἁπλὸς ἀριθμός. Τὸν περιβάλλει ἕνας λαβύρινθος ἀπὸ ἀτσάλι, μπετὸν ἀρμέ, γυαλὶ καὶ πουθενὰ δὲν βρίσκει τὸ μῖτο τῆς Ἀριάδνης. Ὁ ἄνθρωπος τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας εἶναι ἕνα ὂν χωρὶς ἰδανικά, χωρὶς μεταφυσικὲς ἀνησυχίες, χωρὶς ἠθικὸ ὑπόβαθρο. Ἔπαψε νὰ εἶναι ἠθικὸ καὶ πνευματικὸ ὄν. Προσηλώθηκε ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στὶς ὑλικές του ἀνάγκες. Ἔτσι δὲν τοῦ ἀπέμεινε στὸ τέλος παρὰ

μόνο ἕνα ὅπλο: ὁ κατάψυχρος ὀρθολογισμὸς ποὺ τὸν διακρίνει. Ὁ ἄνθρωπος τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας, εἶναι ἕνα ὂν ἐξαιρετικὰ λογικό, μιὰ ὑπολογιστικὴ μηχανή. Σκέπτεται περίπου σὰν ἠλεκτρονικὸς ἐγκέφαλος. Καὶ αὐτὸ τὸ ὅπλο, ὁ ὀρθολογισμός του, στὸ τέλος στρέφεται ἐναντίον του. Εἶναι ἕνα μπούμερανγκ, ποὺ γυρνᾶ καὶ κτυπᾶ τὸν ἴδιο μὲ ἀμείλικτη καταστρεπτικότητα. Διότι, ἀκριβῶς μὲ αὐτὸν τὸν ὀρθολογισμό του, ὁ ἄνθρωπος βλέπει τὸν ἑαυτόν του ψυχρά, σὰν σὲ ἐπιστημονικὸ ἐργαστήριο. Κάνει τὴν ἀνατομία τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του, μὲ «ἀντικειμενικότητα». Καὶ αὐτὸ ποὺ βλέπει δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀγαπήση. Ὁ ἄνθρωπος τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας ἔπαψε ν' ἀγαπᾶ τὸν ἑαυτόν του.

Κι' αὐτὸ εἶναι τὸ δρᾶμα του. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἄγχος μέσα στὸ ὁποῖο παραδέρνει σήμερα ὁ ἄνθρωπος τῶν προηγμένων κοινωνιῶν τῆς ἀφθονίας. Οἱ θρῦλοι ποὺ ἄλλοτε τὸν ἐζέσταιναν τώρα ἔχουν πεθάνει. Τοὺς σκότωσε αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος. Καὶ τώρα παραδέρνει μέσα στὴν παγωνιά, τρέμει ἀπὸ τὸ κρύο τῆς ψυχικῆς ἐρημιᾶς του. Ὁ ἄνθρωπος - καταναλωτὴς ἔχασε κάθε πίστι ποὺ τοῦ ἔδινε κάποιο νόημα στὴν ζωή του. Κι' ἔτσι, δὲν μπορεῖ πιὰ νὰ καταλάβη, γιατί ζῆ, ποιός εἶναι, ἀπὸ ποῦ ἔρχεται, ποῦ πάει, γιατί ὑπάρχει. Γιατὶ ἡ ἐπιδίωξις τῆς ὑλικῆς εὐημερίας, μπορεῖ νὰ σ' ἀπασχολῆ γιὰ ἕνα ὡρισμένο χρονικὸ διάστημα, κάποτε ὅμως, ὅταν ἀποκτᾶς ὅλα ὅσα ὠνειρεύτηκες, ἔρχεται ἀμείλικτο τὸ ἐρώτημα «καὶ μετά;». Καὶ τότε, καταλήγει στὸν μηδενισμό. Αἰσθάνεται τὴν ἀγωνία νὰ τὸν πνίγη ὁ ἄνθρωπος, ποὺ πούλησε τὴν ψυχή του στὸν δαίμονα τῆς Εὐημερίας. Γιατὶ τὸ πολυσύνθετο ἀνθρώπινο ὄν, πολυδιάστατο καθὼς εἶναι, δὲν μπορεῖ νὰ ζήση χωρὶς ἰδανικά, χωρὶς πίστι, χωρὶς μεταφυσικὴ ἀνησυχία, χωρὶς θρύλους, χωρὶς μύθους. Κι' ὅλα αὐτὰ ἡ ὀρθολογιστικὴ μηχανὴ ποὺ λέγεται ἄνθρωπος τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας τὰ ἔχει διώξει. Καὶ τώρα καθὼς μετανοιώνει, στρέφεται ἐναντίον τῶν ἔργων του καὶ τοῦ ἑ-

αυτοῦ του. Αὐτὴ ἡ κατάστασις ἔχει δημιουργήσει ἕνα ρεῦμα συλλογικῆς φυγῆς, ποὺ ἐκδηλώνεται περισσότερο μεταξὺ τῶν νέων.

Ἡ νέα γενεὰ τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν τῆς ὑπεραφθονίας ζητᾶ νὰ φύγῃ. Κάθε νέος σχεδὸν στὴν Δ. Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀμερικὴ εἶναι ἕνας μόνιμος ὑποψήφιος μετανάστης γιὰ ἄλλους κόσμους. Γιὰ τὸ Κατμαντοῦ ἢ γιὰ τὴν μαριχουάνα, γιὰ μακρυνοὺς πλανῆτες ἢ γιὰ τὸ LSD, γιὰ τὴν ἀναρχία ἢ γιὰ τὸν χιππισμό. Δὲν ἔχει σημασία γιὰ ποῦ. Τὸ μόνο ποὺ ζητᾶ εἶναι αὐτὸς ὁ ἄλλος κόσμος, νὰ μὴ μοιάζῃ μὲ ἐκεῖνον στὸν ὁποῖο ζῇ, δηλαδὴ στὸν κόσμο τῆς μισητῆς ὑπεραφθονίας, τὸν κόσμο ποὺ τοῦ παρέχει τὰ σύγχρονα Πανεπιστήμια, τὰ σοφὰ συγγράμματα, τὰ ὡραῖα αὐτοκίνητα, ὅλα ἐκεῖνα ποὺ κάποτε τόσο λαχταροῦσε. Γι' αὐτό, βλέπουμε τὸ περίεργο φαινόμενο, τὰ παιδιὰ τῶν ἀστῶν τῆς Δύσεως νὰ φωνάζουν «Ζήτω ὁ Μάο» ἢ νὰ γίνωνται «γκεβαρικοί». Ὅλα αὐτά: ναρκωτικά, ἀναρχία, μαοϊσμός, γκεβαρισμός, μηδενισμὸς ἢ ἐρωτισμός, μὲ τὸν ὑστερικὸ τρόπο ποὺ ἐκδηλώνονται, δὲν εἶναι, παρὰ ἡ ἀπόπειρα φυγῆς, ἡ διέξοδος, ἡ λύτρωσις ποὺ ἀναζητοῦν τὰ χαμένα νιᾶτα τῆς ἀντιϊδεαλιστικῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας.

Στὴν πραγματικότητα αὐτὰ τὰ νιᾶτα δὲν πιστεύουν στὸν μαοϊσμό, οὔτε θέλουν τὸ πρωτόγωνο καθεστὼς τοῦ Χὸ Τσὶ Μίνχ, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου φωνάζουν στοὺς δρόμους τοῦ Παρισιοῦ. Εἶναι ἐξωφρενικὸ νὰ βλέπουμε τὸν νέο τῆς Δυτ. Γερμανίας, τὸν σπουδαστὴ τῆς Ὀξφόρδης, τὰ ἀγόρια καὶ τὰ κορίτσια ποὺ παρελαύνουν στὴν 5η Λεωφόρο τῆς Ν. Ὑόρκης, νὰ ζητωκραυγάζουν ὑπὲρ τῶν Βιετκόγκ, νὰ ζητοῦν τὴ ζούγκλα! Ἀλλὰ αὐτὸ ἐξηγεῖται σὰν ἀνάγκη φυγῆς. Ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ μῖσος ποὺ ἔχουν αὐτοὶ οἱ νέοι πρὸς τὴν κοινωνία, ποὺ τοὺς ἔδωσε τὰ πάντα στὸν ὑλικὸ τομέα, ἀλλὰ ποὺ σὲ ἀντάλλαγμα τοὺς στέρησε τὰ πάντα στὸν τομέα τῶν ἰδανικῶν.

Οἱ ἄνθρωποι τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας καὶ ἰδίως οἱ νέοι, οἱ διανοούμενοι, ὁδηγοῦνται πρὸς τὴν νεύρωσι τὴν ὁμαδική. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας εἶναι μιὰ ψυχὴ νευρωτική. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἔχει μιὰ συνείδησι ἔνοχη καὶ διέπεται ἀπὸ ἕνα ἔντονο συναίσθημα τοῦ κενοῦ. Ἀπὸ ἐκεῖ ἀναπηδᾶ ἡ ἀναταραχὴ καὶ πηγάζουν οἱ «ἐπαναστάτες χωρὶς αἰτία». Ἀπὸ ἐκεῖ ξεπηδοῦν «ὠργισμένοι νέοι», χίππυς, ἀναρχικοί, μηδενισταί, «εἰρηνισταί».

Ὁ Μὰρξ στηριζόμενος στὸν «νόμο τῆς συνεχοῦς ἐξαθλιώσεως τοῦ προλεταριάτου», ποὺ ἐνόμισε πὼς εἶχε ἀνακαλύψει, προφήτευσε τὸ μεγαλειῶδες καὶ τρομακτικὸ ξεσήκωμα ἀπαθλιωμένων μαζῶν ποὺ «δὲν θὰ εἶχαν τίποτε νὰ χάσουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἁλυσίδες τους». Ὁ «νόμος» του ἀπεδείχθη ὅτι ὑπῆρχε μόνο στὴν φαντασία του. Καὶ ἡ ἐξέγερσις τῶν τυφλωμένων ἀπὸ τὴν δυστυχία μαζῶν, δὲν ἦρθε ποτέ.

Ὁ Λένιν, στηριζόμενος στὶς ὑποθέσεις του γιὰ τὸν ἰμπεριαλισμὸ σὰν «τελευταῖο στάδιο» τοῦ ὑπερώριμου καὶ παρηκμασμένου καπιταλισμοῦ, προφήτευσε πὼς ἡ λυτρωτικὴ Ἐπανάστασίς του θὰ ἁπλωνόταν ἔξω ἀπὸ τὴν Ρωσία, στὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης. Καὶ δὲν εἶδε τὴν δική του ἐνέργεια, παρὰ σὰν προανάκρουσμα πρῶτο ἔναυσμα, αὐτοῦ τοῦ μεγάλου σεισμοῦ. Οἱ ὑποθέσεις του ἀπεδείχθησαν ἐσφαλμένες. Καὶ ἡ Ἐπανάστασις λενινιστικοῦ τύπου, δὲν ἦρθε ποτέ.

Ἡ δυσαρέσκεια, ποὺ μαστίζει τὶς σύγχρονες ἀνεπτυγμένες κοινωνίες, δὲν ὑπάρχει μέσα στὴν ἀπαθλίωσι, ἀλλὰ μέσα στὴν ἀφθονία. Οἱ ὡρισμένοι, ποὺ ξεσηκώνονται, δὲν εἶναι οἱ βαρειοὶ ἀπὸ εὐημερία «προλετάριοι» τῆς Δύσεως. Εἶναι οἱ διανοούμενοι, οἱ φοιτηταί, οἱ καλλιτέχναι της.

Ὁ Τζόζεφ Σούμπετερ ἀπεδείχθη καλύτερος προφήτης. Γι' αὐτό, ὁ οἰκονομολόγος Σάμουελσον, τὸν φαντάζεται νὰ μᾶς λέγη ἀπὸ τὸ Ὑπερπέραν: «Σᾶς τὸ εἶχα πῆ. Οἱ ἐπιτυχίες καὶ ὁ ὀρθολογισμὸς τοῦ ἀστικοῦ καπιταλισμοῦ, θὰ δημιουργήσουν μία στρατιὰ ἀνικανοποίητων διανοουμένων, ποὺ

θὰ τροφοδοτήσουν τὶς φλόγες τῆς ἐχθρότητος πρὸς ἕνα σύστημα ἀποδοτικό, ἀλλὰ δυσάρεστο, χωρὶς κανένα μυστικισμὸ ποὺ νὰ τὸ προστατεύη».

Αὐτὸ τὸ «ἀποδοτικό», ἀλλὰ δυσάρεστο σύστημα ποὺ δὲν προστατεύεται ἀπὸ κανένα «μυστικισμό», ἀφοῦ ὁ ὠμὸς τεχνοκρατικὸς ὀρθολογισμός του ἐξετόπισε κάθε ἰδεαλισμό, γεννᾶ ὅλους τοὺς Μαρκοῦζε ποὺ τὸ ἀρνοῦνται σὰν «ὑπέρμετρα ἀνεπτυγμένο», τὸ καταδικάζουν σὰν «εἰκόνα τῆς ψεύτικης ἀφθονίας καὶ τῆς ψεύτικης ἐλευθερίας» καὶ τὸ πολεμοῦν ἀκριβῶς γιατὶ ἀποτελεῖ μίαν «ὑποφερτὴ καταπίεσι».

Ἀλλὰ κι' αὐτοὶ οἱ ἀπόλυτοι ἀρνηταί, ἔχουν τὸν θετικὸ ρόλο τους. Χωρὶς νὰ τὸ θέλουν, βοηθοῦν τὴν σύγχρονη κοινωνία τῆς ὁποίας ζητοῦν τὴν καταστροφή, νὰ συνειδητοποιήση τὶς ἀτέλειές της καὶ τὴν ἀναγκάζουν νὰ βρῆ τὴν δύναμι νὰ ξεκολλήση ἀπὸ τὸ τέλμα τῆς καταναλωτικῆς μορφῆς της γιὰ νὰ προχωρήση σὲ καινούργια, ἀνώτερα στάδια. Ὅπως εἶπε ὁ Οὐῶλτερ Μπένζαμιν, «ἡ Ἐλπίδα μᾶς δόθηκε ἀκριβῶς ἐξ αἰτίας τῶν ἀπελπισμένων».

Οἱ κραυγὲς «Μάο» καὶ «Χό», δείχνουν ὅτι οἱ δυτικοὶ ἄνθρωποι ἔχουν τύψεις γιὰ τὴν εὐημερία τους. Ἀπαρνοῦνται τοὺς ἑαυτούς των. Ὁ πολιτισμὸς στρέφεται κατὰ τῶν ἔργων του. Καὶ τὰ τέκνα του ἀναζητοῦν ἕνα χαμένο παράδεισο στὶς ἐξεγέρσεις τῶν ἀνθρώπων τῆς ζούγκλας.

Ἡ πρώτη καὶ κυριώτερη λοιπὸν αἰτία γιὰ τὴν κρίσι τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας εἶναι ἀκριβῶς τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτὴ παραμέρισε τὰ ἰδανικά. Τὰ θυσίασε στὸν βωμὸ τῶν ὑλιστικῶν στόχων, ποὺ εἶχε θέσει. Τώρα τὰ λησμονημένα ἰδανικὰ ἐκδικοῦνται. Σήμερα οἱ ἄνθρωποι τῆς εὐημερίας ἔχουν φθάσει ἢ νομίζουν ὅτι ἔχουν φθάσει στὸ ἀδιέξοδο. Πρόκειται λοιπὸν γιὰ τὴν σύγκρουσι μεταξὺ τῆς ὑλικῆς εὐημερίας καὶ τῆς ἠθικοπνευματικῆς στερήσεως. Ἡ δυτικὴ κοινωνία εἶναι μιὰ ἀντιφατικὴ κοινωνία. Τὴν χαρακτηρίζουν καταπληκτικὴ κοσμογονία, ἀλλὰ καὶ ἀπέραντη ἀγωνία. Τὸ δίδα-

γμα εἶναι ὅτι πρέπει νὰ ἀποκαταστήσουμε τὰ ἰδανικά. Νὰ τὰ ξαναναστήσουμε στὰ βάθρα τους, ποὺ τὰ περιμένουν. Νὰ τὰ ἀναστηλώσουμε. Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ κάνουν καὶ οἱ κοινωνίες ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὴν κρίσι ποὺ ἀντιμετωπίζουν σήμερα. Ἀλλὰ αὐτὸ πρέπει νὰ κάνουν καὶ οἱ κοινωνίες σὰν τὴν δική μας, ποὺ ἀκόμη δὲν ἔφθασαν στὰ ἐπίπεδα τῆς ὑλικῆς ὑπεραναπτύξεως καὶ ποὺ θέλουν νὰ ἀποφύγουν μιὰ τέτοια κρίσι στὸ προσεχὲς μέλλον.

Νὰ κερδίσουμε βέβαια τὴν εὐημερία, ἀλλὰ ποτὲ καταβάλλοντας σὰν ἀντίτιμο τὸν ἰδεαλισμό μας, τὴν πίστι μας, τοὺς μύθους μας, τὶς παραδόσεις μας, τὰ ἰδανικά μας.

2. Ο ΙΛΙΓΓΟΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

«Οἱ πρόοδοι τῆς Τεχνικῆς καὶ τῆς Ὀρθολογικῆς ὀργανώσεως ποὺ χαρακτηρίζουν τὴν σημερινὴ κοινωνία, προκαλοῦν παντοῦ μία μέθη ἰσχύος, ἀλλὰ κάνουν νὰ λησμονῆται τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ ἀνθρώπου ἐπάνω στὴν φύσι τῶν πραγμάτων δὲν μεγάλωσε, ἀλλ' ἀπεναντίας, μειώθηκε».

Χ. Μαρκοῦζε

Μιὰ αἰτία γιὰ τὴν κρίσι τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας εἶναι καὶ ἡ μέθη τῆς ἐλευθερίας, ποὺ ἔχει καταλάβει τὸν ἄνθρωπο τῆς Δύσεως. Ποτὲ στὴν ἱστορία του ὁ ἄνθρωπος δὲν ὑπῆρξε τόσο ἐλεύθερος, ὅσο εἶναι ὁ ἄνθρωπος μιᾶς σύγχρονης ἀνεπτυγμένης, δυτικῆς κοινωνίας. Ὁ Δυτικοευρωπαῖος καὶ ὁ Βορειοαμερικανὸς εἶναι ἐλεύθερος πολιτικῶς.

Ἡ ἐλευθερία, ὅμως, εἶναι τάσις ἀτομική, ἐκπηγάζει αὐτόματα ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο. Ἐνῶ τάσις τοῦ συνόλου, εἶναι ἡ πειθαρχία. Γιατί, γιὰ νὰ ὑπάρξη ἡ ὁμάδα, χρειάζεται τὸν Νόμο, δηλαδὴ τὸν περιορισμὸ τῆς Ἐλευθερίας.

Φυλή, κοινότης, κράτος, ἔθνος, κάθε «ἀνθρώπινη κοινωνία» εἶναι ὀντότης ὀργανωτική. Δηλαδή, θεμελιώνεται στὸν περιορισμὸ τοῦ ἀτόμου, τῆς ἐλευθερίας του, τῶν ἐνστίκτων καὶ τῶν ὀρέξεών του. Ἡ κοινωνία ἐπιβάλλει στὰ ἄτομα τὴν τάξι, τὸν κανόνα. Δηλαδὴ τὰ κηδεμονεύει. Καὶ αὐτὸς ἀκριβῶς εἶναι ὁ βαθύτερος ρόλος τῆς οἱασδήποτε ἐξουσίας. Νὰ περιορίζη τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου πρὸς ὄφελος τῆς ὑπάρξεως τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου.

Χωρὶς αὐτὸν τὸν περιορισμό, δὲν θὰ ὑπῆρχε κοινωνία. Χωρὶς αὐτὴν τὴν κηδεμονία, δὲν θὰ εἶχε δημιουργηθῆ πολιτισμός. Γιατὶ κοινωνία καὶ πολιτισμὸς προϋποθέτουν τὴν συλλογικὴ ὕπαρξι καὶ ἄρα τὴν ἐξουσία τὴν περιοριστικὴ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας.

Ἡ ἀπόλυτη ἐλευθερία, πρὸς τὴν ὁποία κατατείνει ὁ ἄν-

θρωπος τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας, συμπίπτει μὲ τὸν νόμο τῆς ζούγκλας. Καὶ ὁδηγεῖ στὴν διάλυσι τῆς κοινωνίας, στὴν ἐξαφάνισι τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ τάσις πρὸς τὴν ἀπόλυτη ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου, ὀφείλεται στὴν σταθερὴ μείωσι τοῦ περιοριστικὰ κηδεμονευτικοῦ ρόλου τῆς ἐξουσίας. Ἡ κοινωνία τῆς ὑπέρμετρης καταναλώσεως εἶναι καὶ κοινωνία τῆς ὑπέρμετρης ἀνοχῆς, τῆς ἀπεριόριστης ἀνεκτικότητος, ποὺ τρέφει τὴν ἀσυδοσία. Ἀποτέλεσμα, ἡ ἀναγέννησις τοῦ «ἀποθηριωμένου» Ἀτόμου, ποὺ διεκδικεῖ τὸ ἅπαντον τῶν «δικαιωμάτων» του ἀπὸ τὴν κοινωνία καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ πάρη πίσω ὅ,τι τοῦ «ἀφήρεσε» τὸ σύνολο.

Ὁ Δυτικοευρωπαῖος καὶ ὁ Βορειοαμερικανὸς εἶναι ἐλεύθερος καὶ οἰκονομικῶς, γιατὶ ἔχει ἀπαλλαγῆ πλέον ἀπὸ τὸ φάσμα τῆς πείνας, ἔχει λυτρωθῆ ἀπὸ τὴν στέρησι, ἀπὸ τὴν ἀνεργία, ἀπὸ τὴν ἀνασφάλεια. Εἶναι γεγονὸς ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῆς δυτικῆς κοινωνίας ἔχει σίγουρη δουλειὰ ἢ ἐπίδομα ἀνεργίας, σύνταξι, φαρμακευτική, νοσοκομειακὴ καὶ ἰατρικὴ περίθαλψι, ἰδιοκτησία, μετοχές, οἰκόπεδο, σπίτι δικό του, αὐτοκίνητο κλπ., καὶ παράλληλα δικαιοῦται νὰ ἀναπτύξη δική του ἐπαγγελματικὴ πρωτοβουλία.

Ὁ ἄνθρωπος τῆς δυτικῆς κοινωνίας εἶναι ἐπίσης ἐλεύθερος πνευματικῶς, δικαιοῦται νὰ πιστεύη ὅ,τι θέλει ἢ νὰ μὴ πιστεύη τίποτε. Νὰ παραδέχεται κάποια κοσμοθεωρία ἢ νὰ εἶναι ἐκλεκτικὸς νὰ διαλέγη ἀπ' ὅλες, ἢ νὰ κατασκευάζη δικές του κοσμοθεωρίες. Δικαιοῦται νὰ ἐρευνᾶ ἐπιστημονικῶς, μὲ ἀπόλυτη ἐλευθερία. Κανεὶς πιὰ δὲν τὸν ἐλέγχει, κανεὶς δὲν τὸν περιορίζει, κανεὶς δὲν τοῦ ἐπιβάλλει μίαν Αὐθεντία (τοῦ Κόμματος, τοῦ Ἱερατείου, τοῦ Πάπα, τοῦ οἱουδήποτε).

Εἶναι ἐπίσης, ὁ δυτικὸς ἄνθρωπος ἐλεύθερος νὰ δημιουργῆ καλλιτεχνικῶς, ὅπως θέλει. Κι' ἀκόμη εἶναι ἐλεύθερος κοινωνικῶς. Δὲν ὑπάρχουν πλέον τάξεις κοινωνικὲς μὲ

τὴν ἔννοια τῆς κλειστῆς, τῆς προνομιούχου κάστας. Δὲν ὑπάρχουν εὐγενεῖς, δὲν ὑπάρχουν φεουδάρχες, δὲν ὑπάρχουν ἀριστοκράτες. Ἡ κοινωνία εἶναι ἀνοικτή. Ἡ διακίνησις ἀπὸ τὸ ἕνα στρῶμα της στὸ ἄλλο εἶναι ἀπολύτως δυνατή. Ἡ κοινωνικὴ διάρθρωσις εἶναι ρευστή.

Ὁ ἄνθρωπος, λοιπόν, ποὺ ζῆ σὲ μιὰ σύγχρονη καταναλωτικὴ κοινωνία, εἶναι ἐλεύθερος ὅσο δὲν ὑπῆρξε ποτὲ ἄλλοτε. Ταυτόχρονα, ὅμως, ποτὲ ἄλλοτε δὲν ἔγινε τόσο κακὴ χρῆσις τῆς ἐλευθερίας, ὅσο γίνεται σήμερα. Γιατὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας ἐταύτισε τὴν ἐλευθερία μὲ τὴν ἀσυδοσία. Θεωρεῖ ὅτι ἡ ἐλευθερία εἶναι ἡ ἀπεριόριστη ἱκανοποίησις τῶν ἐνστίκτων. Κι' ἔτσι δὲν δέχεται νὰ ζῆ ἐντεταγμένος σὲ ὁποιοδήποτε ὠργανωμένο σύνολο.

Κάθε κοινωνία ὅμως εἶναι πρωτίστως μία ὠργανωμένη ὀντότης. Ἡ οἰκογένεια, ἡ φυλή, τὸ χωριό, ἡ πόλις, τὸ ἔθνος, ἡ θρησκεία, τὸ κόμμα, ἡ παράταξις, τὸ σχολεῖο, ὁ στρατός, εἶναι πάντοτε ὠργανωμένοι σχηματισμοί. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, ποὺ ἔχει πάθει ἕναν ἴλιγγο ἐλευθερίας, ἀρνεῖται νὰ ἐνταχθῆ σ' αὐτὴν τὴν ὁποιαν ὠργανωμένην ὀντότητα. Θέλει νὰ εἶναι Ἄτομο στὸ ἀπόλυτο. Θέλει τὴν ἀπερίσπαστη, τὴν τελείως ἐλεύθερη ἱκανοποίησι τῶν ἐνστίκτων του καὶ κάθε φραγμὸ στὶς ἐπιθυμίες του τὸν θεωρεῖ σὰν «καταπίεσι». Ἡ Τάξις στὴν Φύσι ἢ στὴν Κοινωνία, στὴν Ἠθικὴ ἢ στὴν Πολιτική, ἡ Τάξις παντοῦ καὶ πάντοτε, εἶναι ἕνας ρυθμός, μιὰ κατάστασις ἀντικειμενική, στὴν ὁποία πρέπει νὰ ὑποτάσσεται τὸ «ἐγώ», τὸ ὑποκείμενο. Καὶ τὸ σύγχρονο ὑποκείμενο ἀρνεῖται νὰ ὑποταχθῆ.

Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι νὰ συγκρούεται μὲ τὸν Νόμο, τὴν Τάξι, τὴν ἰσχύουσα ἠθική, μὲ ὅ,τι νομίζει πὼς περιορίζει τὶς «ἐλευθερίες» του καὶ τὸν κηδεμονεύει. Ἔτσι φθάνει στὸν χιππισμό, στὸν μηδενισμό, στὶς ἀναρχικὲς ἐκδηλώσεις.

Σ' αὐτὸ συνέβαλε καὶ ἡ ὑπερταχεῖα ἐπιστημονικὴ - τεχνικὴ πρόοδος, ποὺ δείχνει σὰ νὰ ἐπιτρέπη στὸν ἄνθρωπο

νὰ καταλύη τὴν φυσικὴ Τάξι τῶν πραγμάτων καὶ νὰ τὸν ἀπελευθερώνη ἀπὸ αὐτήν. Ἡ πρόοδος αὐτὴ («κατάκτησις» τῆς Σελήνης κλπ.), ἔδωσε στὸν ἄνθρωπο τὴν ψευδαίσθησι τῆς παντοδυναμίας καὶ ἄρα τῆς πανελευθερίας. Ἀνώριμος, ὑπερφίαλος, βιαστικός, ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἄρχισε νὰ νομίζη ὅτι τάχα, δὲν εἶναι ἁπλὸ μόριο τῆς Δημιουργίας ποὺ ὑπακούει στοὺς νόμους της, ἀλλὰ ὅτι εἶναι ὁ ἴδιος Δημιουργός! Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, ἀλαζονικὸς καὶ ἀνόητος, ἐξ αἰτίας τῶν ἐπιτευγμάτων του, τείνει νὰ πιστέψη ὅτι εἶναι Κυρίαρχος τοῦ Σύμπαντος, χωρὶς νὰ καταλαβαίνη ὅτι ἔτσι, μοιάζει μὲ τὸ ψάρι ποὺ ἐπειδὴ πήδησε στιγμιαῖα ἔξω ἀπὸ τὸ νερὸ νόμισε πὼς «κατέκτησε» τὴν γῆ καὶ τὸν ἀέρα!

Ἐξεγείρεται, λοιπόν, ὁ νέος, γιατὶ κυρίως σ' αὐτὸν ἐκδηλώνεται αὐτὴ ἡ τάσις ἐναντίον τῶν κηδεμόνων του, τῶν γονέων του, τοῦ σχολείου του, τῆς κοινωνίας, τῆς καθιερωμένης ἠθικῆς, διότι ὅλα αὐτὰ τὰ βλέπει σὰν περιορισμοὺς στὴν ἐλευθερία του. Νομίζει ὅτι εἶναι «δικαίωμά» του νὰ κάνη ταραχὲς στοὺς δρόμους, νὰ στήνη ὁδοφράγματα, νὰ καταλαμβάνη Πανεπιστήμια, νὰ μὴν ὑποτάσσεται στὴν πανεπιστημιακὴ ἢ στὴν σχολικὴ πειθαρχία.

Ἔχει φθάσει ὁ ἄνθρωπος τῆς προηγμένης δυτικῆς κοινωνίας στὸ σημεῖο νὰ θεωρῆ σὰν «ἐλευθερία» τὸ δικαίωμα τῆς πορνογραφίας. Κατάντησε νὰ ὀργανώνη φεστιβὰλ πορνογραφικὰ σὰν αὐτά, ποὺ γίνονται τελευταῖα στὶς σκανδιναβικὲς χῶρες μὲ ἐκθέσεις σὲξ κλπ.

Βλέπουμε νὰ ἀνεβαίνουν στὸ θέατρο καθαρῶς πορνογραφικὰ ἔργα κι' ὅταν ἀποπειρᾶται ἡ Δικαιοσύνη νὰ τὰ ἀπαγορεύση, νὰ ἐξεγείρωνται οἱ πάντες ἐν ὀνόματι τῆς «ἐλευθερίας»! Ἔχει δηλαδὴ παρεξηγηθῆ ἐντελῶς ἡ ἔννοια «Ἐλευθερία». Ἔχει ταυτισθῆ μὲ τὴν ἀσυδοσία, μὲ τὴν ἀπεριόριστη ἱκανοποίησι τῶν ἐνστίκτων.

Φυσικά, αὐτὸ δὲν εἶναι ἐλευθερία. Καὶ μοιραῖα, ἡ ἄσκησις τέτοιου εἴδους «ἐλευθερίας», ὁδηγεῖ στὴν Ἀναρχία,

ὅπως τὴν βλέπουμε νὰ ἐκδηλώνεται σὲ πολλὲς προηγμένες χῶρες καὶ ποὺ γεννᾶ τὴν Τυραννία. Ἔπαθε δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας μιὰ μέθη ἀπὸ τὴν πολλὴ ἐλευθερία, ὑπέστη ἕναν ἴλιγγο. Κατέχει στὰ χέρια του ἕνα ὅπλο, τὸ ὁποῖο δὲν μπορεῖ νὰ χρησιμοποιήση σωστὰ καὶ συχνὰ τὸ στρέφει ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας δὲν ἦταν ἀκόμη ὥριμος γιὰ τόση ἐλευθερία, ὅση τοῦ δόθηκε. Ἴσως ὅμως νὰ σημαίνη καὶ ὅτι γενικά, ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ πρέπει νὰ εἶναι τόσο ἐλεύθερος, ἀλλὰ θὰ πρέπει ἡ ἐλευθερία του νὰ εἶναι κάπως πιὸ περιωρισμένη. Τὸ ἀναμφισβήτητο πάντως γεγονὸς εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας ἀπεδείχθη ἀνίκανος νὰ ἀντέξη στὴν τόση ἐλευθερία. Ἡ δόσις ἦταν πολὺ μεγάλη. Λύγισε κάτω ἀπὸ τὸ βάρος της. Καὶ ἀπέδειξε τὴν ἀνωριμότητά του.

3. Η ΛΑΙΜΑΡΓΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Ἀνυπομονησία κατέλαβε τοὺς ἀνθρώπους τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας στὴν ἐπιθυμία τους νὰ ἀπολαύσουν ὅσο τὸ δυνατὸν περισσότερα ἀγαθά. Σήμερα, οἱ πάντες θέλουν τὰ πάντα. Καὶ τὰ θέλουν ὄχι αὔριο, ἀλλὰ τώρα, ἀμέσως. «Ὅλα, καὶ τώρα». Καὶ φυσικὰ αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνη. Διότι ἡ συνειδητοποίησις ὡρισμένων ἀναγκῶν προτρέχει ἀπὸ τὴν δυνατότητα τῆς κοινωνίας νὰ ἱκανοποιῆ αὐτὲς τὶς ἀνάγκες.

Ζήτησε ὁ ἄνθρωπος τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας ἕνα σπίτι μὲ κεντρικὴ θέρμανσι, μὲ θερμοσίφωνα, μὲ τηλέφωνο, μὲ ἀσσανσέρ. Τὸ ἀπέκτησε. Μετὰ ζήτησε αὐτοκίνητο, συσκευὴ τηλεοράσεως, πλήρη ἀσφάλισι. Τὰ ἀπέκτησε. Ζήτησε νὰ μπορῆ νὰ ταξιδεύη καὶ νὰ κάνη τουρισμό. Τὰ ἀπέκτησε. Τώρα ἀπαιτεῖ μιὰ θαλαμηγό, μιὰ ἐξοχικὴ ἔπαυλι καὶ ἄλλα καὶ ἄλλα. Ἡ ἐπιθυμία ὅμως γιὰ τὴν ἀπόκτησι τῆς θαλαμηγοῦ μπορεῖ νὰ δημιουργηθῆ, ἀλλὰ ἡ δυνατότης νὰ ἀποκτήση ὁ καθένας καὶ μιὰ θαλαμηγό, δὲν ὑπάρχει ἢ τουλάχιστον δὲν ὑπάρχει πρὸς τὸ παρόν. Κάποιος Ἀμερικανὸς οἰκονομολόγος ἔλεγε: «Ἂν δώσωμε σὲ κάθε πολίτη καὶ ἀπὸ ἕνα αὐτοκίνητο, σὲ λίγο καιρὸ θὰ ἔχωμε ἀπεργίες καὶ ὁδοφράγματα, ἴσως καὶ αἱματοχυσία, διότι ὅλοι θέλουν νὰ τοὺς δώσωμε δωρεὰν τὴν βενζίνη. Καὶ ὅταν τοὺς δώσωμε δωρεὰν βενζίνη, ὕστερα ἀπὸ τρία ἢ πέντε χρόνια θὰ ἔχωμε νέες ἀπεργίες, διότι θὰ θέλουν καὶ νὰ τοὺς ἀλλάζωμε τὰ αὐτοκίνητα κάθε τριετία». Καὶ τοῦτο θὰ συνεχίζεται διαρκῶς, γιατὶ δὲν ὑπάρχει τέλος στὶς ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων, ὅπως τὶς ἀντιλαμβάνεται ἡ φαντασία τους.

Ἔτσι, προκύπτει μία διάστασις ἀνάμεσα στὴν «συνείδησι ἀναγκῶν», ποὺ βασανίζει τὸν ἄνθρωπο τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας καὶ στὴν ἱκανότητα αὐτῆς τῆς τελευταίας, νὰ

ἀνταποκριθῆ μὲ τὴν πλήρη κα. ἄμεση κάλυψί τους.

Ἡ λαιμαργία τῆς ζωῆς», προκαλεῖ μία μόνιμη ἔλλειψιν ἱκανοποιήσεως. Παράγει συνεχῶς ἀνικανοποιήτους, μὲ δύο τρόπους: Ὁ πρῶτος εἶναι ἡ μὴ ἀπόκτησις ὅλων ἐκείνων ποὺ ἐπιθυμοῦμε. Ἀλλὰ πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνσι, συμβάλλει καὶ μιὰ δεύτερη αἰτία ποὺ εἶναι ἡ κυριώτερη στὶς σημερινὲς συνθῆκες. Πρόκειται γιὰ τὴν «ἀρχὴ τῆς ὁριακῆς ὠφελείας». Σύμφωνα μὲ αὐτὴν τὴν ἀρχή, ὅταν περάσης κάποιο ὅριο ἱκανοποιήσεως ἀναγκῶν σου, ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα, τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἀποκτᾶς σοῦ προσφέρουν ὁλοένα καὶ λιγώτερη ἱκανοποίησι.

Ὅταν ἀποκτήσης γιὰ πρώτη φορὰ αὐτοκίνητο, αὐτὸ σοῦ παρέχει μεγάλη χαρὰ καὶ ἐπιφέρει σημαντικὴν μεταβολὴ στὴν ζωή σου. Ὅταν, ὅμως, ἀργότερα, ἀλλάξης αὐτοκίνητο ἢ ἀγοράσης καὶ δεύτερο, ἡ χαρὰ καὶ ἡ μεταβολὴ εἶναι μικρότερες. Καὶ στὴν τρίτη ἀλλαγὴ ἢ στὸ τρίτο αὐτοκίνητο ἡ ὑπόθεσις καταντᾶ ρουτίνα. Ὅταν πεινᾶς, ἕνα πιάτο φαγητὸ σοῦ προσφέρει μεγάλη ἱκανοποίησι. Ὅταν εἶσαι χορτᾶτος, βλέπεις μὲ ἀδιαφορία τὰ πιὸ ἐκλεκτὰ ἐδέσματα.

Ὁ ἄνθρωπος τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας, βουλιαγμένος σὲ μιὰ πλημμυρίδα ἀγαθῶν, ἔχει ξεπεράσει ἀπὸ καιρὸ πιὰ τὸ σημεῖο τῆς «ὁριακῆς ὠφελείας», ἔπαθε κορεσμό. Γι' αὐτό, δέχεται τὴν ἀφθονία καὶ τὶς ἀνέσεις, ποὺ τοῦ προσφέρει ἡ τεχνοκρατικὴ ἐποχή μας, ὅλο καὶ μὲ μεγαλύτερη ἀδιαφορία καὶ μὲ ἀνία. Ἡ κατανάλωσις ἔπαψε νὰ τοῦ δίνη χαρά. Νοιώθει κενό. Βασανίζεται ἀπὸ ὑποσυνείδητη δυσφορία. Εἶναι ἀνικανοποίητος καὶ δυσαρεστημένος.

Ἀποτέλεσμα: Ἐνῶ ὅλοι ἔχουν περισσότερα ἀπὸ ὅσα εἶχε ὁ ἄνθρωπος ἄλλοτε, σὲ ὁποιαδήποτε ἐποχὴ περισσότερα ἀπὸ ὅσα μποροῦσαν οἱ ἴδιοι νὰ φαντασθοῦν πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια, ὅλοι εἶναι δυσαρεστημένοι. Διότι ὅλοι θέλουν διαρκῶς καὶ ἄλλα καὶ ἀμέσως, χωρὶς νὰ περιμένουν. Ὁ ἄνθρωπος, ποὺ ἔχει ἀποκοπῆ ἀπὸ τὰ ἰδανικά, ἔχει κάνει μο-

ναδικὸν ἢ κύριον προορισμὸ τῆς ζωῆς του τὴν ἀπόκτησιν ὑλικῶν ἀγαθῶν, εἶναι ἑπόμενο νὰ θέλη ἀμέσως ὅλα αὐτὰ τὰ ἀγαθά. Καὶ καθὼς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ ἀποκτήση ὅλα καὶ ἀμέσως, εἶναι δυσαρεστημένος. Καὶ ἡ δυσαρέσκειά του αὐτὴ γίνεται ὀργὴ ἐναντίον ἐκείνων, ποὺ συνεχῶς ἔχουν ἤδη αὐτὰ τὰ ἀγαθά. Τὸ θέμα γι' αὐτὸν δὲν εἶναι ὅτι ὁ ἴδιος ἔχει περισσότερα ἀπὸ ὅσα εἶχε ἄλλοτε, ἀλλὰ γιατί ὁ ἄλλος νὰ ἔχη περισσότερα ἀπὸ αὐτόν. Καὶ καθὼς ἔχει ταυτίσει τὴν ἐλευθερία μὲ τὴν ἀσυδοσία ἐξεγείρεται ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ ἄλλου. Ἔτσι στήνει ὁδοφράγματα, καταλαμβάνει ἐργοστάσια καὶ ὑψώνει μαῦρες σημαῖες αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος, ποὺ εὐημερεῖ μέσα στὴν κοινωνία τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς καταναλώσεως.

Πραγματικά, ἕνα χαρακτηριστικὸ τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ἡ ἔκρηξις προσδοκιῶν, ἡ ὁποία ὀφείλεται εἰς τὴν προσφορὰ μεγάλων δυνατοτήτων, ἀπεριορίστων ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ στὴν ὕπαρξι μαζικῶν μέσων ἐπικοινωνίας καὶ τῆς διαφημίσεως ποὺ καλλιεργοῦν διαρκῶς τὴν ἀνάγκη γιὰ περισσότερα, γιὰ ὁλοένα καὶ περισσότερα ἀγαθά.

Ἡ ψυχολογικὴ εὐκινησία, ποὺ χαρακτηρίζει τὰ μέλη αὐτῆς τῆς διαρκῶς μεταβαλλομένης καὶ ἐξελισσομένης κοινωνίας, δημιουργεῖ ὁλοένα καὶ περισσότερες προσδοκίες εἰς τὸ ἄτομο. Ἄλλοτε ὁ ἄνθρωπος ἦτανε ὁ καθηλωμένος σ' ἕνα ἐπάγγελμα, σ' ἕνα τρόπο ζωῆς, σ' ἕνα τόπο διαμονῆς. Τώρα μὲ τὴν μεταβλητότητα τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας ἔχει μπροστά του τὴν δυνατότητα νὰ βλέπη διαρκῶς τὸν ἑαυτό του σὲ ἄλλους ρόλους, νὰ φιλοδοξῆ ὁλοένα καὶ περισσότερο καὶ νὰ ἐπιδιώκη ὁλοένα καὶ περισσότερα. Ὁ ἄνθρωπος τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας θέλει διαρκῶς καλύτερο σπίτι, θέλει διαρκῶς ἄλλα καλύτερα ἔπιπλα, θέλει δεύτερο, τρίτο ἢ καλύτερο αὐτοκίνητο, θέλει ἀλλαγὴ στὴν σταδιοδρομία του. Ὁ νέος, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν τηλεόρασι, θέλει νὰ κατα-

στῇ ἕνα εἴδωλο γιὰ τοὺς ἄλλους.

Ὁ ἄνθρωπος τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας διέπεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία νὰ ἀποκτᾶ συνεχῶς νέες ὑποστάσεις. Σ' αὐτὸ συμβάλλει καὶ ἡ ἀντίδρασις πρὸς τὴν μαζοποιητικὴ ἐπίδρασι τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι τὸ ἄτομο, ἐνῶ διαθέτει πολὺ περισσότερα ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἄλλη ἐποχὴ τῆς ἱστορίας γιὰ νὰ ἱκανοποιῇ τὶς ἀνάγκες του, αἰσθάνεται διαρκῶς ἀνικανοποίητο καὶ καταπιέζεται διαρκῶς ἀπὸ τὶς ἀνεκπλήρωτες ἐπιθυμίες του.

Ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν ἀτόμων γιὰ τὴν ἄνοδο, προβολή, πλοῦτο, ἐξουσία, μετατρέπεται σ' ἕναν ἀνταγωνισμὸ γιὰ τὴν ἀπόκτησι συμβόλων ἐπιτυχίας (ἐντυπωσιακῶν αὐτοκινήτων, μεγαλοπρεπῶν μεγάρων κ.ο.κ.).

Ἔτσι τροφοδοτεῖται ἀκατάπαυστα ὁ φαῦλος κύκλος τῆς λαιμαργίας τῆς ζωῆς. Καί, ὅσοι ἡττῶνται σ' αὐτὸν τὸν ἀνταγωνισμό, ἀναζητοῦν τὴν φυγὴ μὲ διαφόρους τρόπους, ἀπὸ τὴν μανία τῆς τηλεοράσεως ἕως τὸν ἀλκοολισμό, ἀπὸ τὸν χιππισμὸ καὶ τὴν ὀνειροπόλησι ἕως τὰ ναρκωτικά.

4. Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΦΘΟΝΟΥ

Ἡ λαιμαργία τῆς ζωῆς, ποὺ τόσον ἔντονα χαρακτηρίζει τὴν σύγχρονη καταναλωτικὴ κοινωνία, ἐγέννησε μίαν εἰδικὴ ψυχολογία, ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν ἀποκαλέσουμε «ψυχολογία τοῦ φθόνου». Ὁ ἄνθρωπος τῆς Δύσεως ἔχει σήμερα περισσότερα ἀγαθὰ ἀπὸ ὅσα σὲ ὁποιαν ἄλλη ἐποχὴ καὶ ἀπὸ ὅσα μποροῦσε ἀκόμη καὶ νὰ ὀνειρευθῆ πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια. Ὁ ἐργάτης τῆς Δύσεως ἀνεβαίνει μὲ ἀνελκυστῆρα στὸ μοντέρνο διαμέρισμά του, ποὺ ἔχει κεντρικὴ θέρμανσι, θερμοσίφωνα, συσκευὴ τηλεοράσεως, τηλέφωνο. Κάτω τὸν περιμένει τὸ «Φίατ», τὸ «Ρενώ», τὸ «Μόρρις» ἢ τὸ «Φὸλξ Βάγκεν» του. Τὸ καλοκαῖρι θὰ πάρη τὴν πληρωμένη ἄδεια ἢ καὶ τὸ ἐπίδομά του καὶ θὰ κάνη τὸν τουρισμό του, θὰ ἀναπαυθῆ ἢ θὰ δῆ ξένες χῶρες, πράγματα ποὺ ὁ προπολεμικὸς ἢ ὁ ἀμέσως μεταπολεμικὸς ἐργάτης δὲν μποροῦσε οὔτε νὰ τὰ διανοηθῆ. Καὶ ὅμως! Ὁ σύγχρονος ἐργάτης δὲν κοιτάζει τὸ τί ἔχει. Κοιτάζει τὸ τί δὲν ἔχει, ἐνῶ τὸ ἔχουν οἱ ἄλλοι. Δὲν χαίρεται τόσον ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἔχει τὸ «Φιατάκι» του, ὅσο ὀργίζεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἐργοδότης του ἔχει τὴν «Ρὸλς Ρόϋς»! Δὲν ἀπολαμβάνει τὸ εὐχάριστο καὶ ἄνετο διαμέρισμά του ἐπειδὴ αἰσθάνεται μειωμένος, ἐπειδὴ ὁ ἐργοδότης του ἢ ὁ γείτονάς του ἔχει μία μεγαλοπρεπῆ ἔπαυλι. Δὲν ἱκανοποιεῖται ποὺ θὰ πάη τὸ καλοκαῖρι μὲ τὸν ὠργανωμένον ὁμαδικὸ τουρισμὸ σὲ ἀπρόσιτες ἄλλοτε γι᾽ αὐτὸν χῶρες, ἀλλὰ στενοχωριέται μὲ τὴν σκέψι ὅτι κάποιος ἄλλος θὰ πάη μὲ ἰδιόκτητο θαλαμηγὸ σὲ ἰδιωτικὴ κρουαζιέρα. Αὐτὴ εἶναι ἡ φθαρτικὴ «ψυχολογία τῆς συγκρίσεως», ἀποτέλεσμα μιᾶς κοινωνίας ποὺ ἀνήγαγε σὲ σκοπὸ ζωῆς τὴν κατανάλωσι. Ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία στηρίχθηκε στὴν ἅμιλλα, στὸν ἀνταγωνισμό, στὸ ποιός θὰ ἀποκτήση περισσότερα ὑλικὰ ἀγαθά, στὸ ποιός θὰ ζήση καλύτερα ἀπὸ τὸν ἄλλο. Ἔτσι

δημιούργησε ἕνα κίνητρο προόδου, τὸ ὁποῖον ὅμως σὲ τελευταία ἀνάλυσι γίνεται ἕνα «μπούμεραγκ» ποὺ στρέφεται ἐναντίον της. Διότι αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ θεοποίησις τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου καὶ ἡ διάκρισις τῶν ἀνθρώπων ἀνάλογα μὲ τὸ «ἐπίπεδο ζωῆς», ποὺ ἐπέτυχαν, δημιούργησε τὴν «ψυχολογία τοῦ φθόνου». Καὶ αὐτὴ δὲν ἀφήνει κανένα νὰ εἶναι ἱκανοποιημένος. Ἔτσι, ἐνῶ στὴν σύγχρονη Δύσι ἔχουμε ἀφθονία καὶ εὐημερία, ποὺ οὐδέποτε ἄλλοτε ἐγνώρισε ἡ ἀνθρωπότης, ἔχουμε ταυτόχρονα καὶ τόσους δυσαρεστημένους, ὅσο ποτὲ ἄλλοτε. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι νὰ ὀξύνωνται οἱ κοινωνικὲς ἀντιθέσεις, νὰ πληθαίνουν οἱ ἐξεγέρσεις διαφόρων στρωμάτων, νὰ μαστίζωνται οἱ καταναλωτικὲς κοινωνίες ἀπὸ μία ὁλοένα ὀγκουμένη πλημμυρίδα διεκδικήσεων, αἰτημάτων καὶ ἀπαιτήσεων. Καὶ βέβαια τὴν «ψυχολογία τοῦ φθόνου» τὴν καλλιεργοῦν μεθοδικὰ καὶ τὴν ἐκμεταλλεύονται συστηματικὰ οἱ ἀνατρεπτικὲς προπαγάνδες. Αὐτὸ ἀφορᾶ κυρίως τὴν προπαγάνδα τοῦ κομμουνισμοῦ, ὁ ὁποῖος πάντοτε σπέρνει τὸ ταξικὸ μῖσος, ἀλλὰ ἀφορᾶ ἐπίσης καὶ ἄλλες προπαγάνδες, ὅπως τῶν ἀναρχικῶν ἢ τῶν μηδενιστῶν.

Ἀπὸ τὴν «ψυχολογία τοῦ φθόνου» ἐκπηγάζει καὶ ἡ νοοτροπία τοῦ ἐξισωτισμοῦ, ποὺ μὲ τὴν σειρά της γεννᾶ τὸ αἴτημα τῆς γενικῆς καὶ ἀπολύτου ἰσότητος. Τὸ αἴτημα αὐτὸ εἶναι ἀνεδαφικό, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ ἀνήθικο. Ἀνεδαφικό, γιατί εἶναι ἀνέφικτο. Καὶ ἀνήθικο, γιατὶ δὲν θὰ ὑπῆρχε μεγαλύτερη ἀνισότης ἀπὸ τὴν καταναγκαστικὴ ἐξίσωσι τῶν ἀνίσων.

Τόσον ὁ Ἑλληνισμός, ὅσο καὶ ὁ Χριστιανισμός, ἀνεγνώρισαν ὅτι τὰ ἀνθρώπινα ὄντα δὲν εἶναι ἴσα, γιατὶ εἶναι προικισμένα μὲ ἄνισα φυσικὰ καὶ ἠθικὰ χαρίσματα. Αὐτὸ ἄλλωστε εἶναι τὸ νόημα τῆς «ἀποκαλύψεως», ποὺ στηρίζει ὅλες τὶς θρησκεῖες. Ἡ «ἀποκάλυψις» σημαίνει ἀκριβῶς ὅτι ὑπάρχουν ἀλήθειες, ποὺ μποροῦν νὰ διοχετευθοῦν πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα, μόνον ἀπὸ μέλη της προικισμένα μὲ ἀνώτερη

εὐαισθησία ἢ ἀντίληψι, μὲ εἰδικὸ ψυχισμό. Μὲ τὸν Θεὸ δὲν μίλησε ὁλόκληρος ὁ «περιούσιος λαός», παρὰ μόνον ἕνα μέλος του ποὺ κρίθηκε ἄξιον: Ὁ Μωϋσῆς. Ἂν βίαια ἐπιδιώξουμε νὰ ἐπιβάλουμε μὲ τεχνητὰ μέσα τὴν «ἰσότητα» τῶν ἀνομοίων ὄντων, τότε ἐπιχειροῦμε τὴν παραβίασι τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν νόμων μὲ ἕνα διπλᾶ ἀρνητικὸ ἀποτέλεσμα:

α) Ὁδηγοῦμεν τὴν κοινωνία στὴν στασιμότητα, ἀφοῦ ἡ πρόοδός της στηρίζεται στὴν τόλμη τῶν καλυτέρων, ποὺ κατὰ κανόνα ὠθοῦνται ἀπὸ τὸ κίνητρο τῆς διακρίσεως.

β) Προκαλοῦμε τὴν ἐπικράτησι τυραννικῶν καθεστώτων ποὺ μὲ τὸ πρόσχημα τῆς ἐπιβολῆς τῆς «ἰσότητος» ἀποδεκατίζουν τὴν κοινωνία ἀπὸ τὰ ἐκλεκτότερα μέλη της, τὴν φτωχαίνουν καὶ τὴν καταδικάζουν σὲ διαρκὲς μαράζωμα (σταλινισμός, μαοϊσμὸς κλπ.).

Βέβαια, στὴν πραγματικότητα ὅλοι ξέρουμε ὅτι ἰσότης μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀπολύτου ταυτοσημότητος τῶν ἀνθρωπίνων ὄντων ὡς τὴν πλήρη ἐξομοίωσί τους, δὲν ὑπάρχει. Καὶ ξέρουμε ἐπίσης ὅτι ποτέ, σὲ καμμία ἱστορικὴ περίοδο, δὲν ἐπετεύχθη μιὰ τέτοια ἰσότης, ποὺ θὰ ἐσήμαινε τὴν ἐξομοίωσι τῶν καλυτέρων πρὸς τοὺς χειροτέρους καὶ τὴν διάλυσι τῶν ἀνομοίων ἀτόμων σὲ μία ὁμοιόμορφη μᾶζα. Μ' ὅλα ταῦτα πολλοὶ ἐπιμένουν νὰ διεκδικοῦν αὐτὴν τὴν ἀνύπαρκτη καὶ ἀνέφικτη «ἰσότητα». Ἡ αἰτία τῆς ἐμμονῆς των σ' αὐτὴν τὴν οὐτοπίαν εἶναι φανερή: Πρόκειται γιὰ ἀντίδρασι καθαρὰ ψυχολογική. Εἶναι προϊὸν τῆς «ψυχολογίας τοῦ φθόνου». Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, περιεχόμενο τοῦ ἐξισωτικοῦ αἰτήματος, στὴν οὐσία δὲν εἶναι ἡ ἄνοδος τῶν κατωτέρων, ἀλλὰ ὁ ὑποβιβασμὸς τῶν ἀνωτέρων.

Ὁ ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὴν «ψυχολογία τοῦ φθόνου», προσπαθεῖ νὰ φθάσῃ τὸν καλύτερό του. Ὁ κινούμενος ὅμως ἀπὸ τὴν «ψυχολογία τοῦ φθόνου» προσπαθεῖ νὰ σταματήσῃ τὸν καλύτερο, νὰ τὸν καταστρέψῃ, νὰ τὸν γυρίσῃ πίσω στὸ δικό του χαμηλότερο ἐπίπεδο. Φυσικά, τοῦτο θὰ εἶναι σὲ βάρος

καὶ τοῦ ἰδίου, τοῦ βραδυποροῦντος, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς μὲ τὴν πρόοδο τῶν καλυτέρων ἢ δραστηριοτέρων προχωρεῖ ἢ ἔστω σύρεται πρὸς τὰ ἐμπρός. Κατὰ βάθος ὁ ἄνθρωπος τοῦ φθόνου τὴν ὑποπτεύεται αὐτὴν τὴν ἀλήθεια. Ἀλλὰ τοῦ εἶναι ἀδιάφορο. Μπροστὰ στὴ χαρὰ ποὺ θὰ νοιώση μὲ τὴν πτῶσι τοῦ πιὸ ἐπιτυχημένου, θυσιάζει καὶ τὴν δική του σχετικὴ προκοπή. Ὁ Μὰξ Σελὲρ γράφει σχετικά: «Κάτω ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀπαίτησιν ἰσότητος (φαινομενικὰ ἀβλαβῆ καὶ φυσικὴ) κρύβεται πάντοτε (εἴτε γιὰ ἠθική, οἰκονομική, κοινωνική, πολιτικὴ ἢ θρησκευτικὴ ἰσότητα πρόκειται) μόνο ἡ ἐπιθυμία ὑποβιβασμοῦ τῶν ἀνθρώπων, ποὺ γιὰ ὁποιονδήποτε λόγο κρίνονται μεγαλύτεροι καὶ ἐξοχώτεροι, στὸ ἐπίπεδο ἐκείνων ποὺ βρίσκονται στὸ χαμηλότερο σκαλοπάτι τῆς κλίμακος. Δὲν ἀπαιτεῖ κανεὶς ἰσότητα ὅταν αἰσθάνεται ὅτι κατέχει μίαν δύναμι ἢ χάρι, ποὺ νὰ τοῦ ἐπιτρέπη νὰ θριαμβεύη σὲ κάποιον τομέα. Μόνον ἐκεῖνος, ποὺ φοβᾶται ὅτι θὰ χάση, ἀπαιτεῖ τὴν γενικὴν καὶ καθολικὴν ἰσότητα. Ἡ ἀπαίτησις αὐτὴ εἶναι πάντοτε αὐτὸ ποὺ λένε στὸ χρηματιστήριο «παιγνίδι μὲ τὰ κάτω». Γιατί, εἶναι γνωστὸ πῶς οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι ἴσοι, παρὰ μόνο στὸ ἐπίπεδο τῶν πιὸ χαμηλῶν ἀξιῶν, ποὺ εἶναι οἱ μόνες πραγματικὰ γιὰ ὅλους κοινές. (Max Sheler «L' homme du ressebtiment»).

Ἡ «ψυχολογία τοῦ φθόνου» εἶναι ἐπικίνδυνη. Γιατὶ τὰ θύματά της ἔχουν ἔντονο μέσα τους τὸ ἀγελαῖον ἔνστικτο. Αὐτὸ ἐπικρατεῖ στὸν χαρακτῆρα τους, ὅπως στῶν ἄλλων ἐπικρατεῖ τὸ ἔνστικτο τῆς διακρίσεως. Ἔτσι οἱ φθονοῦντες, συνασπίζονται, ὁμαδοποιοῦνται, διαμορφώνουν μεγάλες φθονερὲς μᾶζες. Καὶ αὐτὲς κατρακυλοῦν πρὸς τὸν μηδενισμό, ὡδηγημένες ἀπὸ ἕνα εἶδος Σαμψωνικῆς νοοτροπίας («συναποθανέτω μετὰ τῶν ἀλλοφύλων»). Οἱ μᾶζες αὐτές, ποὺ ἀρνοῦνται τὴν πρόοδο, ἐπειδὴ οἱ ἴδιες εἶναι ἀνίκανες νὰ τὴν ἐπιτελέσουν, μεταβάλλουν τὸν φθόνο τους σὲ «ἰδανικό», στό... «ἀνώτερο» ἰδανικὸ τῆς καθολικῆς ἰσότητος ὅλων, σὲ ὅλους

τοὺς τομεῖς. Θέλουν νὰ τὰ ὑποβιβάσουν ὅλα, (βιοτικὸ ἐπίπεδο, τέχνη, πνεῦμα, πολιτική, τρόπο ζωῆς) στὸν «κοινὸ παρονομαστή», ποὺ εἶναι ὁ χαμηλότερος ἢ πάντως πολὺ κοντὰ στὸ χαμηλότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς δυνατοὺς παρονομαστάς.

5. ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ - ΠΑΤΕΡΑΣ

Ἄλλοτε τὸ κράτος, ἦταν ἁπλὸς φρουρὸς τῶν συνόρων, ἐπόπτης τῆς δημοσίας τάξεως καὶ νυκτοφύλακας. Μᾶς προστάτευε ἀπὸ τοὺς κλέφτες, ἀπὸ τοὺς δολοφόνους καὶ ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸ ἐχθρό. Δὲν εἶχε σχεδὸν ἄλλα καθήκοντα. Δὲν ἀνακατευόταν πολὺ στὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωή. Δὲν φρόντιζε νὰ μᾶς ἐξασφαλίση ἐργασία, μόρφωσι ὑγεία. Δὲν κατηύθυνε τὴν οἰκονομία. Δὲν ἐκτελοῦσε μεγάλα παραγωγικὰ ἔργα. Δὲν ἔκανε ἐπενδύσεις. Δὲν ἀσκοῦσε κοινωνικὴ πολιτική. Δὲν ἠλέγχετο ἀρκετὰ ἀπὸ αὐτὴν ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχαν ἀκόμη τότε οὔτε ἡ καθολικὴ ψῆφος οὔτε τὰ σύγχρονα δημοκρατικὰ δικαιώματα.

Τὸ πιὸ ἀνεπτυγμένο κράτος πρὶν ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια, ἦταν τὸ γαλλικό. Καὶ αὐτό, τὸ πιὸ συγκεντρωτικὸ ἀπὸ τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη δὲν εἶχε παρὰ ἕξι μόνον ὑπουργεῖα: Ἐξωτερικῶν, Ἐσωτερικῶν, Στρατιωτικῶν, Ναυτικῶν, Οἰκονομικῶν καὶ Δικαιοσύνης.

Σήμερα τὸ κράτος - νυκτοφύλακας δὲν ὑπάρχει πιά. Τὴν θέσι του τὴν πῆρε τὸ κράτος - πρόνοια, τὸ κράτος - παρέμβασις, τὸ κράτος - κηδεμόνας.

Αὐτὸ παρεμβαίνει καὶ ρυθμίζει ὁλόκληρη τὴν οἰκονομία. Χρηματοδοτεῖ τοὺς διάφορους κλάδους της, ἐκτελεῖ ἔργα ὑποδομῆς, ἐλέγχει τὶς πιστώσεις, κανονίζει τοὺς τελωνειακοὺς δασμούς, παρέχει πριμοδοτήσεις. Ἔτσι προσανατολίζει ὅλη τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ πρὸς ὡρισμένες κατευθύνσεις.

Τὸ κράτος - πρόνοια υἱοθέτησε εἰδικὴ ἐργατικὴ νομοθεσία γιὰ νὰ προστατεύη τοὺς ἐργάτες. Ψήφισε νόμους ἐναντίον τῶν μονοπωλίων, γιὰ νὰ σώση τὶς μικρομεσαῖες ἐπιχειρήσεις ἀπὸ τὸν ἄνισο ἀνταγωνισμό. Ἀνακατανέμει μὲ διάφορα μέτρα τὸ ἐθνικὸ εἰσόδημα.

Ἔτσι, στὶς τελευταῖες δεκαετίες, τὸ κράτος ἄλλαξε ριζικὰ μορφή. Ἔγινε τὸ κράτος ποὺ ἔχει καθολικὴ φροντίδα γιὰ ὅλους τοὺς πολῖτες του. Εἶναι τὸ κράτος ποὺ προνοεῖ γιὰ νὰ ἐξασφαλίζη μιὰ ὅσο τὸ δυνατὸν πιὸ ἄνετη καὶ πιὸ σίγουρη ζωή. Αὐτὸ τὸ νέο κράτος ὑπάρχει καὶ λειτουργεῖ στὶς προηγμένες χῶρες τῆς Δύσεως, στὶς χῶρες τῆς λεγομένης καταναλωτικῆς κοινωνίας.

Αὐτὸ τὸ νέο κράτος εἰσήγαγε τὶς κοινωνικὲς ἀσφαλίσεις. Φροντίζει καὶ κανονίζει γιὰ τὴν παροχὴ συντάξεων σὲ ὅλους τοὺς πολῖτες. Ἵδρυσε διαιτητικὰ δικαστήρια γιὰ νὰ ἀμβλύνη τὶς ταξικὲς συγκρούσεις καὶ νὰ ἐπιλύη τὶς διαφορές, μεταξὺ ἐργαζομένων καὶ ἐργοδοτῶν. Ἐπιβλέπει νὰ γίνωνται συλλογικὲς συμβάσεις καὶ μεριμνᾶ γιὰ τὴν τήρησι τῆς ἐργατικῆς νομοθεσίας. Χτίζει σχολεῖα, νοσοκομεῖα, ἰατρεῖα. Χαρίζει ἀγροτικὰ χρέη. Φροντίζει γενικὰ καὶ σταθερὰ γιὰ ὅλους τοὺς πολῖτες του. Ἔχει γίνει ἕνα κράτος - πατέρας, ἕνα κράτος - κηδεμόνας.

Τὸ κράτος - πατέρας ἔδωσε τὸ αἴσθημα ἀσφαλείας στὸν πολίτη τῶν προηγμένων χωρῶν τῆς Δύσεως. Δὲν ἔχει νὰ ἀντιμετωπίση πλέον σοβαρὰ βιοτικὰ προβλήματα ὁ ἄνθρωπος - μέλος τῆς σύγχρονης καταναλωτικῆς κοινωνίας. Ταυτόχρονα ὅμως τὸ κράτος - πρόνοια τοῦ ἀφαίρεσε κάτι ἀπὸ τὴν προτέρα του ἀνεξαρτησία. Ὅσο πιὸ ἀσφαλὴς γίνεσαι, τόσο λιγώτερο ἐλεύθερος εἶσαι, τουλάχιστον ἀπὸ μιὰ πλευρά. Γιατί, γιὰ νὰ πάρης ἀσφάλεια, πρέπει νὰ δώσης σὲ ἀντάλλαγμα, ἕνα τμῆμα τῆς ἐλευθερίας σου.

Τοῦτο ὅμως, προκαλεῖ δυσαρέσκεια τόσο σ᾽ ἐκεῖνον ποὺ προτιμᾶ τὴν ἐλευθερία ἀπὸ τὴν ἀσφάλεια, ὅσο καὶ στὸν ἄλλον, ποὺ ἀπολαμβάνει τὴν ἀσφάλεια, ἀλλὰ δὲν καταλαβαίνει ὅτι αὐτὸ τὸ ἀγαθὸ πληρώνεται μὲ ἕνα μέρος τῆς προσωπικῆς ἀνεξαρτησίας του καὶ γι᾽ αὐτὸ βλέπει τὴν μείωσι τῆς δεύτερης σὰν ἄσχετη πρὸς τὴν αὔξησι τῆς πρώτης.

Ὁ πρῶτος αὐτὸς ποὺ προτιμᾶ τὴν προσωπική του ἀνε-

ξαρτησία ἀπὸ τὴν ἀσφάλεια, ἐξεγείρεται ἐναντίον τῆς κηδεμονίας τοῦ κράτους ποὺ νοιώθει νὰ τὸν καταπιέζη. Αὐτὸ συμβαίνει ἰδίως μὲ τοὺς νέους, ποὺ εἶναι πιὸ ἀνυπότακτοι καὶ ἐκτιμοῦν τὴν σιγουριὰ λιγώτερο ἀπὸ τοὺς μεγάλους. Συμβαίνει ὅμως καὶ μὲ τοὺς διανοούμενους, τοὺς καλλιτέχνες, τοὺς ἀνθρώπους μὲ ἔντονο ἀτομικισμό, τοὺς ἐγωιστικοὺς τύπους. Πολλοὶ ἀπ᾽ αὐτοὺς ἐπαναστατῶντας κατὰ τοῦ κράτους-κηδεμόνα, γίνονται ἀναρχικοί, μηδενισταί, χίππις κ.ο.κ.

Ὁ δεύτερος, ἐκεῖνος δηλαδὴ ποὺ θέλει τὴν ἀσφάλεια ποὺ τοῦ παρέχει τὸ κράτος-πατέρας καὶ τὴν χαίρεται ἀποτελεῖ τὴν μεγάλη πλειοψηφία. Ὅμως, κι᾽ αὐτὸς ἐξακολουθεῖ νὰ ξεχωρίζη τὸ κράτος ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ὅπως ἔκαναν οἱ πρόγονοί του ποὺ δὲν εἶχαν ἀπέναντί τους τὸ κράτος-πρόνοια. Ἔμαθε, λοιπόν, νὰ τὰ ἀπαιτῆ ὅλα ἀπὸ τὸ κράτος. Ταυτόχρονα ὅμως δὲν θέλει νὰ δώση τίποτε στὸ κράτος. Τὰ ἀπαιτεῖ ὅλα, χωρὶς δική του ἀνταπόδοσι. Τὰ διεκδικεῖ ἀπὸ τὸ κράτος. Ἀπεργεῖ καὶ ἐξεγείρεται ἐναντίον του, δηλαδὴ σὲ τελευταία ἀνάλυσι, ἐναντίον τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀφοῦ τὸ δυτικὸ κράτος-πρόνοια δὲν εἶναι παρὰ ἡ συνισταμένη ὁλόκληρης τῆς κοινωνίας. Ὁ πολίτης του, ὅμως ἐξακολουθεῖ νὰ μὴ ταυτίζη τὸν ἑαυτό του μὲ τὸ κράτος. Καὶ στρέφεται ἐναντίον του, ὅπως τὰ παιδιὰ ξεσηκώνονται ἐναντίον τῶν γονιῶν τους ποὺ τὰ παραχάϊδεψαν καὶ τὰ κακόμαθαν.

Ἡ σύγκρουσις τοῦ «ἐκλεκτοῦ» ποὺ προτιμᾶ τὴν ἐλευθερία ἀπὸ τὴν ἀσφάλεια πρὸς τὸ κράτος-πρόνοια ἔχει τὴν λογική της.

Ἡ σύγκρουσις τοῦ μέσου πολίτη μὲ αὐτὸ τὸ κράτος, εἶναι «παράλογη». Ἀλλὰ φυσικά, τοῦτο δὲν τὴν ἐμποδίζει νὰ ὑπάρχη.

Ὁ ἄνθρωπος τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας ἔχει περιέλθει σὲ ψυχολογικὸ ἀδιέξοδο. Ἀπαιτεῖ τὰ πάντα ἀπὸ τὸ κρά-

τος. Ταυτόχρονα ὅμως δὲν δέχεται τὴν κηδεμονία του. Ἐξακολουθεῖ νὰ ξεχωρίζῃ τὸν ἑαυτό του, ἀπὸ τὸ κράτος. Ἔτσι κινεῖται σ' ἕνα φαῦλο κύκλο. Ἀπαιτεῖ τὰ πάντα χωρὶς νὰ εἶναι πρόθυμος ἀπὸ τὴν πλευρά του νὰ καταβάλῃ τὸ ἀνάλογο ἀντίτιμο ἰδίως σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἀτομικότητά του, τὴν προσωπική του ἀνεξαρτησία. Ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀντίθεσι πηγάζει ἡ σύγκρουσις τοῦ κηδευομένου πολίτου πρὸς τὸ κράτος-κηδεμόνα του. Ἡ σύγκρουσις εἶναι ϐιαιότερη ὅταν ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ νέους, μὲ φοιτητάς, μὲ διανοουμένους, ποὺ περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀρνοῦνται νὰ θυσιάσουν στὸ ϐωμὸ τοῦ κράτους-πρόνοια ἕνα μέρος ἀπὸ τὴν ἀτομική τους ὕπαρξι. Καὶ ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τὶς πηγὲς τῆς κρίσεως τῆς σύγχρονης καταναλωτικῆς κοινωνίας.

6. ΟΙ ΝΕΟΙ ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΑΙ

Μία ἄλλη αἰτία γιὰ τὴν κρίσι τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας εἶναι καὶ ἡ ἐμφάνισις νέων πρωταγωνιστῶν ποὺ διεκδικοῦν τοὺς ρόλους των στὸ ἱστορικὸ γίγνεσθαι.

Πρόκειται γιὰ τὴν ἄνοδο στὸ προσκήνιο, νέων κοινωνικῶν στρωμάτων ποὺ ὥς χθὲς ζοῦσαν στὸ περιθώριο. Ἡ ἄνοδος αὐτή, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀφθονίας, ἔργο τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Ἄλλοτε, ὁ Ἰταλὸς ἐργάτης περίμενε ἔξω ἀπὸ τὴν εἴσοδο τοῦ ἐργοστασίου μὲ τὴν ἐλπίδα μήπως βρῆ δουλειά. Τὸ ὄνειρό του ἦταν νὰ προσληφθῆ καὶ νὰ ἔχη ἕνα μεροκάματο. Σήμερα ὄχι ἁπλῶς ἔχει μπῆ πιὰ μέσα στὸ ἐργοστάσιο, ὄχι ἁπλῶς ἔχει ἐξησφαλισμένο ἕνα ἡμερομίσθιο ποὺ ἄλλοτε δὲν μποροῦσε κἂν νὰ φαντασθῆ σὲ τέτοιο ὕψος, ὄχι μόνο ἔχει ἀσφαλίσεις καὶ ἕνα σωρὸ ἄλλα πράγματα, ἀλλὰ καὶ ἔχει ἀρχίσει νὰ διεκδικῆ καὶ ἄλλα. Θέλει τώρα νὰ μετέχη στὴν διεύθυνσι, στὴν διοίκησι, στὴν διαχείρισι τοῦ ἐργοστασίου, εἴτε μὲ Συνδικάτο του, ἢ καὶ ἀτομικῶς.

Ἄλλοτε, ὁ νέος ὀνειρευόταν νὰ περάση τὴν εἴσοδο τοῦ Πανεπιστημίου. Δεχόταν νὰ δουλεύη τὰ βράδυα καὶ νὰ στερῆται γιὰ νὰ μπορέση νὰ ἀγοράση τὰ συγγράμματα. Τὸ ὄνειρό του ἦταν μόνον νὰ σπουδάση. Σήμερα στὶς προηγμένες χῶρες τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας ἑκατομμύρια νέοι σπουδάζουν ἄνετα, μὲ κάθε δυνατὴ εὐκολία. Ζητοῦν λοιπὸν γιατὶ κάτι πρέπει νὰ ζητᾶ ὁ ἄνθρωπος, νὰ μετέχουν στὴν διοίκησι τοῦ Πανεπιστημίου. Ζητοῦν νὰ διορίζουν οἱ ἴδιοι, τουλάχιστον νὰ ἐλέγχουν καὶ νὰ ἐγκρίνουν τὸν διορισμὸ τῶν καθηγητῶν. Ζητοῦν νὰ μετέχουν στὴν διαμόρφωσι τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προγράμματος, τῆς διδακτέας ὕλη κλπ. Καὶ ἤδη τὸ ἔχουν πετύχει σὲ πολλὰ Πανεπιστήμια. Στὸ Πανεπιστήμιο Κολούμπια τῆς Ν. Ὑόρκης, ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύ-

τερα τοῦ κόσμου, οἱ φοιτηταὶ ἔχουν ἀποκτήσει «τὸ βέτο» γιὰ τὴν ἐκλογὴ τῶν καθηγητῶν τους. Τοὺς ἐγκρίνουν ἢ τοὺς ἀπορρίπτουν.

Ἔχουμε δηλαδὴ ἐξ αἰτίας ἀκριβῶς τῆς εὐημερίας τὴν ἐμφάνισι νέων κοινωνικῶν στρωμάτων. Αὐτὰ ἐνῶ ἄλλοτε, ἠγωνίζοντο ἁπλῶς γιὰ τὸ ψωμί, τώρα, ἔχουν λύσει πιὰ τὸ «πρόβλημα τοῦ στομαχιοῦ» καὶ μποροῦν νὰ ἐνδιαφερθοῦν καὶ γιὰ ἄλλα ζητήματα. Τὰ στρώματα αὐτὰ θέλουν νὰ βάλουν τὴν σφραγῖδα τους στὶς κοινωνικὲς ἐξελίξεις. Θέλουν εὐρύτερο ρόλο: Κοινωνικό, πολιτικό, ἰδεολογικό. Ὅμως, οἱ θεσμοὶ ποὺ ἐπιβιώνουν ἀπὸ χθεσινὲς καταστάσεις δὲν τοὺς τὸ ἐπιτρέπουν τουλάχιστον στὴν ἔκτασι ποὺ τὸ ἐπιθυμοῦν αὐτὰ τὰ στρώματα. Γιατὶ οἱ θεσμοὶ εἶναι οἱ παλαιοί. Εἶναι αὐτοὶ ποὺ ὑπῆρχαν πρὶν ἀπὸ τὴν ἄνοδο αὐτῶν τῶν νέων στρωμάτων. Ἀντανακλοῦν παλαιότερες κοινωνικὲς διαρθρώσεις. Τὰ Συντάγματα τῶν περισσοτέρων Δυτικῶν χωρῶν καὶ ὅλοι τους οἱ θεσμοὶ εἶναι ἀπὸ τὴν πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας ἐποχή. Ἔτσι, ἔχουμε θεσμοὺς ποὺ ἐκφράζουν μία κοινωνία ἡ ὁποία δὲν ὑπάρχει πιά. Καὶ ἔχουμε κοινωνικὰ στρώματα καινούργια ποὺ θέλουν νὰ βγοῦν στὸ προσκήνιο, θέλουν νὰ ἀκουσθῆ ἡ φωνή τους, θέλουν νὰ ποῦν τὴν γνώμη τους γιὰ τὰ πάντα καὶ βρίσκουν ἐμπόδιο ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς παλαιοὺς θεσμοὺς ποὺ ἐπιμένουν νὰ ἐπιβιώνουν. Ἀπὸ αὐτὸ λοιπὸν οἱ συγκρούσεις τῶν νέων κοινωνικῶν στρωμάτων, κυρίως τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν φοιτητῶν, ἀλλὰ καὶ διανοουμένων, ἀγροτῶν κλπ. μὲ τοὺς ὑφισταμένους θεσμούς. Καὶ αὐτὸ βέβαια δὲν ἀφορᾶ μόνον τοὺς πολιτικοὺς θεσμούς. Τὸ Σύνταγμα χρειάζεται ἀναθεώρησι στὶς περισσότερες Δυτικὲς χῶρες. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ. Εἶναι ἐπίσης καὶ ζητήματα διοικήσεως, ἐκπαιδεύσεωςκ.ο.κ. Στὰ πάντα προβάλλεται τώρα τὸ αἴτημα τῆς ἀναθεωρήσεως καὶ τῆς ἀναπροσαρμογῆς τῶν θεσμῶν: Ζητοῦν νὰ ἀλλάξη τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα, ὁ τρόπος διοική-

σεως, ἡ διαχείρισις καὶ ἡ διεύθυνσις τῆς οἰκονομίας. Γιατὶ ἐξακολουθεῖ λ.χ. ἡ οἰκονομία νὰ διευθύνεται, ὅπως ὅταν ὁ ἐργάτης δὲν ἔπαιζε κανέναν ρόλο. Σήμερα ὁ ἐργάτης δὲν εἶναι πιὰ ὁ ἴδιος. Ἔχει μόρφωσι, εὐημερία, δικαιώματα. Σὲ πολλὲς περιπτώσεις, ὅπως στὶς ΗΠΑ, τὰ συνδικάτα του, εἶναι πανίσχυρα. Συνεπῶς, κάτι πρέπει νὰ ἀλλάξη καὶ στὸν τομέα τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας. Ὁ ἐργάτης διεκδικεῖ κάποιον ὑπεύθυνο ρόλο σ᾽ αὐτήν. Θέλει νὰ ἀκούγεται ἡ φωνή του ὅταν καταστρώνωνται τὰ προγράμματα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὅταν γίνεται ὁ προσανατολισμὸς τῆς παραγωγικῆς προσπαθείας, ἢ καὶ ὅταν ρυθμίζεται τὸ μέλλον μιᾶς συγκεκριμένης ἐπιχειρήσεως στὴν ὁποίαν ἀφιέρωσε μέρος τῆς ζωῆς του.

Ἡ ἐντατικὴ ἐκβιομηχάνισις ποὺ χαρακτηρίζει τὶς χῶρες τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας ἔχει ποικίλες συνέπειες. Μιὰ ἀπ᾽ αὐτὲς εἶναι καὶ ἡ μεγάλη αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βιομηχανικῶν ἐργατῶν ἀγροτικῆς προελεύσεως. Δημιουργεῖται ἔτσι ἕνα νέο στρῶμα ἀπὸ σημερινοὺς ἐργάτες, χθεσινοὺς ἀγρότες, ποὺ δὲν τοὺς εἶναι τόσο εὔκολο νὰ προσαρμοσθοῦν στὴ νέα τους ζωή. Αὐτὴ ἡ δυσκολία προσαρμογῆς, προκαλεῖ δυσφορίες καὶ δυσαρέσκειες, ἔχει κοινωνικές, ἠθικὲς καὶ πολιτικὲς ἐπιπτώσεις καὶ γεννᾶ προβλήματα πάσης φύσεως.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωσις τῆς Ἰταλίας. Ὡς τὸ 1955 ἡ Ἰταλία εἶχε ἀρκετὴ βιομηχανία, ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ της ἦταν τὸ ἀγροτικό. Στὴν 15ετία ποὺ ἀκολούθησε, ἡ ἐκβιομηχάνισις τῆς χώρας πῆρε νέες διαστάσεις καὶ ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμός της μειώθηκε κατὰ πολύ.

Μᾶζες ἀγροτῶν ἰδίως νέων, κατέβηκαν στὶς πόλεις γιὰ νὰ γίνουν ἐργάτες. Ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ ἀγροῦ καὶ ὁ ἐγκλεισμὸς στὸ ἐργοστάσιο, αὐτὸς ὁ ἀποχαιρετισμὸς τῆς ἀτομικότητος καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἐλεύθερου παραγωγοῦ, αὐ-

τὴ ἡ μεταβολὴ σὲ «ἀριθμό», τοὺς τραυμάτισε ψυχικά. Αὐτὲς οἱ μάζες τῶν νέων ἐργατῶν πληρώνονται λιγώτερο ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς ἐργάτες, δὲν τὰ καταφέρνουν τόσο καλὰ στὴν καινούργια δουλειά τους, δὲν ξέρουν τὰ δικαιώματα καὶ τὶς ὑποχρεώσεις τους, στεγάζονται ἄσχημα, νοιώθουν «μειωμένοι» καὶ βλέπουν τὶς ὑπερβολικὲς ἐλπίδες τους νὰ ναυαγοῦν. Προσφέρουν λοιπὸν ἕνα πρόσφορο πεδίο γιὰ ἀνατρεπτικὴ ζύμωσι, μιὰ πρώτη ὕλη γιὰ κοινωνικοπολιτικὲς ἐκρήξεις.

Ἡ ἱστορία εἶναι ἕνα δρᾶμα ποὺ καταβροχθίζει ἀχόρταγα τοὺς πρωταγωνιστάς του. Ἀπαιτεῖ διαρκῆ ἀνανέωσι ἐκείνων ποὺ ἐνσαρκώνουν τοὺς διάφορους ρόλους του. Αὐτὴ τὴν στιγμή, ὑπάρχουν καινούργιοι «ἠθοποιοὶ» ποὺ διεκδικοῦν συμμετοχὴ στὸ ἔργο ποὺ παίζεται ἀενάως. Οἱ παλαιοὶ κανονισμοὶ δὲν τοὺς ἐπιτρέπουν νὰ ἀνεβοῦν στὴ σκηνή. Ἀλλὰ οἱ κανονισμοὶ ποτὲ δὲν σταμάτησαν τὴν πορεία τῆς ζωῆς.

7. Η ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ ΤΗΣ ΒΙΑΣ

> *«Αὐτὸ ποὺ ἀφηγοῦμαι εἶναι ἡ ἱστορία τῶν δύο αἰώνων ποὺ ἔρχονται. Ἀφηγοῦμαι αὐτὸ ποὺ θἄρθη, αὐτὸ ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἔρθη: τὴν ἄνοδο τοῦ μηδενισμοῦ».*
>
> *Φρ. Νίτσε*

Μία ἀπὸ τὶς βασικὲς αἰτίες γιὰ τὴν κρίσι ποὺ ἀντιμετωπίζει ἡ σύγχρονη δυτικὴ κοινωνία τῆς ἀφθονίας καὶ τῆς καταναλώσεως, εἶναι ἡ ἀπὸ μέρους της καταπίεσις τοῦ ἐπιθετικοῦ ἐνστίκτου.

Τὸ ἔνστικτο αὐτό, ποὺ λέγεται ἐπίσης καὶ «πολεμικὸ κίνητρο» ἢ «ἔνστικτο μάχης», ὑπάρχει μέσα σὲ ὅλους μας. Εἶναι μία ἀναγκαία καὶ γι' αὐτὸ φυσικὴ προέκτασις τοῦ βασικοῦ ἐνστίκτου τῆς αὐτοσυντηρήσεως. Πραγματικά, ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος γιὰ νὰ μπορέση νὰ ἐπιβιώση, ἔπρεπε νὰ εἶναι ἕτοιμος, κάθε στιγμή, νὰ δώση μάχη. Μάχη ἐναντίον τῶν στοιχείων τῆς φύσεως. Μάχη ἐναντίον τῶν θηρίων. Μάχη ἐναντίον τῶν συνανθρώπων του. Ἀνέπτυξε λοιπόν, ἀναγκαστικά, μία διάθεσι ἀγῶνος, μία «πολεμικὴ» ροπή. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἔνστικτο μάχης, ἡ ἐπιθετικὴ τάσις. Βέβαια, ἀπὸ τότε, ἀναπτύχθηκε ἡ κοινωνία. Ἀποκτήσαμε νόμους, δικαστήρια, ἀστυνομία, ἀγωγή. Ἔτσι, τὸ παλαιὸ πολεμικὸ ἔνστικτο ἔγινε λιγώτερο ἀναγκαῖο καὶ ἀπωθήθηκε. Στριμώχθηκε στὸ ὑποσυνείδητο. Ἐκεῖ φωλιάζει, κρυμμένο καὶ ἀναζητεῖ εὐκαιρίες νὰ ἐκδηλώνεται. Ἐξακολουθεῖ, δηλαδή, νὰ ὑπάρχη πάντοτε μέσα μας καὶ νὰ ἐπηρεάζη ὣς ἕνα βαθμὸ τὴν συμπεριφορά μας. Ἐκδήλωσί του λ.χ., ἀποτελεῖ τὸ κυνήγι ποὺ εἶναι ἕνας τρόπος νὰ ἱκανοποιοῦμε τὸ πολεμικό μας ἔνστικτο. Ἄλλη ἐκδήλωσίς του, εἶναι ὁ ἀθλητισμός, μία ἐξευγενισμένη μορφὴ ἱκανοποιήσεως τοῦ ἐπιθετικοῦ μας ἐνστίκτου. Τὸ σκάκι ἐπίσης ἱκανοποιεῖ κι' αὐτὸ τὸ πολεμικό μας κίνητρο μὲ τὸ νὰ μαχόμεθα καὶ νὰ νικοῦμε τὸν «ἐχθρό».

Ἄς μὴ ξεχνοῦμε, τέλος, πέρα καὶ πάνω ἀπ᾽ ὅλα αὐτά, τὸν πόλεμο, ὁ ὁποῖος, δυστυχῶς, ποτὲ δὲν ἔπαψε νὰ ὑπάρχῃ μέσα στὶς κοινωνίες τῶν ἀνθρώπων.

Ἀπὸ πλευρᾶς ὀργανώσεως καὶ προνοίας, οἱ σύγχρονες κοινωνίες τῆς Δύσεως, εἶναι ἰδεώδεις. Ἔτσι δὲν ὑπάρχει πιὰ ἡ παραμικρὴ διέξοδος γιὰ τὸ ἐπιθετικὸ ἔνστικτο. Στὶς καταναλωτικὲς κοινωνίες τὰ ἀγαθὰ εἶναι ἄφθονα καὶ δὲν χρειάζεται νὰ «πολεμήσῃς» γιὰ νὰ τὰ ἀποκτήσῃς. Ὅλα εἶναι τακτοποιημένα, ἀσφαλισμένα, ὠργανωμένα.

Στὴν Σουηδία, λ.χ., ὅταν γίνῃς 60 ἐτῶν ἔχεις σύνταξι αὐτομάτως, μὲ ἕνα καὶ μόνο προσόν: ὅτι εἶσαι ἄνθρωπος, ἡλικίας 60 χρόνων. Δὲν χρειάζεται οὔτε νὰ ἔχῃς ἐργασθῆ, οὔτε νὰ ἔχῃς καταβάλει ἀσφάλιστρα πουθενά, οὔτε νὰ εἶσαι γραμμένος σὲ κάποιο ἀσφαλιστικὸ ταμεῖο. Μὲ μόνο προσὸν τὴν ἡλικία, ἡ ὕπαρξίς σου εἶναι ἐξησφαλισμένη.

Στὴν Ἀγγλία, ἐξ ἄλλου, ἀρκεῖ νὰ εἶσαι ἁπλῶς ἀνθρώπινο ὂν γιὰ νὰ ἔχῃς πλήρη ἰατρική, νοσοκομειακὴ καὶ φαρμακευτικὴ περίθαλψι. Δὲν ἀπαιτεῖται κανενὸς εἴδους πιστοποιητικό, καμμία ἔνταξις σὲ κανένα ἀσφαλιστικὸ ὀργανισμό. Ἁπλῶς εἶσαι ἄνθρωπος καὶ παρουσιάζεσαι στὸν γιατρό.

Ὅλα, λοιπόν, ἢ σχεδὸν ὅλα, στὶς δυτικὲς κοινωνίες τῆς καταναλώσεως εἶναι δουλειὰ τοῦ κράτους - πρόνοια. Ἡ δυνατότης τῆς παιδείας, οἱ ἀσφαλίσεις, ἡ ἐργασία, ἡ στέγη ὑπάρχουν σὲ ἐπάρκεια. Ἡ εὐημερία περισσεύει. Ἔτσι δὲν ἔχει πιὰ ὁ ἄνθρωπος τὴν εὐκαιρία νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ πολεμικό του ἔνστικτο. Δὲν ὑπάρχει κἂν ἀρκετὸς ἀνταγωνισμὸς ἀνάμεσα σ᾽ αὐτὸν καὶ τοὺς συνανθρώπους του. Δὲν διεκδικοῦν π.χ. πιὰ πολλοὶ ἄνθρωποι τὴν ἴδια θέσι στὴν Γερμανία ἢ στὴν Ἑλβετία, γιατὶ ἡ οἰκονομία χρειάζεται πάρα πάνω ἐργαζομένους ἀπὸ ὅσους προσφέρονται καὶ γι᾽ αὐτὸ δέχονται καὶ μετανάστες ἀπὸ ἄλλες χῶρες.

Ἀφοῦ, λοιπὸν δὲν ὑπάρχει ἀνταγωνισμός, οὔτε πάλη

ἐπιβιώσεως, τὸ πολεμικό, τὸ ἐπιθετικὸ ἔνστικτο δὲν βρίσκει διέξοδο. Δὲν προσφέρονται πιὰ ἀρκετὲς εὐκαιρίες στὸν ἄνθρωπο τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας νὰ δώσῃ «μάχες» γιὰ τὴν ἐπιβίωσί του. Ἔτσι, τὸ ἰσχυρὸ αὐτὸ ἔνστικτο καταπιέζεται. Καὶ μοιραῖα προκαλεῖ ἐκρήξεις. Ἔρχεται δηλ. ἡ στιγμὴ ποὺ οἱ νέοι τῆς Ἀμερικῆς ἢ τῆς Σουηδίας, ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν ἔχουν κανένα σοβαρὸ πρόβλημα, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ὅλα γι' αὐτοὺς εἶναι τόσο ἄνετα, τόσο ἐξησφαλισμένα, τόσο εὔκολα καὶ τόσο σίγουρα, ἐπειδὴ ἔχουν διάπλατα μπροστά τους, ἀνοικτές, χωρὶς ἀγῶνα ὅλες τὶς δυνατὲς προοπτικές, βγαίνουν στοὺς δρόμους. Γίνονται «προβό», ἐπαναστάτες χωρὶς φανερὴ αἰτία. Καὶ ἀρχίζουν νὰ καῖνε αὐτοκίνητα, νὰ στήνουν ὁδοφράγματα, νὰ κτυποῦν τοὺς ἀστυνομικούς, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ ἱκανοποιήσουν τὸ πολεμικό τους ἔνστικτο.

Αὐτὸ δὲν θὰ πῇ πὼς κάθε ἀναταραχή, ἀπεργία, πορεία ἢ διαδήλωσις εἶναι καὶ μία καθαρὴ ἐκδήλωσις τοῦ πολεμικοῦ κινήτρου, ποὺ ὀφείλεται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο σ' αὐτό. Ὅμως τὸ καταπιεσμένο ἐπιθετικὸ ἔνστικτο παίζει ρόλο, μαζὶ μὲ ἄλλους παράγοντες, σὲ πολλὲς περιπτώσεις ἀναρχικῶν ἐκδηλώσεων. Αὐτὸ ἰσχύει ἰδίως στὶς ἐξεγέρσεις τῆς νεολαίας. Γιατὶ τὸ πολεμικὸ ἔνστικτο εἶναι δυνατώτερο στοὺς νέους ἀνθρώπους. Ἔτσι ζοῦμε κι' αὐτὸ τὸ «παράδοξο». Ἡ ὑπερβολικὴ ἀσφάλεια ποὺ ἔχει ὁ ἄνθρωπος στὶς καταναλωτικὲς κοινωνίες, τῆς ἀφθονίας καὶ τῆς προνοίας, μετατρέπεται ἀπροσδόκητα, σὲ πρόσθετη αἰτία τῆς κρίσεως ποὺ διέρχονται σήμερα αὐτὲς οἱ κοινωνίες.

8. ΟΙ ΑΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΟΙ

Τὸ φαινόμενο τῆς μαζοποιήσεως χαρακτηρίζει σήμερα καὶ τὴν Δύσι καὶ τὴν Ἀνατολή. Καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, βαδίζουμε πρὸς τὴν δημιουργία τοῦ «μαζανθρώπου».

Ἡ πορεία ἀκολουθεῖ δρόμους διαφορετικούς: Στὴν Ἀνατολή, ὁ «μαζάνθρωπος», αὐτὸς ποὺ ἔχει ἀποβάλει τὰ ἀτομικά του γνωρίσματα καὶ συμπεριφέρεται παντοῦ καὶ πάντοτε σὰν «μέλος τῆς ἀγέλης», εἶναι τὸ ἰδανικό. Ἡ διαμόρφωσίς του εἶναι ὁ στόχος τοῦ καθεστῶτος. Καὶ ἐπιδιώκεται μὲ τὸν καταναγκασμὸ (κατάργησις ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, δικαιωμάτων, ἐλευθεριῶν κλπ.).

Στὴν Δύσι, ἡ μαζοποίησις δὲν εἶναι ἰδανικό. Δὲν ἀποτελεῖ στόχο. Καὶ δὲν ἐπιβάλλεται καταναγκαστικά, ἀπὸ τὰ πάνω. Ὅμως ὑπάρχει. Εἶναι διαφορετικοῦ τύπου ἀπὸ τὴν ἀνατολική. Καὶ ἀποτελεῖ ὑποπροϊὸν τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Αὐτή, θέλει νὰ προσφέρῃ σὲ ὅλους ἀπεριόριστα ἀγαθά. Γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ, πρέπει νὰ προηγηθῇ ἡ τυποποίησις τῶν ἀγαθῶν ποὺ μόνον τότε μποροῦν νὰ παράγωνται σὲ τεράστιες ποσότητες. Ἄρα, πρέπει νὰ ἔχωμε ὅμοια γοῦστα, ὅμοιες ἀνάγκες καὶ συνήθειες, κοινὸ τρόπο ζωῆς. Αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν μαζικὴ διαφήμισι ποὺ χρησιμοποιεῖ τὰ σύγχρονα μέσα ἐπικοινωνίας γιὰ νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὸν μιμητισμὸ ποὺ ὑπάρχει μέσα μας, νὰ ἀφυπνίσῃ τὸ ἀγελαῖο ἔνστικτο καὶ νὰ μᾶς ἐπιβάλῃ τὴν κατανάλωσι ὁμοειδῶν προϊόντων.

Ἡ μαζοποίησις ἐπέρχεται ἐπίσης μὲ τὴν συνάθροισι τεραστίων ἀνθρωπίνων ὄγκων στὶς σύγχρονες μεγάλες πόλεις. Αὐτὲς ἔχουν προσλάβει διαστάσεις ἀπάνθρωπες, ἔχουν ξεπεράσει τὰ μέτρα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἔτσι τὸν συνθλίβουν, τὸν καταπιέζουν, τὸν ἐκμηδενίζουν καὶ τὸν ὁμαδοποιοῦν.

Ἡ εὐημερία προϋποθέτει μεγάλη παραγωγή. Καὶ αὐτὴ

γίνεται σὲ ἀπέραντα ἐργοστάσια, μὲ ὁμαδικὴ προσπάθεια, μὲ καταμερισμὸ ἐργασίας. Οἱ μηχανὲς θριαμβεύουν. Καὶ ὁ ἄνθρωπος - παραγωγὸς ὑποτάσσεται ὁλοένα περισσότερο σ' αὐτές. Ἡ βασιλεία τῶν ἠλεκτρονικῶν ἐγκεφάλων καὶ τῶν ρομπὸτ ἔρχεται.

Ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία συνοδεύεται μὲ τὴν μαζοποίησι τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλωστε, πολιτισμὸς ἴσον συνωστισμός. .Ο μοναχικὸς ἄνθρωπος, ὁ ἐρημίτης, ὁ ἀσκητής, ὁ ἀναχωρητής, δὲν φτειάχνει πολιτισμό. Ζῆ μόνος του, μὲ τὸν ἑαυτό του. Οἱ νομάδες δὲν μπόρεσαν ποτὲ νὰ δημιουργήσουν πολιτισμό, ἀκριβῶς γιατὶ ζοῦν σὲ μικρὲς - μικρὲς ὁμάδες. Ὁ πολιτισμὸς ἦρθε μόνον ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἤρχισαν νὰ οἰκοδομοῦν πόλεις. Καὶ ὅσο περισσότερο ἐπολιτίζοντο, τόσο μεγαλύτερες πόλεις ἔφτιαχναν. Δηλαδή, τόσο περισσότερο ἐσυνωστίζοντο. Καὶ σήμερα ποὺ μὲ τὴν καταναλωτικὴ κοινωνία φθάσαμε σ' ἕνα κορύφωμα πολιτισμοῦ, ἀπὸ πλευρᾶς τεχνικῆς, οἰκονομικῆς καὶ βιοτικῆς φθάσαμε καὶ σ' ἕνα κορύφωμα τῆς μαζοποιήσεως καὶ τοῦ συνωστισμοῦ.

Ἔχουμε πιὰ τὶς πόλεις τῶν 8, τῶν 13, τῶν 17, τῶν 20 ἑκατ. σὰν τὸ Παρίσι, τὸ Λονδῖνο, τὴν Ν. Ὑόρκη, τὸ Τόκιο. Στὶς πόλεις αὐτές, οἱ ἄνθρωποι χάνονται, εἶναι ὄντα ἀνώνυμα ποὺ κινοῦνται σὰν μυρμήγκια μέσα σ' ἕνα λαβύρινθο ἀπὸ μπετὸν καὶ γυαλί, ἄσφαλτο καὶ ἀτσάλι. Στὶς ὡρισμένες ὧρες στὴν Ν. Ὑόρκη ἢ στὸ Λονδῖνο, τὰ τερατώδη στόμια τοῦ ὑπογείου σιδηροδρόμου ξερνοῦν ἑκατομμύρια ἀνθρώπων καὶ σὲ ὡρισμένες ἄλλες ὧρες τοὺς καταβροχθίζουν. Στὶς κινούμενες σκάλες μὲ τὰ διαδοχικὰ πατώματα χιλιάδες ἄνθρωποι συνωστίζονται ἀσφυκτικὰ καὶ βλέπουν ὁ ἕνας τὴν πλάτη τοῦ ἄλλου. Κινοῦνται ὅλοι πειθαρχικὰ ὑποταγμένοι σ' ἕνα ἀπρόσωπο ρυθμό. Στὰ ἐργοστάσια δεκάδες χιλιάδες ἄνθρωποι δουλεύουν κατευθυνόμενοι μὲ ἀκρίβεια καὶ ψυχρότητα ἀπὸ ἕνα ἠλεκτρονικὸ ἐγκέφαλο. Ἔτσι παράγονται τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἡ ἀφθονία τους χαρακτηρίζει τὶς καταναλωτικὲς

κοινωνίες. Καὶ ταυτόχρονα ἔχουμε, χάριν τῶν ἀνέσεων, τὴν τυποποίησι, τὴν μαζοποίησι τὴν συγκατοίκησι. Τὰ super markets ἐφοδιάζουν τὰ πλήθη μὲ τυποποιημένα τρόφιμα, μὲ προμαγειρευμένα φαγητά, μὲ κατεψυγμένα προϊόντα, μὲ κονσέρβες ποὺ καταναλώνουν ὅλοι κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο. Καὶ ἐπίσης τὰ ἐφοδιάζουν μὲ ἕτοιμα ροῦχα ποὺ τὰ φοροῦν ὅλοι κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο. Ἔχουμε τὶς πολυκατοικίες τὶς γιγάντιες καὶ ὁμοιόμορφες, μὲ τὰ πανομοιότυπα διαμερίσματα καὶ τὰ μαζικῆς κατασκευῆς ὁμοειδῆ. Γιὰ νὰ μπορέση ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία νὰ δώση σὲ ὅλους τὰ ὑλικὰ ἀγαθά, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ «ἰδανικό» της, χρησιμοποίησε πρῶτα ἀπ' ὅλα, τὸν ὁδοστρωτῆρα. Ἐπέβαλε τὴν τυποποίησι καὶ τὴν μαζοποίησι. Σ' αὐτὴν τὴν κοινωνία, ὁ ἄνθρωπος γίνεται ἐξάρτημα ἑνὸς πελωρίου μηχανισμοῦ ποὺ παράγει εὐημερία.

Πολλοὶ ὑποκύπτουν σ' αὐτὸν τὸν τρόπο ζωῆς. Ἄλλοι ἐξεγείρονται ἐναντίον του. Δὲν μποροῦν νὰ ὑποφέρουν τὴν ὁμαδικότητα. Θέλουν νὰ εἶναι ἄτομα. Μερικοὶ λιγοστοί, τὸ κατορθώνουν. Ἄλλοι, ἁπλῶς τὸ προσπαθοῦν μὲ ἐσφαλμένους τρόπους, ἰδίως οἱ νέοι. Ἔτσι ἔχουμε τὸν νέο ποὺ λέει. «Δὲν θέλω νὰ ντυθῶ ὅπως ντύνεστε ὅλοι σας μὲ τὰ ροῦχα μὲ τὰ ὁποῖα σᾶς ἐφοδιάζει ἡ σύγχρονη καταναλωτικὴ κοινωνία». Προτιμᾶ, λοιπόν, νὰ βάλη ἕνα ἔξαλλο πουκάμισο γιὰ νὰ διαφέρῃ ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Δὲν ξυρίζεται καὶ δὲν κουρεύεται γιατὶ θέλει νὰ ξεχωρίζη. Ἀφήνει γένια ἢ μαλλιὰ γιὰ νὰ ὑπογραμμίση τὴν ἀτομικότητά του. Δὲν ζῆ στὰ τυποποιημένα διαμερίσματα, στὶς «μυρμηγκοφωλιές». Προτιμᾶ νὰ μείνη στὴν σκηνὴ ἢ στὴν σπηλιά. Φέρεται σὰν ἀλήτης. Δὲν θέλει νὰ δουλεύῃ στὸ ἐργοστάσιο ὅπου εἶναι ἕνα ἀπρόσωπο νούμερο. Προτιμᾶ νὰ περιφέρεται ἄνεργος. Καὶ ἔτσι δημιουργοῦνται οἱ σύγχρονοι ἀσκητές, οἱ ἀναχωρητές, οἱ ἐρημίτες, «χίππις» καὶ ἄλλοι. Ὅλοι αὐτοὶ ἀποκρούουν τὸν σύγχρονο τεχνοκρατικὸ πολιτισμὸ καὶ ἀπορρίπτουν τὴν

μαζοποίησι τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Φεύγουν ἀπὸ τὴν «ἀγέλη». Καὶ ὄχι σπάνια, συγκρούονται μαζί της.

Βέβαια ὅλα αὐτά, εἶναι μιὰ ἐκφυλισμένη μορφὴ ἀντιδράσεως πρὸς τὶς ἀρνητικὲς πλευρὲς τοῦ τεχνοκρατικοῦ ὑλισμοῦ ποὺ ἀποτελεῖ τὴν βιοθεωρία τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Ἀλλὰ πάντως εἶναι μία ἀντίδρασις τὴν ὁποίαν μποροῦνε νὰ καταλάβουν ὅλοι ἐκεῖνοι στοὺς ὁποίους ὑπερέχει τὸ ἔνστικτο τῆς ἀτομικότητος ἔναντι τοῦ ἀγελαίου. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀντίδρασις προκαλεῖ ὡς ἕνα βαθμὸ τὴν κρίσι ποὺ δοκιμάζει τὴν σύγχρονη καταναλωτικὴ κοινωνία, τὴν κοινωνία τῆς ἀφθονίας καὶ τῆς εὐημερίας, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ τῆς τυποποιήσεως καὶ τῆς μαζοποιήσεως.

Στὰ ζῶα ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ διατηρεῖται λίγο-πολὺ σταθερά. Καὶ αὐτὸ γιατί, ὅταν σημειώνεται ὑπερπληθυσμός, παρατηρεῖται μία αὐτόματη, μορφὴ «ἐλέγχου τῶν γεννήσεων» ποὺ ἀποκαθιστᾶ τὴν ἰσορροπία μὲ μαζικὲς αὐτοκτονίες μὲ μείωσι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ζευγαρωμάτων ἢ μὲ «μυστηριώδεις» θανάτους.

Πρόσφατα πειράματα ἀπέδειξαν ὅτι αὐτοὶ οἱ θάνατοι δὲν εἶναι «μυστηριώδεις», ἀλλὰ ὀφείλονται στὸν ὑπερπληθυσμό. Τὰ ζῶα δὲν πεθαίνουν τόσο ἀπὸ ἔλλειψι τροφῆς, ὅσο ἀπὸ ὑπερέντασι, ἀπὸ συσσώρευσι ἐκνευρισμοῦ, ἀπὸ ὑπερλειτουργία τῶν ἀδένων καὶ τῶν συστημάτων των. Σέ ἕνα ἐρημικὸ νησὶ ἐκτάσεως ἑνὸς χιλιομέτρου ἀναπαρήχθησαν μερικὲς ἑκατοντάδες ἐλαφιῶν. Ὅταν ἡ πληθυσμιακὴ ἀνάπτυξις ἔφθασε στὸ ἀποκορύφωμά της, τὰ ἐλάφια ἄρχισαν νὰ πεθαίνουν μαζικὰ χωρὶς προφανῆ αἰτία. Οἱ ἐργαστηριακὲς ἀναλύσεις ἔδειξαν ὅτι αἰτία ἦταν ἡ ὑπερλειτουργία τῶν ἐπινεφριδίων ἀδένων: Ὁ ὑπερπληθυσμὸς σκοτώνει διὰ τῆς ὑπερεντάσεως.

Ὅταν πολλαπλασιάζωνται οἱ ἐπαφές, ὅταν ἐντείνωνται οἱ σχέσεις ἐξισώνεται ἡ μάχη γιὰ τὴν κατάκτησι τῆς «τροφῆς» ἢ γιὰ τὴν ὑπεράσπισι τοῦ ἐδάφους. Ἔτσι, ὁ ὀργα-

νισμὸς ὑποχρεώνεται νὰ ἐπιστρατεύσῃ ὅλη του τὴν ἐνέργεια γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν κατάστασι. Καὶ τὶς περισσότερες φορὲς ὑποκύπτει. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μοιραῖο ὑπογλυκαιμιακὸ σὸκ ποὺ προκαλεῖ ἡ ὑπερβολικὴ δαπάνη ἐνεργείας, ἐμφανίζονται καὶ καρδιακὲς καὶ νευρικὲς διαταραχές, λόγῳ τῆς ἐντάσεως.

Ἄλλο πείραμα: Ἕνας ἀριθμὸς ποντικῶν τοποθετήθηκε σὲ περιβάλλον μὲ ὅλες τὶς ἀνέσεις (συγκεκριμένα σὲ ἕνα σιτοβολῶνα) δηλ. σὲ μία καταναλωτικὴ κοινωνία, ὅλα τὰ παθολογικὰ στοιχεῖα ποὺ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμφανισθοῦν σὲ μίαν ὁμάδα ἔφθασαν σὲ σημεῖο παροξυσμοῦ. Σεξουαλικὸς παροξυσμὸς μὲ ἐλαχίστη διάκρισι ὅσον ἀφεώρα τὴν ἡλικία ἢ τὸ φύλο τοῦ συντρόφου. Ἀδιαφορία καὶ ἀβουλία σὲ ἕναν ἀριθμὸ ἀρσενικῶν, ποὺ ἀπομενώθησαν ἀπὸ τὴν κοινότητα καὶ υἱοθέτησαν τὴν τυπικὴ στάσι τῶν ἀπροσαρμόστων. Τὰ θηλυκὰ ἀφοῦ γεννοῦσαν, ἐγκατέλειπαν τὰ νεογνά των ἢ τὰ ἀντήλλασσαν συχνά, δὲν ἀνεγνώριζαν τὴν φωλιά τους ἢ ἄρχιζαν νὰ τὴν κατασκευάζουν καὶ τὴν ἄφηναν ἡμιτελῆ. Ἐπεισόδια καννιβαλισμοῦ ἦταν στὴν ἡμερησία διάταξι. Ὅσο γιὰ τὸν σεβασμὸ τῆς ἐξουσίας ποὺ τόσο ἰσχυρὸς εἶναι στὰ κοινωνικὰ ζῶα, παρετηρήθη ὅτι οἱ ἱεραρχίες ἀνεθεωροῦντο συνεχῶς οἱ ἀρχηγοὶ καθηροῦντο, οἱ ἀντιτιθέμενες φατρίες ἔδιναν μάχες χωρὶς κανένα λόγο, ἐνῷ πραγματικὲς συμμορίες ἔφερναν παντοῦ τὴν ἀναστάτωσι.

Μὲ λίγα λόγια, ὁ ὑπερπληθυσμὸς εἶχε ξερριζώσει τὴν τάξι, εἶχε ἀνατρέψει τοὺς φυσικοὺς νόμους καὶ ἐπιφέρει τὸν πιὸ ξέφρενο ἀναρχισμό.

Καὶ στοὺς ἀνθρώπους:

Ὁ Γκαστὸν Μπουτοὺλ ἱδρυτὴς τῆς «πολεμολογίας» (δηλαδὴ τῆς ἐπιστημονικῆς μελέτης τῶν αἰτίων τοῦ πολέμου) ὑποστηρίζει ὅτι οἱ φοιτητικὲς ἀναταραχὲς εἶναι συμπτώματα τῆς ἐλλείψεως χώρου κυριολεκτικὰ καὶ μεταφορικά, δηλ. μὲ τὴν ἔννοια, τῶν φραγμῶν ποὺ θέτουν οἱ προηγούμενες

γενεὲς στὶς φιλοδοξίες των. Τὰ ὅρια τῆς ζωῆς ἀνέρχονται καὶ οἱ νέοι ἀντιμετωπίζουν ἀνταγωνιστὰς ποὺ ζοῦν ὅλο καὶ περισσότερα χρόνια, σὲ σημεῖο ποὺ «ἂν κατὰ τὸν 18ο αἰῶνα ὁ νέος τῶν 20 ἐτῶν εἶχε στὴν οἰκογένειά του τρία γηραιότερα ἄτομα ἀπὸ αὐτὸν κατὰ μέσον ὅρον, σήμερα ἔχει τουλάχιστον ἕξι, καὶ ὅλα ὑγιέστατα».

Ἔτσι, κατὰ τὸν συγγραφέα οἱ πανεπιστημιακὲς ἐπαναστάσεις ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ ἐπιθετικότης ἀνακύπτει αὐτομάτως ἀπὸ τὴν πληθώρα τῶν φοιτητῶν στὶς πανεπιστημιακὲς αἴθουσες ὅπως ἀναδύεται ἡ θερμότης ἀπὸ τὴν τριβὴ δύο σωμάτων. Τὸ πρόβλημα τῶν φοιτητικῶν διεκδικήσεων εἶναι λοιπὸν δυνατὸν νὰ λυθῇ ἁπλῶς μὲ τὴν ἐπέκτασι τῶν πανεπιστημιακῶν κτιρίων.

Προφανῶς πρόκειται γιὰ ὑπερβολή. Ὅμως γιὰ τὸ ὅτι οἱ ἄνθρωποι πάσχουν ἀπὸ διαταραχὲς ποὺ εἶναι ἐξαιρετικὰ δύσκολο νὰ διαγωνισθοῦν καὶ νὰ θεραπευθοῦν —καὶ ποὺ ἔχουν γενικῶς ὀνομασθῇ «ψυχοσωματικὲς»— δὲν ὑπάρχει καμμία «ἀμφιβολία». Τὸ ὅτι οἱ θάνατοι «γιὰ ἀγνώστους λόγους» ἔχουν γίνει συχνότατοι εἶναι γεγονός. Καὶ ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη συμπεριφορὰ στὶς μεγαλουπόλεις ἔχει ἀλλοιωθῆ εἶναι βέβαιον.

Ἡ ἠθολογία– ἡ ἐπιστήμη ποὺ μελετᾶ τὴν συμπεριφορὰ τῶν ζώων ἐν συγκρίσει μὲ τῶν ἀνθρώπων φαίνεται νὰ παραδέχεται ὅτι ὅσα ἰσχύουν στὰ ἐλάφια καὶ τοὺς ποντικούς, ἰσχύουν καὶ στοὺς ἀνθρώπους.

Στὴν δημιουργία ὁλοένα καὶ μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ «ἀπροσαρμόστων», συμβάλλει καὶ τὸ ἰλιγγιῶδες τῶν ρυθμῶν μὲ τοὺς ὁποίους συντελεῖται, στὶς συνθῆκες τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας, ἡ μεταβολὴ τῆς ζωῆς. Οἱ ἀλλαγὲς ἀφοροῦν ὅλους τοὺς τομεῖς. Θέλουν τὰ πάντα. Καὶ γίνονται μὲ ταχύτητα ξέφρενη. Ὅλα γῦρο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας, ἀλλάζουν. Σπίτια, δρόμοι, βιτρῖνες, μόδα, γνώσεις, ἀπαιτούμενα προσόντα, τρόποι ψυχαγωγίας, μέ-

σα ἐπικοινωνίας, ἀξίες, ἤθη, ἔθιμα, συνήθειες, τὰ πάντα μεταβάλλονται. Ἀπὸ τὴν μία μέρα στὴν ἄλλη, ἡ κοινωνία σου, τὸ χωριό σου, τὸ γραφεῖο σου, τὰ παιδιά σου, οἱ φίλοι σου, γίνονται ἀγνώριστα. Εἶσαι ὑποχρεωμένος διαρκῶς νὰ «συγχρονίζεσαι». Νὰ ἀλλάζῃς ντύσιμο, κούρεμα, γοῦστα, συμπεριφορά. Νὰ ἀναπροσαρμόζῃς τὴν προσωπικότητά σου. Νὰ αὐξάνῃς τὶς γνώσεις σου. Νὰ δίνῃς καθημερινὰ τὴν μάχη γιὰ νὰ κατακτᾷς ξανὰ καὶ ξανὰ τὴν ἐπαγγελματικὴ ἢ τὴν κοινωνική σου θέσι. Σέ ἀνταγωνίζονται. Σὲ ξεπερνοῦν. Μένεις πίσω. Σοῦ χρειάζεται ἄλλο ἕνα πτυχίο. Ἀκόμη μιὰ ξένη γλῶσσα. Ὀφείλεις νὰ ἐξοικειωθῇς μὲ ἕνα καινούργιο μηχάνημα. Νὰ ἀλλάξῃς αὐτοκίνητο. Νὰ βάλῃς δεύτερο τηλέφωνο σπίτι σου. Νὰ πάρῃς ψυκτικὸ θάλαμο. Νὰ ταξιδέψῃς καὶ σὲ ἄλλους τόπους. Νὰ μάθῃς τὴν νέα μάρκα τσιγάρων ἢ ποτῶν. Νὰ ξέρῃς τὸ τελευταῖο «μπὲστ σέλλερ». Νὰ ἀποβάλῃς κάποιαν «ἀπηρχαιωμένη» συνήθεια. Αὐτὴ ἡ προσπάθεια κουράζει καὶ ἐξεγείρει. Πολλοὶ ἀδυνατοῦν ἢ δὲν θέλουν νὰ τὴν καταλάβουν. Ἄλλοι ἀμφισβητοῦν τὴν χρησιμότητά της. Ὅλοι αὐτοί, συγκρούονται μὲ τὸ περιβάλλον τους - κοινωνικό, ἐπαγγελματικὸ κ.ο.κ. Δὲν συντονίζονται μὲ τὴν πορεία τῆς ἐποχῆς. Μένουν «πίσω» ἢ «ἔξω» ἀπὸ τὴν καταναλωτικὴ κοινωνία. Θεωροῦνται «ἀποτυχημένοι», «ξωφλημένοι», «ξεπερασμένοι». (κάποτε εἶναι, ἄλλοτε ὄχι) . Δυσαρεστοῦνται, πικραίνονται, ἀπογοητεύονται, ὀργίζονται. «Ἀμφισβητοῦν» τὴν κοινωνία ποὺ τοὺς παραμερίζει. Ἀφοῦ τοὺς ἀρνεῖται, τὴν ἀρνοῦνται.

Καὶ γίνονται χίππυς ἢ μηδενισταί, ἀναρχικοὶ ἢ κομμουνισταί, ἀσκητὲς ἢ τρομοκράτες. Μία στρατιὰ «ἀπροσαρμόστων».

Σ' ἕνα ἄρθρο του μὲ τὸν τίτλο «ἡ ἐπανάστασις τῶν νέων καὶ ἐμεῖς» ὁ Γάλλος πρωθυπουργὸς Ζὼρζ Πομπιντοῦ, γράφει σχετικά:

«Ἔτσι ἐμφανίσθηκαν ἄνθρωποι ποὺ ἀμφισβητοῦν ἀκόμη

καὶ αὐτὲς τὶς βάσεις τοῦ πολιτισμοῦ μας καὶ ἀναζητοῦν ἕνα εἶδος ἐπιστροφῆς στὴν φύση καὶ στὰ εἴδωλά τους σὲ χώρες ὅπου ἡ βιομηχανικὴ ἐπανάστασις μόλις ἀρχίζει τὸ ἔργον της. Δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ νέο σ' αὐτά. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Πλάτωνος ἀναρίθμητοι φιλόσοφοι κατήγγειλαν τὰ τρωτὰ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὁ Ζὰν Ζὰκ Ρουσσὼ εἶπε ὅ,τι ἦτο δυνατὸν νὰ λεχθῆ ἐπάνω σ' αὐτό. Ὁ Βολταῖρος ὅμως ἀπάντησε εἰς τὸν Ρουσσώ, ὅτι ἡ φιλοσοφία του προκαλεῖ τὴν ἐπιθυμία νὰ περπατήση κανεὶς σὰν τετράποδο μὲ τὰ τέσσερα».

Ἡ νοσταλγία γιὰ μιὰ «φυσικὴ κοινωνία» ὅπου ὅλα προσφέρονται χωρὶς ἐργασία, ὅπου ὁ καθένας θὰ μπορῆ νὰ συλλέγη τοὺς καρποὺς χωρὶς νὰ καλλιεργῆ τὴν γῆ τί ἄλλο εἶναι παρὰ ἡ νοσταλγία τοῦ χαμένου Παραδείσου, τῆς Ἐδὲμ πρὸ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος.

Ἡ πραγματικότης ὅμως εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι «καταδικασμένος» νὰ ἐργάζεται καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ζοῦν χωρὶς νὰ ἐργάζωνται, δηλαδὴ οἱ χίππυς, τὸ κατορθώνουν χάρις στὴν ἐργασία τῶν ἄλλων.

Οἱ ἀλλαγὲς ποὺ ἐπιτελοῦνται στὴν ἐποχή μας στὶς προηγμένες καταναλωτικὲς κοινωνίες εἶναι τόσο γρήγορες, τόσο βαθειὲς καὶ καλύπτουν τόσο πλάτος ὥστε οἱ ἄνθρωποι ποὺ τὶς ὑφίστανται, ὅση προσπάθεια κι' ἂν καταβάλουν, συχνὰ ἀδυνατοῦν νὰ τὶς παρακολουθήσουν. Ὁ ἴδιος ὁ ὀργανισμός τους δὲν ἀντέχει, οὔτε βιολογικά, οὔτε ἠθικοπνευματικὰ στὶς τόσες μεταβολές. Δὲν βρίσκει τὸν χρόνο ποὺ τοῦ εἶναι ἀναγκαῖος γιὰ νὰ ἀναπροσαρμοσθῆ. Μένει πίσω ἀπὸ τὸ περιβάλλον του ποὺ ἀναμορφώνεται μὲ ταχύτητα μεγαλύτερη ἀπὸ ἐκείνην μὲ τὴν ὁποία ἀναμορφώνει ὁ ἴδιος τὴν συμπεριφορά του, τὶς σκέψεις του καὶ γενικὰ τὶς ἀντιδράσεις του, πρὸς αὐτό. Ἔτσι, χάνει τὴν ἐπαφή του μὲ τὸ περιβάλλον του. Νοιώθει νὰ σπρώχνεται στὸ περιθώριο, ἀπὸ μιὰ ζωὴ ὁρμητικὴ ποὺ καλπάζει ξέφρενα καὶ τῆς ὁποίας ὁ

ἴδιος ἀδυνατεῖ πλέον νὰ παρακολουθήση τὰ συνεχῆ τεράστια ἅλματα. Ταυτοχρόνως, μὲ τὶς φροντίδες τῆς σύγχρονης ὑγιεινῆς καὶ μὲ τὴν βελτίωσι τοῦ βιοτικοῦ του ἐπιπέδου, αἰσθάνεται νέος, γερός, ἱκανὸς νὰ προσφέρη σ' αὐτὴν τὴν κοινωνία ποὺ τὸν ἀπωθῆ ἀδυσώπητα στὸ περιθώριο καὶ νὰ χαρῆ αὐτὴν τὴν ζωὴ ποὺ τὸν ἀφήνει ἀδιάφορη πίσω της. Ἔτσι ἔρχεται ἡ μοναξιά, ἡ πίκρα, ἡ ἀνασφάλεια, ὁ φόβος. Ὁ ἄνθρωπος τῶν προηγμένων κοινωνιῶν, ζεῖ σ' ἕνα περιβάλλον συνεχοῦς ρευστότητος. Σὲ ἀντίθεσι πρὸς τὰ μέλη τῶν προγενεστέρων κοινωνιῶν αὐτὸς δὲν ἔχει σταθερὸ περίγυρο. Τὰ πάντα, ἀλλάζουν διαρκῶς. Καταντᾶ ἔτσι ἕνα «ὑποκείμενο», «χωρὶς περιβάλλον». Αὐτὸ δὲν τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἀναπτύξη μόνιμες ἀντιλήψεις, νὰ υἱοθετήση πάγιους τρόπους συμπεριφορᾶς καὶ νὰ ἀποκτήση σταθερὰ ἀνακλαστικά.

Πάσχει λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος - μέλος τῆς σύγχρονης κοινωνίας ἀπὸ μιὰ νόσον, τὴν ἀδυναμία προσαρμογῆς. Ἡ ἀγχώδης προσπάθειά του νὰ ξεπεράση αὐτὴν τὴν ἀδυναμίαν, τὸν κουράζει. Λαχανιάζει καθυστερεῖ, ἀγωνιᾶ. Καὶ ἡ ἀνεπαρκὴς προσαρμογή του, καταλήγει στὴν νευρικὴ κατάπτωσι. Ἡ ἀσθένεια προσβάλλει σὲ τόσην ἔκτασι τὰ μέλη τῆς ἀκατάπαυστα ἐξελισσομένης καταναλωτικῆς κοινωνίας, ὥστε δημιουργεῖ ἀναρίθμητες ψυχώσεις, πρωτοφανεῖς μαζικὲς νευρώσεις καὶ ὁλόκληρες στρατιὲς ἀπροσαρμόστων.

Αὐτοί, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ κατάστασι ἢ τὴν κοινωνική τους θέσι αἰσθάνονται ἄσχημα ἐντελῶς ὑποκειμενικὰ - ψυχολογικὰ μέσα στὴν ἐν κινήσει καταναλωτικὴ κοινωνία. Νοιώθουν ἀτακτοποίητοι, ἀνικανοποίητοι, ἀνήσυχοι, δυστυχεῖς. Καὶ στρέφονται ἐναντίον της. Οἱ στρατιὲς τῶν ἀπροσαρμόστων τροφοδοτοῦν μὲ ὀπαδούς, διάφορα ἀνατρεπτικὰ κινήματα ποὺ ἀπὸ ποικίλες σκοπιὲς βάλλουν κατὰ τοῦ «κατεστημένου». Ἀπὸ ἐκεῖ ἀντλοῦν τοὺς ψηφοφόρους των οἱ δημαγωγοὶ ποὺ τόσον ἀκμάζουν στὴν ἐποχή μας.

Ἀπὸ ἐκεῖ συγκεντρώνουν τοὺς φανατικοὺς πιστούς των οἱ προφῆτες τῆς βίας τύπου Γκεβάρα, Μάο ἢ Μαρκοῦζε. Οἱ ἄνθρωποι ποὺ δὲν προσαρμόστηκαν τρέχουν σ᾽ αὐτούς, ὥστε σὲ μιὰ ὁμαδικὴ ψύχωσι νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ νεύρωσι καὶ νὰ βροῦν τὴν «λύτρωσι» τῆς φυγῆς, σ᾽ ἕνα ὁμαδικὸ ὅραμα «ἰδανικό».

Ἡ βαθμιαία ἀπώλεια τῆς ἐπικοινωνίας τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ κοινωνικὸ περιβάλλον του, τοῦ γεννᾶ τὴν ἀπογοήτευσι καὶ τὸν ἀποπροσανατολίζει. Τοῦ φέρνει σύγχυσι ἰδεῶν καὶ θολὲς ἀνησυχίες. Τοῦ προκαλεῖ κλονισμὸ νευροφυτικό. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕτοιμος κάθε στιγμὴ νὰ ἀφήση νὰ τὸν παγιδεύσουν αἰσθήματα δυναμικὰ καὶ ὁράματα μιᾶς ἁρμονικῆς κοινωνίας - φαντασμαγορίες ἑνὸς χαμένου παραδείσου.

Ἄλλοι βρίσκουν τὸ ἀντιστάθμισμα στὴν φυγὴ (ναρκωτικά, νεοασκητισμός, γιόγκα, μανιακὴ ἀθλητοφιλία, τουρισμός). Ἄλλοι καταφεύγουν στὸ κλείσιμο στὸν ἑαυτό τους («χόμπυ» ζωοφιλία, ἀφοσοίωσις σὲ μιὰ εἰδικότητα καὶ «ἄγνοια» ὅλων τῶν ἄλλων στοιχείων τῆς ζωῆς). Ἄλλοι προσπαθοῦν νὰ συντονισθοῦν μὲ τὸν ρυθμὸ τῆς κοινωνικῆς κινήσεως μὲ τὸ νὰ εἶναι «μοντέρνοι» (ντύσιμο, γοῦστα, ἰδέες, συμπεριφορά, ὅλα ἀνάλογα μὲ τὶς ἑκάστοτε ἐντολὲς τῆς τελευταίας μόδας). Γι᾽ αὐτὸ εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν Κάστρο καὶ τῶν Γκεβάρα ἢ τῶν διαφόρων Μαρκοῦζε, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ τοῦ Μαχαρίσι καὶ τοῦ Γκαρντέν, τῆς Τουΐγκυ καὶ τῶν Μπήτλς, τῶν πάσης φύσεως συρμῶν καὶ «νέων κυμάτων».

Εἶναι γεγονὸς ὅτι ὁ ὀργανισμός μας διαθέτει ἱκανότητα προσαρμογῆς. Ἡ ἱκανότης αὐτὴ ὅμως δὲν εἶναι ἀπεριόριστη. Ἀπεναντίας, ἔχει μᾶλλον στενὰ ὅρια. Καὶ αὐτὰ τὰ ὅρια, ἡ δυναμικὴ τῆς ἐξελίξεως τῆς συγχρόνου κοινωνίας, τὰ ἔχει διασπάσει πρὸ πολλοῦ. Ἄλλοτε οἱ ἀλλαγὲς ἐπήρχοντο βαθμιαῖα μὲ ρυθμὸ ποὺ ὁ ἄνθρωπος μποροῦσε νὰ τὴν ἀφομοιώση. Τώρα ὁ χρόνος ἔχει συμπιεσθῆ. Πῆρε νέες δια-

στάσεις. Τὸ ἔτος τοῦ αἰῶνα μας ἀντιστοιχεῖ μὲ διεκαετίες τοῦ περασμένου αἰῶνα καὶ ἴσως μὲ αἰῶνες παλαιῶν χιλιετιῶν.

Ἡ ἱστορικὴ κίνησις ἐπιταχύνεται ἀκαταπαύστως. Ἂν ὑπολογίσουμε τὴν ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητος, ὅπως τὴν ἀντιλαμβανόμεθα σὲ 50 χιλιάδες χρόνια καὶ τὸν μέσο ἀνθρώπινο βίο σὲ 62 χρόνια, τότε ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καλύπτεται ἀπὸ 800 «γενεές». Ἀπὸ αὐτές:

— Οἱ 650 γενεὲς ἔζησαν σὲ σπήλαια.

— Οἱ 730 δὲν γνώρισαν τὸν γραπτὸ λόγο.

— Οἱ 794 δὲν ἐγνώριζαν τὸν ἔντυπο λόγο.

— Οἱ 798 δὲν ἤξεραν τὸν ἠλεκτρικὸ κινητήρα.

— Καὶ ὅλα τὰ ὑλικὰ ἀγαθὰ ποὺ χρησιμοποιοῦμε στὸν καθημερινό μας βίο, δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὴν παροῦσα 800ὴ «γενεά». (Στοιχεῖα τοῦ Ἄλβιν Τόφλερ).

Ὅπως βλέπουμε οἱ ἱστορικὲς διαδικασίες ἐπιταχύνονται ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεά. Ἀλλὰ εἰδικώτερα στὶς τελευταῖες δεκαετίες, ὁ ρυθμὸς αὐτῆς τῆς ἐπιταχύνσεως ἔχει καταστῆ κυριολεκτικὰ γεωμετρικός. Ἡ ζωή μας ἀλλάζει μορφὲς καὶ οὐσία.

— Τὸ 1850 ὑπῆρχαν 4 πόλεις μὲ πληθυσμὸ ἄνω τοῦ ἑκατομμυρίου.

— Τὸ 1900 ἔγιναν 19.

— Τὸ 1960 ἔφθασαν τὶς 141.

— Τὰ στοιχεῖα τοῦ 1970 δείχνουν ὅτι ὁ ἀστικὸς πληθυσμὸς μεγαλώνει κατὰ 6,5% κάθε χρόνο! Δηλαδὴ ὁ πληθυσμὸς τῶν πόλεων διπλασιάζεται κάθε 11 χρόνια!! Καὶ αὐτὸ βέβαια ἐπιφέρει τεράστιες κοινωνικές, οἰκονομικές, ψυχολογικὲς καὶ πολιτικὲς ἐπιπτώσεις. (Στοιχεῖα τοῦ σὲρ Τζούλιαν Ζάζλυ).

— Τὸ 1850 μὲ τὴν ἔναρξι τῆς βιομηχανικῆς ἐπαναστάσεως, ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιοῦσε ὑπερδιπλάσια ποσό-

τητα ἐνεργείας ἀπὸ τὸν μέσον ὅρο ὅλων τῶν προηγουμένων αἰώνων.

— Τὸ 1950, ἡ κατανάλωσις ἐνεργείας εἶχε δεκαπλασιασθῆ σὲ σχέσι μὲ τὸ 1850 καὶ ὑπερεικοσαπλασιασθῆ σὲ σχέσι μὲ τὶς παλαιότερες ἐποχές. (Στοιχεῖα τοῦ Ἰνδοῦ πυρηνικοῦ φυσικοῦ Μπχάμπχα).

Ἡ ἴδια ἐπιτάχυνσις τῆς ἐξελίξεως παρατηρεῖται σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς ἀπὸ ἐκεῖνον τῶν γνώσεων ἕως τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς καὶ ἀπὸ τῆς παιδείας ἕως τῶν μεταφορῶν. Ἂν ὑποθέσουμε ὅτι:

— Τὸ 1. μ.Χ. τὸ σύνολο τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων ἦταν 1.

— Τὸ 1800 εἶχε γίνει 2.

— Τὸ 1900 εἶχε γίνει 4.

— Τὸ 1950 ἀνέβηκε στὸ 8.

— Τὸ 1970 πέρασε τὸ 16. (στοιχεῖα τῆς ΟΥΝΕΣΚΟ).

— Τὸ 1500, παρήγοντο, σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμο, 1000 βιβλία τὸν χρόνο.

— Τὸ 1960 ὁ ἀριθμὸς ἦταν 1000 βιβλία, τὴν ἡμέρα.

Δηλαδὴ μέσα στὸ 1960 παρήχθησαν τόσα βιβλία, ὅσα παρήγοντο σὲ τέσσερις αἰῶνες.

Τὸ πιὸ σημαντικὸ ὅμως εἶναι ὅτι ἡ ἐπιτάχυνσις τῆς ἐξελίξεως πραγματοποιεῖται κυρίως, στὶς ἤδη ἐξελιγμένες κοινωνίες. Ὅσο μεγαλύτερη παραγωγὴ ἔχει μία χώρα, τόσο περισσότερο τὴν αὐξάνει. Ὅσο ὑψηλότερο βιοτικὸ ἐπίπεδο ἔχει ἕνα κράτος, τόσο περισσότερο τὸ ἀνεβάζει. Αὐτὸ ἀπὸ τὴν μιὰ πλευρὰ εἶναι «φυσικό», ἀφοῦ ἡ ἀνεπτυγμένη κοινωνία, διαθέτει περισσότερους τεχνικοὺς καὶ ἐπιστήμονες, μεγαλύτερη οἰκονομικὴ καὶ παραγωγικὴ βάσι καὶ ἄρα, μπορεῖ νὰ κινηθῆ πρὸς τὰ ἐμπρὸς ταχύτερα ἀπὸ μιὰ καθυστερημένη ἢ ἔστω λιγώτερο ἀνεπτυγμένη κοινωνία. Ὅμως ἀνάγκην ἐπιταχύνσεως τῆς ἐξελίξεώς της, ἔχει ἀκριβῶς ἡ ὑπανάπτυκτη κοινωνία, ὄχι ἡ ἤδη προηγμένη. Καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ὑπερταχεῖα καὶ ὁλοένα ἐπιταχυνομένη ἐξέλιξις

πραγματοποιεῖται στὶς περισσότερες ἀνεπτυγμένες κοινωνίες ἔχει διπλᾶ ἀρνητικὸ ἀποτέλεσμα:

— Διευρύνει τὸ χάσμα ἀνάμεσα στὶς ἀνεπτυγμένες καὶ στὶς ὑπανάπτυκτες κοινωνίες, προκαλώντας τὴν ἀντίθεσι πλουσίων καὶ φτωχῶν ἐθνῶν μὲ τὶς πολλαπλὲς ἐπιπτώσεις της στὶς διεθνεῖς σχέσεις.

— Δημιουργεῖ πιὸ περίπλοκα προβλήματα στὶς ἀνεπτυγμένες κοινωνίες ποὺ κατὰ κάποιο τρόπο πάσχουν ἀπὸ «ὑπέρμετρην ἀνάπτυξι».

Χαρακτηριστικὸ στοιχεῖο γιὰ τὰ παραπάνω:

— Ἀπὸ τὸ 1910 ὡς τὸ 1939, σὲ 29 χρόνια, ἡ βιομηχανικὴ παραγωγὴ τῆς Γαλλίας εἶχε αὐξηθῆ κατὰ 5%.

— Ἀπὸ τὸ 1948 ὡς τὸ 1965, σὲ 17 χρόνια, αὐξήθηκε κατὰ 220%.

— Τὸ 1970, τὸ σύνολο τῶν βιομηχανοποιημένων κοινωνιῶν, εἶχε ρυθμοὺς παραγωγικῆς ἀναπτύξεως ποὺ ἐσήμαιναν διπλασιασμὸ τῶν προσφερομένων ἀγαθῶν σὲ 15 χρόνια! Δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος ποὺ γεννήθηκε τὸ 1970, θὰ περιβάλλεται τὸ 1985 μὲ διπλάσια ἀγαθὰ ἀπὸ ὅσα κατὰ τὴν γέννησί του. Καὶ ἂν οἱ ρυθμοὶ δὲν ἐπιταχυνθοῦν ἀκόμη περισσότερο, θὰ περιβάλλεται ξανὰ μὲ διπλάσια ἀγαθὰ ὅταν θὰ γίνη 30 χρονῶν. Καὶ στὰ 60 του θὰ περιβάλλεται ἀπὸ ἀγαθὰ 16 φορὲς περισσότερα ἀπὸ ὅσα κατὰ τὴν γέννησί του! Καὶ εἶναι εὐνόητο ὅτι αὐτὴ ἡ ἰλιγγιώδης αὔξησις τῆς ἀφθονίας καὶ τῶν εὐκολιῶν θὰ ἔχη πολλὲς καὶ ποικίλες ἐπιδράσεις στὸν τρόπο τῆς ζωῆς, τῆς σκέψεως καὶ τῆς συμπεριφορᾶς του. Γιατὶ δὲν ἀλλάζει ἁπλῶς ἡ ποσότης καὶ τὸ εἶδος τῶν τροφῶν ἢ τῶν ἐνδυμάτων ποὺ προσφέρονται. Ἀλλάζουν τὰ πάντα. Παράδειγμα:

— Πρὶν 8.000 χρόνια ταχύτερο μέσον μετακινήσεως ἦταν τὸ καραβάνι ἀπὸ καμῆλες. Δηλαδή, 8 μίλια τὴν ὥρα.

— Πρὶν 5.000 χρόνια, ἀνακαλύφθηκε τὸ ἱππήλατο ἅρμα. Ταχύτης 20 μίλια τὴν ὥρα.

—Πρὶν 90 χρόνια, φθάνουμε τὰ 100 μίλια τὴν ὥρα.
—Πρὶν 40 χρόνια, εἴμαστε στὰ 400 μίλια.
— Πρὶν 20 χρόνια, ξεπερνοῦμε τὰ 800 μίλια.
— Πρὶν ἀπὸ 15 χρόνια ἀγγίζουμε τὶς 4000 μίλια.
— Πρὶν ἀπὸ 10, πιάνουμε τὶς 18.000 μίλια τὴν ὥρα.

Ἡ ἴδια μὲ γεωμετρικὴ πρόοδο ἐπιτάχυνσις τῆς ἐξελίξεως, παρατηρεῖται σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς: Στὰ παραγόμενα ἀγαθά, στὴν ἀνέγερσι κατοικιῶν, στὴν ἔκδοσι ἐντύπων, στὴν πραγματοποίησι ἐφευρέσεων, στὴν συσσώρευσι πλούτου, στὸν πολλαπλασιασμὸ τῶν γνώσεων, στὴν αὔξησι τοῦ πληθυσμοῦ, στὴν κατανάλωσι ἐνεργείας, στὴν μετακίνησι ἀνθρώπων. Σήμερα, μὲ τὶς δυνατότητες ποὺ ὑπάρχουν, οἱ ἐφευρέσεις ἐπιταχύνονται ἀσυγκρίτως γρηγορώτερα ἀπὸ ἄλλοτε. Καὶ ταυτόχρονα, μὲ τὰ μέσα καὶ τὶς ἀνάγκες ποὺ ὑπάρχουν, οἱ ἐφευρέσεις αὐτὲς ἐφαρμόζονται σχεδὸν ἀμέσως καὶ γνωστοποιοῦνται ταχύτατα. Ἄλλοτε, ἡ κοινωνία ἔκανε αἰῶνες γιὰ νὰ «ἀφομοιώση» δηλαδὴ νὰ ἀναγνωρίση, νὰ παραδεχθῇ καὶ τελικὰ νὰ ἐφαρμόση μίαν ἐφεύρεσι ἢ ἀνακάλυψι. Μετὰ ἔκανε δεκαετίες. Τώρα κάνει λίγα χρόνια ἢ μερικοὺς μῆνες. Καὶ μὲ τοὺς ἠλεκτρονικοὺς ἐγκεφάλους ἡ δυνατότης πραγματοποιήσεως νέων ἐφευρέσεων, διὰ τοῦ συνδυασμοῦ ἀναριθμήτων γνώσεων καὶ ἰδεῶν, διευρύνεται σχεδὸν στὸ ἄπειρον. Ἔτσι μεταβάλλεται ταχύτατα τὸ τεχνικὸ ἀλλὰ καὶ τὸ φυσικό, τὸ κοινωνικὸ καὶ τὸ πνευματικό, περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου. Μεταβάλλεται δηλαδὴ ὁλόκληρος ὁ τρόπος ποὺ ζεῖ, σκέπτεται καὶ ἀντικρύζει τὸν κόσμο. Καὶ αὐτὸ γίνεται σχεδὸν καθημερινά, ὡς τὸ σημεῖο ποὺ ἡ ἱκανότης προσαρμογῆς τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ, νὰ σπάζη.

Ἡ κάθε ἀνακάλυψις συνοδεύεται σχεδὸν ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὶς ἐπιπτώσεις της ποὺ μὲ τὴν σειρά τους ἐπιφέρουν νέες ἀνακαλύψεις σὲ στὺλ ἁλυσιδωτῶν ἀντιδράσεων.

Οἱ ἴδιες ἀλλαγές δηλαδή, γεννοῦν ἄλλες ἀλλαγὲς καὶ ἐκεῖνες πάλι ἄλλες. Ἤ μᾶλλον, μία ἀλλαγή, προκαλεῖ μία ὁλόκληρη σειρὰ μεταβολῶν ποὺ ἡ κάθε μιά τους ἔχει σὰν συνέπεια καὶ ἀπὸ ἄλλη σειρὰ μεταβολῶν. Ἔτσι, ἡ σύγχρονη καταναλωτκιὴ κοινωνία, εἶναι μία κοινωνία ἀλλαγῆς, ποὺ διέπεται ἀπὸ ἕνα καινούργιο «νόμο». Τὸ νόμο τῆς συνεχοῦς ἐπιταχύνσεως τοῦ ρυθμοῦ τῆς ἱστορικῆς κινήσεως. Πορευόμεθα συνεχῶς. Στάσις δὲν γίνεται πουθενά. Δὲν ὑπάρχει ἀνάπαυλα. Καὶ πολὺ περισσότερο, δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχη κανενὸς εἶδος τέρμα ἢ καὶ σκοπός. Ὁ ἄνθρωπος μοιάζει νὰ κυνηγᾶ χίμαιρες ἄπιαστες. Ἡ ζωή του ἀπέβαλε βαθμιαῖα τὰ μόνιμα στοιχεῖα της. Ἡ πορεία του δὲν καθοδηγεῖται ἀπὸ κάποιον πολιτικὸν ἀστέρα. Τὸ ταξίδι του δὲν εἶναι μόνον ἰλιγγιῶδες εἶναι ἐπίσης καὶ ἀέναο, δίχως ἀγκυροβόλιο. Ὅποτε ὁ ἄνθρωπος ἐπιχειρήση ν᾽ ἁρπαχθῆ ἀπὸ κάποιο σημεῖον ποὺ τὸ ἐκλαμβάνει σταθερὸ γιὰ νὰ μπορέση νὰ πάρη ἀνάσα, ἀμέσως τὸν σπρώχνουν, τὸν πιέζουν, τὸν βιάζουν νὰ συνεχίση τὸν φρενήρη δρόμο του. Ἕνα δρόμο ποὺ κατὰ βάθος διερωτᾶται μήπως εἶναι ἄσκοπος. Ὁλόκληρη ἡ σύγχρονη κοινωνία μὲ τοὺς θεσμούς της, τὰ ἤθη της, τὶς ἰδέες της, τὸν πολιτισμό της ἔχει μία μορφὴ προσωρινότητος ποὺ καταβάλλει τὸν ἄνθρωπο - μέλος της. Ἡ προσωρινότης, χαρακτηρίζει τὰ πάντα: οἰκονομία, μόδα, τέχνη, ἐπιστήμη, πολιτική. Ὅλα ἀλλάζουν: Ἰδέες, θεσμοί, βιβλία, καθεστῶτα, ἐφευρέσεις, θεωρίες, χῶροι, ἄνθρωποι περνοῦν σὰν φευγαλέες εἰκόνες, σ᾽ ἕναν ἀτέρμονα χορὸ φανταστικὰ ἐπιταχυνομένης κινήσεως.

Ὅλοι οἱ δεσμοί μας ἀποκτοῦν χαρακτῆρα παροδικό: μὲ τοὺς συνανθρώπους μας, μὲ τὸ ἐπάγγελμά μας, μὲ τὶς ὀργανώσεις, μὲ τὶς ἰδέες, μὲ τὸν χῶρο. Στὶς ΗΠΑ λ.χ. κάθε χρόνο ἀλλάζουν σπίτι, 36 ἑκατομ. ἄνθρωποι (1969).

Ἡ ρευστότης τῶν οἰκονομικῶν, τεχνικῶν, ἐπιστημονικῶν, ἐπικοινωνιακῶν καὶ βιοτικῶν δεδομένων, προκαλεῖ ἀν-

τίστοιχη ρευστότητα τῶν ψυχολογικῶν καὶ ἰδεολογικῶν φαινομένων ποὺ μὲ τὴν σειρά τους ἐπιφέρουν ρευστότητα στὶς κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς καταστάσεις. Ἡ μεταβλητότης ὅμως αὐτῶν τῶν καταστάσεων ἐπιτείνει τὴν ρευστότητα τῶν συνειδήσεων, τῶν σκέψεων καὶ τῶν ἀντιδράσεων. Ἔτσι φθάνουμε σ᾽ ἕνα φαῦλο κύκλο γενικῆς καὶ συνεχοῦς ἀσταθείας. Ὁλόκληρη ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία, εἶναι μία κοινωνία ἀφάνταστα εὐμετάβλητη, ἀσταθής, παροδική. Καὶ τὰ μέλη της, ποὺ γεύονται τοὺς καρπούς τῆς συνεχοῦς ἐξελίξεώς της, ὑποφέρουν ταυτόχρονα, ἀπὸ τὶς συνέπειες τῆς ἐλλείψεως ἑνὸς σταθεροῦ σημείου, ἑνὸς κέντρου βάρους, ἑνὸς ἀσφαλοῦς περιβάλλοντος.

9. Η ΠΤΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΙΔΩΛΩΝ

«Οἱ νέες γενεὲς πρέπει νὰ ἀφοσιωθοῦν στὴν τεχνικὴ ἀντὶ γιὰ τὴν λυρικὴ ποίησι, στὸ ναυτικὸ ἀντὶ γιὰ τὴν ζωγραφική, στὴν πολιτικὴ ἀντὶ γιὰ τὴν κριτικὴ τῆς γνώσεως».

Ὄσβαλντ Σπέγκλερ

Ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν τάσι νὰ σκέπτεται μὲ σχήματα. Βάζει τὴν ζωὴ μέσα σὲ καλούπια, σχηματικά, αὐθαίρετα, ἀλλὰ βολικά. Αὐτὸ τὸ ἔκανε πάντοτε ἐπειδὴ τὸν διευκολύνει. Βέβαια, στὴν πραγματικότητα ἔτσι, ἀπομονώνει ὡρισμένα μόνον ἀπὸ τὰ ἀναρίθμητα φαινόμενα τῆς ζωῆς, τὰ γενικεύει αὐθαίρετα καὶ διὰ τῆς ἀφαιρέσεως καταλήγει σ᾽ ἕνα δόγμα.

Ὁ «...ισμός» δὲν ἔχει καὶ μεγάλη σχέσι μὲ τὴν ζωή. Γιατὶ αὐτὴ εἶναι πολυμέρεια ἐνῶ τὸ δόγμα εἶναι μονομέρεια. Ἡ ζωὴ εἶναι διάλογος, ἐνῷ τὸ δόγμα εἶναι μονόλογος. Ἡ ζωὴ εἶναι ἀνοικτὸ σύμπαν μὲ διαπλασσόμενη ἱστορία, ἐνῶ τὸ δόγμα εἶναι ἕνα κλειστὸ σύμπαν μὲ ὑποθετικὰ προκαθωρισμένην ἱστορία.

Ὅμως, αὐτὴ ἡ τυποποίησις, αὐτὸς ὁ δογματισμός, εὐκολύνει τὸν ἄνθρωπο. Ἁπλοποιεῖ τὴν ζωή. Τὴν ἁπλουστεύει, τὴν τακτοποιεῖ σὲ εὔχρηστα συρταράκια. Καὶ ἀναθέτει σ᾽ ἕνα «ἱερατεῖο» (τοὺς ἀρχηγοὺς) νὰ διαφυλάσση μονοπωλιακὰ καὶ νὰ ἑρμηνεύη κατ᾽ ἀποκλειστικότητα αὐτὸ τὸ «ἱερὸ» καὶ «ἀπαραβίαστο» δόγμα. Οἱ ἡγέτες ἐνεργοῦν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ τοῦ δόγματος. Κι᾽ ἔτσι αὐτός, ὁ «πιστός» βρίσκει τὴν βολή του, τὴν ἀνάπαυσί του.

Αὐτὴ ἡ πρακτικὴ ἴσχυε πρὶν λίγες δεκαετίες. Σήμερα ὅμως δὲν μπορεῖ πλέον νὰ ἰσχύη. Σήμερα τὰ δόγματα ἔχουν ξεπεραστῆ. Φυσικὰ πάντοτε ὑπῆρχε διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἀκινήτων δογμάτων καὶ τῆς ἐν κινήσει ζωῆς. Ἀλλὰ σήμερα, ἡ διαφορὰ αὐτὴ ἔχει μεγαλώσει ἀφάνταστα. Ἔχει

γίνει ἀντίθεσις, ἔχει μετατραπῆ σὲ ἀληθινὸ χάσμα. Γιατὶ σήμερα ἡ ζωὴ ἀναπτύσσεται μὲ ἰλιγγιώδη ταχύτητα. Οἱ γνώσεις συσσωρεύονται μὲ πρόοδο γεωμετρική. Ἡ πολυμέρεια, τὸ πολυσύνθετο τῆς ζωῆς δὲν ἔχει ἁπλῶς αὐξηθῆ, ἔχει πολλαπλασιασθῆ. Γι᾽ αὐτὸ τὰ δόγματα, ποὺ εἶναι ἀπὸ τὴ φύσι τους στατικά, ἀκίνητα, ἀπολιθωμένα, δὲν μποροῦν νὰ συλλάβουν καὶ νὰ ἐκφράσουν τὴν ζωὴ οὔτε κὰν μερικῶς, ἢ γιὰ ἕνα ὡρισμένο χρονικὸ διάστημα ὅπως κατώρθωναν ἄλλοτε.

Αὐτὸς ποὺ πιστεύει σ᾽ ἕνα δόγμα κρατᾶ στὰ χέρια του ἕνα μόνο «κλειδί» καὶ μ᾽ αὐτὸ προσπαθεῖ νὰ ἀνοίγη ὅλες τὶς πόρτες, ὅσες δὲν ἀνοίγουν (καὶ εἶναι πολλὲς) τὶς ἀφήνει κλειστές. Δὲν βλέπει δηλαδὴ ὁ δογματιστὴς ἀπὸ τὴν ζωὴ παρὰ μόνον μερικὲς πλευρές της. Αὐτὲς ποὺ ταιριάζουν στὸ δόγμα του, στὸν «...ισμό» του. Τὶς ὑπόλοιπες, τὶς ὑποτιμᾶ ἢ καὶ τὶς ἀγνοεῖ. Δηλαδὴ φορᾶ παρωπίδες. Σήμερα ὅμως οἱ παρωπίδες δὲν εἶναι πιὰ δυνατόν, νὰ γίνουν ἀνεκτές. Ἔτσι ζοῦμε τὴν κατάρρευσι τῶν δογμάτων. Τὰ εἴδωλα πέφτουν. Οἱ ἀρχαῖοι «θεοὶ» πεθαίνουν.

Ὅλα τὰ δόγματα ποὺ γεννήθηκαν τὸν περασμένο αἰῶνα, ποὺ ἦταν κατ᾽ ἐξοχὴν ὁ αἰώνας τῶν δογμάτων, ἔχουν σήμερα ξεπεραστῆ. Χρεωκόπησαν καὶ καταρρέουν. Ὁ ὑλισμός, ὁ ντετερμινισμός, ὁ ὀρθολογισμός, ὁ θετικισμός, ἡ αἰσθησιοκρατία, τίποτε δὲν ἄντεξε στὴν φοβερὴ κριτικὴ τοῦ αἰῶνα μας. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ πολιτικὰ δόγματα: σοσιαλισμός, κλασικὸς φιλελευθερισμός, μαρξισμός, ἀναρχισμός, ἀλλὰ καὶ τὰ νεώτερα, (φασισμός, ἐνθικοσοσιαλισμός, λενινισμός, τροτσκισμός, μαοϊσμὸς) ὅλα ξεπεράστηκαν κατὰ τρόπο ἀθεράπευτο. Ἡ ἀντίθεσίς τους πρὸς τὰ πράγματα, πρὸς τὴν ζωή, ἔγινε πολὺ χτυπητή, πολὺ φανερὴ ὥστε νὰ ἐπιβιώσουν.

Τὸ τέλος τῶν δογμάτων, τὸ βλέπουμε καλύτερα στὴν πρακτικὴ πολιτικὴ ζωή, ὅπου γεννᾶ διάφορα «παράδοξα»

φαινόμενα. Βλέπουμε λ.χ. ἀριστερὲς σοσιαλιστικὲς κυβερνήσεις, στὴν Ἀγγλία, στὴν Γερμανία καὶ ἀλλοῦ, οἱ ὁποῖες ἐφαρμόζουν κλασικῶς, «καπιταλιστικὸ» καὶ ὄχι σπάνια «ἀντεργατικὸ» πρόγραμμα. Καὶ βλέπουμε ἐπίσης δεξιὲς κυβερνήσεις, ποὺ κάνουν «ἀνοίγματα πρὸς τ' ἀριστερά». Ὅλα αὐτὰ ὀφείλονται στὸ γεγονὸς ἀκριβῶς ὅτι τὰ δόγματα δὲν εἶναι πλέον παρὰ ἁπλὲς ὁρολογίες, ἠχηρὲς φρασεολογίες, κενὰ σχήματα, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ δεσμεύουν τὴν ζωή.

Μποροῦμε νὰ ποῦμε χωρὶς ὑπερβολὴ ὅτι, κανένα πολιτικὸ κόμμα σήμερα, στὴν ἐποχή μας, δὲν μπορεῖ νὰ πραγματοποιήση τὸ πρόγραμμά του. Καὶ τοῦτο ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν θέλησί του. Ἀκόμη καὶ ἂν ἔχη ὅλη τὴν θέλησι καὶ τὴν καλὴ πίστι νὰ ἐφαρμόση, τὸ δόγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀντλεῖ τὸ κῦρος του, πάλι ὅταν βρεθῆ στὴν ἐξουσία δὲν τὸ κάνει. Γιατὶ τὸ πρόγραμμα ποὺ προέρχεται ἀπὸ ἕνα δόγμα εἶναι ξεπερασμένο πρὶν ἀρχίση νὰ ἐφαρμόζεται Διότι αὐτὸ τὸ πρόγραμμα, εἶναι μιὰ προδέσμευσις τῆς ζωῆς. Εἶναι μία προεξόφλησις τοῦ μέλλοντος! Ἀλλὰ ἡ ζωὴ καὶ τὸ μέλλον στὴν ἐποχή μας, εἰδικῶς, μὲ τοὺς ὑπερεντατικοὺς ρυθμοὺς κινήσεως ποὺ τὴν διακρίνουν, εἶναι ἀδύνατον νὰ προδεσμευθοῦν. Εἶναι ἀδύνατον οἱ σύγχρονες ἐξελίξεις νὰ χωρέσουν στὰ πλαίσια ἑνὸς δογματικοῦ προγράμματος, μιᾶς στατικῆς νοητικῆς «προκατασκευῆς».

Ἔτσι φτάσαμε, σὲ μία ἰδιότυπη κατάστασι. Ἡ σύγχρονη ζωὴ δὲν ἀνέχεται τὰ δόγματα. Ἀλλὰ οἱ παλαιότεροι, ἐξακολουθοῦν νὰ πιστεύουν ἢ νὰ ὑποκρίνωνται ὅτι πιστεύουν σ' αὐτά, ἐνῶ οἱ νεώτεροι πιὸ τολμηροί, περισσότερο ἀδέσμευτοι ἔναντι τοῦ χθές, λιγώτερο ὑποκριταί, ἐξεγείρονται ἐναντίον τῶν δογμάτων. Ἀποτέλεσμα, δύο συγκρούσεις: Μία σύγκρουσις γενεῶν καὶ μία σύγκρουσις τῆς ρευστῆς ζωῆς πρὸς τὰ ἀκίνητα δόγματα.

Ἀλλά, συνέβη τὸ ἑξῆς: Ἀπὸ σφάλμα τοῦ μυαλοῦ μας, ταυτίσαμε τὰ δόγματα μὲ τὰ ἰδεώδη. Γι' αὐτὸ δὲν δώσαμε

στοὺς νέους ἰδεώδη καὶ ἐπιμένουμε νὰ τοὺς προτείνουμε δόγματα. Ἔτσι οἱ νεώτεροι ἐνῶ θέλουν νὰ ἐξεγερθοῦν ἐναντίον τῶν δογμάτων, ἐξεγείρονται στὴν πραγματικότητα ἀπὸ παρεξήγησι ἐναντίον τῶν ἰδεωδῶν. Καὶ ὅμως: ἄλλο πρᾶγμα εἶναι τὸ Δόγμα καὶ ἄλλο τὸ Ἰδεῶδες. Δὲν ἔχω ἕνα Δόγμα, σημαίνει ὅτι δὲν προδεσμεύω τὸ πνεῦμα μου σὲ ἕνα ὡρισμένο τρόπο σκέψεως, δὲν υἱοθετῶ μία μόνο σκοπιὰ γιὰ τὸ ἀντίκρυσμα τοῦ κόσμου. Δὲν σημαίνει ὅμως ὅτι δὲν ἔχω καὶ Ἰδεώδη. Ἰδεῶδες, εἶναι ἕνας ἀπώτερος σκοπὸς καὶ τὸ πνεῦμα μὲ τὸ ὁποῖο προσπαθῶ νὰ ἐπιτύχω τὴν πραγμάτωσί του. Ἄρα, ἕνα ἄτομο, ἕνα κίνημα, ἕνα ἔθνος, μία ὁμάδα ἐθνῶν, μποροῦν νὰ ἔχουν Ἰδεώδη (δηλ. ἀπώτερους σκοποὺς καὶ ἕνα πνεῦμα, πραγματώσεώς των) χωρὶς νὰ ἔχουν Δόγμα. Τὰ Ἰδεώδη, δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὸ νὰ βγαίνουν μέσα ἀπὸ ἕνα σύνολο ἀκάμπτων ἀρχῶν, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ Δόγμα.

Ἐμεῖς ὅμως, κάναμε τὸ σφάλμα νὰ ταυτίσουμε τὶς ἔννοιες Δόγμα καὶ Ἰδεῶδες. Ἔτσι, ἡ νεολαία ποὺ ὀρθῶς ἐξεγείρεται σήμερα ἐναντίον τῶν δογμάτων ποὺ ἔχουν ξεπεραστῆ, κάνει τὸ λάθος νὰ ἐξεγείρεται ταυτόχρονα καὶ ἐναντίον τῶν ἰδεωδῶν. Γι᾽ αὐτό, ἡ ἀντιδογματικὴ νεολαία κατήντησε μιὰ νεολαία χωρὶς ἰδεώδη καὶ χωρὶς πίστι. Νόμισε ὅτι ἀντιδογματισμὸς θὰ πῆ ἀπιστία!

Μ᾽ αὐτὸν τὸν τρόπο, δημιουργήθηκε ἕνα «κενὸ πίστεως», μέσα στὸ ὁποῖο μπόρεσε νὰ φυτρώση ὁ σπόρος τῆς ἀναρχίας, τοῦ μηδενισμοῦ, τοῦ γενικοῦ καὶ ἀπόλυτου ἀρνητισμοῦ. Ἡ νέα γενεά, στὶς προηγμένες χῶρες, συνειδητοποιεῖ τὸ ξεπέρασμα τῶν δογμάτων, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ βρῆ ἀπάντησι στὶς ἀνησυχίες της οὔτε καὶ ἱκανοποίησι στὴν ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη ποὺ νοιώθει κάθε νέος νὰ πιστέψη. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ τὸ χάος τῶν συνειδήσεων, ἡ ἰδεολογικὴ σύγχυσις, ἡ ἀπόγνωσις τῆς ἀπιστίας καὶ ὁ στεῖρος ἀρνητισμὸς ποὺ χαρακτηρίζουν μία μερίδα τῆς δυτικῆς νεολαίας.

Ἡ κρίσις ὅμως μιᾶς κοινωνίας ἔχει πάντοτε σὰν ὑπο-

προϊὸν «ἰδεολογίες» ποὺ ἀπευθύνονται στὶς μᾶζες τῶν δυσαρεστημένων καὶ τῶν ἀνησύχων. Ἡ ἀντίδρασις πρὸς μία κατάστασι ποὺ παρουσιάζει πολλὲς ἀρνητικὲς ὄψεις, γεννᾶ μεσαιωνικὰ δόγματα, μυστικιστικὰ ὁράματα, μαγνητικὲς ὑποσχέσεις καὶ δημιουργεῖ τὸ πρόσφορο ἔδαφος γιὰ τὶς «κοσμοθεωρίες» ποὺ περικλείουν αὐτὰ τὰ στοιχεῖα. Ἔτσι λ.χ. ἡ ἀντίδρασις στὶς κακὲς πλευρὲς τῶν πρώτων σταδίων τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας, γέννησε τὸν μαρξισμό, μία μεσαιωνικὴ «ἰδεολογία» δογματικὴ καὶ μυστικιστική, γεμάτη ὁράματα καὶ μαγνητικὲς ὑποσχέσεις.

Μήπως λοιπὸν ἡ κρίσις τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας γίνη αἰτία νὰ ἐμφανισθῆ κάποιο παρόμοιο δόγμα; Μήπως ἔφθασε ἡ στιγμὴ νὰ παρουσιασθῆ μία νέα ἑνοποιητικὴ «ἰδεολογία» δογματικοῦ τύπου;

Ἡ προοπτικὴ αὐτὴ δὲν φαίνεται πιθανή. Ἡ ἐπιστήμη, ἡ τεχνολογία, ἡ μόρφωσις, δὲν εὐνοοῦν τὴν ἐμφάνισι καθολικῶν στατικῶν «κοσμοθεωριῶν». Ὁ καιρὸς τῶν ἀπολύτων δογμάτων πέρασε. Καὶ μποροῦμε νὰ ἐλπίσουμε ὅτι πέρασε χωρὶς ἐπιστροφή. Οἱ δογματικὲς ἰδεολογίες δίνουν ἀφηρημένες ἀπαντήσεις σὲ μεγάλα μὴ συγκεκριμένα προβλήματα. Ἐνῶ τώρα, τὰ προβλήματα εἶναι μεγάλα, ἀλλὰ καὶ συγκεκριμένα. Καὶ ἀπαιτοῦν ἀπαντήσεις ρεαλιστικές.

Ἡ κρίσις ὅμως, μοιραῖα, γεννᾶ ἰδέες γιὰ τὴν ἀντιμετώπισί της. Μία ἰδεολογία γιὰ τὸ ξεπέρασμα τῆς κρίσεως εἶναι ἀναγκαία. Ὅμως αὐτὴ ἡ ἰδεολογία ἐπιβάλλεται νὰ εἶναι θετικὴ καὶ δημιουργική. Δηλαδή, πρέπει νὰ εἶναι διαλεκτικὴ —ἀντιδογματικὴ καὶ εὐέλικτη— ἀντιστατική. Νὰ μὴ ἀποτελῆ ἕνα κλειστὸ Σύμπαν μὲ ἄκαμπτες «αἰώνιες» θέσεις - δόγματα, ἀλλὰ ἕνα σύμπαν ἀνοικτὸ μὲ ἀρχὲς - ἰδεώδη. Μὲ ἄλλους λόγους σήμανε ἡ ὥρα γιὰ μιὰ ἰδεολογία (ἢ γιὰ ἰδεολογίες) ποὺ νὰ ἀνταποκρίνεται στὸ παρὸν ἐπίπεδον πνευματικῆς ὡριμότητος τῆς ἀνθρωπότητος. Δὲν ζοῦμε στὴν ἐποχὴ τῶν οὐτοπικῶν μεσαιωνικῶν δογμάτων. Ὅμως, ἔχο-

με, περισσότερο ἀπὸ ἄλλοτε, ἀνάγκη ἀπὸ ἁγνὸ καὶ δραστηριοποιητικὸ ἰδεαλισμό. Καὶ αὐτὸ θὰ προκύψη τελικὰ μέσα ἀπὸ τὶς ἀντιφατικὲς ζυμώσεις καὶ τὶς ἐκ πρώτης ὄψεως συχνὰ ἀρνητικὲς τάσεις τῆς ἀνυπόμονης νεολαίας.

10. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΟΥΤΟΠΙΑΣ

Ὅσο καὶ νὰ φαίνεται παράξενο καὶ νὰ φαντάζῃ κάπως σὰν παραδοξολογία, εἶναι γεγονὸς πραγματικό, ὅτι ἡ σημερινὴ ἀναταραχὴ στὶς προηγμένες χῶρες τῆς Δύσεως, ὀφείλεται ὡς ἕνα ἀξιόλογο βαθμό, στὸ ξεπέρασμα τοῦ κομμουνισμοῦ. Ὁ κομμουνισμὸς ἔπαψε πιά, ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, στὶς ἀνεπτυγμένες δυτικὲς κοινωνίες, νὰ ἀποτελῇ ὄργανο ἐπαναστατικῆς ἀντικονφορμιστικῆς κριτικῆς. Καὶ ἀκόμη περισσότερο, ἔπαψε νὰ ἀποτελῇ ἕνα ἑλκυστικὸ ὅραμα, μιὰ σαγηνευτικὴ ὑπόσχεσι γιὰ τὸ μέλλον. Ἡ ἀποτυχία του εἶναι κατάδηλη γιὰ τὸν ἀληθινὰ σύγχρονο ἄνθρωπο.

Αὐτός, βλέπει τὸν κομμουνισμὸ σὰν ἀπηρχαιωμένη θεωρία, σὰν ἐπιβίωσι τοῦ παρελθόντος, σὰν τὸ ὑπόλειμμα μιᾶς ἄδοξα ναυαγισμένης οὐτοπίας. Γιὰ τὸν νέο τῆς Δύσεως, ὁ κομμουνισμὸς εἶναι κονφὸρμ καὶ κατεστημένο. Εἶναι τάσις ἀποεπαναστατικοποιημένη καὶ ἀντιδραστική. Εἶναι ἀρχαιολογία. Καὶ τούτη ἡ διαπίστωσις στρέφει τὸν δυτικὸ φοιτητὴ πρὸς ἄλλα ἐπαναστατικὰ ρεύματα, πιὸ αὐθόρμητα, πιὸ ἀνοργάνωτα, πιὸ ἀνεύθυνα καὶ γι᾽ αὐτὸ ἀναρχομηδενιστικά.

Τὸ ξεπέρασμα τοῦ κομμουνισμοῦ συνδέεται μὲ τὸ γενικὸ ξεπέρασμα τῶν δογμάτων, τῶν «ἰσμῶν». Εἶναι καὶ ὁ κομμουνισμὸς ἕνα δόγμα. Καὶ ὅπως καὶ τὰ ἄλλα φιλοσοφικά, κοινωνικὰ ἢ πολιτικὰ δόγματα τοῦ περασμένου αἰῶνος, ξεπεράστηκε κι᾽ αὐτός.

Ὅλα τὰ πολιτικὰ δόγματα ποὺ γεννήθηκαν μετὰ ἀπὸ τὴν Γαλλικὴ Ἐπανάστασι, σήμερα, μὲ τὴν παλαιὰ τὴν ἀρχική τους μορφή, εἶναι ξεπερασμένα. Αὐτὸ περισσότερο ἰσχύει γιὰ τὸν κομμουνισμό. Διότι, περισσότερο ἀπὸ ὁποιο ἄλλο πολιτικοκοινωνικὸ κίνημα, ὁ κομμουνισμὸς εἶναι δόγμα. Καὶ ἐπίσης περισσότερο ἀπὸ ὁποιο ἄλλο κίνημα ἔχει ἀρνηθῆ στὴν πράξι, τὸ δόγμα ποὺ διακηρύσσει στὰ λόγια.

Ἄλλοτε ὁ κομμουνισμός, ἦταν ἡ Ἐπανάστασις. Ἦταν τὸ ὄνειρο τῆς νέας κοινωνίας, τῶν δικαίων, τῆς κοινωνίας τῶν ἴσων.

Ἦταν ἡ γῆ τῆς Ἐπαγγελίας. Ὅποιος ἠρνεῖτο τὸ κατεστημένο, ὅποιος ἀπέρριπτε ὅλα τὰ καθιερωμένα, ὅποιος ἔνοιωθε μέσα του μιὰ ἐπανάστασι, αὐτὸς κατὰ κανόνα, πήγαινε στὸν κομμουνισμό.

Ὁ τελευταῖος ἦταν τὸ καταφύγιο γιὰ ὅλους τοὺς «ὠργισμένους» ὅλους τοὺς ἐπαναστατημένους, ὅλους τοὺς ἀντικονφορμιστάς.

Σήμερα, πιά, δὲν εἶναι ἔτσι. Καὶ δὲν εἶναι, διότι ὁ κομμουνισμὸς ἔπαψε νὰ εἶναι ὅραμα μακρυνό, οὐτοπία, τοποθετημένο στοῦ μέλλοντος τὰ βάθη. Σήμερα εἶναι πρᾶξις. Ἔχουμε ἤδη πίσω μας 52 χρόνια σοβιετικοῦ καθεστῶτος. Καὶ ὁ μισὸς αὐτὸς αἰώνας κομμουνιστικῆς πρακτικῆς, ἀπέδειξε, ὅτι μὲ τὸν κομμουνισμὸ δὲν μποροῦμε νὰ φτάσουμε στὴν κοινωνία τῶν ἴσων, τῆς δικαιοσύνης, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐλευθερίας. Τὰ ἐγκλήματα ποὺ χαρακτηρίζονται πονηρότατα σὰν «σταλινικὰ» τὸ «τεῖχος τῆς καταισχύνης», ἡ Τσεχοσλοβακία τοῦ 1968, ἡ Οὐγγαρία τοῦ 1956, οἱ διενέξεις μεταξὺ κομμουνιστικῶν κρατῶν, ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ κομμουνισμὸς δὲν φέρνει οὔτε τὴν εὐτυχία, οὔτε τὴν πρόοδο, οὔτε τὴν εἰρήνη.

Ὅλα αὐτὰ ἔδιωξαν τοὺς ἀληθινὰ ἐπαναστατημένους, τοὺς πραγματικὰ ὠργισμένους τοὺς συνεπεῖς ἀντικομφορμιστὰς καὶ πρὸ πάντων τοὺς νέους ἀπὸ τὸν κομμουνισμό. Στὶς προηγμένες κοινωνίες τῆς Δύσεως τουλάχιστον, ὅπου ὁ κομμουνισμὸς δὲν μπορεῖ πλέον ν᾿ ἀπαντήση στὰ καυτὰ ἐρωτήματα τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ ἱκανοποιήση τὰ νέα τους αἰτήματα, ἡ νέα γενεὰ ἀπομακρύνεται ὁλοένα καὶ περισσότερο ἀπὸ αὐτόν. Οἱ νέοι τοῦ γυρίζουν τὶς πλάτες τους. Δὲν βρίσκουν σ᾿ αὐτὸν οὔτε τὴν λύτρωσι, οὔτε τὸ διέξοδο ἀπὸ τὰ ἄγχη τους.

Εἶναι γεγονὸς χαρακτηριστικὸ τῆς ἐποχῆς μας ὅτι ὁ κομμουνισμὸς εἶναι ὁ πιὸ ξεπερασμένος ἀπ' ὅλους τοὺς «...ισμούς». Ἀλλά, ἡ τάσις τοῦ ἀντικονφορμισμοῦ, ἡ διάθεσις τῆς κριτικῆς, ἡ δυσαρέσκεια κατὰ τοῦ κατεστημένου, τὸ ὄραμα τῆς ἐπαναστάσεως, ὅλα αὐτὰ δὲν ξεπεράστηκαν μαζὺ μὲ τὸν κομμουνισμό. Ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν καὶ πάντοτε θὰ ὑπάρχουν, ἀφοῦ ἀπὸ καμμιὰ κοινωνία καὶ ἀπὸ καμμιὰ ἱστορικὴ ἐποχὴ δὲν θὰ λείψουν οἱ ἐπαναστατημένοι, οἱ δυσαρεστημένοι, οἱ ὀνειρευόμενοι τὸ καλύτερο μὲ τὸν τρόπο τους.

Αὐτοί, ὣς χθές, στὴ μεγάλη πλειοψηφία τους πήγαιναν στὸν κομμουνισμό. Τώρα οἱ σύγχρονοι ἀντικονφορμισταὶ δὲν πηγαίνουν. Ὁ κομμουνισμὸς δὲν ἱκανοποιεῖ τοὺς ὠργισμένους τῆς ἐποχῆς μας.

Ὁ κομμουνισμὸς ὅμως, ἐνέτασσε τοὺς ὀπαδούς του μέσα στὰ πλαίσια ἑνὸς μονολιθικὰ ὠργανωμένου κόμματος. Τοὺς ὑπέβαλλε σὲ αὐστηρὴ πειθαρχία. Καὶ τοὺς ὡδηγοῦσε σὲ δρᾶσι, ὑπομονετική, μεθοδική, συστηματική. Ἦταν μία «προγραμματισμένη ἐπανάστασις» ποὺ ἐδάμαζε τὴν ὀργὴ τῶν πιστῶν της. Σήμερα, ἐπειδὴ μετὰ ἀπὸ τὸ ξεπέρασμα τοῦ κομμουνισμοῦ, δὲν πρόβαλε στὸν ὁρίζοντα κάποιος ἄλλος ὠργανωμένος ἀντικονφορμισμός, ἕνας ἱεραρχημένος ἐπαναστατισμός, οἱ ἐχθροὶ τοῦ κατεστημένου, μένουν στὸ αὐθόρμητό τους. Ἔτσι ξεσποῦν σὲ ἡφαιστειακὲς ἐκρήξεις χωρὶς προσχεδιασμὸ καὶ χωρὶς συστηματικὴ μεθοδική. Εἶναι οἱ ἀνεύθυνοι ὠργισμένοι. Εἶναι αὐτοὶ ποὺ σηκώνουν τὶς μαῦρες σημαῖες στὰ Πανεπιστήμια χωρὶς νὰ γνωρίζουν ἐντελῶς τὸ γιατί. Εἶναι αὐτοὶ ποὺ ὑψώνουν ὁδοφράγματα χωρὶς νὰ ξέρουν καλὰ - καλὰ τί γυρεύουν. Εἶναι αὐτοὶ ποὺ καταστρέφουν χωρὶς νὰ νοιάζωνται διόλου γιὰ τὸ τί θὰ προκύψη μέσα ἀπὸ τὸ χάος ποὺ προκαλοῦν. Εἶναι οἱ νέοι ποὺ φθάνουν στὴν διαδήλωσι μὲ τὸ Ι.Χ. αὐτοκίνητό τους, ἔχοντας στὴν τσέπη τους τὰ ἀμερικανικὰ τσιγάρα καὶ οἱ ὁποῖοι θὰ

πᾶνε μετὰ τὴν διαδήλωσι νὰ χορέψουν στὴν «ντισκοτὲκ» πίνοντας οὐίσκυ ἢ τζίν. Αὐτοὶ οἱ νέοι μὲ τὰ μακρυὰ μαλλιά, αὐτὰ τὰ κορίτσια μὲ τὰ παντελόνια στὴν διαδήλωσι φωνάζουν «Χὸ Τσὶ Μὶνχ» ἢ «Μάο» ἢ «Γκεβάρα». Στὴν πραγματικότητα βέβαια αὐτοὶ οἱ καλοζωϊσμένοι κομψοὶ νεαροὶ δὲν πιστεύουν στὸ κοινόβιο τοῦ Μάο, οὔτε νομίζουν ὅτι ὁ τρόπος ζωῆς τῶν Βιετκὸγκ εἶναι ἰδεώδης. Τότε; Τότε ἁπλούστατα πετοῦν αὐτὲς τὶς «μαγικὲς λέξεις» σὰν σφαῖρες γιὰ νὰ προκαλέσουν τὸ κατεστημένο. Σκέπτονται: «Τί θὰ κάνῃ περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι δήποτε ἄλλο τοὺς καθηγητάς μας νὰ ἀγανακτήσουν; Τί θὰ κάνῃ τοὺς γονεῖς μας νὰ τραβήξουν τὰ μαλλιά τους; Ὁ Χὸ Τσὶ Μίνχ; Λοιπὸν θὰ φωνάξουμε "ζήτω ὁ Χό"».

Κάποιος Ἀμερικανὸς δημοσιογράφος ἔγραψε τελευταῖα: «Θέλετε νὰ κάνετε τοὺς νέους νὰ κόψουν τὰ μαλλιά τους; Εἶναι πολὺ εὔκολο. Δὲν ἔχουν παρὰ νὰ ἀφήσουν μακρυὰ μαλλιά, ὁ Νίξον καὶ οἱ καθηγηταί τους».

Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ καθαρὸ καὶ ἀρκετὰ παιδικὸ ἀρνητισμό. Καὶ αὐτὸ ὅσο καὶ νὰ φαίνεται παράδοξο, ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος καὶ στὸ ξεπέρασμα τοῦ κομμουνισμοῦ.

Ὁ κομμουνισμὸς σήμερα ἀπὸ πλευρᾶς ἰδεολογικῆς, δὲν εἶναι παρὰ μία σκέτη ὁρολογία, μία ἠχηρὴ ἀλλὰ κενὴ φρασεολογία, χωρὶς πρακτικὸ ἀντίκρυσμα ἀφοῦ ἡ Πρᾶξις του ἔδειξε περίτρανα ὅτι δὲν ἔχει καμμιὰ σχέσι μὲ τὴν Θεωρία.

Αὐτὴ ἡ διάστασις ποὺ ἔγινε ὁλοφάνερη στὴν ἐποχή μας ἔδιωξε ἀπὸ τὸν κομμουνισμό, ἰδίως στὶς προοδευμένες καταναλωτικὲς κοινωνίες, τὴν νέα γενεά. Ἀπὸ αὐτὸ καὶ ἡ ἀναβίωσις τῆς Ἀναρχίας: Οἱ νέοι ξεπερνῶντας τὸν κομμουνισμὸ δὲν βρῆκαν κανένα ἄλλο ἐπαναστατικὸ κίνημα ἕτοιμο νὰ τοὺς ὑποδεχθῇ. Ἔτσι, στὴν ἀπελπισία τους, στρέφονται πρὸς τὶς λησμονημένες παλαιὲς ἐπαναστατικὲς μορφὲς τῶν ἀναρχικῶν. Ἀνασύρουν ἀπὸ τὴ σκόνη τους τὶς ἰδέες καὶ τὰ πορτραῖτα τοῦ Μπακοῦνιν, τοῦ Κροπότκιν, τοῦ Νετσά-

γιεφ, τοῦ Μπλανκί. Καὶ ταυτόχρονα «ἀνακαλύπτουν» σύγχρονες τέτοιες μορφὲς ὅπως εἶναι ὁ «Τσὲ» Γκεβάρα ἢ στὸν τομέα τῆς θεωρίας ὁ Μαρκοῦζε.

Εἶναι παράξενο, κι᾿ ὅμως ἀληθινό. Τὸ ξεπέρασμα τοῦ κομμουνισμοῦ, εἶναι μία ἀπὸ τὶς αἰτίες τοῦ σεισμικοῦ κύματος ποὺ πλήττει τὴν δυτικὴ καταναλωτικὴ κοινωνία. Τὸ τέλος τῆς κομμουνιστικῆς οὐτοπίας, τροφοδοτεῖ τὴν ᾿Αναρχία!

11. Η ΣΟΦΙΑ ΤΩΝ ΑΝΩΡΙΜΩΝ

«Οἱ μεγάλοι πρέπει νὰ ξέρουν ὅτι δὲν θὰ αἰσθανθοῦν ποτὲ πιὰ ἐντελῶς ἄνετα, σ' ἕνα κόσμο ποὺ θὰ ὑποτάσσεται διαρκῶς περισσότερο στὶς ἀξίες καὶ στὶς γνῶμες τῆς νεολαίας».

Μάργαρετ Μήντ

Μία ἀπὸ τὶς αἰτίες τῆς κρίσεως ποὺ ἀντιμετωπίζει ἡ σύγχρονη δυτικὴ καταναλωτικὴ κοινωνία τῆς ἀφθονίας καὶ τῆς ὑπερευημερίας εἶναι καὶ ἡ μεγάλη αὔξησις καὶ διάδοσις τῶν γνώσεων ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ἐποχήν μας. Αὐτὸ φαίνεται κάπως περίεργο καὶ ὅμως εἶναι πραγματικό.

Ἂν φαντασθοῦμε ἕναν ἄνθρωπο ποὺ πῆρε τὰ πτυχία του τὸ 1950 καὶ ἦταν τότε ἕνας «πανεπιστήμων» ἕνας «σοφός», σήμερα ἐὰν δὲν φρόντιζε νὰ κατακτήση τὶς νέες γνώσεις ποὺ συσσωρεύθηκαν στὰ 20 χρόνια ποὺ πέρασαν ἀπὸ τότε, εἶναι μισοαγράμματος ἀφοῦ ἀγνοεῖ τὸ 50% τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων καὶ μάλιστα τῶν πλέον συγχρόνων.

Ἔχουμε λοιπὸν μία ἰλιγγιώδη αὔξησι τῶν γνώσεών μας. Καὶ ἔχουμε ταυτοχρόνως καὶ μιὰ ἀνάλογη ἀνάπτυξι τῆς παιδείας, δηλαδὴ αὔξησι στὴν διάδοσι τῶν γνώσεων. Ὁ ἀναλφαβητισμὸς μειώνεται καὶ ἔχει οὐσιαστικὰ ἐξαλειφθῆ στὶς προηγμένες κοινωνίες. Ὁλοένα καὶ περισσότεροι νέοι πηγαίνουν στὴν Μέση Ἐκπαίδευσι, στὰ Κολλέγια, στὰ Πανεπιστήμια, στὶς Ἀνώτερες Σχολές.

Συγκριτικὰ λοιπὸν μὲ ἄλλοτε, σήμερα ἕνας νέος 18 ἐτῶν εἶναι «σοφός». Ἔχει πολλαπλάσιες γνώσεις ἕνα παιδὶ 15 ἐτῶν ἀπὸ αὐτὲς ποὺ εἶχε ἕνας συνομήλικός του πρὶν 20, 50 ἢ 100 χρόνια. Ὅμως αὐτὴ ἡ αὔξησις τῶν γνώσεων δὲν συνοδεύθηκε καὶ μὲ ἀνάλογη ἐπιτάχυνσι τῆς ὡριμάνσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπεναντίας ἡ πνευματικὴ καὶ ψυχολογικὴ ὡρίμανσις τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἐπιβραδυνθῆ. Καὶ τοῦτο γιατὶ ἄλλοτε 15 ἢ 18 χρόνων, ὁ ἄνθρωπος ἔπρεπε νὰ βγῆ στὴν

βιοπάλη. Ἔπρεπε νὰ ζήση μόνος του. Νὰ προστατεύση τὴν οἰκογένειά του, νὰ παντρέψη τὶς ἀδελφές του, νὰ σπουδάση ἐργαζόμενος. Εἶχε νὰ ἀντιμετωπίση τὴν ζωή. Ἀνέπτυσσε λοιπὸν ἕνα αἴσθημα εὐθύνης καὶ ἐπομένως ὡρίμαζε.

Σήμερα τὸν νέο, στὶς προηγμένες καταναλωτικὲς κοινωνίες γιὰ τὶς ὁποῖες μιλοῦμε, τὸν φροντίζουν οἱ πάντες. Μόνον ὁ ἴδιος δὲν ἔχει νὰ ἀσχοληθῆ μὲ τὸν ἑαυτό του. Τὸν φροντίζουν ἡ οἰκογένειά του, τὸ Κράτος, τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα. Ἔχει ὑποτροφίες, δωρεὰν συγγράμματα, ἐπιδόματα. Ἔχει περίπου τὰ πάντα μέχρι νὰ γίνη 30 ἐτῶν καὶ νὰ ἀποκατασταθῆ σὰν δικηγόρος, γιατρός, μηχανικὸς κλπ. Ἔτσι ἔχουμε μιὰ νέα γενεὰ μὲ πολλαπλάσιες γνώσεις, ἀπὸ ἄλλοτε. Ἔχουμε ὅμως ἐπίσης μιὰ νέα γενεὰ μὲ μειωμένο τὸ αἴσθημα τῆς εὐθύνης πιὸ «ἄγουρη» ἀπὸ ἄλλοτε. Ὁ σύγχρονος νέος, συχνὰ εἶναι ἕνας «ἀνώριμος σοφός». Αὐτὴ ἡ νέα γενεά, ἐπειδὴ ξέρει πράγματι πολλά, θέλει νὰ πῆ τὴν γνώμη της γιὰ ὅλα τὰ ζητήματα καὶ νὰ βάλη τὴ σφραγίδα της σὲ ὅλες τὶς ἐξελίξεις. Νομίζει ὅτι δικαιοῦται σὰν πιὸ κατηρτισμένη καὶ πιὸ σύγχρονη νὰ ἐπιβάλη τὶς ἀπόψεις της. Αἰσθάνεται ὅτι εἶναι περισσότερο μορφωμένη ἀπὸ τοὺς παλαιούς, πιὸ ἐναρμονισμένη μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τοὺς ρυθμοὺς τῶν καιρῶν. Ζητᾶ λοιπὸν νὰ τῆς παραχωρήσουν τὴν θέσι τους. Καὶ οἱ νέοι ὅταν ζητοῦν κάτι, τὸ κάνουν μὲ τρόπο ἀπόλυτο.

Ταυτόχρονα ὅμως ἐπειδὴ δὲν εἶναι ὥριμη, ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἀνεπτυγμένο τὸ αἴσθημα τῆς εὐθύνης, αὐτὴ ἡ «σοφὴ» ἀλλὰ ὄχι καὶ «σώφρων» γενεὰ παρασύρεται εὔκολα πρὸς λανθασμένες κατευθύνσεις. Εἶναι ἡ ζωντανὴ ἀπόδειξις γιὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀνεπτυγμένη κρίσις καὶ οἱ πολλὲς γνώσεις δὲν συμβαδίζουν ἀναγκαστικά. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι οἱ «ἐρυθροφρουροὶ» τοῦ Μάο, οἱ «χίππις» καὶ οἱ «προβὸ» τῆς Δ. Εὐρώπης, οἱ «μπῆτνικς» καὶ οἱ «S.I.S.» τῶν ΗΠΑ. Ἡ τελευταία αὐτὴ ὀργάνωσις τῶν φοιτητῶν τῆς Ἀμερικῆς ἔχει

100.000 μέλη ὠργανωμένα καὶ δυναμικά, χωρισμένα σὲ «ὁμάδες κρούσεως» ποὺ διαθέτουν ὅπλα καὶ φανατισμό. Οἱ νέοι αὐτοὶ ὀνειρεύονται, ἐνῶ εἶναι παιδιὰ πλουσίων ἢ εὐπόρων οἰκογενειῶν νὰ ἀνατρέψουν τὸ «κατεστημένο»! Θέλουν νὰ καταστρέψουν τὴν σημερινὴ ἀμερικανικὴ κοινωνία. Λένε ὅτι θὰ οἰκοδομήσουν ἐπάνω στὰ ἐρείπιά της μιὰ νέα κοινωνία, ἀλλὰ δὲν μᾶς ἔχουν πῆ ποτέ, πῶς θὰ εἶναι αὐτὸ τὸ νέο «κατεστημένο». Δὲν ἔχουν κάνει κανένα πρόγραμμα. Δὲν ἔχουν συγκροτήσει καμμιὰ κοσμοθεωρία ἢ μιὰ βιοθεωρία. Δὲν προβάλλουν κάποια ἰδεολογία. Δὲν ἔχουν «θέσεις». Ἔχουν μόνον ἀρνήσεις. Καὶ δὲν προσφέρουν λύσεις. Καταστροφὴ προσφέρουν.

Ὁ σύγχρονος νέος βλέπει μὲ μάτι κριτικώτερο ἀπὸ ὅσο σὲ κάθε ἄλλην ἱστορικὴν ἐποχὴ τὸν κόσμο ποὺ δημιούργησαν οἱ μεγαλύτεροι. Τοὺς κατακρίνει γιὰ τὰ ἐλαττώματα αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Θεωρεῖ ὅτι οἱ «πατέρες» ἀπέτυχαν. Καὶ αὐτὴ ἡ πεποίθησις, τὸν σπρώχνει μακρυὰ ἀπὸ τὴν οἰκογένεια.

Σ' αὐτὸ βέβαια συντελοῦν καὶ ἄλλοι λόγοι ποὺ ἀνάγονται στὴν ἰλιγγιώδη κοινωνικὴ μεταβολή, ἡ ὁποία καθιστᾶ ὁλοένα καὶ πιὸ εὔθραυστους τοὺς οἰκογενειακοὺς δεσμοὺς καὶ ὁλοένα καὶ πιὸ δυσχερῆ τὸν ἐποικοδομητικὸ διάλογο ἀνάμεσα στὶς γενεές.

Ἔτσι, ὁ Ἀλεξάντερ Μίτσερλιχ, στὸ ὁμώνυμο ἔργο του, βλέπει «μία κοινωνία χωρὶς πατέρα», ἀφοῦ τώρα πιά, ὁ υἱὸς δὲν διαδέχεται ἐπαγγελματικὰ καὶ δὲν συνεχίζει κοινωνικὰ τὸν πατέρα του, δὲν ἀποτελεῖ προέκτασι τοῦ ρόλου του μέσα στὸν χρόνο».

Ἄλλοτε ὁ πατέρας δίδασκε στὸν υἱό του ἕνα ἐπάγγελμα, τοῦ μεταβίβαζε μία τέχνη, τοῦ κληροδοτοῦσε μυστικὰ τοῦ «συναφιοῦ», θέσι οἰκονομική, λειτούργημα κοινωνικό. Ὁ ρόλος τοῦ πατέρα ἦταν ἀναγκαῖος καὶ γέμιζε τὸν υἱὸ ἀπὸ σεβασμὸ καὶ ἐκτίμησι πρὸς αὐτόν.

Τώρα, ὅλα αὐτὰ ἀνήκουν στὸ παρελθόν. Ἡ καταναλωτι-

κή κοινωνία εἶναι ἀσύλληπτα ρευστή. Δὲν ἀναθέτει σὲ κανένα μόνιμο ρόλο. Δὲν ἀναγνωρίζει σὲ κανένα θέσι σταθερή. Δὲν ὑπάρχει πιὰ μέσα στὴν οἰκογένεια πολιτιστικὴ παράδοσις καὶ ἐπαγγελματικὴ κληρονομία. Πατέρας καὶ υἱοὶ ἀποξενώνονται. Καὶ οἱ νέοι μένουν μόνοι.

Ἔχουμε λοιπὸν μία ἐξέγερσι ἀνευθύνων καὶ ἀνωρίμων «σοφῶν». Εἶναι καὶ αὐτὸ τὸ φαινόμενο μία ἀπὸ τὶς πολλὲς αἰτίες γιὰ τὴν κρίσι ποὺ ἀντιμετωπίζει στὴν περίεργη ἐποχὴ ἡ τόσο ἀντιφατικὴ καταναλωτικὴ κοινωνία.

12. Η ΗΔΟΝΗ ΤΗΣ ΑΝΥΠΑΚΟΗΣ

Μέσα στὴν ἴδια τὴν ἀντιφατικὴ φύσι τῶν ὄντων, ὑπάρχει, σὰν ἀντίρροπο στὴν τάσι τῆς τάξεως, μία τάσις ἀναρχίας. Τὴν διαπιστώνουμε στὰ ὅσα μᾶς τριγυρίζουν, τὴν ἐπισημαίνουμε μέσα μας, ἀκοῦμε κάποτε πιεστικὰ τὴν φωνή της καὶ νοιώθουμε τὴν τρομερὴ ἕλξι της.

Ὁ Κόσμος εἶναι πολυσύνθετος. Ἡ Φύσις εἶναι μία διαλεκτικὴ ἑνότης ἀντιθέσεων. Ἡ Ζωὴ εἶναι ἡ συνισταμένη ποικίλων καὶ συχνὰ ἀντιθέτων ροπῶν. Ἀκόμη καὶ τὸ «Ἐγώ» μας, τὸ ἕνα καὶ μοναδικό, εἶναι πολυδιάστατο, πολύφωνο καὶ ἀντιφατικὸ στὴν ἐνδότερη ὑφή του. Παντοῦ συνυπάρχουν καὶ συμπλέκονται τάσεις «καλὲς» καὶ «κακές», «θετικὲς» καὶ «ἀρνητικές». Ἰσχυρὸ τὸ ἔνστικτο τῆς ζωῆς, ὅμως ἰσχυρὸ καὶ τὸ ἔνστικτο τοῦ θανάτου. Ἀκατανίκητη ἡ τάσις τῆς δημιουργίας, ἀλλὰ ἀκατανίκητη ἐκδηλώνεται συχνὰ καὶ ἡ τάσις τῆς καταστροφῆς. Ὑπάρχουν περιπτώσεις ποὺ τὸ ἔνστικτο τῆς αὐτοκαταστροφῆς ἀποδεικνύεται πιὸ δυνατὸ ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς αὐτοσυντηρήσεως.

Ὑπάρχει λοιπὸν μέσα στὰ πράγματα, μέσα στὴν Φύσι καὶ ἀκόμη περισσότερο μέσα στὸν ἄνθρωπο καὶ ἡ τάσις τῆς ἀναρχίας. Εἶναι ὁ πειρασμὸς ποὺ νοιώθουμε νὰ ἀντιταχθοῦμε στὸ Πεπρωμένο. Εἶναι ἡ φωνὴ ποὺ μᾶς καλεῖ νὰ ὀρθώσουμε τὸ ἀνάστημά μας ἀπέναντι στὴν παντοδύναμη τάξι, εἶναι ἡ ἐπιθυμία νὰ ἀμφισβητήσουμε τὸν προαιώνιο Νόμο. Εἶναι ὁ τρελλὸς πόθος νὰ ἀντιτάξουμε τὴν ἀσήμαντη θέλησί μας, στὴν ἀδάμαστη φυσικὴ ροὴ τῶν πραγμάτων καὶ νὰ προσπαθήσουμε νὰ τὴν ἀναχαιτίσουμε σὲ ἰδεατὲς Θερμοπύλες. Εἶναι ἡ ἡδονὴ τῆς ἀνυπακοῆς. Ἡ λαχτάρα νὰ γευθοῦμε τὸ Ἀπαγορευμένο. Τὸ ὄνειρο νὰ παραβιάσουμε τὶς σφραγισμένες πύλες καὶ νὰ πιάσουμε τὸ Ἀπρόσιτο. Ἡ θέλησις νὰ ξε-

φύγουμε ἀπὸ τὸν ὁμαλό, τὸν ἐπιβεβλημένο Ρυθμὸ — τὸ «κατεστημένο».

Σ' ἕνα τέτοιο πειρασμὸ ὑπέκυψεν ὁ Ἑωσφόρος μπρὸς ἀπὸ τὴν ἔναρξι τοῦ Χρόνου καὶ στασίασε ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸν τὸν πειρασμὸ αὐτὴν τὴν τάσι τῆς ἀνυπακοῆς καὶ τῆς ἀναρχίας συμβολίζει ὁ Ὄφις. Καὶ οἱ πρωτόπλαστοι, παγιδεύθηκαν στὸ κάλεσμά του, γιατὶ κάτι τοὺς ἔσπρωχνε νὰ διαβοῦν τὰ ὅρια τοῦ Ἀπαγορευμένου. Καὶ εἶναι τόσο ἰσχυρὸς αὐτὸς ὁ Πειρασμὸς ποὺ λίγο ἔλλειψε νὰ λυγίση μπροστά του καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς, τότε ποὺ μονομάχησαν στὴν Ἔρημο.

Ἡ τάσις γιὰ τὴν ἀνατροπὴ τῆς ἰσχυούσης τάξεως, παρατηρεῖται καὶ στὰ φυσικὰ φαινόμενα. Μὲ κατάπληξι διαπιστώσαμε πὼς τὰ ἠλεκτρόνια δὲν ὑπακούουν στοὺς νόμους τῆς μαθηματικῆς φυσικῆς. Καὶ σὲ πεῖσμα τῆς ἐπιστημονικῆς λογικῆς μας ὑποχρεωθήκαμε νὰ παραδεχθοῦμε τὸν Νόμο τῆς Ἀπροσδιοριστίας ἢ τοῦ Ἀκαθορίστου. Αὐτὸς μᾶς λέγει ὅτι οἱ «νόμοι» μας δὲν εἶναι παρὰ νόμοι πιθανοτήτων καὶ τίποτε περισσότερο. Στὶς περισσότερες δηλαδὴ περιπτώσεις γίνεται αὐτὸ ποὺ ὁρίζει ὁ «νόμος» φυσικὸς ἢ ἄλλος. Ἀλλὰ δὲν γίνεται πάντα. Ὑπάρχουν πάντοτε περιθώρια παραβιάσεώς του. Ἐλλοχεύει πάντα ἡ δυνατότης νὰ συμβῆ καὶ τὸ «ἄλλο». Αὐτὸ ἀποτελεῖ προσβολὴ θανάσιμη γιὰ τὴν μαθηματικὴ λογική μας. Κλονίζει τὰ θεμέλια τῆς Ἐπιστήμης. Μᾶς ἀναγκάζει νὰ παραδεχθοῦμε τὸ Θαῦμα. Ἀλλὰ εἶναι γεγονός. Αὐτὴ ἡ «ἐλευθερία βουλήσεως», δηλαδὴ ἡ ἐλευθερία συμπεριφορᾶς μεγαλώνει, ὅσο προχωροῦμε ἀπὸ τὰ ἠλεκτρόνια πρὸς τὰ νοητικὰ ὄντα. Καὶ φθάνει στὸν μέγιστο γνωστὸ βαθμό μας, στὸ ἀνθρώπινο ὄν.

Οἱ υἱοὶ ἐξεγείρονται ἐναντίον τῶν πατέρων τους. Οἱ μαθηταὶ ἐναντίον τῶν δασκάλων τους. Οἱ λαοὶ κατὰ τῶν κυβερνητῶν τους. Ἡ περίφημη «ἀχαριστία τῶν λαῶν» εἶναι ὡς ἕνα σημεῖο ἀντανάκλασις αὐτῆς τῆς τάσεως. Τὸν «δίκαιο»

᾿Αριστείδη τὸν ἐξορίζουμε ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι δίκαιος. Βαρεθήκαμε νὰ τὸν ἀκοῦμε σὰν «δίκαιο» καὶ θέλουμε τὴν ἀλλαγή. Διότι ὑπάρχει μέσα στοὺς ἀνθρώπους καὶ ἰδιαίτερα μέσα στὶς μᾶζες μιὰ μόνιμη τάσις ἀναρχίας, ἀπειθαρχίας, ἀνατροπῆς. Γι᾿ αὐτὸ ἡ ἀνατρεπτικὴ μᾶζα εἶναι ἕνα ψυχοκοινωνικὸ φαινόμενο ποὺ χαρακτηρίζει σταθερὰ ὅλες τὶς ἱστορικὲς ἐποχὲς καὶ ὅλα τὰ πολιτικοκοινωνικὰ συστήματα. Ἡ ἔμφυτη τάσις πρὸς τὴν ἀναρχία προσκρούει σὲ συλλογικὲς καὶ ἀτομικὲς ἀξίες. Τὴν ἀναχαιτίζουνε, ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς γονεῖς, τὸ συναίσθημα τοῦ καθήκοντος, ἡ ἀντίληψις τῶν κοινωνικῶν ὑποχρεώσεων, ἡ τιμὴ πρὸς τοὺς μεγαλυτέρους, ἡ ἐθνικὴ συνείδησις, οἱ ἠθικοὶ φραγμοί, οἱ θρησκευτικὲς ἐπιταγές, ἡ κοινωνικὴ ἀγωγή, ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἀναγκαιότητος τοῦ νόμου κ.ο.κ. Ὅλα αὐτὰ γεννοῦν τὸ αἴσθημα τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς αὐτοπειθαρχίας, ποὺ ὅταν ἀναπτυχθῆ ἀρκετὰ ἐξουδετερώνει τὸν πειρασμὸ τῆς ἀνυπακοῆς. Σήμερα ὅμως στὴν ἀπέραντα ἀνεκτικὴ καταναλωτικὴ κοινωνία τῆς Δύσεως, ὑπάρχει ἀσυδοσία. Κυριαρχεῖ ὑπέρμετρη ἀνοχή, ἕνα κλῖμα ἀνευθυνότητος. Ὁ Νόμος, ἡ Τάξις, ἡ ᾿Ηθική, οἱ Γονεῖς δείχνουν σὰν νὰ κουράστηκαν, ἐνῶ εἶναι ηὐξημένος ὁ ρόλος τῆς νεολαίας βασικοῦ φορέως αὐτῆς τῆς τάσεως. Καὶ ἔτσι, ἡ τάσις αὐτή, ἔρχεται στὸ προσκήνιο πιὸ ἰσχυρὴ ἀπὸ οἱαδήποτε ἄλλη φορά, μὲ τὰ γνωστὰ ἀρνητικὰ ἀποτελέσματα.

13. ΘΕΜΕΛΙΑ ΔΙΧΩΣ ΣΤΕΓΗ

Ἡ καταναλωτική κοινωνία, χαρακτηρίζεται καὶ ἀπὸ μία ἔντονη ἀντίθεσι ἀνάμεσα στὴν «βάσι» τῆς ζωῆς της καὶ στὸ θέσμικὸ «ἐποικοδόμημα» ποὺ κανονικὰ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκφράζῃ, νὰ κατοχυρώνῃ καὶ νὰ προωθῇ αὐτὴ τὴν «βάσι». Ὅταν λέμε «βάσι», ἐννοοῦμε τὴν οἰκονομία, τὴν τεχνική, τὸ ἐμπόριο, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ τὴν ἐπιστήμη, τὸν ὅλο τρόπο ζωῆς, τὴν νοοτροπία, τὴν μέθοδο ἐργασίας, τὶς μορφὲς ψυχαγωγίας, γενικὰ ὁλόκληρη τὴν ὀργάνωσι τοῦ βίου μας.

Ὅλα αὐτὰ στὴν καταναλωτικὴ κοινωνία ἔχουν ἀλλάξει, σὲ καταπληκτικὸ βαθμὸ καὶ ἀλλάζουν κάθε ἡμέρα, μὲ ὑπερεντατικοὺς μὲ ἀσύλληπτους γιὰ ἄλλες ἐποχὲς ρυθμούς. Μὲ τὴν καταναλωτικὴ κοινωνία ἡ ζωὴ μπῆκε σὲ μιὰ ἐποχὴ ὁλοένα ἐπιταχυνομένης κινήσεως καὶ διαρκοῦς ἀναπτύξεως, ποὺ ἐπιτελεῖται μὲ γεωμετρικὴ πρόοδο. Ὅταν λέμε «ἐποικοδόμημα» ἐννοοῦμε τὸ σύνολον τῶν θεσμῶν, πολιτικῶν, ἐκπαιδευτικῶν, διοικητικῶν, ἰδεολογικῶν, οἱ ὁποῖοι ἀποκρυσταλλώνουν ἕνα ὡρισμένο τρόπο ζωῆς, τὸν ἐκφράζουν καὶ τὸν πλαισιώνουν. Ἐνῶ λοιπὸν μὲ τὴν καταναλωτικὴ κοινωνία ὁ τρόπος ζωῆς ἄλλαξε βαθύτατα ὄχι μόνο στὶς ἐξωτερικὲς μορφές του ἀλλὰ στὴν ἴδια τὴν βαθύτερη ὑφὴ καὶ οὐσία του, οἱ θεσμοὶ ποὺ τὸν ἐκφράζουν δὲν ἄλλαξαν ἢ τουλάχιστον δὲν ἄλλαξαν ἀρκετὰ καὶ ὁπωσδήποτε δὲν ἐκφράζουν αὐτὸν τὸν νέο τρόπο ζωῆς. Ἔτσι γιὰ παράδειγμα ἔχουμε ἀποκτήσει καινούργιες γνώσεις κατὰ τὴν τελευταία 20ετία, ποὺ διπλασίασαν τὶς συνολικὲς γνώσεις ποὺ εἶχε ἡ ἀνθρωπότης. Καὶ ὅμως αὐτὲς οἱ γνώσεις δὲν πέρασαν παρὰ σὲ ἐλάχιστο ποσοστὸ στὸ ἐκπαιδευτικό μας σύστημα καὶ δὲν διδάσκονται στὰ σχολεῖα παρὰ σποραδικὰ καὶ συμπτωματικά. Στὴν πραγματικότητα ἐξακολουθοῦμε νὰ διδάσκουμε στὰ παιδιά, τὰ ἴδια ἐκεῖνα πράγματα ποὺ ξέραμε πρὶν ἀπὸ

30 ἢ 40 χρόνια, ἐνῶ ἀπὸ τότε ἔχει προστεθῆ ἕνας καταπληκτικὸς ὄγκος νέων γνώσεων ποὺ (καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ κυριώτερο) εἶναι καὶ ποιοτικῶς νέες σὲ βαθμὸ ποὺ νὰ ἔχουν ἀλλάξει σημαντικὰ τὴν εἰκόνα ποὺ ἔχουμε γιὰ τὸν κόσμο καὶ τὴν ἀντίληψί μας γιὰ τὴν πραγματικότητα.

Ἀσφαλῶς ὑπῆρχε πάντοτε μία ἀπόστασις ἀνάμεσα στὴν ἀπόκτησι καὶ στὴ μαζικὴ μετάδοσι μιᾶς γνώσεως. Αὐτὸ εἶναι ἀναπόφευκτο. Πάντα, μία ἐφεύρεσις, μία ἀνακάλυψις, μία νέα ἰδέα, μία καινούργια θεώρησις τοῦ κόσμου δὲν ἔμπαινε στὰ προγράμματα διδακτέας ὕλης καὶ δὲν μετετρέπετο σὲ μαζικὴ γνῶσι, σὲ γνωσιολογικὸ «κατεστημένο» παρὰ ὕστερα ἀπὸ ἀρκετὸν καιρό. Ἄλλοτε ὅμως, ἡ ἀπόστασις αὐτὴ ἦταν φυσιολογικὴ γιατὶ ἡ συσσώρευσις γνώσεων συνετελεῖτο μὲ βραδὺ ρυθμό. Οἱ καινούργιες γνώσεις ποὺ περίμεναν στὸ προθάλαμο τοῦ σχολείου, τοῦ πανεπιστημίου, τῆς ἀκαδημίας γιὰ νὰ γίνουν δεκτὲς δὲν ἦσαν πάρα πολλές. Τώρα εἶναι περισσότερες ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ βρίσκονται μέσα!

Τὸ ἐκπαιδευτικό μας σύστημα, ὠργανωμένο μὲ τὰ παλαιὰ πρότυπα, ἀδυνατεῖ νὰ ἀφομοιώση αὐτὸν τὸν ὠκεανὸ τῶν νέων γνώσεων. Ἡ ἀπόστασις ἀνάμεσα στὴν ἀνακάλυψι καὶ στὴν ὁμαδικὴ γνῶσι, ἀνάμεσα στὴν ἐφεύρεσι καὶ στὴν διδασκαλία, ἔγινε χάσμα. Γνώσεις καὶ σχολεῖα ζοῦν σὲ διαφορετικὲς ἱστορικὲς ἐποχές, κινοῦνται σὲ διαφορετικὰ ἐπίπεδα. Ἡ γνῶσις μας εἶναι ἕνας καινούργιος κόσμος. Τὸ σχολεῖο μας εἶναι ἕνας παλαιὸς κόσμος. Ἡ ζωὴ καὶ ὁ θεσμὸς συγκρούονται. Καὶ ἔτσι εἶναι ἀναπόφευκτο, ὁλόκληρο τὸ ἐκπαιδευτικό μας σύστημα νὰ περιέρχεται σὲ κρίσι.

Τὰ ἐπίσημα ἐκπαιδευτικὰ προγράμματα δὲν ἀντανακλοῦν τὸ σημερινὸ ἐπίπεδο τῶν γνώσεων καὶ τοῦ πνεύματός μας. Ἀπὸ τὰ προγράμματα αὐτὰ λάμπουν διὰ τῆς ἀπουσίας των ἡ Σχετικότης, ἡ Κυβερνητική, ἡ Πολιτικὴ Ψυχολογία, ἡ Ἀξιωματικὴ (κριτικὴ τῶν ἀξιωμάτων), ἡ Κβαντικὴ Μηχανική, οἱ μὴ εὐκλείδειες γεωμετρίες, ἡ θεωρία τῶν

συνόλων, οἱ νέες θεωρίες τῆς Γνώσεως, ὁ νόμος τοῦ ἀκαθορίστου, τὰ νέα Μαθηματικά, ἡ μοντέρνα τέχνη, ἡ τζὰζ καὶ ἀναρίθμητα ἄλλα οὐσιώδη συστατικὰ στοιχεῖα τῆς συγχρόνου σκέψεως.

Ὅπως ἐπίσης, λείπουν ἀπὸ τὰ ἐπίσημα ἐκπαιδευτικά μας προγράμματα τὰ ὀνόματα τοῦ Χοῦσσερλ, τοῦ Χάϊντεγκερ, τοῦ Νήλς, Μπόφ, ἀκόμη καὶ τοῦ Κιρκεγκάαρντ, τοῦ Νίτσε ἢ τοῦ Μπάρτοκ, τοῦ Παυλώφ, τοῦ Καντίνσκυ καὶ τοῦ Τζόϋς.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον οἱ σύγχρονες γνώσεις ποὺ λείπουν ἀπὸ τὸ σχολεῖο τῶν προηγμένων χωρῶν. Λείπουν ἀκόμη καὶ ὅσες ἀπὸ τὶς παλαιὲς γνώσεις δὲν ταιριάζουν μὲ τὸν προχθεσινὸ τρόπο ζωῆς, τότε ποὺ ὁ κόσμος ἦταν ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ λευκὴ φυλὴ κυριαρχοῦσε στὸν πλανήτη. Τὰ παιδιά μας διδάσκονται πάντοτε τὴν ἱστορία τῆς Εὐρώπης — ὄχι τοῦ κόσμου. Τὴν φιλοσοφία τῆς Δύσεως ὄχι τῆς ἀνθρωπότητος (ἡ ἰνδικὴ καὶ ἡ κινεζικὴ σκέψις ὑποτιμοῦνται). Τὴν τέχνη τῆς λευκῆς φυλῆς ὄχι ὅλων τῶν φυλῶν. Καὶ δὲν διδάσκονται τὴν λογοτεχνία τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, ποὺ σὲ ποσότητα καὶ σὲ ἐπιρροὴ τουλάχιστον ξεπερνᾶ τὴν εὐρωπαϊκή.

Εἶναι γεγονός: οἱ ἐκπαιδευτικοί μας θεσμοὶ δὲν ἔχουν καὶ πολλὴ σχέσι μὲ τὴν πραγματικότητα τῶν γνώσεών μας. Γνωσιολογικὴ «βάσις» καὶ ἐκπαιδευτικὸ «ἐποικοδόμημα», συγκρούονται.

Δὲν εἶναι ὅμως μόνον στὸν τομέα τῶν γνώσεων, ποὺ καθυστερεῖ ἡ σύγχρονη Παιδεία. Εἶναι καὶ στὸν τομέα τῆς μεθόδου. Ἐξακολουθεῖ νὰ ἐφαρμόζῃ μεθόδους ποὺ γεννήθηκαν σὲ παληές, περασμένες ἐποχές, ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ δὲν ὑπάρχουν πιὰ καὶ γιὰ νέους διαφορετικοὺς ἀπὸ τοὺς σημερινούς. Ἕνα παράδειγμα ἀνάμεσα στὰ πολλά, ἡ διδασκαλία τῶν θρησκευτικῶν.

Ἡ Θρησκεία, γιὰ νὰ προσεγγίσῃ τοὺς ἀνθρώπους πρὶν ἀπὸ χιλιάδες χρόνια, ἀναγκάσθηκε νὰ πάρῃ μίαν ὡρισμένην

ἐξωτερικὴ μορφὴ ποὺ νὰ ἀντιστοιχῇ στὸ τότε δεκτικό τους ἐπίπεδο. Ἔπρεπε νὰ μιλήση στοὺς τότε ἀνθρώπους, στὴν γλῶσσα ποὺ ἐκεῖνοι καταλάβαιναν. Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος ἔχει ἄλλο δεκτικὸ ἐπίπεδο, κατανοεῖ μίαν ἄλλη γλῶσσα. Καὶ ὅμως, ἐμεῖς συνεχίζουμε νὰ τοῦ μιλᾶμε στὴν παληὰ γλῶσσα. Ἔτσι ἐκπέμπουμε σὲ κύματα ἀκατάλληλα γιὰ τοὺς σύγχρονους δέκτες.

Στὴν ἐποχή μας, τὰ θρησκευτικὰ ἔπρεπε νὰ καταπολεμοῦν:

Τὸν Ὑλισμό, διδάσκοντας τὴν ταυτότητα ὅλης τῆς Ἐνεργείας καὶ τὴν ἠλεκτρικὴ (ἐνεργειακὴ) ὑφὴ τοῦ Κόσμου.

Τὴν Αἰτιοκρατία, διδάσκοντας τὸν νόμο τοῦ ἀκαθορίστου, τὴν ἀπροσδιοριστία τῶν αἰτίων ποὺ προσδιορίζουν τὰ φαινόμενα.

Τὴν Αἰσθησιοκρατία, διδάσκοντας τὴν διαφορὰ Φαινομένου καὶ Πραγματικότητος μὲ βάσι τὶς διαπιστώσεις τῆς συγχρόνου Ἐπιστήμης.

Τὸν ἄκρατον Ὀρθολογισμό, διδάσκοντας τοὺς δρόμους πρὸς τὴν Ἀλήθεια καὶ καταδεικνύοντας ὅτι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν δρόμο τῶν Αἰσθήσεων εἶναι ὁ δρόμος τῆς Νοήσεως καὶ ἀπὸ αὐτὸν ὁ δρόμος τῆς Ἐνοράσεως - Ἀποκαλύψεως.

Στὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν σήμερα, θὰ ἔπρεπε:

Νὰ μιλοῦμε γιὰ Διαίσθησι καὶ γιὰ Ἐνόρασι.

Νὰ ἀναλύουμε τὸ Θαῦμα σὰν ἄνευ φανερᾶς αἰτίας παραγόμενο ἀποτέλεσμα, δηλαδὴ σὰν ἀπόδειξι τῆς ὑπάρξεως νόμων ἀγνώστων καὶ ἀπροσίτων σ᾿ ἐμᾶς, ποὺ ἀνατρέπουν τοὺς γνωστοὺς «νόμους» μας, τοὺς προσιτοὺς σ᾿ ἐμᾶς, γιατὶ εἶναι ἀνώτεροι.

Νὰ ἀποκαλύπτωμε τὸ κρυμμένο πίσω ἀπὸ συμβολισμοὺς νόημα τῶν παραβολῶν καὶ παραδόσεων.

Νὰ τονίζουμε τὰ κοινὰ σημεῖα ποὺ ὑπάρχουν σ᾿ ὅλες τὶς Θρησκεῖες καὶ ἄλλα καὶ ἄλλα πολλά.

Ἀπ' αὐτὰ δὲν γίνεται τίποτε. Ἀποτέλεσμα: Ὁ νέος ταυτίζει τὴν Θρησκεία μὲ τὶς ἐξωτερικὲς μορφές της καὶ ἐπειδή, ὡρισμένες ἀπ' αὐτὲς τὶς θεωρεῖ ξεπερασμένες, ἐκλαμβάνει ὁλόκληρη τὴν Θρησκεία σὰν ξεπερασμένη, πέφτοντας στὴν κρίσι τῆς ἀπιστίας.

Ἐπίσης, ἐξακολουθοῦμε νὰ διοικοῦμε τὰ ἐργοστάσια, σὰ νὰ μὴ ὑπάρχουν τὰ σύγχρονα συνδικᾶτα μὲ τὴν μεγάλη τους δύναμι καὶ ὁ σύγχρονος ἐργάτης μὲ τὴν νέα του ποιότητα, μὲ τὴν νέα του μόρφωσι, μὲ τὰ νέα του δικαιώματα. Ὅλα ἔχουν ἀλλάξει. Καὶ ὅμως ἐξακολουθοῦμε νὰ ζοῦμε, σὰν νὰ μὴ ἔχη ἀλλάξει τίποτε. Αὐτὴ ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς πραγματικότητος τῆς ζωῆς καὶ τῶν θεσμῶν, ποὺ ὑποτίθεται ὅτι ἐκφράζουν αὐτὴν τὴν ζωή, συμβάλλει στὴν γενικὴ κρίσι τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας, προκαλῶντας μιὰ βαθειὰ κρίσι ὅλων τῶν θεσμῶν της.

Χρειάζεται μεταρρύθμισις στὸ θεσμικὸ καθεστὼς τῆς Διοικήσεως, μεταρρύθμισις στοὺς θεσμοὺς διευθύνσεως τῶν κολοσσιαίων συγχρόνων ἐργοστασίων, τῆς οἰκονομίας. Καὶ γι' αὐτὸ ἔχουμε ἐξεγέρσεις τῶν νεωτεριστῶν, τῶν συνδικάτων τῶν ἐργαζομένων. Χρειάζονται νέα συντάγματα οἱ δυτικὲς κοινωνίες. Καὶ γι' αὐτὸ ἔχουμε πολιτικὲς ἀντιθέσεις, κυβερνητικὴ ἀστάθεια, διοικητικὲς ἀνεπάρκειες καὶ κοινωνικὴ ἀναταραχή.

Στὶς καταναλωτικὲς κοινωνίες, δεσπόζει ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναπροσαρμογῆς ὅλων τῶν θεσμῶν τους. Οἱ θεσμοὶ ὅμως τελοῦν σὲ στάσι, ἐξακολουθοῦν νὰ μένουν ἀμετακίνητοι. Ὁ νόμος τῆς ἀδρανείας τοὺς διέπει ἀπὸ ἀνέκαθεν. Καὶ ἐνῶ ἡ ζωὴ ἐξελίσσεται ταχύτατα, οἱ θεσμοὶ μένουν πίσω. Ἀπ' αὐτὸ ἕνα νέο στοιχεῖο συγκρούσεων καὶ διενέξεων, ἕνας πρόσθετος παράγων στὴν κρίσι τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας.

Ἡ συνειδητοποίησις τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ θεσμοὶ ξεπεράστηκαν καὶ χρειάζονται γενικὴ ἀνανέωσι, γέννησε τὴν τάσι τῆς «Καθολικῆς Ἀμφισβητήσεως». Ἀκολουθῶντας αὐ-

τὴν τὴν τάσι, οἱ νέοι, μὲ τὴν ἀνυπομονησία καὶ τὸν ἐξτρεμισμό, ποὺ τοὺς διακρίνουν, «ἀμφισβητοῦν» τὰ πάντα. Δηλαδή, ἀρνοῦνται καὶ ἀπορρίπτουν κάθε «καθιερωμένο». Ἡ τάσις αὐτὴ ἐμπεριέχει στοιχεῖα ἀρνητικά, μηδενιστικά, ἀναρχικὰ καὶ ἐγκυμονεῖ κινδύνους. Ἐμπεριέχει ὅμως καὶ στοιχεῖα θετικά, γόνιμα, δημιουργικὰ καὶ ἐγκυμονεῖ τὴν δυνατότητα τῆς θεσμικῆς ἀλλαγῆς ποὺ τόσο χρειάζεται ὁ σύγχρονος κόσμος.

14. ΤΟ ΠΑΛΑΙΟΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΟ

«Καὶ ὅμως, <ψηφίζω>, θὰ πῆ <διαλέγω>. Πραγματικά, δὲν ἔχουμε πιὰ ἐκλογές, γιατὶ ψηφίζουμε, ἀλλὰ δὲν διαλέγουμε. Ἔχουμε μόνο μία τυπικὴ διαδικασία. Τὰ πάντα κατάντησαν ἁπλὸς τύπος...».

Τζὼρτζ Οὐάιλντ
(Βραβεῖον Νόμπελ)

Πρέπει νὰ τὸ παραδεχθοῦμε: Ἡ Δημοκρατία «κλασικῆς» μορφῆς ξεπεράστηκε καὶ ὅταν λέμε αὐτὸ ἐννοοῦμε τὴν Δημοκρατία ἔτσι ὅπως τὴν συνέλαβε ἡ φιλελεύθερη σκέψις ἀπὸ τὴν Γαλλικὴ Ἐπανάστασι ὡς τὴν μεγάλη κρίσι τοῦ 1929. Καὶ ἐπίσης ἐννοοῦμε τὴν Δημοκρατία, ἔτσι ὅπως προσπάθησαν νὰ τὴν ἐφαρμόσουν οἱ φιλελεύθερες πολιτικὲς κινήσεις ἰδίως ἀπὸ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ περασμένου αἰῶνος καὶ κατὰ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ αἰῶνος μας, ὡς τὸν β' παγκόσμιο πόλεμο.

Ἡ Δημοκρατία αὐτή, ἔδωσε ὅ,τι εἶχε νὰ δώση. Προσέφερε πολλά. Ἄλλα δὲν ἔχει νὰ μᾶς δώση πλέον. Οἱ «κλασικοὶ» θεσμοί της, ποὺ κάποτε ἀποτελοῦσαν πρόοδο, τώρα δὲν ἐξυπηρετοῦν ἀρκετὰ τὴν σύγχρονη ζωή. Τὴν δεσμεύουν, τὴν περιορίζουν. Ἡ ἰδιάζουσα νοοτροπία της κάποτε «ἐπαναστατική», ἐμποδίζει τώρα πιὰ τὴν πρόοδο —ἔγινε πρόληψις καὶ δεισιδαιμονία. Οἱ ἀντιλήψεις της οἱ τόσο τολμηρὲς πρὶν ἀπὸ δεκαετία δὲν ἔχουν πλέον ἀντιστοιχία μὲ πολλὲς πλευρὲς τῆς νέας πραγματικότητος. Ἔμειναν πίσω. Κατάντησαν ἀνασχετικὲς τῆς ἐξελίξεως.

Μ' ἕνα λόγο, ἡ Δημοκρατία τῶν παππούδων καὶ τῶν πατέρων μας, μεταμορφώθηκε βαθμιαῖα σὲ «Κατεστημένο». Ἡ ὅλη σκέψι της κυριαρχήθηκε ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ κονφορμισμοῦ ποὺ εὐνουχίζει κάθε ἀπόπειρα πρωτοτυπίας καὶ ματαιώνει κάθε προσπάθεια ἀνακαινιστική.

Ἔτσι ὅμως ἀμβλύνθηκε ἡ κυριώτερη ἀπὸ τὶς θετικὰ προοδευτικὲς ἰδιότητες τῆς Δημοκρατίας: ἡ ἱκανότητα γιὰ διαρκῆ ἀνανέωσι, συνεχῆ ἀναπροσαρμογὴ καὶ ἀπρόσκοπτη μετεξέλιξι.

Τὸ Δημοκρατικὸ «κατεστημένο» ἀντιτάσσεται σὲ κάθε μετασχηματισμό. Κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸν νόμο τῆς ἀδρανείας. Ἐπιβάλλει παντοῦ μὲ ὅλους τοὺς δυνατοὺς τρόπους, τὸν κονφορμισμό, τὴν γεροντοκρατία, τὴν ἐμμονὴ στὰ παλαιά. Ἡ Δημοκρατία γίνεται συντήρησις. Μετατρέπεται σὲ τύπο. Δεσπόζεται ἀπὸ τὴν ἀπάθεια καὶ τὴν ἀδιαφορία. Ὅμως, ἡ ζωὴ προχωρεῖ καὶ μάλιστα προχωρεῖ στὴν ἐποχή μας μὲ ρυθμοὺς ἀσύγκριτα πιὸ γοργοὺς ἀπὸ ἄλλοτε. Καὶ νὰ ἡ σύγκρουσις. Ἡ σύγκρουσις γίνεται ἀνάμεσα στὴν πρόοδο - ζωὴ καὶ στὴν Δημοκρατία - συντήρησι. Δὲν ἀφορᾶ τὴν βαθύτερη οὐσία καὶ τὴν ὑπερχρονικὴ ἔννοια τῆς Δημοκρατίας. Ἀφορᾶ τὴν συγκεκριμένη μορφὴ τῆς «κλασικὰ» φιλελεύθερης Δημοκρατίας.

Ἐκεῖνο, ποὺ ξεπεράστηκε, δὲν εἶναι ἡ ἴδια ἡ Δημοκρατία, μὲ τὶς θεμελιώδεις ἀξίες καὶ τὶς ἀμετάβλητες βασικὲς ἀρχές της. Ξεπεράστηκε μόνον μιὰ συγκεκριμένη μορφὴ τῆς Δημοκρατίας. Ἐκεῖνο, ποὺ ξεπεράστηκε, εἶναι τὸ σχῆμα, μὲ τὸ ὁποῖο ὑλοποιήθηκε ἡ Δημοκρατικὴ Ἰδέα σὲ μιὰ ὡρισμένη ἱστορικὴ περίοδο.

Δὲν ζοῦμε, λοιπόν, παρὰ τὰ φαινόμενα τὸν θάνατο τῆς Δημοκρατίας. Ζοῦμε ἢ μᾶλλον πρέπει νὰ ζήσουμε (καὶ τοῦτο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν δική μας θέλησι) τὸν μετασχηματισμό της, τὸ πέρασμά της σὲ μιὰ νέα μορφή, σὲ νέα ποιότητα.

Ἡ Δημοκρατικὴ Ἰδέα, παραμένει. Ἀλλὰ χρειάζεται καινούργια μορφοποίησι καὶ ἀποκρυστάλλωσί της, ὥστε νὰ ἐκφράζῃ τοὺς νέους καιροὺς καὶ νὰ ἀνταποκρίνεται στὶς ἀνάγκες τῆς νέας ἐποχῆς. Εἶναι ἡ ὥρα τῆς Νέας Δημοκρατίας. Αὐτὴ λείπει. Καὶ ἡ Ἱστορία τὴν ζητᾶ. Ἡ ἐμμονὴ τοῦ

«δημοκρατικοῦ κατεστημένου» στὶς παληὲς περὶ δημοκρατίας ἀντιλήψεις περιπλέκει τὰ πράγματα. Ἀναχαιτίζει τὴν πορεία πρὸς τὴν Νέα Δημοκρατία. Ἐπιτείνει τὴν κρίσι τῆς Δημοκρατίας. Τῆς προσδίδει διαστάσεις εὐρύτερες. Καὶ δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωσι ὅτι πρόκειται γιὰ κρίσι ὄχι μιᾶς δεδομένης μορφῆς τῆς Δημοκρατίας, ἀλλὰ αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς Δημοκρατίας, στὴν βαθύτατη ὑφὴ καὶ δομή της.

Ὁ ἀστικὸς πολιτικὸς κόσμος τῆς Δύσεως, οἱ ἰσχυροὶ οἰκονομικοὶ παράγοντες, ὁ καθιερωμένος διοικητικὸς μηχανισμός, τὰ μεγάλα συγκροτήματα ποὺ ἐλέγχουν τὰ μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας (ἐφημερίδες, περιοδικά, κινηματογράφο, ραδιόφωνο, τηλεόρασι), τὸ πνευματικὸ κονφὸρμ ποὺ δεσπόζει στὰ Πανεπιστήμια καὶ στὶς Ἀκαδημίες, οἱ κορυφὲς τῆς ὑπαλληλοκρατίας, τὸ γραφειοκρατικὸ πνεῦμα, ὅλοι αὐτοὶ ἀποτελοῦν ἕνα «δημοκρατικὸ κατεστημένο», ποὺ ἀντιμάχεται τὴν Μεταρρύθμισι. Μισεῖ τὴν ἀλλαγή. Ἀπορρίπτει τὴν ἀνανέωσι. Καὶ ὑπερασπίζεται τὰ συμφέροντα ἢ τὶς ἀντιλήψεις του, στὸ ὄνομα τῆς Δημοκρατίας. Στὴν πραγματικότητα, δὲν ὑπερασπίζεται τὴν Δημοκρατία. Ἐκεῖνο ποὺ ὑπερασπίζεται εἶναι μιὰ συγκεκριμένη μορφή της. Μιὰ μορφή, ποὺ ξεπεράστηκε.

Τὸ «κατεστημένο» τῆς Δύσεως, ὑπεραμύνεται μιᾶς εἰδικῆς μορφῆς τῆς Δημοκρατίας. Αὐτὴ ἡ μορφὴ ἄλλοτε ἦταν στάδιο ἀνώτερο τῆς δημοκρατικῆς πορείας. Τώρα εἶναι παρωχημένο. Ὁ ἀγώνας τοῦ «κατεστημένου» δὲν γίνεται γιὰ τὴν Δημοκρατία. Γίνεται γιὰ τὴν ἐπ' ἄπειρον ἐπιβίωσι μιᾶς εἰδικῆς φάσεως τῆς ἐξελικτικῆς διαδικασίας πρὸς τὴν πραγμάτωσιι τῆς Δημοκρατικῆς Ἰδέας. Γιὰ μιὰν ἐπιβίωσι ποὺ πρέπει νὰ ἐπιτευχθῆ σὲ πεῖσμα τῆς ζωῆς καὶ κατὰ παράβασιν τῶν νόμων τῆς ἱστορικῆς κινήσεως.

Τὸ «κατεστημένο» ταυτίζει τὸν ἑαυτό του μὲ τὴν «Δημοκρατία». Κατηγορεῖ τοὺς ἀνανεωτὰς τῆς Δημοκρατίας σὰν ἐχθρό της. Καταπνίγει κάθε ἀπόπειρα ἐκσυγχρονισμοῦ της.

Πολεμᾶ τὴν Ἐπανάστασι. Αὐτὴ ἡ στάσις, εὐνοεῖ τοὺς ἀληθινοὺς ἐχθροὺς τῆς Δημοκρατίας. Τοὺς ἐξυπηρετεῖ θαυμάσια, γιατὶ αὐτοὶ θέλουν τὴν Δημοκρατία σὲ ἀνελιξία καὶ σὲ στασιμότητα. Τὴν θέλουν νὰ ἐμμένη σὲ ξεπερασμένες μορφὲς καὶ ἀντιλήψεις, τὴν θέλουν νὰ ἐκφράζεται μὲ ἀπηρχαιωμένους θεσμοὺς καὶ ἀρτηριοσκληρωτικοὺς ἐκπροσώπους. Γιατὶ ἔτσι, εἶναι πραγματικὰ τρωτή.

Οἱ κομμουνισταί, δὲν θέλουν τὴν ἀνανέωσι, τὸν ἐκσυγχρονισμό, τὴν ἀνακαίνισι τῆς Δημοκρατίας. Γιατὶ ἡ Νέα Δημοκρατία θὰ τοὺς ἀφήση πίσω. Θὰ τοὺς δείξη σὰν ἀντίδρασι, καθυστέρησι, ἀντεπανάστασι. Θὰ τοὺς σπρώξη οριστικὰ στὸ περιθώριο τῆς Ἱστορίας.

Ὅσο ὑπάρχει ἡ γερασμένη Δημοκρατία, οἱ κομμουνισταὶ ἐλπίζουν. Γιατὶ αὐτήν, θὰ μπορέσουν νὰ τὴν ἀνατρέψουν. Ἐνῶ τὴν Νέα Δημοκρατία, δὲν θὰ μποροῦν πιὰ νὰ τὴν ὑπονομεύσουν καὶ νὰ τὴν πλήξουν. Ἔτσι ὅταν τίθεται ζήτημα Παληᾶς ἢ Νέας Δημοκρατίας, οἱ κομμουνισταὶ τάσσονται μὲ τὴν πρώτη. Στηρίζουν τὸ «παλαιοδημοκρατικὸ κατεστημένο». Συμμαχοῦν μὲ τὴν ἀντίδρασι. Καὶ μάχονται στὸ πλευρό της, ἐναντίον κάθε ἀναδημιουργικῆς προσπαθείας, κάθε ἀληθινὰ θετικῆς μεταρρυθμίσεως, κάθε Ἐπαναστάσεως.

Ἡ παλαιὰ Δημοκρατία, εἶναι ξεπερασμένη ἀπὸ τὰ πράγματα. Εἶναι ἕνα σύνολο στατικῶν θεσμῶν, ποὺ ἀπὸ καιρὸ ἔπαυσαν νὰ ἀντανακλοῦν καὶ νὰ ὑπηρετοῦν τὴν δυναμικὰ κινούμενη ζωή. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀσθενής. Εἶναι εὔθραυστη. Εἶναι τρωτή. Ὁ ὁλοκληρωτισμὸς τὴν ὑπονομεύει μὲ σχετικὴ εὐχέρεια καὶ συχνὰ βρίσκει εὐκαιρίες νὰ τὴν πλήξη. Ἡ ἴδια τοῦ παρέχει δυνατότητες νὰ τὴν καταστρέψη. Καὶ ἐκεῖνος, τὸ κάνει. Μιὰ ματιὰ στὸν χάρτη τῆς ὑδρογείου ἀρκεῖ γιὰ νὰ μᾶς πείση. Ἡ Δημοκρατία χάνει συνεχῶς ἔδαφος. Πολλοὶ νομίζουν ὅτι φταίει ἡ Δημοκρατία αὐτὴ καθ' ἑαυτή. Καὶ πιστεύουν ὅτι ὁ ἱστορικὸς χρόνος ἐργάζεται ἀδυσώπητα γιὰ τὸν Ὁλοκληρωτισμό, στὸν ὁποῖο ἀνήκει τὸ μέλλον.

Λάθος. Ἡ Δημοκρατία ἡττᾶται ἐξ αἰτίας τῆς ἐμμονῆς της σὲ παλαιὰ σχήματα. Χάνει ἔδαφος ἐπειδὴ δὲν βρίσκει τὴν δύναμι νὰ ἀνανεωθῆ. Ὁ ὁλοκληρωτισμός, ἐρυθρὸς ἢ ἄλλος, τῆς ἀποσπᾶ πράγματι ἔδαφος. Αὐτὸ ὅμως γίνεται ὄχι λόγω τῆς ἀνύπαρκτης ὑπεροχῆς του, ἀλλὰ λόγω τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀντιδραστικοῦ «παλαιοδημοκρατικοῦ κατεστημένου». Αὐτὸ ταυτιζόμενο μὲ τὴν Δημοκρατία καὶ ἐπιχειρῶντας νὰ τὴν κρατήση ἀκίνητη, τὴν ὁδηγεῖ στὸν χαμό της. Μιὰ σωτηρία ὑπάρχει. Νὰ παραμερισθῆ αὐτὸ τὸ «κατεστημένο» γιὰ νὰ ἀνασυγκροτηθῆ ἐκ βάθρων ἡ Δημοκρατικὴ Πολιτεία. Στὸ ρολόι τῆς ἱστορίας δὲν χτυπᾶ ἡ ὥρα τοῦ Ὁλοκληρωτισμοῦ. Ἐκεῖνο, ποὺ σημαίνει, εἶναι ἡ ὥρα τῆς Νεοδημοκρατικῆς Ἐπαναστάσεως.

15. Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΑΠΕΤΥΧΕ;

«Μιὰ σειρὰ ἀπὸ αὐταπάτες ἔσκαψαν ἕνα χάσμα ἀνάμεσα στὸ λαμπρὸ ὄνειρο τοῦ Νέου Κόσμου καὶ τὴν πραγματικότητα. Ἕνα ρομαντικὸ σχέδιο, ὑποκατεστάθη ἀπὸ ἕνα ὠφελιμιστικὸ κόσμο».

Λιούις Μάμφορντ

Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 19ου καὶ ἰδίως ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ δικοῦ μας αἰῶνος πολλοὶ περίμεναν τὴν ἐπερχομένη «βασιλεία τοῦ Ἀνθρώπου». Αὐτὸ τὸ νόημα εἶχε καὶ ἡ κραυγὴ τοῦ Νίτσε «Ὁ Θεὸς ἀπέθανε!». Ἤθελε νὰ πῆ ὅτι ἔφθανε πιὰ ἡ περιπόθητη ὥρα παγκυριαρχίας τοῦ ἀνθρώπου ἐπάνω στὴν φύσι, στὶς ἀνάγκες του, στὸν ἑαυτό του, στὸ Σύμπαν. Ὁ ἄνθρωπος θὰ γινόταν κύριος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου. Θὰ ἔλυνε ὅλα τὰ μυστήρια. Θὰ κυρίευε τοὺς οὐρανούς. Θὰ ἀνέβαινε ἐπάνω ἀπὸ τὸν χρόνο καὶ τὸν χῶρο, ἐλεύθερος, πανίσχυρος, εὐτυχής, χάρι στὴν δύναμι καὶ στὴν ἐπιβολὴ τοῦ Νοῦ του, τῆς Πανδαμάστριας Λογικῆς του.

Ἡ προοπτικὴ γιὰ τὴν «βασιλεία τοῦ Ἀνθρώπου» διαψεύσθηκε οἰκτρά. Ὁ Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, ἡ οἰκουμενικὴ κρίσις τοῦ 1929, ἡ ἐμφάνισις τοῦ ὁλοκληρωτισμοῦ, ὁ Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος καὶ ὁ ἰδιότυπος εἰρηνοπόλεμος τῆς ἐποχῆς μας εἶναι οἱ πιὸ ἐντυπωσιακὲς ἐκδηλώσεις αὐτῆς τῆς διαψεύσεως. Καὶ ὅμως μετὰ ἀπὸ τὴν τελευταία ἀνθρωποσφαγὴ μὲ τὰ 50 ἑκατομ. θύματα ἡ ἐλπίδα ξαναῆλθε. Μὲ τὴν δημιουργία τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας, ὁ ἄνθρωπος νόμισε ὅτι ἄγγιζε πιὰ τὸ τέρμα τοῦ μεγάλου δρόμου του, ὅτι ἔφθανε πιὰ στὴν εὐτυχία. Ἀλλὰ ἡ ψευδαπάτη δὲν κράτησε γιὰ πολύ...

Ἡ ἐλπίδα τοῦ ἀνθρώπου εἶχε ἀποτεθῆ στὸ Λογικό, στὴν ἐπιστήμη, στὴν τεχνική. Ἐθεωρεῖτο σὰν βέβαιο ὅτι χάρι σ᾽ αὐτὰ τὰ ὅπλα μας θὰ φθάναμε ἀναπόφευκτα σ᾽ ἕνα ὀρθολογικὰ ὠργανωμένον τρόπο ζωῆς καὶ σὲ μία νέα ποιότητα δι-

εθνῶν σχέσεων, ποὺ θὰ ἐξασφάλιζαν τὴν σταθερὴ καὶ δίκαιη εἰρήνη καὶ θὰ ἐξυπηρετοῦσαν τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἐπὶ τέλους θὰ δάμαζε τὸ Κακὸ — ἔξω καὶ μέσα του καὶ θὰ ἔβγαινε ἔτσι ἀπὸ τὸ βασίλειο τῆς Ἀνάγκης γιὰ νὰ μπῆ στὸ βασίλειο τῆς Ἐλευθερίας, ἀπὸ τὴν προϊστορία, στὴν Ἱστορία.

Δὲν χρειάζεται νὰ ἐπιμείνη κανεὶς γιὰ νὰ ἀποδείξη ὅτι οἱ ἐλπίδες αὐτὲς ναυάγησαν.

Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀποτυχία ἔκανε τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο νὰ ἀμφιβάλλη γιὰ τὴν ἰσχὺ τοῦ μυαλοῦ του. Εἶχε στηρίξει ὅλες τὶς ἐλπίδες του, ἀπὸ τὸν περασμένο αἰῶνα, στὴν παντοδυναμία τοῦ Λογικοῦ. Τώρα ἡ ἀποτυχία του, τὸν ὠθεῖ νὰ δυσπιστῆ πρὸς τὴν Λογική. Ἀπὸ ἐκεῖ πηγάζει καὶ ἡ τάσις πρὸς τὸ «Παράλογο», ποὺ διακρίνει τὴν ἐποχή μας, ὄχι μόνο στὴν Τέχνη, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς ἐκδηλώσεις της.

Ὁ ἄνθρωπος τῆς ὑπερτροφικὰ ἀνεπτυγμένης ἀπὸ ἐπιστημονικῆς καὶ τεχνολογικῆς πλευρᾶς κοινωνίας, ἔχοντας ἐπίγνωσι τῆς βαθύτερης ἀποτυχίας του, γυρεύει παρηγοριὰ ἢ λύσι στὸ Ἐξωλογικό, τὸ Παραλογικό, τὸ Ἀντιλογικὸ ἢ τὸ Ὑπέρλογο. Ἐκεῖ δὲν βρίσκει τὴν μαθηματικὴ βεβαιότητα. Βρίσκει ὅμως τὴν χαμένη ἐλπίδα, χωρὶς τὴν ὁποία δὲν μπορεῖ νὰ ζήση.

Ἀπὸ μιὰ πλευρά, λοιπόν, ἡ κρίσις τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας εἶναι καὶ κρίσις τοῦ Λογικοῦ, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι μιὰ βασικὴ αἰτία της εἶναι ἡ ἀλαζονία τοῦ νοῦ, ἡ ἔπαρσις τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ νόμισε πὼς ἔγινε Θεός.

Γι' αὐτό, ὁ Ζ. Πομπιντοῦ, ἔγραψε: «Ἔχομε περισσότερον ἀνάγκη ἀπὸ Πίστιν, παρὰ ἀπὸ Λογικήν».

Γιὰ ὅ,τι ἀφορᾶ τὴν ἐλευθερία, ἀρκεῖ μιὰ ματιὰ στὸν χάρτη τῆς Γῆς, γιὰ νὰ δῆ κανεὶς τοὺς ἀπέραντους χώρους, ποὺ καλύπτει ὁ Ὁλοκληρωτικὸς τρόπος ζωῆς.

Γιὰ ὅ,τι ἀφορᾶ τὴν Ἀξιοπρέπεια, εἶναι ἀρκετὸ νὰ δια-

βάση κανεὶς μιὰν ἀφήγησι τοῦ Σολζενίτσιν ἢ νὰ θυμηθῆ τὸν Ντάνιελ καὶ τὸν Σινιάφσκυ, ἢ νὰ ἐνατενίση γιὰ μιὰ στιγμὴ τὸ τεῖχος τῆς καταισχύνης, ποὺ ὑψώνεται στὸ κέντρο τῆς Εὐρώπης —σύμβολο τῆς τραγικῆς ἀνθρώπινης ἀποτυχίας.

Ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία ἔφθασε, ἡ Ἀφθονία κερδήθηκε. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἀπέδειξε ὅτι δὲν λύνει τὸ ἀνθρώπινο πρόβλημα. Γιατί, ἡ ἀνύψωσι τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου αὐτὴ καθ' ἑαυτή, μόνη της, δὲν κάνει τὸν ἄνθρωπο εὐτυχέστερο.

Ἔτσι, ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας, ὁ ἄνθρωπος ποὺ μὲ τόσην ἀλαζονία νόμισε ὅτι ἐσήμανε τάχα ἡ ὥρα νὰ ἀντικαταστήση τὸν Θεὸ ἔφθασε ἀπὸ χίλιους δρόμους στὸ ἀδιέξοδο τοῦ νοῦ, στὸ φοβερὸ μηδέν, στὴν μεγάλη ἀπελπισία.

Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἀντιλαμβάνεται μὲ τρόμο, ὅτι μέσα στὴν ὑπερφίαλη ὁρμή του ἀνατίναξε τὶς γέφυρες μὲ τὸ παρελθὸν (παράδοσι, θρησκεία, ἠθικὴ κλπ.) χωρὶς νὰ ἔχη κερδίσει τὸ μέλλον, ἀφοῦ ἡ κατάκτησις αὐτὴ ἀπεδείχθη οὐτοπικὴ χίμαιρα.

Ὁ ἄνθρωπος τῆς σύγχρονης καταναλωτικῆς κοινωνίας δὲν ἔχει τὸ ἄγχος τοῦ καθημερινοῦ. Ὅμως, αἰσθάνεται χαμένος, ἀποπροσανατολισμένος, ἔρημος καὶ πασχίζει ἐναγώνια νὰ ξαναβρῆ τὸν δρόμο του, ψάχνει ἀπεγνωσμένα γιὰ κάποιον σκοπὸ ζωῆς.

Σήμερα, τὸ χάος ὑπάρχει μέσα στὸν ἄνθρωπο (ὄχι ἔξω ἀπ' αὐτόν). Βλέπουμε τὸ ἔνστικτο νὰ ἐξαπολύεται χωρὶς φραγμὸ ἀπὸ τοὺς νέους —καὶ ὄχι μόνον ἀπὸ αὐτούς— τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας.

Ἀποδεικνύεται ἔτσι ὅτι τὸ δάμασμα τῶν ἐνστίκτων εἶχε ἐπιτευχθῆ στὶς προηγούμενες ἐποχὲς μόνο φαινομενικά. Καὶ τώρα σὲ μιὰ στιγμὴ ἀρνήσεως, σὲ μιὰ στιγμὴ ποὺ εἴμαστε ἀντιμέτωποι μὲ τὸ μηδέν, τὸ ἔνστικτο σχίζει τὸ φλούδι τοῦ Πολιτισμοῦ, ποὺ μὲ τόσο κόπο εἶχε ὑφανθῆ κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἱστορίας καὶ ξαναβγαίνει προκλητικὸ στὸ προσκήνιο καὶ μᾶς σαρκάζει.

Κι' ὅμως πέρα ἀπ' αὐτὰ τὰ παρακμιαῖα φαινόμενα τῆς σύγχρονης κοινωνίας ἐξακολουθεῖ πάντα νὰ ἐπιβιώνῃ ἡ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου νὰ πιστεύῃ, ἡ λαχτάρα του γιὰ πίστι σὰν διαμαρτυρία ἐναντίον τοῦ Μηδενός...

Ἀλλὰ νὰ πιστεύῃ σὲ τί; Νὰ τὸ μεγάλο πρόβλημα. Ὁ ἄνθρωπος τῆς βιομηχανικῆς ἐποχῆς θέλησε ν' ἀντικαταστήση τὶς θρησκευτικὲς καὶ ἠθικὲς ἀξίες μὲ ὀρθολογιστικὲς ἀξίες. Αὐτὲς ὅμως ἦταν μοιραῖο νὰ μὴ σταθοῦν γιὰ πολὺ στὴν συνείδησί του, ἀφοῦ δὲν πηγάζουν ἀπὸ αὐτήν. Ὁ ἄνθρωπος τῆς τεχνοκρατικῆς ἐποχῆς, μεθυσμένος ἀπὸ τὰ «ἐπιτεύγματά» του, μηδαμινὰ μπροστὰ στὴν Αἰωνιότητα καὶ γελοῖα μπροστὰ στὸ Μυστήριο ἔκανε τὴν τρέλλα νὰ νομίζῃ πὼς δὲν χρειάζεται πιὰ τὸν Θεὸ καὶ ἄρα μπορεῖ νὰ τὸν σκοτώσῃ. Ζαλισμένος ἀπὸ τὸν ἴλιγγο τῶν «ἐπιτυχιῶν» του, μὲ τὴν οἴησι ἀπὸ τὴν ψευδαίσθησι τῆς δυνάμεώς του, ἐνόμισε ὅτι ὁ ὑποτιθέμενος «θάνατος τοῦ Θεοῦ», θὰ ἔφερνε τὴν δική του ὁλοκλήρωσι, τὸν θρίαμβο τοῦ ἀνθρώπου - κυριάρχου τοῦ Σύμπαντος. Ἡ ἀπόπειρα ἀπεδείχθη μπούμεραγκ. Ὁ ἄνθρωπος ἐνῶ δὲν σκότωσε τὸν Θεό, φαίνεται σὰν νὰ σκοτώνῃ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, κατρακυλῶντας τον στὰ βάραθρα τῆς Ἀπογνώσεως.

Ἡ ἀναγέννησις, ἡ Μεταρρύθμισις, ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις καὶ ἀκόμη περισσότερο ἡ Ρωσικὴ Ἐπανάστασις καὶ ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία ὡδήγησαν διαδοχικὰ στὸν οὐσιαστικὸ ἀποχριστιανισμὸ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Ὡδήγησαν στὴν ἀντικατάστασι τοῦ ἰδεώδους μιᾶς αἰώνιας, ὑπέργειας ζωῆς μὲ τὸ ἰδεῶδες τοῦ Λόγου, τῆς ἐπιστήμης καὶ ἰδίως τῆς οἰκονομικοτεχνικῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς βιοτικῆς ἀνόδου.

Οἱ ἄνθρωποι, πάντα ἀναζητοῦσαν τὴν εὐτυχία. Στὴν ἐποχή μας πίστεψαν ὅτι θὰ τὴν εὕρισκαν στὸν πλοῦτο, στὴν γνῶσι, στὴν δύναμι, στὴν ἀφθονία, στὴν ἀπόλαυσι. Ἀλλὰ

δὲν τὴν δρῆκαν. Καὶ τότε ἦρθε ἡ Ἄρνησις, κόρη τῆς ἀπελπισίας.

Ὁ «Ὑπεράνθρωπος», ποὺ ὠνειρεύθηκαν οἱ διανοηταί, ποὺ ἐλάτρεψαν τὴν ἐπιστήμη, κατήντησε ὁ «ὠργισμένος νέος», «ὁ ἐπαναστάτης χωρὶς αἰτία», ὁ μηδενιστής. Ἐκεῖ ὡδήγησε ἡ ἀπώλεια τῆς Πίστεως.

Ὁ ἄνθρωπος τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας εἶναι ἕνα διχασμένο καὶ δυστυχισμένο ὄν, ποὺ σὰν τὸν «δόκτορα Φάουστ», κέρδισε τὸν κόσμο ὁλόκληρο, ἀλλὰ ἔχασε τὴν ψυχή του —καὶ στὸ τέλος, μόνο αὐτὴ λογαριάζεται.

Ὁ ἄνθρωπος τῆς συγχρόνου καταναλωτικῆς κοινωνίας, μπορεῖ νὰ πῆ σὰν τὸν Μεφιστοφελῆ: «Ὅπου δρισκόμαστε ἐκεῖ εἶναι ἡ κόλασις». Ὁ ἄνθρωπος τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας ἔχει τὰ πάντα. Τὸ τοπίο, ποὺ τοῦ πρόσφερε ἡ τεχνικὴ πρόοδος, εἶναι στ' ἀλήθεια ἐντυπωσιακό. Ἀλλὰ εἶναι ἔρημο. Γιατὶ λείπει ἡ ψυχή. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος τῆς Δύσεως ἐκδάλλει τὴν ἀπελπισμένη κραυγὴ τοῦ Φάουστ, ὅταν, ἀφοῦ ἐφίλησε τὴν περιπόθητη Ἑλένη, ὁδηγεῖται πρὸς τὸν αἰώνιο χαμὸ «Δῶσε μου πίσω τὴν ψυχή μου».

Ἡ σύγχρονη Ἑλένη, ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία, μὲ τὸ θανάσιμο φιλί της, τὴν Ἀφθονία, ἔκλεψε τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Κι' ἐκεῖνο ποὺ πάνω ἀπ' ὅλα ὁ ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ, χρειάζεται καὶ νοσταλγεῖ εἶναι ἀκριδῶς αὐτό: ἡ ψυχή του!

Ἡ ἐποχή μας ἔδειξε ὅτι χωρὶς πίστι, χωρὶς ψυχή, χωρὶς ἰδεώδη, χωρὶς Θεό, δὲν εἶναι ἐφικτὸς ἕνας πραγματικὸς ἀνθρωπισμός, δὲν εἶναι δυνατὴ μιὰ ἀληθινὴ ἠθική, δὲν εἶναι πραγματώσιμη ἡ εὐτυχία! Ὅταν ὑπάρχῃ πίστις σὲ ἀνώτερες ἀξίες, τότε καὶ μόνον ἡ τεχνικὴ ἐξέλιξις, ἡ οἰκονομικὴ ἄνοδος, ἡ ἐπιστημονικὴ πρόοδος, ὅλα εἶναι δυνατὸν νὰ προσλάδουν ἕνα ἠθικὸ καὶ ἀνθρωπιστικὸ νόημα. Μόνον τότε ὑπηρετοῦν τὸν ἄνθρωπο. Καὶ μόνον τότε μποροῦν νὰ τὸν ὁδηγήσουν πρὸς τὴν εὐτυχία.

Στὰ θεμέλια τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας δρίσκονται

δύο μῦθοι: ὁ μῦθος τῆς ἱστορικῆς «προόδου» καὶ ὁ μῦθος γιὰ τὴν παντοδυναμία τῆς ἐπιστήμης. Καὶ οἱ δύο κατέρρευσαν μὲ πάταγο ἐκκωφαντικὸ μὲ τὴν κρίσι τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Ἡ περιβόητη «λογικότης» τῆς ἱστορίας, γιὰ τὴν ὁποία δὲν ἀμφέβαλλε κανεὶς ἀπὸ τοὺς διανοητὰς τοῦ 19ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος μας, ἀπεδείχθη ἀνύπαρκτη. Πραγματικά, σήμερα, ἡ ἱστορία μοιάζει νὰ ἔχασε τὸν δρόμο της. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἔχει παραπλανηθῆ σ᾽ ἕνα λαβύρινθο ἱστορικῶν καὶ κοινωνικῶν φαινομένων. Καὶ πουθενὰ δὲν βρίσκει τὸ σωτήριο νῆμα τῆς Ἀριάδνης.

Ἡ κρίσις τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας ἐκδηλώνει καὶ ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀποτυχία τοῦ ἀνθρώπου στὴν προσπάθειά του νὰ κερδίση τὴν εὐτυχία, τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν εἰρήνη μὲ μέσα τεχνικοοικονομικά.

Ἀντὶ γιὰ τὴν εἰρήνη, τὴν κοινωνικὴ Δικαιοσύνη, τὴν Ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν Ἐλευθερία, ἀντὶ γιὰ τὴν ἀνάδειξι τῶν ἀρίστων, ἦλθε ὁ Πόλεμος, ἡ Βία, ὁ Ὁλοκληρωτισμός, οἱ ἀσυνείδητες φανατισμένες μᾶζες, ἡ μαζοποίησις τοῦ ἀτόμου, ἡ ἐπικράτησις τῶν πλέον ἐπιτηδείων, δηλαδὴ τῶν χειροτέρων.

Ἔτσι γεννήθηκε τὸ κενό, μέσα στὸ ὁποῖο χτυπιέται ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἀφθονίας, τοῦ ἀνθρώπου καταναλωτοῦ, τοῦ homo economicus, ἀναζητῶντας τὴν χαμένη οὐσία.

Μὲ τὴν ἐπιστήμη ὁ ἄνθρωπος περίμενε νὰ δαμάση τὸ Σύμπαν. Πίστευε ὅτι αὐτὴ θὰ τοῦ ἔδινε ἀπέραντη αὐτοπεποίθησι καὶ θὰ τοῦ παρεῖχε ἰδεώδεις συνθῆκες ζωῆς, ἐλευθερώνοντάς τον ἀπὸ τὴν βιοτικὴ μέριμνα καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη. Νόμιζε ὅτι ἡ ἐπιστήμη θὰ τοῦ ἔδινε τὴν δυνατότητα νὰ ἀνεβάση τὸ πνεῦμα του, τὸν πολιτισμό του, τὸν ἑαυτό του.

Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἡ ἐπιστήμη μᾶς έδωσε μόνον ἕνα: τὴν ὑλικὴ ἄνεσι, τὴν ἀφθονία ὑλικῶν ἀγαθῶν. Ἀλλὰ ταυτόχρονα ἐξώφλισε τὴν Βία μὲ μέσα φοβερὰ καὶ ἔθεσε σὲ ἄμεσο κίν-

δυνο τὴν ἐξωτερική, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Γιατὶ μὲ τὴν κακὴ χρῆσι ποὺ τῆς κάνουμε, ἡ ἐπιστήμη ἀπειλεῖ κάθε ἄτομο μὲ τὴν ρομποτοποίησι. Ταυτόχρονα, ἡ ἐπιστήμη δυνάμωσε τὴν ἀνασφάλεια τοῦ ἀνθρώπου, γιατὶ μᾶς ἔδειξε ὅτι ἡ πραγματικότης στὴν ἐσώτερη ὑφή της δὲν μοιάζει κἂν μὲ τὴν ἀντίληψι, ποὺ ἔχουμε γι' αὐτὴν μὲ βάσι τὶς αἰσθήσεις μας καὶ τὴν νόησί μας.

Ἡ προσπάθειά μας νὰ δώσουμε λογικότητα στὴν Ἱστορία, ἐπιτυγχάνοντας τὴν παγκόσμια εἰρήνη, τὴν κοινωνικὴ Δικαιοσύνη καὶ τὸν θρίαμβο τοῦ Λογικοῦ, ἀπέτυχε. Ἡ αὐτοπεποίθησις, ποὺ κυνηγούσαμε ὅπως ὁ Ὀρφέας τὴν Εὐρυδίκη δὲν ἦρθε. Οἱ ἠθικὲς παραδόσεις, ποὺ κατέρρευσαν, δὲν ἀναπληρώθηκαν μὲ τίποτε. Τὰ βάθρα τῶν παλαιῶν Θεῶν ἔμειναν ἀδυσώπητα κενά. Καὶ μᾶς τρομάζουν. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος πάσχει ἀπὸ τὸ βασανιστικὸ αἴσθημα τῆς ἱστορικῆς ἀποτυχίας του. Βλέπει τὸν ἑαυτό του σὰν ἕνα σύγχρονο μηχανοκίνητο βάρβαρο.

Ἄλλωστε, ἡ αὔξουσα ἐξειδίκευσις στὴν τεχνικὴ καὶ στὴν ἐπιστήμη συρρίκνωσε τὸν ἐπιστήμονα, τὸν περιώρισε —καὶ τὸν περιορίζει— σ' ἕνα ὁλοένα καὶ πιὸ στενὸ διανοητικὸ πεδίο.

Ὁ ἐπιστήμων τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας μειώνει διαρκῶς τὴν σφαῖρα τῆς ἐργασίας του καὶ τῶν ἐνδιαφερόντων του. Χάνει ὁλοένα καὶ περισσότερο τὴν ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἄλλους τομεῖς τῆς ἐπιστήμης. Παύει νὰ εἶναι ἕνας διανοούμενος, ἕνα πνεῦμα καθολικό, ἕνας ἄνθρωπος μὲ ἀληθινὴ παιδεία.

Ὁ πολιτισμένος ἄνθρωπος δὲν εἶναι ὁ εἰδικός· εἶναι ὁ ἐγκυκλοπαιδικὸς ἄνθρωπος. Καὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἐξαφανίζεται ὁλοένα καὶ ταχύτερα στὴν ἐποχή μας. Ἡ εἰδικότης, ἀντικαθιστᾶ τὴν γενικὴ μόρφωσι, τὴν ἀληθινὴ παιδεία.

Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ γνωρίζῃ πάρα πολλά, γιὰ νὰ εἶναι καλλιεργημένο πρόσωπο. Ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος τῆς κατα-

ναλωτικῆς κοινωνίας κατὰ κανόνα δὲν γνωρίζει, παρὰ μόνο μιὰ συγκεκριμένως ἐπιστήμη καὶ μάλιστα ὄχι ὁλόκληρη, ἀλλὰ μόνον ἕνα ἐλάχιστο τμῆμα της, ἐκεῖνο ποὺ τοῦ δίνει τὴν εἰδικότητά του, ποὺ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ κερδίζη χρήματα, ἄνεσι καὶ προβολή.

Ὁ μορφωμένος ἄνθρωπος τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας ἔχει χάσει τὴν ἀνυψωτικὴ δυνατότητα τῆς ἐποπτείας. Εἶναι κλεισμένος σ' ἕνα στενώτατο ὀπτικὸ πεδίο. Μοιραῖα λοιπὸν καταντᾶ ἕνας τέλειος εἰδικός, ἀλλὰ διανοητικά, πολιτικά, κοινωνικὰ ὑπανάπτυκτος.

Ὁ εἰδικὸς τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας κάνει μιὰ μηχανικὴ ἐργασία σκέψεως, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ ἐκτελεσθῆ ἀπὸ οἱονδήποτε ποὺ ἔχει τὴν σχετικὴ τεχνικὴ κατάρτισι.

Ἡ ἐπιστήμη ἔχει κατατμηθῆ σὲ ἀναρίθμητα μικρὰ μέρη καὶ μέσα στὸ κάθε ἕνα κλείνονται οἱ εἰδικοὶ αὐτοῦ τοῦ τομέως, ποὺ ἀδιαφοροῦν γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ ὑποτιμοῦν καὶ τὰ ἀγνοοῦν. Ἡ γνῶσις καὶ ἡ μόρφωσις ἔχουν διαμελισθῆ. Ὁ σύγχρονος ἐπιστήμων ἐργάζεται σὰν μηχανή, χρησιμοποιῶντας διαρκῶς μόνο μιὰ μέθοδο, σ' ἕνα μόνο τομέα, πάντα τὸν ἴδιο.

Ἡ μηχανοκρατία φέρνει τὴν ἔλλειψι ἰσορροπίας ἀνάμεσα στὶς ὑλικὲς ὀρέξεις καὶ στὶς πνευματικὲς ἰδιότητες τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ὄφελος τῶν πρώτων.

Ὁ βάρβαρος τοῦ β' μισοῦ τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἄψυχος, σκληρός, ἀδίστακτος, ψυχρὸς καὶ ἀδιάφορος, χωρὶς ἠθικοθρησκευτικοὺς φραγμούς, χωρὶς μεταφυσικὲς ἀγωνίες καὶ ἀνατάσεις, χωρὶς τύψεις, χωρὶς κὰν συνείδησι, ἔχει στὰ χέρια του δυνάμεις δαιμονικές: Ἠλεκτρονικοὺς ἐγκεφάλους πυραύλους, ὑδρογονικὲς βόμβες, διαστημόπλοια. Πῶς θὰ χρησιμοποιήση αὐτὸ τὸ ὄν, αὐτὲς τὶς δυνάμεις;

Γ'

ΟΙ ΚΑΙΡΟΦΥΛΑΚΤΟΥΝΤΕΣ

1. ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΡΧΙΑ

Τώρα ἂς ἐξετάσουμε μιὰν ἄλλη πλευρὰ τοῦ θέματος. Τὸν ρόλο τοῦ κομμουνισμοῦ σ' αὐτὴν τὴν κρίσι τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Ὑπάρχει διαδεδομένη ἡ ἄποψις ὅτι, οἱ ἀναρχικὲς ἐκδηλώσεις ποὺ σὰν σεισμικὲς δονήσεις συγκλονίζουν τὶς σύγχρονες δυτικὲς κοινωνίες προέρχονται ἀπὸ τὸν κομμουνισμό. Ὅτι πίσω ἀπὸ αὐτὲς κρύβεται τὸ κομμουνιστικὸ κόμμα. Ὅτι ἡ κρίσις εἶναι ἔργο του. Ἡ ἀλήθεια εἶναι διαφορετική. Οἱ ἀναρχικὲς ἐκδηλώσεις, ποὺ ἄλλωστε δὲν εἶναι παρὰ τὰ ἐξωτερικὰ σημάδια τῆς κρίσεως, δὲν προέρχονται ἀπὸ τοὺς κομμουνιστάς. Δὲν ἐκπηγάζουν ἀπὸ τὸ κομμουνιστικὸ κόμμα, δὲν εἶναι ἔργο του. Εἶναι μοιραῖα συμπτώματα τῆς κοινωνικῆς ἀσθενείας. Στὴν συνέχεια ὅμως τὸ κομμουνιστικὸ κόμμα ἐπεμβαίνει, προσπαθεῖ νὰ τὶς ἐκμεταλλευθῇ, νὰ τὶς ἐπηρεάσῃ, νὰ τὶς θέσῃ κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχό του.

Ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς ἐκεῖνοι ποὺ ἐμπνέουν σήμερα τὶς ἀναρχικὲς ἐξεγέρσεις στὴν δυτικὴ Εὐρώπη καὶ στὴν βόρειο Ἀμερικὴ δὲν εἶναι οὔτε ὁ δογματικὸς Μάρξ, οὔτε ὁ ὑπερογανωτικὸς Λένιν. Εἶναι ὁ ἐχθρὸς τοῦ «θεολόγου» Μάρξ, ὁ ἀναρχικὸς Μπακούνιν. Εἶναι ὁ Σαλίνκωφ, ὁ ἀναρχικὸς ποὺ τὸν ἐξετέλεσε ὁ Λένιν. Καὶ ἀπὸ τοὺς νεώτερους ἐκεῖνος ποὺ ἐμπνέει τὶς ἀναρχικὲς ἐκδηλώσεις τῆς δυτικῆς νεολαίας δὲν εἶναι ὁ μονολιθικὸς Στάλιν ἢ ὁ κονφορμιστὴς Μπρέζνιεφ. Εἶναι «ἡ διαρκὴς ἐπανάστασις» ποὺ κήρυξε ὁ Τρότσκυ, αὐτὸς ὁ ἐχθρὸς τοῦ Στάλιν, ποὺ τὸν σκότωσαν οἱ Σταλινισταί. Εἶναι ὁ Μαρκοῦζε ὁ ἀπὸ καθηγητικῆς καθέδρας προφήτης τῆς βίας ὄχι τῆς προλεταριακῆς, ἀλλὰ τῆς... φοιτητικῆς. Εἶναι ἀκόμη ὁ «Τσέ», ὁ Ἐρνέστο Γκεβάρα ποὺ κήρυξε στὴ θεωρία ἕνα περίεργο μῖγμα κομμουνισμοῦ καὶ ἀναρχισμοῦ

ἐνῶ στὴν πρᾶξι ἔκλινε ἀποφασιστικὰ πρὸς τὸν ρομαντικὸ ἀναρχισμό.

Οἱ σύγχρονοι ἀναρχικοὶ δὲν ὑψώνουν τὸ σοβιετικὸ ἀστέρι, ἀλλὰ τὴν παλαιὰ κόκκνιη σημαία τοῦ ἀρχικοῦ κομμουνισμοῦ, τοῦ οὐτοπικοῦ ἐκείνου, ποὺ ὑποσχέθηκε ἕνα Παράδεισο, ὁ ὁποῖος χάθηκε, καὶ στὸν ὁποῖο σήμερα, εἶναι πιὰ φανερὸ ὅτι δὲν θὰ φτάσουν ποτὲ οἱ σοβιετικοῦ τύπου κοινωνίες. Οἱ ὠργισμένοι νέοι τῆς Δύσεως ὑψώνουν τὶς μαῦρες σημαῖες τῆς Ἀναρχίας, ὄχι τὰ πανὼ μὲ τὰ παπαγαλίστικα συνθήματα τῆς Μόσχας.

Ἄλλωστε Ἀναρχία καὶ Κομμουνισμὸς εἶναι ἀντίθετα ρεύματα. Ἡ πρώτη εἶναι ἄρνησις κάθε περιορισμοῦ, κάθε ἀρχῆς καὶ κάθε ἱεραρχίας ἐνῶ οὐδέποτε ἄλλοτε βρῆκαν τόση ἀποθέωσι τὸ Κράτος, ἡ Ἀρχή, ἡ Ἐξουσία, ἡ Ἱεραρχία, ἀπ᾽ ὅση στὸν Κομμουνισμό. Ὁ Κομμουνισμὸς δημιουργεῖ τὴν Ὑπερεξουσία, τὸ Ὑπερκράτος. Ἐπιβάλλει τὴν ἀπόλυτη Πειθαρχία, τὴν πιὸ τυφλὴ ὑπακοή. Κομμουνισμὸς εἶναι ἡ ἀποθέωσις τῆς Ἀρχῆς ἐνῶ Ἀναρχία εἶναι ἡ κατάργησις κάθε Ἀρχῆς. Κομμουνισμὸς εἶναι ἡ μαζοποίησις ἐνῶ Ἀναρχία ἡ ἀπόλυτη ἄρνησις κάθε ὑποταγῆς, σὲ ὁποιαδήποτε πειθαρχία, σὲ ὁποιοδήποτε καταναγκασμό, κοινωνικό, ἐκκλησιαστικό, πολιτικό, πολιτειακό, οἰκονομικό, πάσης φύσεως. Οἱ ἀναρχικοὶ δὲν ξεκινοῦν ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ ξεκινοῦν οἱ κομμουνισταὶ οὔτε ἀποβλέπουν στοὺς ἴδιους σκοπούς. Συναντῶνται ὅμως καθ᾽ ὁδόν. Δηλαδὴ ἀφοῦ ἀρχίζει μία ἀναρχικὴ ἐκδήλωσις, οἱ κομμουνισταὶ προσπαθοῦν νὰ μποῦν σ᾽ αὐτήν, νὰ τὴν ἐπηρεάσουν, νὰ τὴν θέσουν κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχό τους καὶ νὰ τὴν ἐκμεταλλευθοῦν γιὰ τοὺς δικούς τους σκοπούς. Ἐπιχειροῦν νὰ ἰδιοποιηθοῦν ὅλη τὴν ἀνώφελη ζωντάνια, τὸν χαμένο δυναμισμὸ ποὺ δείχνουν οἱ ἔξαλλοι, ὠργισμένοι νέοι. Ὅταν ὅμως δὲν τὸ ἐπιτυγχάνουν αὐτὸ τὰ Κομμουνιστικὰ Κόμματα, τότε ἀποσύρουν τὴν ὑποστήριξί τους ἀπὸ τὸ ἀναρχικὸ κίνημα καὶ μάλιστα, τὸ καταπολεμοῦν.

2. Η ΤΑΚΤΙΚΗ ΤΩΝ Κ.Κ.

Τὸν Μάϊο τοῦ 1968 στὴν Γαλλία τὰ ἀναρχικὰ γεγονότα δὲν ἄρχισαν ἀπὸ τοὺς κομμουνιστάς, δὲν ἦσαν δικό τους ἔργο. Μετὰ τὴν ἐκδήλωσί τους ὅμως οἱ κομμουνισταὶ ἐπενέβησαν καὶ προσπάθησαν νὰ τὰ θέσουν κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχό τους. Ἐπεχείρησαν νὰ τὰ βάλουν μέσα στὴν κοίτη τῆς κομμουνιστικῆς ἀνατροπῆς. Δὲν τὸ ἐπέτυχαν. Τότε, ἐτορπίλλησαν τὸ ἀναρχικὸ κίνημα. Ἡ Γενικὴ Συνομοσπονδία Ἐργατῶν Γαλλίας ποὺ εἶναι κάτω ἀπὸ κομμουνιστικὸ ἔλεγχο, ἀπέσυρε τὴν ὑποστήριξί της καὶ δὲν μετέσχε στὴν γενικὴ ἀπεργία ποὺ προσπάθησαν νὰ κάνουν οἱ ἀναρχικοὶ διανοούμενοι. Τὸ ἴδιο συνέβη καὶ στὰ Πανεπιστήμια. Σὲ πολλὲς μάλιστα περιπτώσεις οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος συνεργάστηκαν μὲ ἐκπροσώπους τῶν Ἀρχῶν. Καὶ μποροῦμε νὰ ποῦμε, ὅτι τελικῶς ἡ ἐπιβίωσις τότε τοῦ Ντὲ Γκώλ, ὀφείλεται σ' ἕνα ἀξιόλογο βαθμό στὸ Κομμουνιστικὸ Κόμμα!

Αὐτὸ φαίνεται παράξενο, ἀλλὰ ἡ ἐξήγησίς του εἶναι ἁπλῆ. Οἱ κομμουνισταὶ εἶναι ὑπὲρ τῆς ἀνατροπῆς, μόνον ὅταν τὴν κάνουν οἱ ἴδιοι. Ὅταν ἡ ἀνατροπὴ γίνεται ἀπὸ ἄλλους τότε δὲν τὴν θέλουν. Δὲν εἶναι οἱ κομμουνισταὶ ὑπὲρ τῆς Ἐπαναστάσεως. Εἶναι ὑπὲρ τῆς δικῆς τους «Ἐπαναστάσεως». Γιατὶ ἂν γίνη μία ἐπανάστασις ποὺ δὲν τὴν ἐλέγχουν αὐτοί, τότε ἡ δική τους ἀπομακρύνεται ἐπ' ἀόριστον. Χάνεται στὰ βάθη τοῦ μέλλοντος. Προκειμένου λοιπὸν νὰ γίνη μιὰ ἐπανάστασις μὴ ἐλεγχομένη ἀπὸ αὐτούς, προτιμοῦν νὰ μείνη τὸ κατεστημένο. Καὶ μάλιστα ὅσο πιὸ διάτρητο, φθαρμένο, ἑτοιμόρροπο εἶναι αὐτὸ τὸ κατεστημένο, τόσο πιὸ πολὺ τὸ στηρίζουν. Γιατὶ ἔτσι τρέφουν τὴν Ἐλπίδα ὅτι θὰ μπορέσουν νὰ τὸ ἀνατρέψουν αὐτοί. Ἐνῶ ἂν τὸ ἀνατρέ-

ψουν ἄλλοι, τότε ἐπέρχεται τουλάχιστον ἀναβολὴ τῆς δικῆς τους πιθανότητος.

Ἀντίθετα στὴν Ἰταλία, τὸ Κομμουνιστικὸ Κόμμα ὑποστηρίζει τὸ ἀναρχικὸ κίνημα ποὺ μαστίζει τὴν χώρα, γιατὶ ἐκεῖ οἱ κομμουνισταὶ ἔχουν μεγαλύτερη ἐπιρροὴ στοὺς ἐργάτες. Ἐπίσης ὑπάρχουν οἱ ἀριστερὲς πτέρυγες τῶν Χριστιανοδημοκρατῶν καὶ τῶν σοσιαλιστῶν ποὺ ὑποστηρίζουν τὴν συνεργασία μὲ τοὺς κομμουνιστάς. Ἐλπίζουν λοιπὸν οἱ κομμουνισταὶ ὅτι μέσα ἀπὸ τὸ χάος θὰ βγῆ μιὰ κυβέρνησις συνασπισμοῦ στὴν ὁποία θὰ μετάσχουν καὶ οἱ ἴδιοι. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὑπάρχει αὐτὴ ἡ δυνατότης ὑποθάλπτουν τὸ χάος γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν τοὺς σκοπούς τους. Ἂν ὅμως αὐτὴ ἡ δυνατότης, γιὰ ὁποιοδήποτε λόγο ἀποκλεισθῆ, τότε εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ ἀποσύρουν τὴν ὑποστήριξί τους ἀπὸ τὸ ἀναρχικὸ κίνημα.

Στὴν Λατινικὴ Ἀμερικὴ τὰ Κομμουνιστικὰ Κόμματα συνεργάζονται, πολλὲς φορές, ἀκόμη καὶ μὲ στρατιωτικὰ καθεστῶτα, γιὰ τὴν καταπολέμησι τῶν «Γκεβαρικῶν» οἱ ὁποῖοι κηρύττουν τὴν ἄμεση ἔνοπλη ἐξέγερσι. Καὶ τοῦτο γιατὶ ἡ ἐξέγερσις αὐτὴ ξεφεύγει ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τῶν κομμουνιστῶν. Ἡ Μόσχα λοιπὸν καταδικάζει τὸν «γκεβαρισμό». Τὸν χαρακτηρίζει σὰν Τροτσκιστικό, ὑπεραριστερό, τυχοδιωκτικὸ κίνημα. Τὸ 1969 κυκλοφόρησε στὴν Ἀβάνα τὸ «ἡμερολόγιο» τοῦ Γκεβάρα ὁ ὁποῖος σκοτώθηκε τὸ 1968 στὴν Βολιβία. Στὸ ἡμερολόγιο ὑπάρχει ἕνας πρόλογος τοῦ Ράουλ Κάστρο, ἀδελφοῦ τοῦ Φίντελ. Κατηγορεῖ τὴν Μόσχα γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Γκεβάρα. Γράφει ὅτι οἱ Σοβιετικοὶ πράκτορες ἔστησαν παγίδα στὸν Γκεβάρα καὶ ἔτσι τὸν σκότωσαν οἱ Βολιβιανοὶ στρατιωτικοί.

Στὶς ΗΠΑ ὅμως, οἱ κομμουνισταὶ θέλουν καὶ ὑποστηρίζουν τὸ κίνημα τῆς λεγομένης Νέας Ἀριστερᾶς. Τὸ κάνουν ὄχι γιατὶ ὑπάρχει προοπτικὴ ἀνατροπῆς τοῦ ἀμερικανικοῦ καθεστῶτος, ἀλλὰ γιατὶ τακτική τους εἶναι νὰ ἀνα-

πτυχθοῦν ὅσο τὸ δυνατὸν περισσότερες διαλυτικὲς τάσεις στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἀμερικανικῆς κοινωνίας. Οἱ κομμουνισταὶ κάνουν ὅτι μποροῦν γιὰ νὰ ἀναπτυχθοῦν στὶς ΗΠΑ ὅσο τὸ δυνατὸν περισσότερες ἀποσυνθετικές, φυγοκεντρικὲς δυνάμεις ὥστε νὰ χάση ἡ ἀμερικανικὴ κοινωνία τὴν συνοχή της καὶ τὴν πίστι της στὸν «ἀμερικανικὸ τρόπο ζωῆς». Θέλουν νὰ διασπασθῇ ἐκ τῶν ἔνδον αὐτὴ ἡ κοινωνία, νὰ ὑπονομευθῇ καὶ νὰ ἐξασθενίση. Γι᾽ αὐτὸ προσπαθοῦν νὰ προκαλοῦν καὶ φυλετικὲς ταραχές, τὶς συγκρούσεις μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐθνικῶν ὁμάδων, τὴν ἀντίθεσι μεταξὺ Καθολικῶν καὶ Διαμαρτυρομένων, μεταξὺ ξενογεννημένων καὶ παλαιῶν Ἀμερικανῶν καὶ βεβαίως καὶ τὶς κάθε λογῆς ἀναρχικὲς καὶ μηδενιστικὲς κινήσεις τὸ χίππικο «κίνημα», τὸν πασιφισμό, τὴν μαριχουάνα, τὸν πανσεξουαλισμό, τὴν διαφθορὰ τῆς νεολαίας, τὴν ἡττοπάθεια, τὸν «ἀντιμιλιταρισμό», κάθε τί ποὺ συμβάλλει στὸ νὰ ἐπιφέρη φθορὰ στὰ θεμέλια τῆς ἀμερικανικῆς κοινωνίας. Γι᾽ αὐτὸ οἱ κομμουνισταὶ μετέχουν ὅσο τὸ δυνατὸν περισσότερο στὸ κίνημα τῆς Νέας Ἀριστερᾶς ποὺ δὲν ἔχει ξεκινήσει ἀπὸ αὐτούς. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι τὸν καθοδηγοῦν ἀπολύτως, οὔτε ὅτι βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὸ δικό τους ἔλεγχο. Ἀλλὰ πάντως μετέχουν σ᾽ αὐτὸ καὶ προσπαθοῦν νὰ τὸ ἐνθαρρύνουν ὅσο τοὺς εἶναι δυνατόν.

3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι ὁ ρόλος ποὺ παίζει ὁ κομμουνισμὸς στὴν κρίσι τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Ἡ κρίσις της δὲν ὀφείλεται σ' αὐτόν. Προσπαθεῖ ὅμως νὰ τὴν ἐκμεταλλευθῇ πρὸς ὄφελός του. Ὅταν τὸ κατορθώνῃ, τότε ἐνισχύει τὸ ἀναρχικὸ κίνημα. Ὅταν δὲν τὸ κατορθώνῃ τότε τὸ τορπιλλίζει. Στὴν κρίσι τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας, ὁ κομμουνισμὸς δὲν εἶναι πρωταγωνιστής. Εἶναι ὁ ἐνεδρεύων. Παρακολουθεῖ τὰ γεγονότα καὶ καιροφυλακτεῖ. Ἀπέναντί τους, ἀκολουθεῖ τακτικὴ καιροσκόπου. Τὸ καράβι τῆς Δύσεως παλεύει μὲ τὴν θύελλα. Ὁ κομμουνισμὸς παρατηρεῖ. Ἂν μπορέσῃ νὰ τὸ βουλιάξῃ, θὰ τὸ κάνῃ ἐφ' ὅσον θὰ μπορῇ νὰ περισυλλέξῃ αὐτὸς καὶ ὄχι ἄλλος κανεὶς τὴν λεία τοῦ ναυαγίου.

᾽Δ

“ΟΥΔΕΝ ΚΑΚΟΝ...”

1. Η ΣΠΟΡΑ ΤΩΝ ΑΝΕΜΩΝ

Οἱ ἀρνητικὲς συνέπειες τῆς κρίσεως ποὺ μαστίζει τὶς καταναλωτικὲς κοινωνίες εἶναι ὀφθαλμοφανεῖς. Ἔχουμε πρῶτα - πρῶτα τὴν ζημία τῆς οἰκονομίας. Μὲ τὶς ἀπεργίες καὶ μὲ τὶς λοιπὲς ἀναρχικὲς ἐκδηλώσεις ἐπέρχεται σχετικὴ ἀναστολὴ τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας καὶ ἐπιβράδυνσις τῆς οἰκονομικῆς προόδου. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἡ Γαλλία. Εἶναι χώρα μεγάλη καὶ πλουσία καὶ δὲν δοκίμασε σοβαρὸ ἀναρχικὸ κῦμα οὐσιαστικῶς παρὰ μόνο ἕνα μῆνα, τὸν Ἀπρίλιο - Μάϊο τοῦ 1968. Καὶ ὅμως τὸ πλῆγμα ποὺ ὑπέστη, ἦταν τέτοιο, ὥστε ἀναγκάσθηκε νὰ ἀνακόψῃ τὴν βελτίωσι τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ της, νὰ ἐπιβάλῃ νέους φόρους καὶ τελικὰ —παρὰ τὶς προσπάθειές της— νὰ ὑποτιμήσῃ καὶ τὸ ἐθνικό της νόμισμα.

Ἀνάλογη κατάστασις σημειώθηκε καὶ στὴν Ἰταλία, ὅπου τὸ συνεχὲς κῦμα διεκδικήσεων καὶ ἀπεργιῶν ἔβλαψε ἀρκετὰ τὴν ἀνοδικὴ πορεία τῆς οἰκονομίας της καὶ ἔφερε ἀνάσχεσι στὸν ρυθμὸν τῆς βελτιώσεως τοῦ βιοτικοῦ της ἐπιπέδου.

Δεύτερη συνέπεια εἶναι ἡ φθορὰ ποὺ ἐπέρχεται σ' ὅλους σχεδὸν τοὺς θεσμούς. Τὰ ἴδια τὰ ἠθικὰ ἐρείσματα τῆς δυτικῆς κοινωνίας προσβάλλονται. Τὰ πάντα ἀμφισβητοῦνται, κλονίζονται, φθείρονται. Τὰ Πανεπιστήμια, οἱ πολιτικοί, κοινωνικοὶ καὶ ἐκπαιδευτικοὶ θεσμοί, ἡ οἰκογένεια, ἡ ἠθική, ὁ νόμος, ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς μεγαλυτέρους. Βέβαια, ὑπάρχει καὶ μιὰ δεύτερη ἐξήγησις γιὰ τὴν κρίσι τῆς οἰκογενείας: ὅτι μέσα στὶς συνθῆκες τῆς γενικῆς εὐημερίας τῶν καταναλωτικῶν κοινωνιῶν, τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας ἔπαψαν πλέον νὰ ἔχουν ἀνάγκη τὸ ἕνα τοῦ ἄλλου. Τὰ παιδιά, τὰ ὁποῖα συντηροῦνται ἤδη κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὸ Κράτος (δωρεὰν συγγράμματα, ὑποτροφίες, σπουδὲς κλπ.), δὲν

ἔχουν πλέον ἀνάγκη ἀπὸ τοὺς γονεῖς τους. Ἡ γυναίκα, ἡ ὁποία ἔχει γίνει οἰκονομικῶς αὐθύπαρκτη, δὲν ἔχει τὴν ἀνάγκη τοῦ συζύγου της καὶ τὴν ἐξάρτησι ἀπ' αὐτόν. Ἔτσι, δὲν ὑπάρχει πιὰ ἡ παλαιὰ οἰκογένεια, ἡ ὁποία ἐστηρίζετο στὸν πατέρα καί, ἂν τὸν ἔχανε, δὲν ἤξερε τί θὰ ἀπογίνη.

Τρίτη ἀρνητικὴ συνέπεια τῆς κρίσεως εἶναι ἡ εὐκαιρία ποὺ δίδεται σὲ ἀδίστακτους τυχοδιωκτικοὺς τύπους, δημοκόπους, ἀνευθύνους, καιροσκόπους, νὰ ψαρεύουν στὰ θολὰ νερὰ τῆς ἀναταραχῆς καὶ ὄχι σπάνια νὰ ἐπικρατοῦν. Σήμερα μποροῦμε νὰ ποῦμε, ὅτι ζοῦμε σὲ μιὰ ἐποχή, ὅπου σὲ ὅλους σχεδὸν τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς ἀναδεικνύονται συνηθέστερα, ὄχι οἱ καλύτεροι, ἀλλὰ οἱ ἐπιτηδειότεροι, δηλαδὴ ἀπὸ ἠθικῆς τουλάχιστον πλευρᾶς, οἱ χειρότεροι. Αὐτὸ ἰσχύει καὶ στὸν τομέα τῆς πολιτικῆς. Καὶ ἐκεῖ ἡ ἀνθρωπότης ζῆ κατὰ κανόνα —ὑπάρχουν ἀρκετὲς ἐξαιρέσεις— σὲ ἐποχὴ δημοκόπων.

Τέλος, ἔχουμε τὶς εὐκαιρίες ποὺ οἱ ἀναρχικὲς θύελλες παρέχουν στὸν κομμουνισμὸ νὰ συνέλθη ἀπὸ τὴν ὑποχώρησι στὴν ὁποία βρισκόταν τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ νὰ προσπαθήση μὲ νέες μορφὲς νὰ ἐπανέλθη στὸ προσκήνιο. Αὐτὸ τὸ βλέπουμε εἰδικώτερα στὴν Ἰταλία, ὅπου μέσα ἀπὸ τὸ χάος προβάλλει σὰν δυνατὴ λύσις μία κυβέρνησις συνασπισμοῦ μὲ τὴν συμμετοχὴ τῶν κομμουνιστῶν.

Συνεπῶς, οἱ Ἰταλοὶ κομμουνισταὶ ἔχουν κάθε λόγο νὰ ἐπιτείνουν αὐτὸ τὸ χάος, ὥστε νὰ παρουσιάζουν τὴν λύσι αὐτὴν σὰν ἀναγκαία. Ἔτσι ὁ Κομμουνισμὸς ξεπερασμένος καὶ χρεωκοπημένος, ποὺ εἶχε ἀρχίσει νὰ βγαίνη ἀπὸ τὴν πόρτα τῆς Δύσεως, ἐπανέρχεται ἀπὸ τὸ παράθυρο τῆς Ἀναρχίας.

2. ΤΑ ΣΤΑΦΥΛΙΑ ΤΗΣ ΟΡΓΗΣ

Ὑπάρχουν ἄραγε καὶ θετικὲς ἐπιπτώσεις τῆς κρίσεως; Ὅσο καὶ νὰ φαίνεται παράδοξο ὑπάρχουν ἐπαληθεύουσες τὸ ἀρχαῖον ρητὸ «Οὐδὲν κακὸν ἀμιγὲς καλοῦ». Γενικὰ μποροῦμε νὰ θεωρήσουμε ὅτι ἡ κρίσις ποὺ ἔχει ἐκδηλωθῆ στὴν καταναλωτικὴ κοινωνία εἶναι ὁ πυρετὸς ποὺ δείχνει ὅτι ὑπάρχει κάποια βαθύτερη ἀρρώστια. Θὰ ἦταν πολὺ πιὸ ἐπικίνδυνο νὰ μὴ ἐκδηλωθῆ πυρετὸς καὶ νὰ μὴ ὑποπτευθοῦμε τὴν ὕπαρξι τῆς νόσου. Οἱ ἀναρχικὲς ἐκρήξεις εἶναι τὰ κουδούνια ποὺ χτυποῦν συναγερμὸ στ' αὐτιὰ τῶν μακαρίων ἀστῶν. Μὲ αὐτὰ τὰ σήματα κινδύνου ἡ δυτικὴ κοινωνία μπορεῖ νὰ ἐπισημάνη τὶς ἀδυναμίες της, τὰ τρωτά της, τὰ ἀσθενῆ της σημεῖα καὶ νὰ κινηθῆ γιὰ νὰ βρῆ θεραπεία. Ἡ ἀναταραχὴ ποὺ βασιλεύει στὶς προηγμένες χῶρες δείχνει πρῶτα - πρῶτα τὴν ἀνάγκη τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως.

Κάτι πρέπει νὰ ἀλλάξη στὰ σχολεῖα, στὰ Πανεπιστήμια ὥστε νὰ ἀμβλυνθῆ ἡ δυσαρέσκεια τῆς νέας γενεᾶς. Αὐτὴ ἡ ἀνάγκη ὑπῆρχεν ἀντικειμενικὰ ἀπὸ πολλὰ χρόνια. Καὶ ὅμως δὲν θὰ εἶχε ἐπισημανθῆ ἂν δὲν ἐρχόταν ἡ ἀναταραχὴ ποὺ ξέσπασε στὰ Πανεπιστήμια τῶν προηγμένων χωρῶν. Δεύτερη θετικὴ πλευρὰ τῆς κρίσεως ἂν μπορῆ νὰ ὀνομασθῆ ἔτσι, εἶναι ἡ ἐπισήμανσις τῆς ἀνάγκης μεταρρυθμίσεων στὸ πολιτικό, κοινωνικό, οἰκονομικὸ καὶ διοικητικὸ τομέα. Παντοῦ ἡ δυτικὴ κοινωνία χρειάζεται ἀναπροσαρμογή. Πρέπει νὰ συγχρονίση τοὺς θεσμούς της σ' ὅλους τοὺς τομεῖς, σύμφωνα μὲ τὶς νέες δυνατότητες καὶ συνθῆκες ποὺ δημιούργησαν ἡ οἰκονομικὴ καὶ τεχνικὴ ἀνάπτυξις. Κατόπιν ἔχουμε τὴν ἐπισήμανσι τῆς ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης νὰ στραφοῦμε πρὸς τὴν νέα γενεά. Τὰ πράγματα ἔχουν ἀλλάξει. Οἱ νέοι δὲν εἶναι πιὰ αὐτοὶ ποὺ ἦσαν ἄλλοτε. Οἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν

γενεῶν πρέπει νὰ ἀναθεωρηθοῦν. Πρέπει νὰ γεφυρωθῆ τὸ χάσμα ποὺ ἠνοίχθη μεταξὺ τῶν γενεῶν νὰ βρεθῆ τρόπος ἁρμονικῆς συνυπάρξεως καὶ συνεργασίας των, ὥστε νὰ προκύψη μία σύνθεσις. Ὅλα αὐτὰ μᾶς τὰ ἐπισημαίνει ἡ κρίσις ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ βίαιες μορφὲς μὲ αὐτὴ τὴν ἀτομικὴ τὴν αὐθόρμητη, τὴν χωρὶς φανερὰ αἴτια ἐξέγερσι.

Μὲ τὴν κρίσι τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ οἰκονομικὴ καὶ τεχνικὴ ἐξέλιξις μόνη της δὲν λύει τὰ ἀνθρώπινα προβλήματα. Ἡ βελτίωσις τῆς ζωῆς δὲν κατασιγάζει τὶς ἀνησυχίες τοῦ ἀνθρώπου, τὶς ἀγωνίες, τὶς ἀντιθέσεις του, ἐσωτερικὲς καὶ ἐξωτερικές. Ἡ δυτικὴ κοινωνία ἔκανε τὸ σφάλμα νὰ δοθῆ μονόπλευρα στὴν «πολιτικὴ τῆς ἐκβιομηχανίσεως». Ἐνῶ ἡ ἐκβιομηχάνισις δὲν εἶναι «πολιτική». Εἶναι μέσον γιὰ τὴν ἄσκησι μιᾶς πολιτικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου.

Γιατὶ αὐτὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ σκοπός. Ἡ ἀνάπτυξις, ὄχι τῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου. Δηλαδὴ πρέπει νὰ δοῦμε τὸν ἄνθρωπο σὰν ἕνα ὂν σύνθετο. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι καὶ οἰκονομικὸν ὂν καὶ παραγωγικὴ δύναμις καὶ φορεὺς ἀναγκῶν καὶ καταναλωτής. Ἀλλὰ εἶναι ἐπίσης καὶ ἠθικὸν καὶ πνευματικὸν ὂν καὶ πρέπει νὰ τὸν δοῦμε καὶ μὲ αὐτές του τὶς ἰδιότητες.

Συνεπῶς, ἡ ἀνάπτυξις τῆς οἰκονομίας, ἡ βελτίωσις τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, ἡ ἄνοδος τῆς τεχνικῆς, δὲν εἶναι ὁ σκοπός, ὅπως νόμισε ἡ δυτικὴ κοινωνία. Εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ μέσα, ποὺ θὰ μᾶς ἐπιτρέψη νὰ πετύχουμε ἄλλους, εὐρύτερους σκοπούς, τὴν τελείωσι τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἄνοδό του, τὴν ἐξύψωσί του, ὥστε νὰ δημιουργήσουμε ἀληθινὰ εὐτυχισμένους ἀνθρώπους. Δέν ἀντελήφθη ἡ κοινωνία τῆς καταναλώσεως, ὅτι αὔξησις τοῦ εἰσοδήματος δὲν σημαίνει μόνον ὅτι ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ ἀγοράζη περισσότερα ροῦχα, νὰ τρώγη συχνότερα ἢ νὰ μένη σὲ καλύτερο σπίτι, ἀλλὰ ἐπίσης ὅτι ὁ ἄνθρωπος περνᾶ σὲ νέους τρόπους ζωῆς, ὅτι ὁ ἄνθρω-

πος δημιουργεῖ νέες πνευματικὲς καὶ ψυχικὲς ἀνάγκες.

Ἡ κρίσις τῆς δυτικῆς κοινωνίας μᾶς δείχνει τὴν ἀνάγκη νὰ ξαναδοῦμε τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ νέα, εὐρύτερη σκοπιά. Ἡ θεραπεία βρίσκει μιὰν ἀλλαγὴ πολιτικῆς. Οἱ κυβερνήσεις πρέπει νὰ ἀντιληφθοῦν ὅτι πολιτικὴ στὴν ἐποχή μας σημαίνει σύνθετη ἐργασία, ἡ ὁποία ἀποβλέπει νὰ κάνη ἀνθρώπους εὐτυχεῖς καὶ νὰ δημιουργήση ἁρμονικὲς κοινωνίες, μὲ τὴν οἰκονομικὴ καὶ τεχνικὴ ἐξέλιξι· ἀλλὰ ὄχι μόνον μὲ αὐτές.

Ἀπὸ αὐτὴν τὴν βασικὴ τοποθέτησι συνάγεται ὅτι δὲν ἀρνούμεθα τὴν οἰκονομικὴ καὶ τεχνικὴ ἐξέλιξι. Δὲν εἶναι σωστὸ νὰ υἱοθετήσουμε στάσι ἀρνητῶν, ὅπως οἱ χίππις, οἱ μηδενισταί, ἢ αὐτοὶ ποὺ ἀρνοῦνται τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ λένε ὅτι θὰ πᾶνε νὰ ζήσουν μόνοι τους σὲ σπηλιὲς σὰν σύγχρονοι ἐρημῖτες. Δὲν εἶναι σωστὸ νὰ καταδικάσουμε μὲ τὴν τεχνικὴ καὶ τὴν οἰκονομία ἢ τὴν βελτίωσι τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, γιατὶ ὅλα αὐτὰ καὶ ἀναγκαῖα εἶναι καὶ πάρα πολλὰ τοὺς ὀφείλουμε.

Ἐκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ κάνουμε εἶναι νὰ ἀπορρίψουμε τὶς ἀρνητικὲς πλευρὲς αὐτῆς τῆς ἐξελίξεως. Τεχνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις μάλιστα, ἀλλὰ χωρὶς μολυσμένον ἀέρα, χωρὶς βρώμικα νερά, χωρὶς ξέφρενη κυκλοφορία, χωρὶς ἀποστάσεις ποὺ ἐκμηδενίζουν καὶ συντρίβουν καὶ κουράζουν τὸν ἄνθρωπο, χωρὶς ἀπελπιστικὴ ρουτίνα στὴν τυποποιημένη ζωή, χωρὶς μαζοποίησι τοῦ ἀνθρώπου ποὺ φέρνει τὴν ἀνία καὶ δημιουργεῖ τοὺς ἀπροσάρμοστους, χωρὶς τὸν συνωστισμὸ τῶν τερατωδῶς μεγάλων πόλεων, στὶς ὁποῖες ὁ ἄνθρωπος ὑποφέρει γιατὶ τὰ μέτρα τους εἶναι ἀπάνθρωπα. Τεχνικὴ καὶ οἰκονομικὴ πρόοδος ἀλλὰ χωρὶς σοβαρὲς κοινωνικές, φυλετικὲς ἢ θρησκευτικὲς ἀντιθέσεις, χωρὶς τεχνητὴ κατασίγασι τῶν μεταφυσικῶν ἀνησυχιῶν τοῦ ἀνθρώπου. Μ' αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις ἡ τεχνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις εἶναι ὠφέλιμες. Χωρὶς αὐτὲς εἶναι ἀρνητικές.

Ἡ γενεὰ τοῦ 1950 - 1960 ἐργάστηκε σιωπηλὰ γιὰ νὰ φθάσουμε στὴν σημερινὴ εὐημερία. Ἡ γενεὰ τοῦ 1960 - 1970 εἶδε τὶς ἀρνητικὲς πλευρὲς αὐτῆς τῆς εὐημερίας καὶ γι' αὐτὸ ἦταν μιὰ γενεὰ θορυβοποιῶν. Ἂν ἀντιληφθοῦμε τί πρέπει νὰ κρατήσουμε καὶ τί νὰ ἀρνηθοῦμε ἀπ' αὐτὴν τὴν εἰκοσαετία, τότε ἡ γενεὰ τοῦ 1970 - 1980 θὰ εἶναι ἐκείνη ποὺ θὰ ἐπωφεληθῆ ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς σιωπηλῆς γενεᾶς 1950 - 1960 (οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις, τεχνικὴ πρόοδος, βιοτικὴ ἄνοδος) καὶ ἀπὸ τὸν ἀρνητισμὸ τῆς γενεᾶς τοῦ 1960 - 1970 ἡ ὁποία ἐπισημαίνει τὴν ἀνάγκη τῶν μεταρρυθμίσεων σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς.

3. Η ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ

> *«Καταλήξαμε σὲ μιὰ πραγματικὴ θρησκεία τῆς Μηχανῆς καὶ στὴν δημιουργία ἑνὸς τεχνητοῦ κόσμου. Σιγὰ - σιγά, μία μηχανικὴ εἰκόνα τοῦ κόσμου ἐξουσίασε τὰ πνεύματα. Αὐτή, κατάργησε καὶ τὸν φυσικὸ νόμο καὶ τὴν πνευματικὴ καλλιέργεια. Δημιούργησε ἕνα περιβάλλον μέσα στὸ ὁποῖο ἡ τεχνολογία ἔγινε αὐτοσκοπὸς καὶ ὅπου οἱ ἀνθρώπινες ἀνάγκες καὶ προσδοκίες δὲν ἔχουν στὸν ἥλιο μοῖρα».*
>
> *Λιούῒς Μάμφορντ*

Οἱ κακὲς συνέπειες τοῦ τεχνοκρατούμενου τρόπου ζωῆς, ὁδηγοῦν πολλοὺς στὴν ἄρνησι τῆς Τεχνικῆς. Ἔτσι φανερώθηκαν σύγχρονοι ἀσκητὲς καὶ ἐρημῖτες, κήρυκες τῆς ἐπιστροφῆς στὴ φύσι, κατήγοροι τῆς προόδου καὶ τῆς ἐξελίξεως. Καὶ ὅμως. Δὲν φταίει ἡ Τεχνικὴ γιὰ τὶς κακὲς πλευρὲς τῆς ὑπερβιομηχανικῆς κοινωνίας. Φταίει ἡ κακὴ χρῆσις της.

Χωρὶς τὴν Τεχνική, οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι θὰ ζοῦσαν στὴν φτώχεια καὶ στὴν στέρησι, σ᾿ ἐπίπεδο ζώου. Ἡ «ἐπιστροφὴ στὴ φύσι» εἶναι αἴτημα ἀνεδαφικό, οὐτοπικὸ καὶ ἀντιδραστικό.

Ἀνεδαφικό, γιατὶ ἡ ἱκανότης τῆς κατασκευῆς ἐργαλείων εἶναι μέσα στὶς «φυσικὲς» ἰδιότητες τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς βασικὲς ἰδιότητές του ποὺ τὸν διακρίνουν ἀπὸ τὰ ζῶα. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν «φυσικὴν» ἰδιότητα πηγάζει ἡ Τεχνική. Τὸ λίθινο ἐργαλεῖο εἶναι ὁ πρόδρομος τοῦ ἠλεκτρονικοῦ ὑπολογιστοῦ. Γιατὶ εἶναι «φυσικὸ» τὸ πρῶτο καὶ «ἀφύσικο» τὸ δεύτερο; Καὶ πῶς μπορεῖ ποτὲ νὰ σταματήση ὁ ἄνθρωπος τὴν ἀνάπτυξι αὐτῆς τῆς ἰδιότητός του σ᾿ ἕνα ὡρισμένο ἐπίπεδο καὶ σὲ ποιό;

«Φυσικὴ» εἶναι καὶ ἡ τάσις τοῦ ἀνθρώπου νὰ τροποποιῆ τὸ περιβάλλον του γιὰ νὰ τοῦ ἀποσπᾶ τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα θὰ ἱκανοποιήση τὶς βιοτικὲς ἀνάγκες του. Χωρὶς αὐτὴν τὴν

τάσι ὁ ἄνθρωπος σὰν ὂν ξεχωριστό, δὲν θὰ ὑπῆρχε. Μποροῦμε νὰ ἐξαλείψουμε αὐτὴν τὴν τάσι; Ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ἂν μπορούσαμε, θἄπρεπε νὰ τὸ κάνουμε;

Ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ φταίει δὲν εἶναι ἡ Τεχνική. Καὶ ἡ λύσις δὲν βρίσκεται σὲ κάποιαν «ἐπιστροφὴ στὴν φύσι» ποὺ θὰ ἦταν καταστρεπτικὴ ἂν δὲν ἦταν ἀδύνατη.

Τότε τί φταίει; Φταίει ἡ κακὴ χρῆσις τῆς Τεχνικῆς. Φταίει ἡ ὑποταγή μας σ᾿ αὐτήν. Φταίει ἡ μεταστροπή της ἀπὸ «μέσο», σὲ «σκοπό»! Ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία ὠργανώθηκε ἔτσι, ὥστε νὰ εὐνοῆ τὴν ἱκανοποίησι τῶν ἀναγκῶν οὐχὶ τόσο τοῦ ἀνθρώπου, ὅσο τῆς Τεχνικῆς! Ἡ κοινωνία αὐτὴ παράγει μὲ ξέφρενους ρυθμούς, ὅλο καὶ περισσότερα ἀγαθὰ ὄχι πιὰ γιὰ χάρι τῶν καταναλωτῶν, ἀλλὰ γιὰ χάρι τῆς ἴδιας τῆς παραγωγῆς! Ἡ διαφήμισις μὲ τὰ μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας δημιουργεῖ ὅλο καὶ νέες «ἀνάγκες» στὸ κοινό. Ἡ εὐημερία στηρίζεται στὴν σπατάλη. Ὁ ἄνθρωπος πείθεται νὰ ἀλλάζη κάθε τόσο οἰκιακὰ σκεύη, ἔπιπλα, σπίτι, αὐτοκίνητο, νὰ πετᾶ ροῦχα, κουτιά, μπουκάλια, παπούτσια, νὰ ἀποκτᾶ νέες συσκευές, δεύτερο αὐτοκίνητο, δεύτερο σπίτι, ὄχι γιατὶ τὰ χρειάζεται πραγματικά, ἀλλὰ γιὰ νὰ κινῆται ἡ οἰκονομικὴ διαδικασία! Πρέπει νὰ καταναλώνουμε ὅσο μποροῦμε περισσότερο γιὰ νὰ μὴν ὑπάρχη ἀνεργία, γιὰ νὰ μὴν ἀκινητοποιηθοῦν οἱ μηχανές, γιὰ νὰ μὴ πέσουν οἱ μετοχές. Στὸ τέλος, ὁ ἄνθρωπος τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας, ζεῖ γιὰ νὰ καταναλώνη. Καταναλώνει γιὰ νὰ ὑπάρχη παραγωγή, ἀντὶ νὰ ὑπάρχη παραγωγὴ γιὰ νὰ καταναλώνη.

Ἔτσι, ἡ ἰσορροπία ἀνάμεσα στὶς ὑψηλότερες ἰδιότητες τοῦ ἀνθρώπου καὶ στὶς ὑλικὲς ὀρέξεις του, ἀνετράπη. Στὸν ἄνθρωπο - καταναλωτὴ ὑπερίσχυσαν καταθλιπτικὰ οἱ δεύτερες. Ἡ τεχνικὴ ἀπὸ ὑπηρέτριά του, ἔγινε δυνάστης του. Τὸν ὑποδούλωσε.

Ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιοῦσε ἀνέκαθεν τὴν Τεχνική.

᾿Αλλὰ τώρα, γιὰ πρώτη φορά, ὑποδουλώθηκε σ᾿ αὐτήν. Ἡ μηχανή, αὐξάνει τὴν δύναμί του. Δηλαδή, μεγαλώνει τὶς δυνατότητές του, τόσο στὸ Καλό, ὅσο καὶ στὸ Κακό. Θὰ ἔπρεπε λοιπὸν κανονικά, ὅσο ἀποκτᾶ περισσότερες καὶ τελειότερες μηχανές, νὰ γίνεται καλύτερος. Διαφορετικά, μεγαλώνει μόνο τὴν δυνατότητά του γιὰ τὸ Κακό. Καὶ τότε, ἡ αὔξησις τῆς ἰσχύος του μὲ τὴν ἐξέλιξι τῆς Τεχνικῆς, καταντᾶ κίνδυνος.

Ἡ Τεχνική, μόνη της, δὲν εἶναι οὔτε καλή, οὔτε κακή. Δὲν ἔχει ἠθικὸ περιεχόμενο. Ἡ Μηχανή, δὲν κάνει τὸν ἄνθρωπο καλύτερον, ἠθικώτερο, τελειότερο. Τὸν κάνει μόνον δυνατώτερο. Ὁ ἄνθρωπος βελτιώνεται πραγματικά, σὰν ποιότης, σὰν οὐσία, μόνον στὸ ἐσωτερικό, τὸ ψυχικό του πεδίο. Ὅμως, στὴν καταναλωτικὴ κοινωνία, τὸ ψυχικὸ πεδίο, στένεψε ἀπελπιστικά. Ὁ ἐσωτερικὸς βίος λησμονήθηκε. Ἡ ἁπλῆ τεχνικὴ ἐξέλιξις ταυτίσθηκε μὲ τὴν Πρόοδο. Ἡ Μηχανὴ μὲ τὸν Πολιτισμό. Καὶ ὁλόκληρη ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου προσανατολίσθηκε πρὸς τὴν παραγωγή, τὸ κέρδος, τὴν κατανάλωσι.

Ἔτσι, ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία, θεοποίησε τὴν Τεχνική. Τῆς ἔδωσε ἀξίαν αὐτόνομη. Περιέβαλε τὴν Μηχανὴ μὲ μυστικιστικὴν εὐλάβεια. Ὅσο πιὸ περίπλοκη καὶ δαπανηρὴ εἶναι μία μηχανή, τόσο περισσότερο τὴν θαυμάζει καὶ τὴν λατρεύει μὲ δέος, ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος - καταναλωτής. Ἡ Μηχανὴ ποὺ παράγει, ἔγινε τὸ εἴδωλό του. Καὶ ἡ Τεχνική, ὁ θεός του.

Κάτω ἀπ᾿ αὐτὲς τὶς καινοφανεῖς στὴν Ἱστορία συνθῆκες, ἡ Τεχνική, ἀνεξέλεγκτη, ἄρχισε νὰ δημιουργῇ μὲ ἐπιταχυνομένους ρυθμούς, μίαν ᾿Αντιφύσι. Μολύνει τὴν ἀτμόσφαιρα, τοὺς ποταμούς, τὶς θάλασσες, τὸ ἔδαφος. Καταστρέφει τὸ τοπίο. Δηλητηριάζει τὶς πόλεις. Ξεκόβει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν φύσι. Σκοτώνει τὸν ἐσωτερικό του κόσμο. Τὸν ὑποτάσσει, σὰν θεότητα ψυχρὴ καὶ ἀπρόσωπη, «λογικὴ» καὶ ἀμεί-

λικτη, χωρὶς μῖσος καὶ χωρὶς ἀγάπη.

Φταίει ἡ Τεχνική; Ὄχι! Τῆς ὀφείλουμε τόσο πολλά! Φταῖμε ἐμεῖς ποὺ μετατραπήκαμε μόνοι μας σὲ αἰχμαλώτους της, σὲ ἐθελόδουλα θύματά της. Τὴν ἀναπτύξαμε ὑπέρμετρα καὶ ἀσύμμετρα. Τὴν θρέψαμε μὲ τὸν ἐσωτερικό μας 6ίο. Τῆς παραδώσαμε τὴν ψυχή μας.

Ὁ Πλάτων τὸ εἶχε πῆ: Δὲν ἀρκεῖ στὸν ἄνθρωπο νὰ ἔχη ὡρισμένες γνώσεις. Πρέπει ἐπίσης καὶ νὰ ξέρη πῶς νὰ τὶς χρησιμοποιῆ. Ὁ ἄνθρωπος τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας ἀπέκτησε γνώσεις πολλές. Ἀλλὰ δὲν ξέρει νὰ τὶς χρησιμοποιήση σωστά.

Μὲ τὴν Τεχνική, ὁ ἄνθρωπος ἔπαψε νὰ εἶναι δοῦλος τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, ἕρμαιο τῶν στοιχειακῶν φαινομένων. Μὲ αὐτὴν ἐπετεύχθη ἡ παραγωγικὴ ἀπασχόλησις ὅλου τοῦ πληθυσμοῦ, ὠργανώθηκε ὁ ὀρθολογικὸς καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας, προωθήθηκε ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, κατακτήθηκε ἡ εὐημερία. Μὲ τὴν τεχνικὴ ὁ ἄνθρωπος 6γῆκε ἀπὸ τὴν κατάστασι τῆς ἀνυπόφορα καταδυναστευτικῆς ἀνάγκης καὶ πέρασε στὴν κατάστασι τῆς ἀνέσεως. Θὰ μποροῦσε νὰ ὁλοκληρώση τὴν πορεία του περνῶντας στὸ «6ασίλειο τῆς ἐλευθερίας». Ἀλλὰ ἐκεῖ, τοῦ ξέφυγε ὁ ἔλεγχος τῶν πραγμάτων. Ἄλλοτε, ὁ ἄνθρωπος κατώρθωνε νὰ ἐξουσιάζη τὴν Τεχνική. Τώρα, τὸν ἐξουσιάζει ἐκείνη. Καὶ τὸ σφάλμα εἶναι ὁλόκληρο δικό του. Ἡ λύσις δὲν 6ρίσκεται στὴν ἄρνησι τῆς Τεχνικῆς. Βρίσκεται στὴν ἐπαναφορά της κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχό μας. Τὸ θέμα δὲν εἶναι πῶς θὰ καταργήσουμε τὴν Τεχνική, ἀλλὰ πῶς θὰ τῆς δώσουμε ἕνα νόημα. Ἡ ὅλη δρᾶσις τοῦ ἀνθρώπου, μαζὺ καὶ ἡ Τεχνική, πρέπει νὰ ξαναπάρη νόημα καὶ μάλιστα ὄχι ἀποκλειστικὰ ὑλιστικό, ὠφελημιστικό. Ἡ Μηχανὴ πρέπει νὰ ὑποταγῆ στὸν Ἄνθρωπο καὶ νὰ καταστῆ ὄργανο ἀπελευθερώσεώς του ἀπὸ τὸν μόχθο, τὴν ἀνάγκη, τὴν πενία, τὸν χῶρο καὶ τὸν χρόνο.

Ὀφείλουμε νὰ δοῦμε τὴν Τεχνικὴ σὰν μέσον γιὰ τὴν

ἀποδέσμευσί μας ἀπὸ τοὺς καταναγκασμοὺς τῆς φύσεως. Ταυτόχρονα ὅμως, πρέπει νὰ ἀποδεσμευθοῦμε καὶ ἀπὸ τοὺς καταναγκασμοὺς τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας, τοῦ τεχνοκρατικοῦ «πολιτισμοῦ».

Ὅλα αὐτά, προϋποθέτουν μέτρα πρακτικά, ὀρθολογικὰ ὅπως τὴν ἀποκέντρωσι τῶν πόλεων, τὴν διάσωσι τοῦ τοπίου, τὴν διαφύλαξιν ἢ ἀποκατάστασι τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, τὸν περιορισμὸ τῆς καταναλωτικῆς μανίας.

Ταυτόχρονα ὅμως καὶ ἀκόμη περισσότερο, προϋποθέτουν κάτι ἄλλο. Ἰδανικὰ καὶ Πίστι. Ἰδανικὰ ποὺ νὰ στηρίζουν τὸν ἄνθρωπο, νὰ τὸν ἐμπνέουν καὶ νὰ τὸν ὁδηγοῦν. Καὶ Πίστι ποὺ θὰ τοῦ δώση παρηγοριὰ καὶ ἐλπίδα. Γιατὶ στὸ βάθος του καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ πρόβλημα τῆς ἀποτινάξεως τοῦ ζυγοῦ τῆς Τεχνικῆς, εἶναι πρόβλημα μεταφυσικό.

Ε΄

ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙ

1. Η ΔΙΑΓΝΩΣΙΣ

Ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία, ποὺ ὑπάρχει στὶς προηγμένες χῶρες τῆς Δύσεως ἔδωσε πάρα πολλὰ στὸν ἄνθρωπο. Ἀνέπτυξε σὲ ὕψη ἀσύλληπτα τὴν τεχνική, τὴν οἰκονομία, τὴν ἐπιστήμη. Ἐξησφάλισε στὰ μέλη της ἕνα βιοτικὸ ἐπίπεδο ποὺ πρὶν 25 χρόνια κανεὶς δὲν μποροῦσε οὔτε νὰ τὸ ὀνειρευθῆ. Καὶ ὅμως, παρὰ τὰ ἐπιτεύγματά της ἢ ἴσως καὶ ἐξ αἰτίας των, ἡ κοινωνία αὐτή, ποὺ οἱ ἀπεσταλμένοι της ἔφθασαν στὴν Σελήνη, εἶναι μία ἀτελὴς κοινωνία. Ἄλλωστε αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου παράδοξο ἀφοῦ ποτὲ δὲν ὑπῆρξε καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξη ἡ τελεία κοινωνία.

Στὴν καταναλωτικὴ κοινωνία, ὑπάρχουν ἀρκετὲς δυσαρμονίες. Καὶ ὑπάρχει ἐπίσης ἔλλειψις ἰσορροπίας: Μία δυσαρμονία λ.χ. βρίσκεται στὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἰλιγγιωδῶς αὐξηθὲν ἐθνικὸν εἰσόδημα δὲν κατανέμεται ὅσο θὰ ἔπρεπε δικαίως. Ὑπάρχουν πάντοτε κοινωνικὲς ἀντιθέσεις, διαφορὲς τάξεων, ἀτόμων, στρωμάτων, περιοχῶν. Μία ἔλλειψις ἰσορροπίας ὀφείλεται ἐξ ἄλλου στὴν ἀντίθεσι μεταξὺ τοῦ νέου τρόπου ζωῆς ποὺ διεμορφώθη στὶς προηγμένες χῶρες καὶ τῶν πολιτικῶν, διοικητικῶν, κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν θεσμῶν ποὺ ἰσχύουν σ᾽ αὐτὲς τὶς ἴδιες χῶρες καὶ ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ παρελθόν. Δὲν ἔχει γίνει δηλ. ἀκόμη ἡ ἀναγκαία ἀναπροσαρμογὴ τῶν θεσμῶν ὥστε νὰ προκύψη τὸ νέο θεσμικὸ καθεστὼς ποὺ θὰ ἀποκρυσταλλώση καὶ θὰ πλαισιώση τὸν νέο τρόπο ζωῆς.

Καὶ ἀκόμη, ὑπάρχει μία ἔλλειψις ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν ὑλικῶν ἐπιτευγμάτων τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐλλείψεως ἰδανικῶν, γιατὶ ὅπως εἴδαμε ἡ κοινωνία αὐτή, διέπραξε τὸ λάθος νὰ ταυτίση τὴν ἀπόκτησι ὑλικῆς εὐημερίας μὲ τὸ ἰδεῶδες καὶ νὰ ἀναγάγη τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξι σὲ αὐτοσκοπό.

Δυσαρμονίες καὶ κενὰ ἰσορροπίας προκαλοῦν τὴν κρίσι τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Ἐκδηλώσεις αὐτῆς τῆς κρίσεως εἶναι ἀντιθέσεις κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς σὰν αὐτὲς ποὺ μαστίζουν τὴν Ἰταλία, ἐθνικὲς σὰν αὐτὲς ποὺ συγκλονίζουν τὸ Βέλγιο (μεταξὺ Φλαμανδῶν καὶ Βαλλόνων) καὶ τὸν Καναδᾶ θρησκευτικὲς σὰν αὐτὲς ποὺ ξέσπασαν στὴν Β. Ἰρλανδία, φυλετικὲς σὰν αὐτὲς ποὺ ὑπάρχουν στὶς ΗΠΑ. Καὶ ἀκόμη ὑπάρχει ἕνα πλῆθος ἄλλων ἀντιθέσεων, ὅπως λ.χ. μεταξὺ τῶν γενεῶν ἡ πάλη μεταξὺ πατέρων καὶ υἱῶν ποὺ ἀποτελεῖ γενικὸ φαινόμενο τῶν προηγμένων χωρῶν τῆς Δύσεως. Μέσα ἀπ᾽ αὐτὸ τὸ πλέγμα τῶν ἀντιθέσεων καὶ ἀντιφάσεων, μέσα ἀπὸ τὴν ἔλλειψι ἰσορροπίας καὶ ἁρμονίας ποὺ χαρακτηρίζει τὴν σύγχρονη κοινωνία τῆς ἀνεπτυγμένης Δύσεως ξεπρόβαλαν οἱ διάφορες λύσεις.

2. Η ΝΕΑ ΑΡΙΣΤΕΡΑ

Ἡ Νέα Ἀριστερὰ ἐμφανίζεται σὰν μία «λύσις» γιὰ τὰ προβλήματα τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Ἡ Νέα Ἀριστερά, προῆλθε ἀπὸ τὸ ξεπέρασμα τοῦ κομμουνισμοῦ, ποὺ ἄλλοτε ἀπορροφοῦσε κάθε ἀντικομμουνιστικὸ πνεῦμα, κάθε ἀμφισβήτησι τοῦ κατεστημένου, κάθε ἐπαναστατικὴ διάθεσι καὶ κάθε ἀνατρεπτικὴ τάσι. Ἔτσι, ἡ Νέα Ἀριστερὰ ἀπὸ μιὰ πλευρὰ εἶναι ἄρνησις τοῦ κομμουνισμοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ ἄλλη πλευρά, εἶναι κληρονόμος καὶ συνεχιστής του. Τὸν συνεχίζει ἰδίως μὲ τὸ ὅτι δὲν θέλει νὰ βελτιώση καὶ νὰ ὁλοκληρώση τὴν κοινωνία τῆς Δύσεως. Δὲν ἐπιδιώκει νὰ καταστήση τὴν καταναλωτικὴ κοινωνία ἀπὸ ἀτελῆ, τελεία. Θέλει νὰ τὴν καταστρέψη. Σκοπὸς τῆς Νέας Ἀριστερᾶς δὲν εἶναι ἡ Μεταρρύθμισις εἶναι ἡ καταστροφή, ἡ κατεδάφισις. Δὲν στρέφεται συνεπῶς τόσον ἐναντίον τῶν ἐλαττωμάτων τῆς δυτικῆς κοινωνίας, τὰ ὁποῖα ὅπως εἴδαμε εἶναι καὶ πολλὰ καὶ ὑπαρκτά, ἀλλὰ ἐναντίον τῶν προτερημάτων της. Ἐκμεταλλεύεται βέβαια ἡ Νέα Ἀριστερὰ τὰ ἐλαττώματα, τὰ μειονεκτήματα τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας ἀλλὰ γιὰ νὰ καταστρέψη τὰ προτερήματά της, τὶς ἀρετές της: Τὸ Ἄτομο - ἀνθρώπινο πρόσωπο, τὴν Τάξι, τὸν Νόμο, τὴν Οἰκογένεια, τὴν Ἰδιοκτησία, τὴν Ἠθική, τὸν Θεό.

Ἡ Νέα Ἀριστερὰ ἔχει ἀναρχικὸ καὶ μηδενιστικὸ χαρακτῆρα. Εἶναι ἀπόλυτη ἄρνησις. Δὲν παρουσιάζει «θέσεις», δὲν ἔχει πρόγραμμα! Δὲν προτείνει τίποτε τὸ συγκεκριμένο. Ἁπλῶς ἀρνεῖται τὸ «κατεστημένο», στὸ ὁποῖο περιλαμβάνει τὰ πάντα καὶ μὲ τὴν σύγχυσι ἰδεῶν ποὺ τὴν χαρακτηρίζει, δὲν φέρνει τίποτε στὴν θέσι του.

Ἡ περίπτωσις νὰ νικήση ἡ Νέα Ἀριστερὰ καὶ νὰ κατεδαφίση ὁλόκληρο τὸ οἰκοδόμημα τῆς δυτικῆς κοινωνίας εἶναι ἐξαιρετικὰ ἀπίθανη. Κανονικά, πρέπει νὰ ἀποκλει-

σθῆ. Γιατὶ ἡ Νέα Ἀριστερὰ δὲν προσφέρει ἀπολύτως τίποτε. Δὲν ἔχει πρόγραμμα, ἰδεολογία, σκοπούς. Εἶναι ἕνα θολὸ ρεῦμα ἀπὸ ἑτερόκλητα στοιχεῖα, μὲ μπερδεμένες ἰδέες καὶ μὲ ἀκαθόριστες τάσεις, ποὺ συναντῶνται μόνον στὴν Ἄρνησι, σὲ ὅλες τὶς ἀρνήσεις καὶ σὲ καμμιὰ θέσι. Συνεπῶς δὲν μπορεῖ νὰ προσελκύση οὔτε τὴν πλειοψηφία τῆς κοινωνίας ἀλλὰ οὔτε καὶ τὰ πράγματι θετικὰ δραστήρια καὶ δημιουργικὰ στοιχεῖα της. Δὲν μπορεῖ ἡ Νέα Ἀριστερὰ νὰ προσελκύση κατὰ τρόπο σταθερὸ μεγάλες λαϊκὲς μάζες γιατὶ δὲν τοὺς παρέχει σκοπὸ ἀφοῦ οὐσιαστικὰ δὲν ἀντικαθιστᾶ αὐτὸ ποὺ ἀρνεῖται καὶ ἀπορρίπτει μὲ κάτι ἄλλο ποὺ ἐπιδοκιμάζει καὶ προτείνει. Μὲ τὰ ἔξαλλα δημαγωγικά της αἰσθήματα, μὲ τὴν μαχητικὴ κριτική της κατὰ τοῦ Κατεστημένου, μὲ τὸν δυναμικὸ ἀντικονφορμισμό της, ἡ Νέα Ἀριστερά, κατορθώνει νὰ προσελκύη, ἀξιόλογες μάζες ὀπαδῶν καὶ ψηφοφόρων, νὰ δημιουργῆ «ρεύματα» νὰ προωθῆ ἐκπροσώπους της στὴν ἐξουσία. Ἀλλὰ αὐτὸ γίνεται εὐκαιριακά, συμπτωματικὰ κάτω ἀπὸ ὡρισμένες συγκυρίες τῶν περιστάσεων. Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ φαινόμενο χωρὶς θεμέλια, ποὺ ἀνατρέπεται εὔκολα. Ἄλλωστε, ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ ὑπέρμετρη δημαγωγία καὶ ἡ ἀπεριόριστη ἄρνησις ὅλων τῶν ἰσχυόντων ἐκ μέρους τῆς Νέας Ἀριστερᾶς, τρομάζει μεγάλες μάζες τοῦ λαοῦ καὶ ἀπωθεῖ τὰ πιὸ σκεπτόμενα μέλη τῆς κοινωνίας, τὰ ἄτομα ποὺ διαθέτουν κριτικὴ σκέψι. Σ' αὐτὸ συμβάλλει καὶ ἕνα ἄλλο γεγονός. Ὅτι κατὰ κανόνα, οἱ ἐκπρόσωποι τῆς «Νέας Ἀριστερᾶς» εἶναι ἐπιτήδειοι δημοκόποι, ποὺ ἐκμεταλλεύονται τὶς συγκεχυμένες ἐπιθυμίες τῶν χωρὶς σαφῆ προσανατολισμὸ ὀπαδῶν της γιὰ νὰ ἀνεβοῦν στὴν ἐξουσία σὰν κατεστημένο, χειρότερο ἀπὸ τὸ παλαιό. Ἐπὶ πλέον ἡ Νέα Ἀριστερὰ δὲν εἶναι ὠργανωμένη. Ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἰδεολογία, πρόγραμμα, σκοπό, δὲν ἔχει καὶ συντονισμό, δὲν ἔχει ἐσωτερικὴ συνοχή, πάσχει ἀπὸ ἀπερίγραπτη σύγχυσι ἰδεῶν καὶ ἀπὸ ἔλλειψι σταθερῆς ἡγε-

σίας καὶ ὀργανώσεως. Γι' αὐτὸ δὲν εἶναι σὲ θέσι νὰ ἀποτελέση δύναμι ἱκανὴ νὰ κυριαρχήση. Ἀκόμη θὰ πρέπει νὰ λάβουμε ὑπ' ὄψιν ὅτι στὶς προηγμένες χῶρες τῆς Δύσεως μπορεῖ νὰ ὑπάρχη δυσαρέσκεια, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀπόγνωσις, δὲν ὑπάρχει ἀπελπισία, δὲν ὑπάρχουν προλετάριοι ποὺ «δὲν ἔχουν νὰ χάσουν παρὰ μόνο τὶς ἁλυσίδες τους». Συνεπῶς, στὴν σύγχρονη Δύσι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συμβοῦν γεγονότα σὰν τῆς Οὐγγαρίας ἢ τῆς Πολωνίας. Δηλαδὴ παλλαϊκὲς αἱματηρὲς ἐπαναστάσεις, γεμάτες ὀργὴ καὶ ἀπελπισία. Καὶ τοῦτο διότι οἱ πάντες ἔχουν νὰ χάσουν ἀπὸ μιὰ τέτοια ἐξέλιξι τῶν πραγμάτων.

Πέρα ἀπὸ τὴν σύγχυσι τῶν ἰδεῶν καὶ ἀπὸ τὴν ρευστότητα τῶν καταστάσεων, μία ἄλλη πηγὴ τῆς Νέας Ἀριστερᾶς, εἶναι ἡ Πλῆξις.

Πραγματικά, στὴν καταναλωτικὴ κοινωνία, οἱ καλοζωισμένοι διανοούμενοι, οἱ φοιτηταὶ ποὺ σπουδάζουν μὲ ὅλες τὶς ἀνέσεις, οἱ χωρὶς προβλήματα βιοπάλης νέοι, πάσχουν ἀπὸ πλῆξι. Ἀνιοῦν ἀνυπόφορα. Καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, θεοποιοῦν τὴν Δρᾶσι. Τὸ ἐπιθετικό τους ἔνστικτο, ἡ ἀγωνιστική τους διάθεσι, ἡ ζωτικότης των, δὲν βρίσκουν διέξοδο. Στρέφονται λοιπὸν πρὸς τὴν ὁποιαδήποτε δρᾶσι, τυφλά, «ὠργισμένα», ἄσκοπα. Δὲν ξέρουν καλὰ τί θέλουν, γιατί δὲν εἶναι ὁ Σκοπὸς ποὺ τοὺς ἐνδιαφέρει. Ἐκεῖνο ποὺ κυρίως ἀποζητοῦν εἶναι ἡ ἴδια ἡ δρᾶσις. Ὅσο περισσότερη δρᾶσι προσφέρει μία ἰδέα, ἕνα σύνθημα, ἕνα κίνημα, ἕνας κήρυκας, τόσο μεγαλύτερες πιθανότητες ἔχει νὰ «πιάση» στὰ σύγχρονα πανεπιστήμια, στὴν νέα γενεὰ καὶ στοὺς κύκλους τῶν διανοουμένων ποὺ πάσχουν ἀπὸ ἀνίατην ἀνία. Γι' αὐτό, οἱ ὀπαδοὶ τῆς Νέας Ἀριστερᾶς, δὲν ἔχουν οὔτε συγκεκριμένην Ἰδεολογίαν, οὔτε σαφὲς Πρόγραμμα. Ἐκεῖνο ποὺ ἔχουν εἶναι «ἡ δρᾶσις γιὰ τὴν δρᾶσι». Καὶ οἱ ἀφορμὲς γιὰ δρᾶσι εἶναι ἀναρίθμητες: Τὸ Βιετνάμ, τὸ φυλετικό, τὰ «γκέττο», τὸ πανεπιστημιακὸ σύστημα, τὸ ἐκπαιδευτικὸ πρό-

γραμμα, ἡ στρατιωτικὴ θητεία, τὸ σέξ, ἡ ἰσοτιμία τῶν δύο φύλων, ἡ μουσική. Μέσα στὴν ἀνία ποὺ προκαλεῖ ἡ εὐημερία, τὰ πάντα γίνονται ἀφορμὲς γιὰ μιὰ καταστρεπτικὴ δρᾶσι, ποὺ τόσο τὴν εὐνοεῖ καὶ τόσον ἀκίνδυνη τὴν καθιστᾶ, ἡ διάλυσις τῆς Ἐξουσίας.

Βέβαια, ἡ κοινωνία ἔχει πάντοτε ἀνάγκη ἀπὸ ἐπαναστάτες. Ἡ Ἱστορία, πολλὲς φορές, κινήθηκε πρὸς τὰ ἐμπρός, μόνον χάρι σ᾽ αὐτούς. Ὅμως αὐτὴ ἡ «ἐπανάστασις χωρὶς αἰτία» καὶ χωρὶς σκοπό, αὐτὴ ἡ καθαρὰ κατεδαφιστικὴ δρᾶσις ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀνία, δὲν εἶναι Ἐπανάστασις.

Στὶς Ἐπαναστάσεις κυριαρχεῖ ὁ Ἰδεαλισμός. Καὶ στὴ Νέα Ἀριστερά, ἰδεαλισμός, δὲν ὑπάρχει.

Στὶς Ἐπαναστάσεις ὑπάρχει Σκοπός. Καὶ στὴν Νέα Ἀριστερά, σκοπὸς δὲν ὑπάρχει.

Στὶς Ἐπαναστάσεις ὑπάρχει γνησία ἐσωτερικὴ ἐξανάστασις. Καὶ στὴν Νέα Ἀριστερὰ αὐτὴ ἡ ἐξανάστασις εἶναι ἀνύπαρκτη.

Οἱ Ἐπαναστάσεις, ἔχουν τὴν φιλοσοφία τους. Καὶ ἡ Νέα Ἀριστερά, ἀντὶ γιὰ φιλοσοφία διαθέτει ἀσύνδετα εὐκιαριακὰ συνθήματα, ἠχηρὲς λέξεις καὶ ἀφηρημένους ἀφορισμοὺς - ἐξορκισμοὺς ἐναντίον τοῦ «κατεστημένου» καὶ τῆς τεχνοκρατίας.

Οἱ Ἐπαναστάσεις θέλουν νὰ ἀλλάξουν καὶ νὰ διορθώσουν. Καὶ ἡ Νέα Ἀριστερὰ θέλει μόνο νὰ ἀρνηθῆ καὶ νὰ κατεδαφίση.

Οἱ Ἐπαναστάσεις ξέρουν νὰ διευρύνουν τὰ πλαίσια τῆς ζωῆς. Καὶ ἡ Νέα Ἀριστερά, ξέρει μόνον νὰ τὰ καταστρέφη. Ἀλλὰ ζωὴ χωρὶς πλαίσια δὲν ὑπάρχει.

Γι᾽ αὐτοὺς τοὺς λόγους πρέπει νὰ ἀποκλείσουμε, λογικά, τὸ ἐνδεχόμενο μιᾶς ἐπικρατήσεως τῆς λεγομένης Νέας Ἀριστερᾶς.

3. Ο ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΣ

Ὑπάρχει ὅμως μιὰ ἄλλη περίπτωσις. Ἡ Νέα Ἀριστερὰ νὰ μὴν ἐπικρατήση ἡ ἴδια ἀλλὰ νὰ προκαλέση μὲ τὴν ἀνεύθυνη στάσι καὶ δρᾶσι της τέτοιες ζημιὲς στὴν δυτικὴ κοινωνία ὥστε νὰ ἀνοίξη τὸν δρόμο στὸν κομμουνισμό. Ἀναμφιβόλως, αὐτός, γιὰ τὴν ἐποχή μας καὶ εἰδικὰ γιὰ τὶς συνθῆκες τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας ἔχει ξεπερασθῆ. Ἀλλά, ὑπάρχει πάντοτε σὰν ὀργάνωσις καὶ σὰν τεχνική. Καιροφυλακτεῖ, συμπορεύεται μὲ τὴν Νέα Ἀριστερά, προσπαθεῖ νὰ ἐκμεταλλευθῆ τὴν δραστηριότητα καὶ τὸν ἀναρχούμενο δυναμισμό της γιὰ νὰ ἔρθη αὐτὸς καὶ νὰ ὁλοκληρώση τὸ ἔργο της. Ὑπάρχει μιὰ τέτοια ἀπειλή.

Ὁ Κομμουνισμὸς ἐνεδρεύει καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ κατορθώση νὰ χρησιμοποιήση τὴν Νέα Ἀριστερὰ ποὺ πάσχει ἀπὸ ἔλλειψι συγκεκριμένου προσανατολισμοῦ σὰν ἐμπροσθοφυλακὴ κατεδαφιστικὴ γιὰ νὰ περάση μετὰ ὁ ἴδιος, ἀπὸ τὶς ρωγμὲς ποὺ αὐτὴ θὰ ἔχη ἀνοίξει στὴν δυτικὴ κοινωνία. Πάντως κανονικὰ καὶ αὐτὴ ἡ περίπτωσις πρέπει νὰ θεωρηθῆ μᾶλλον ἀπίθανη. Διότι ὁ Κομμουνισμὸς σὰν σύστημα οἰκονομικό, κοινωνικὸ καὶ πολιτικὸ ἔχει ἀποτύχει ὁλοκληρωτικά. Τὸ ἀποδεικνύει ἡ πρᾶξις μισοῦ αἰῶνος. Ἀλλὰ καὶ σὰν ἰδεολογία, ὁ Κομμουνισμὸς ἔχει ἀπολύτως ξεπεραστῆ καὶ δὲν στέκει σὰν κοσμοθεωρία γιατὶ ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη τὸν ἔχει διαψεύσει καὶ ἀπορρίψει. Ὁ Κομμουνισμὸς περνᾶ σήμερα μιὰ διαλυτικὴ κρίσι. Τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετωπίζει ὁ κομμουνιστικὸς κόσμος σ' ὅλους τοὺς τομεῖς εἶναι δυσεπίλυτα καὶ ὀξύτατα. Τὸ διεθνὲς κομμουνιστικὸ κίνημα διασπᾶται ἀπὸ ἰσχυρότατες φυγόκεντρες δυνάμεις: Εἶναι τέτοιες οἱ ἐσωτερικὲς ἀντιθέσεις οἱ ἐνδογενεῖς ἀδυναμίες τοῦ Κομμουνισμοῦ ὥστε μποροῦμε νὰ ποῦμε χωρὶς τὴν παραμικρὴ ὑπερβολὴ ὅτι πράγματι ὁ Κομμουνισμὸς σήμερα

ἔχει ξεπερασθῆ.

Καὶ ὅμως. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι καὶ ἀκίνδυνος. Μπορεῖ, κάτι νὰ εἶναι ξεπερασμένο καὶ ταυτόχρονα ἐπικίνδυνο. Καὶ ἕνα θηρίο τραυματισμένο, ἴσως καὶ ἑτοιμοθάνατο εἶναι συχνὰ πιὸ ἐπιθετικὸ καὶ πιὸ ἐπικίνδυνο ἀπὸ ὅσο ὅταν ἦταν ἀκόμη ὑγιές. Οἱ τελευταῖοι σπασμοὶ ἑνὸς θηρίου μποροῦν νὰ εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐπικίνδυνοι. Ἄλλωστε τὸ ἀντικειμενικὸ καὶ τὸ ὑποκειμενικὸ ξεπέρασμα εἶναι δύο διαφορετικὰ πράγματα. Τὸ πρῶτο εἶναι ἀντικειμενικὸ γεγονός, ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὴν θέλησί μας. Τὸ δεύτερο, εἶναι ἡ συνειδητοποίησις αὐτοῦ τοῦ γεγονότος καὶ ἡ υἱοθέτησις ἀναλόγου στάσεως. Τὸ ἀντικειμενικό, ἐκ τῶν πραγμάτων ξεπέρασμα τοῦ Κομμουνισμοῦ, ἔχει συντελεσθῆ. Ἀλλὰ ἑκατομμύρια ἄνθρωποι δὲν ἔχουν ἀκόμη συνειδητοποιήσει αὐτὸ τὸ γεγονός. Ἔτσι τὸ ὑποκειμενικὸ ξεπέρασμα τοῦ Κομμουνισμοῦ, δὲν ἔχει ὁλοκληρωθῆ ἀκόμη. Καὶ στὸ κάτω - κάτω, στὴν ἐποχή μας, ὁ Κομμουνισμὸς δὲν εἶναι πιὰ οὔτε ἰδεολογία, οὔτε κοσμοθεωρία, παρ᾽ ὅλο ποὺ παρουσιάζεται σὰν νὰ εἶναι. Σὲ τελευταίαν ἀνάλυσι δὲν εἶναι παρὰ μία τεχνικὴ γιὰ κατάληψι τῆς ἐξουσίας ἀπὸ μία εἰδικὴ ὁμάδα ἀνθρώπων, τὸ Κ.Κ., τὴν στερέωσί τους σ᾽ αὐτὴν καὶ τὴν συνεχῆ της ἐπέκτασι. Καὶ ἀσφαλῶς αὐτὴ ἡ ὁμάδα καὶ αὐτὴ ἡ τεχνική, ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν. Ἄρα παραμένει καὶ ἡ ἀπειλή.

Ἡ Δύσις πρέπει νὰ τὴν ἔχῃ ὑπ᾽ ὄψιν της. Ἂν τὸ κάνῃ δηλ. ἂν ἐπαγρυπνᾶ καὶ ἂν λαμβάνῃ τὰ στοιχειωδῶς ἀναγκαῖα μέτρα γιὰ τὴν ἐπιβίωσί της, εἶναι σὲ θέσι νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἀποτελεσματικὰ αὐτὴν τὴν ἀπειλή.

4. Η ΔΥΣΙΣ: ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΗΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΩΣ

Δημιουργὸς τοῦ Πολιτισμοῦ, ὅπως λέει ὁ Τόυμπυ, εἶναι ἡ «ἀπάντησις» ποὺ δίνει στὶς προκλήσεις. «Πρόκλησις» εἶναι μία δυσχέρεια, ἕνα ἐμπόδιο, μία ἀπειλὴ ποὺ μᾶς ἀναγκάζει νὰ ἀναπτύξωμε μία δρᾶσι. Αὐτὴ ἡ δρᾶσις, ὁδηγεῖ στὴν διαμόρφωσι τοῦ Πολιτισμοῦ. Συνεπῶς ἡ ζωτικότης, μιᾶς κοινωνίας κρίνεται ἀπὸ τὶς «ἀπαντήσεις», ποὺ δίνει στὶς «προκλήσεις» ποὺ ξεπροβάλλουν μπροστά της.

Ἐὰν ἡ πρόκλησις δὲν ὑπάρχη ἢ ἀντίθετα ἄν, ξεπερνᾶ ὡρισμένα ὅρια, δηλ. εἶναι πάρα πολὺ δυνατή, τότε δὲν μᾶς ὠθεῖ σὲ δρᾶσι, εἴτε διότι, δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη, εἴτε διότι μᾶς ἀποθαρρύνει, μᾶς ἀπογοητεύει, γεννᾶ τὴν ἡττοπάθεια καὶ τὴν μοιρολατρεία. Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ἔχουμε τὴν καταστροφή, τὴν παρακμὴ ἢ πάντως τὴν στασιμότητα τοῦ Πολιτισμοῦ. Αὐτὸ συμβαίνει λ.χ. στὶς τροπικὲς χῶρες, ὅπου οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουν παρὰ νὰ ἁπλώσουν τὸ χέρι γιὰ νὰ δρέψουν τοὺς καρποὺς ἀπὸ τὰ δέντρα καὶ ἔτσι δὲν ἀνέπτυξαν ποτὲ καμμιὰ προσπάθεια καὶ συνεπῶς καὶ κανένα Πολιτισμό. Ὅπως ἐπίσης δὲν ἀνέπτυξαν Πολιτισμὸ καὶ στὶς βόρειες ἀρκτικὲς περιοχές, λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τους νὰ δαμάσουν τὶς ὑπερβολικὰ μεγάλες δυσχέρειες. Ἐὰν ὅμως ἡ πρόκλησις ὑπάρχη καὶ βρίσκεται μέσα σὲ ὡρισμένα μέτρα τότε ὁ ἄνθρωπος ἀναγκάζεται νὰ καταβάλη μιὰ προσπάθεια, τολμᾶ καὶ δίνει μιὰν ἀπάντησι στὴν πρόκλησι καὶ ἔτσι, ἐπιβιώνει καὶ προοδεύει.

Ἡ Δύσις ἀπέδειξεν ὅτι ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ δίνη τὶς πρέπουσες ἀπαντήσεις «στὶς προκλήσεις» ποὺ ξεπροβάλλουν μπροστά της. Ἡ δυτικὴ κοινωνία, εἶναι κοινωνία ἀνοικτή, στὴν ὁποία διασταυρώνονται ἰδέες, ρεύματα, τάσεις, ὅπου γίνεται διαπάλη ἰδεῶν, συμφερόντων καὶ ἐπιδιώξεων.

᾿Από ὅλη αὐτὴν τὴν ζύμωσι στὸ τέλος προκύπτει μία συνθεσις. Προκύπτει κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἐπεδίωξαν οἱ ἐπὶ μέρους δυνάμεις. Σχεδὸν ποτὲ δὲν ἐπικρατεῖ μία ἀμιγὴς λύσις, ὅπως λ.χ. ἕνας καθαρὸς σοσιαλισμός, κλπ. Ὁ κανόνας εἶναι ὅτι ἀπὸ τὶς ποικίλες ἀντίμαχες τάσεις, προκύπτει σὰν συνισταμένη, κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ ὅλες τὶς ὀρθόδοξες λύσεις, κάτι ποὺ ἀρχικὰ κανεὶς δὲν ἐπεδίωξε.

Κάποτε, τὸν περασμένο αἰῶνα, ἡ ἀπειλή, ἡ πρόκλησις γιὰ τὴν δυτικὴ κοινωνία ἦταν ὁ Σοσιαλισμός. Ἡ Δύσις ἔδωσε τὴν ἀπάντησι. ᾿Αφωμοίωσε ἕνα μέρος τῆς σοσιαλιστικῆς κριτικῆς. Πῆρε σοσιαλιστικὰ στοιχεῖα καὶ τὰ μπόλιασε στὸν ἑαυτό της. Ἔτσι χωρὶς νὰ ἀρνηθῆ τὴν φύσι της, χωρὶς νὰ καταργήση τὴν ἰδιοκτησία, τὴν ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, τὸ ἄτομο, τὴν ἐλευθερία, κατώρθωσε νὰ ἀποκτήση καὶ ἀρκετὰ σοσιαλιστικὰ χαρακτηριστικά. Ἐκεῖνα ποὺ τῆς ταίριαζαν καὶ ποὺ πράγματι μποροῦσαν νὰ ἐφαρμοσθοῦν. Υἱοθέτησε λ.χ. τὴν ἐργατικὴ νομοθεσία, τὶς κοινωνικὲς ἀσφαλίσεις, τὴν κοινωνικὴ πολιτική, δημιούργησε τὸ Κράτος - Πρόνοια κ.ο.κ. Μ᾿ αὐτὸν τὸν τρόπο μεταμορφώθηκε σὲ μικτὴ κοινωνία, ποὺ δὲν εἶναι οὔτε ὁ παλαιὸς κλασικὸς καπιταλισμός, οὔτε ὁ δογματικὸς «καθαρὸς» σοσιαλισμὸς καὶ μπόρεσε νὰ ἐξασφαλίση στὰ μέλη της μιὰ ζωή, ποὺ δὲν μποροῦσε οὔτε κὰν νὰ ὀνειρευτῆ ὁ τολμηρότερος σοσιαλιστὴς τοῦ περασμένου αἰῶνος. Ἔτσι ξεπεράστηκε ἡ πρόκλησις τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Μιὰ ἄλλη πρόκλησις ἦταν ἡ πρόκλησις τῆς ᾿Αναρχίας, ποὺ ἐμφανίσθηκε σὰν ἕνα δυναμικὸ κίνημα ποὺ ἤκμασε στὰ τέλη τοῦ περασμένου καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ δικοῦ μας αἰῶνος. Ἡ ᾿Αναρχία τότε ἀνέπτυξε τόση δρᾶσι, ὥστε νόμισαν ὡρισμένοι ὅτι θὰ κατεδάφιζε τὴν δυτικὴ κοινωνία. Καὶ ὅμως αὐτὴ ἡ κοινωνία κατώρθωσε νὰ ξεπεράση καὶ αὐτὴν τὴν κρίσι, νὰ δώση τὴν πρέπουσα ἀπάντησι καὶ σ᾿ αὐτὴν τὴν πρόκλησι. Ὅσο καὶ νὰ φαίνεται παράξενο, πῆρε καὶ ἀπὸ

τὴν Ἀναρχία ὡρισμένα στοιχεῖα, ποὺ βέβαια τὰ ἀναμόρφωσε δημιουργικὰ καὶ τὰ ἀφομοίωσε μέσα στοὺς θεσμούς της π.χ. διησφάλισε καὶ κατωχύρωσε τὰ δικαιώματα τοῦ ἀτόμου σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς. (Ἡ Ἀναρχία εἶναι ὁ ἀπόλυτος ἀτομικισμός).

Μετά, ἦρθε ἡ πρόκλησις τοῦ Κομμουνισμοῦ, ποὺ πράγματι ἀπείλησε σοβαρὰ γιὰ μιὰ περίοδο τὴν ὕπαρξι τῆς Δύσεως. Ὅμως, τελικὰ ἡ Δύσις ἔδωσε καὶ ἐκεῖ τὴν ἀπάντησι. Κατώρθωσε π.χ. νὰ δημιουργήση τὴν προγραμματισμένη ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ ἐλεύθερη οἰκονομία. Δημιούργησε ἐπίσης ὑπερεθνικὲς ὀντότητες: τὸ Ν.Α.Τ.Ο., τὴν Κοινὴ Ἀγορὰ καὶ συνέλαβε τὸ ὄνειρο τῆς Ἀτλαντικῆς Κοινότητος, δηλαδὴ τῆς συνενώσεως τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς νόμιμης θυγατέρας της, τῆς Β. Ἀμερικῆς, ποὺ ἔχουν κοινὸ πολιτισμό, κοινὰ συμφέροντα, κοινοὺς ἐχθρούς, κοινὲς ἐπιδιώξεις. Ἔτσι, ἡ Δύσις κατώρθωσε νὰ ξεπεράση κατὰ μέγα μέρος καὶ τὴν πρόκλησι τοῦ Κομμουνισμοῦ.

Σήμερα, δέχεται μία νέα πρόκλησι. Τὴν πρόκλησι τῆς Νέας Ἀριστερᾶς καὶ τοῦ Ἀναρχομηδενισμοῦ. Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ πιστεύωμε, ὅτι δὲν θὰ μπορέση νὰ δώση καὶ αὐτὴν τὴν φορὰ τὴν πρέπουσα ἀπάντησι. Ἄλλωστε, αὐτὴ ἡ πρόκλησις εἶναι πολὺ ἀσθενέστερη ἀπὸ τὴν κομμουνιστική. Πρέπει νὰ δεχθοῦμε ὅτι ἡ εὐέλικτη, ἡ διαρκῶς ἀναπροσαρμοζομένη καὶ ἀναπλασσομένη δυτικὴ - καταναλωτικὴ κοινωνία θὰ μπορέση νὰ πάρη καὶ ἀπὸ τὴν Νέα Ἀριστερὰ ὡρισμένα στοιχεῖα, νὰ ἀφομοιώση ἕνα μέρος τῆς κριτικῆς της, τὸ γόνιμο καὶ ἔτσι θὰ κάνη μιὰ νέα ἀναπροσαρμογή, ὥστε, χωρὶς καὶ πάλι νὰ ἀρνηθῆ τὸν ἑαυτό της, χωρὶς νὰ διακόψη τὴν παράδοσί της, χωρὶς νὰ καταστρέψη τὶς ἀξίες της, θὰ ἀλλάξη, θὰ ἀνανεωθῆ, θὰ ἀναπροσαρμοσθῆ καὶ θὰ συνεχίση τὸν δρόμο της.

Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀφομοιωτικὴ ἱκανότης τῆς δυτικῆς κοινωνίας, αὐτὴ ἡ ἱκανότης της νὰ προσαρμόζεται διαρκῶς

καὶ νὰ ἀνανεώνεται ἀκαταπαύστως, προσλαμβάνοντας νέες μορφὲς καὶ καινούργια σχήματα, τῆς ἐξασφαλίζει τὸν «μακρὸν βίον». Καὶ τοῦτο ἐξηγεῖ, γιατὶ ὁ μόνος πολιτισμός, ὁ ὁποῖος ἐπιβιώνει μέσα στὴν Ἱστορία, εἶναι ὁ δυτικός. Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι νὰ δημιουργήσουμε μιὰ τέλεια κοινωνία, μιὰ κοινωνία, χωρὶς ἀντιφάσεις καὶ χωρὶς ἀντιθέσεις. Μιὰ τέτοια κοινωνία ἀποτελεῖ οὐτοπία καὶ δὲν ὑπῆρξε, οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξη ποτέ.

Ἄλλωστε, ἂν μπορούσαμε ποτὲ νὰ τὴν δημιουργήσουμε θὰ ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα νεκροταφεῖο. Ἡ χωρὶς ἀντιφάσεις κοινωνία, ποὺ θὰ καταργοῦσε τὶς ποικιλίες καὶ τὶς ἀποχρώσεις, θὰ ἰσοπέδωνε τὰ ἄτομα καὶ θὰ μονολιθοποιοῦσε τὶς σκέψεις, θὰ ἦταν μία ἀληθινὴ κόλασις - μία κοινωνία μυρμηγκιῶν, ἀνυπόφορη γιὰ νοητικὰ ὄντα. Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν χωρὶς ἀντιθέσεις κοινωνία, ὅπου τὰ πάντα θὰ λειτουργοῦσαν σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιο, ὅπου δὲν θὰ ὑπῆρχε καμμία διαφορά, οὔτε πάλη ἰδεῶν, οὔτε πολυφωνία, οὔτε παρεκκλίσεις, ἔθεσε σὰν ἰδεῶδες του ὁ κομμουνισμός. Ὅλα σ' αὐτὴν τὴν «ἰδεώδη» κοινωνία θὰ ἦταν ἀκίνητα, παγωμένα, «τέλεια». Ἡ πρόοδος θὰ σταματοῦσε. Καὶ ἡ Ἱστορία θὰ τελείωνε. Ἡ ἐπιδίωξις αὐτὴ ξέρουμε ὅλοι ποῦ ὡδήγησε: Στὸ «τεῖχος τῆς καταισχύνης», στὴν Τσεχοσλοβακία, στὴν Οὐγγαρία, στὴν Ρωσοκινεζικὴ ἀντίθεσι, στὰ «σταλινικὰ» ἐγκλήματα. Ἑπομένως, τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι νὰ οἰκοδομηθῇ ἡ τέλεια κοινωνία, ἡ ἰδεώδης αὐτή, ποὺ ποτὲ δὲν θὰ ὑπάρξη στὴν γῆ. Τὸ θέμα εἶναι νὰ ἔχωμε μία κοινωνία ἡ ὁποία νὰ διαθέτη ἕνα εὐαίσθητο μηχανισμὸ ποὺ θὰ τὴν πληροφορῆ ἐγκαίρως γιὰ τὶς ἀδυναμίες της καὶ μίαν ἱκανότητα ἀναπροσαρμογῆς, ὥστε νὰ κατορθώνη νὰ ξεπερνᾶ αὐτὲς τὶς ἀδυναμίες, χωρὶς νὰ χρειάζεται ὁλικὴ κατεδάφισις.

Τέτοια κοινωνία, μέχρι σήμερα τουλάχιστον, ἔδειξε ὅτι εἶναι μόνον ἡ δυτικοῦ τύπου. Ἄρα, μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι καὶ αὐτὴν τὴν φορὰ ἡ Δύσις θὰ κατορθώση νὰ

ἐπισημάνη ἐγκαίρως τὰ αἴτια τῆς κρίσεώς της καὶ νὰ ἀντλήση ὡρισμένα χρήσιμα στοιχεῖα ἀπὸ τὴν κριτικὴ τῆς Νέας Ἀριστερᾶς καὶ τῶν ἄλλων ἀντιπάλων της καὶ νὰ ἀναπροσαρμοσθῆ.

5. Η ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Τί πρέπει νὰ ἀντιληφθῆ ἡ Δύσις ἀπὸ τὴν κρίσι ποὺ μαστίζει τὴν σημερινὴ μορφή της, τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας, καὶ τί νὰ πάρῃ ἀπὸ τὴν κριτικὴ ὅσων τὴν ἀμφισβητοῦν;

Πρῶτα πρῶτα ὀφείλει νὰ συνειδητοποιήση τὴν ἄμεση καὶ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη τῶν μεταρρυθμίσεων. Τὸ βασικὸ φάρμακο γιὰ τὴν θεραπεία τῆς κρίσεως ποὺ ἀντιμετωπίζει σήμερα ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία εἶναι ἕνα: ἡ Μεταρρύθμισις. Χρειάζεται μεταρρύθμισις, δηλαδὴ ἀλλαγή, σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς. Πρῶτα - πρῶτα μεταρρύθμισις ἐκπαιδευτική. Εἶναι πιὰ καιρὸς νὰ ἐνταχθοῦν στὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα οἱ νέες γνώσεις ποὺ ἔχουν συσσωρευθῆ στὶς τελευταῖες δεκαετίες καὶ ταυτόχρονα νὰ ἀποκατασταθοῦν, ἀναβρίσκοντας τὴ θέσι του μέσα σ' αὐτὸ τὸ σύστημα οἱ ἀνθρωπιστικὲς ἰδέες, ὥστε τὰ παιδιὰ καὶ οἱ νέοι νὰ ἀποκτοῦν ἰδεώδη. Γιατὶ στὸ ὄνομα τῆς τεχνικῆς καὶ θετικῆς καταρτίσεως ἔχουν παραμερισθῆ οἱ ἀνθρωπιστικὲς σπουδές. Θὰ πρέπει ἀκόμη τὰ παιδιὰ νὰ διδάσκωνται σωστὰ τὴν Ἀγωγὴ τοῦ Πολίτου καὶ θὰ πρέπει ἐπίσης νὰ ἀποκτοῦν τὴν πρέπουσα πειθαρχία. Χρειάζεται λοιπὸν ὁπωσδήποτε μιὰ βαθειὰ μεταρρύθμισις στὸ ὅλο ἐκπαιδευτικὸ σύστημα τῶν Δυτικῶν Χωρῶν. Μετά, χρειάζεται γενναία μεταρρύθμισις καὶ στὸ διοικητικὸ σύστημα. Τὸ Κράτος της πρέπει νὰ ἐξανθρωπιστῆ. Πρέπει νὰ πάψῃ νὰ εἶναι γραφειοκρατία καὶ νὰ γίνῃ εὐέλικτο, ἀποδοτικό. Νὰ προσαρμοσθῆ στοὺς νέους καιροὺς καὶ στὰ νέα του καθήκοντα, στὴν καινούργια του ἀποστολή. Ὀφείλει νὰ πάψῃ πλέον νὰ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἦταν γιατὶ δὲν χρειάζεται πιὰ σ' ἐκείνη του τὴν ὑπόστασι. Τώρα, σὰν Κράτος χρειάζεται κάτι διαφορετικό.

Κατόπιν χρειάζεται τολμηρὴ κοινωνικὴ μεταρρύθμισις.

Καὶ τοῦτο γιὰ νὰ ἐκλείψουν κατὰ τὸ δυνατὸν οἱ πηγὲς κοινωνικῆς δυσαρεσκείας, μὲ τὴν ἄσκησι μιᾶς θετικῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς ὅσο τὸ δυνατὸν εὐρυτέρας.

Ἀκόμη χρειάζεται μεταρρύθμισις πολιτική, ὥστε οἱ νέες μᾶζες τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας νὰ μετέχουν ὅσο τὸ δυνατὸν περισσότερο ἐνεργῶς στὶς κοινὲς ὑποθέσεις. Πρέπει νὰ ἐξασφαλισθῆ ὥστε ὅσο τὸ δυνατὸν περισσότερα κοινωνικὰ στρώματα νὰ παίρνουν μέρος στὸν δημόσιο βίο, ἀλλὰ ταυτόχρονα νὰ ἐξασφαλίζεται καὶ ἡ ἀνάδειξις τῶν «ἀρίστων» ὄχι τῶν ἐπιτηδείων. Πρὸς τοῦτο, θὰ πρέπει νὰ γίνη πραγματικὸς διαχωρισμὸς τῶν ἐξουσιῶν καὶ νὰ ἐνισχυθῆ ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία, ὥστε νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὸ ἀνασταλτικὸ καὶ φθαρτικὸ καθεστὼς τῆς πλήρους ἐξαρτήσεώς της ἀπὸ τὴν νομοθετικὴ ἐξουσία.

Βασικὴ ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ οἰκονομικὴ μεταρρύθμισις ποὺ πρέπει νὰ γίνη κυρίως πρὸς τὴν κατεύθυνσι τῆς συνεχίσεως καὶ ἐπιταχύνσεως τῆς προγραμματισμένης ἀποκεντρώσεως τῶν κεφαλαιούχων. Αὐτὸ πρέπει νὰ ἐπιτευχθῆ σὲ κλίμακα πολὺ εὐρύτερη ἀπὸ τὴν σημερινὴ μὲ τὴν δημιουργία κεφαλαιαγορᾶς, ποὺ θὰ ἐπιτρέπη στὸν κάθε ἐργαζόμενο νὰ γίνεται κεφαλαιοῦχος.

Τὸ πρῶτο λοιπὸν ποὺ χρειάζεται γιὰ τὴν θεραπεία εἶναι ἡ Μεταρρύθμισις. Καὶ ἤδη ὡρισμένες τέτοιες μεταρρυθμίσεις ἔχουν ἀρχίσει νὰ γίνωνται σὲ διάφορες χῶρες τῆς Δύσεως. Αὐτὲς οἱ μεταρρυθμίσεις, ἂν πραγματοποιηθοῦν ἐγκαίρως καὶ μὲ τὸν σωστὸ τρόπο, θὰ βγάλουν τὴν δυτικὴ κοινωνία ἀπὸ τὴν σημερινὴ κρίσι της διὰ τοῦ μετασχηματισμοῦ της ἀπὸ τὴν καταναλωτική της μορφή, σὲ κάποιαν ἄλλην ἀνώτερη μορφὴ κοινωνίας — τὴν Νέα Κοινωνία.

ΣΤ΄

Η ΘΕΡΑΠΕΙΑ

1. Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ
Η ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

«Ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ μία Ἐπανάστασι. Χωρὶς Ἐπανάστασι δὲν θὰ μπορέσουμε νὰ ἐπιβιώσουμε».

Τζῶρτζ Οὔωλντ
(Βραβεῖον Νόμπελ)

Ἡ κοινωνία τῆς εὐημερίας καὶ τῆς καταναλώσεως πάσχει. Οἱ ὠργισμένοι νέοι, οἱ ἐπαναστάτες χωρὶς αἰτία, ἡ ἀναβίωσις τῆς ἀναρχίας, ἡ ἀστάθεια, ἡ ἀνασφάλεια ποὺ χαρακτηρίζει τὴν νέα γενεά, οἱ χίππις, ὁ μηδενισμὸς ὅλα αὐτὰ εἶναι ὁ πυρετὸς ποὺ δείχνει ὅτι κάτι δὲν πάει καλά. Εἶναι δυνατὸν ἡ νόσος τῆς κοινωνίας νὰ θεραπευθῇ; Πιστεύουμε ὅτι ναί, εἶναι δυνατὸν νὰ θεραπευθῇ. Πρέπει ὅμως νὰ καθορισθοῦν καὶ τὰ σχετικὰ φάρμακα. Ἤδη ἀναφέραμε ὅτι τὸ κυριώτερο εἶναι ἡ Μεταρρύθμισις, ποὺ πρέπει νὰ γίνη σὲ ὅλους σχεδὸν τοὺς τομεῖς τῆς συγχρόνου ζωῆς.

Μεταρρύθμισις πολιτική, ἐκπαιδευτική, διοικητική, οἰκονομικὴ καὶ κοινωνική. Ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμισις, σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ ἐνταχθοῦν στὰ σχολεῖα μας οἱ νέες γνώσεις ποὺ ἔχει ἀποκτήσει ἡ ἀνθρωπότης καὶ οἱ ὁποῖες δὲν ἔχουν περιληφθῆ μέχρι σήμερα στὰ ἐκπαιδευτικὰ προγράμματα καὶ στὴν διδακτέα ὕλη τῶν σχολείων μας. Ταυτόχρονα ὅμως θὰ πρέπει νὰ ἀποκαταστήσουμε καὶ τὶς ἀνθρωπιστικὲς σπουδές, ποὺ ἔχουν παραμερισθῆ πρὸς ὄφελος τῶν τεχνικῶν καὶ θετικῶν ἐπιστημῶν. Στὶς ἀνεπτυγμένες κοινωνίες προσπαθοῦν νὰ δημιουργήσουν ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι νὰ ξέρουν γραφή, ἀνάγνωσι, τὶς ἀριθμητικὲς πράξεις καὶ ἄλλες ἀνάλογες γνώσεις, νὰ κατέχουν πολὺ καλὰ τὴν τεχνικὴ καὶ ἕνα κάποιο ἐπάγγελμα ἢ μία τέχνη ἢ μίαν ἐπιστήμη. Ὅμως ὁ κάτοχος αὐτῶν τῶν γνώσεων δὲν εἶναι ὡλοκληρωμένος ἄνθρωπος. Εἶναι ὁ «homo economicus» ποὺ συμπιέζοντας διαρκῶς τὶς «μεταφυσικὲς» ἀνησυχίες του κά-

ποτε φθάνει σὲ πλῆρες ἀδιέξοδο: στὴν αὐτοκτονία, στὸν ἀρνητισμό, στὸν μηδενισμό. Πρέπει τὸ σχολεῖο νὰ γίνη πιὸ προοδευτικό, πιὸ σύγχρονο ἀπὸ πλευρᾶς γνώσεων. Ἀλλὰ ταυτόχρονα πρέπει καὶ νὰ καλλιεργῆ στὸ παιδὶ καὶ τὸ συναίσθημα τῆς εὐθύνης καὶ τῆς πειθαρχίας καὶ ἐπίσης νὰ τοῦ ἀναστηλώση τὰ ἰδανικά. Πρέπει νὰ φροντίζη τὸ σχολεῖο νὰ δημιουργῆ ἕναν ἄνθρωπο ἀληθινὰ μορφωμένο, εὐρύτερα καλλιεργημένο, γνώστην καὶ τῆς τεχνικῆς ἀφοῦ χωρὶς αὐτὴν δὲν μποροῦμε νὰ ζήσουμε πλέον, ἀλλὰ καὶ χρηστὸ πολίτη, καλὸν ἄνθρωπο. Αὐτὲς τὶς ἐπιδιώξεις παραμέλησε κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τὸ σχολεῖο τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας γιατὶ αὐτὴ μονομερῶς συγκέντρωσε τὴν προσοχή της στὴν τεχνικὴ καὶ τὴν ἐπιστήμη. Ἡ πρώτη λοιπὸν μεταρρύθμισις ποὺ χρειάζεται εἶναι ἡ ἐκπαιδευτική.

Ἡ δεύτερη εἶναι ἡ θεσμική. Ἡ σύγχρονη κοινωνία τῆς Δύσεως ὀφείλει νὰ δημιουργήση θεσμοὺς πολιτικούς, οἰκονομικοὺς καὶ κοινωνικοὺς ποὺ νὰ ἐπιτρέπουν στὶς εὐρύτερες μᾶζες νὰ μετέχουν ἐνεργητικώτερα στὸν δημόσιο βίο. Ὁ ἐργάτης λ.χ. νὰ μετέχη στὴν διαχείρισι τῆς οἰκονομίας εἴτε σὰν ἄτομο - κεφαλαιοῦχος (διὰ τῆς ἀποκεντρώσεως τοῦ κεφαλαίου μὲ τὶς μετοχές), εἴτε σὰν ὁμάδα διὰ τοῦ συνδικάτου του. Πρέπει ἀκόμη οἱ μεγάλες μᾶζες καὶ ἰδίως ἡ νεολαία νὰ μετέχουν περισσότερο στὸν πολιτικὸ βίο, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνη ὅτι οἱ ἀσκοῦντες τὴν ἐξουσία θὰ πρέπει νὰ ὑπόκεινται στὴν συνεχῆ πίεσι καὶ τοὺς ἐκβιασμοὺς τῶν μαζῶν. Πρέπει δηλαδὴ νὰ βρεθῆ ἕνας τρόπος ὥστε καὶ οἱ μᾶζες νὰ μετέχουν στὴν πολιτικὴ ἀλλὰ καὶ οἱ κυβερνῶντες νὰ εἶναι πράγματι οἱ ἄριστοι. Πρέπει νὰ βρεθῆ ἕνα σύστημα ὥστε νὰ ἀναδεικνύωνται ὄχι οἱ πιὸ δημοκόποι, οἱ πιὸ ἐπιτήδειοι ἀλλὰ οἱ καλοί, οἱ ἄριστοι. Τοῦτο σημαίνει πραγματικὸ διαχωρισμὸ τῶν τριῶν ἐξουσιῶν (νομοθετικῆς, δικαστικῆς, ἐκτελεστικῆς) καὶ ἐνίσχυσι τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας. Σημαίνει ὅμως παράλληλα καὶ τὴν ἀνεύρεσι ὡρισμέ-

νων νέων μηχανισμῶν καὶ στὴν ἀνάδειξι καὶ λειτουργία τῶν κοινοβουλίων καὶ στὸν τρόπο διεξαγωγῆς τῶν κάθε εἴδους ἐκλογῶν καὶ στὸν τρόπο λειτουργίας τοῦ Συντάγματος ὥστε πράγματι ἡ ἐξουσία νὰ ἀσκῆται ἀπὸ τοὺς καλούς, καὶ ἀνεπηρέαστη ἀπὸ τὶς δημοκοπίες καὶ τὸ ἀνεύθυνο πεζοδρόμιο.

Τὸ Κράτος εἶναι ἀπηρχαιωμένο. Σὰν μηχανισμὸς δὲν ἀντέχει στὶς ἀπαιτήσεις τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Εἶναι ὄχημα ἀκατάλληλο γιὰ τοὺς νέους ρυθμοὺς καὶ τὶς νέες κατευθύνσεις τῆς κινήσεως.

Στὸν τομέα τῆς διαχειρίσεως τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν, στὸν τομέα τῆς ἀμύνης, τῆς Παιδείας, τῆς νομισματικῆς πολιτικῆς, τῶν κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν, παντοῦ, ἡ διοίκησις τόσον ἡ κεντρική, ὅσον καὶ ἡ τοπικὴ εἶναι ἀναχρονιστική, βραδυκίνητη, νωθρή, βαρύγδουπη, δαπανηρὴ καὶ ὄχι σπάνια, διεφθαρμένη. Δὲν ἀνταποκρίνεται στὰ καθήκοντα ποὺ ἐπιβάλλει στὸ Κράτος ἡ νέα κοινωνία.

Ἡ κοινωνία κινήθηκε πολὺ πρὸς τὰ ἐμπρός. Οἰκονομία, τεχνική, γνώσεις, βιοτικὸ ἐπίπεδο, ἀτομικὲς καὶ ὁμαδικὲς ἀπαιτήσεις, ὅλα ἄλλαξαν καὶ ἀλλάζουν. Τὸ Κράτος ἔμεινε ἀκίνητο ἐδῶ καὶ δεκαετίες ἢ πάντως δὲν κινήθηκε μὲ τοὺς ἴδιους ρυθμούς. Ὑστέρησε σὲ ἀνάπτυξι. Δὲν μεταμορφώθηκε ὅσο θὰ 'πρεπε.

Ἡ διατήρησις ἑνὸς καθυστερημένου, μὴ ἀποδοτικοῦ Κράτους, προκαλεῖ μίαν ἐσωτερικὴ ἀντίφασι στὸ ὅλο σύστημα, γεννᾶ μίαν ἀδυναμία ποὺ γίνεται πιὸ ἔκδηλη στὸν τομέα τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς καὶ στὸ πολιτικὸ πεδίο. Ἀποτέλεσμα: ἡ ἔλλειψις κοινωνικῆς ἰσορροπίας καὶ πολιτικὴ ἀστάθεια.

Ἡ Μεταρρύθμισις εἶναι ἐπιτακτικὰ ἀναγκαία. Ὅμως οἱ προσπάθειες ἐκσυγχρονισμοῦ σκοντάφτουν στὴν πεισματικὴν ἀντίστασι τοῦ «κατεστημένου». Αὐτό, πολύμορφο καὶ πανίσχυρο, φανερὸ καὶ παρασκηνιακό, ἀντιδρᾶ καὶ κατα-

πνίγει τὶς ἀναμορφωτικὲς ἀπόπειρες.

Ὑπάρχει λοιπὸν ἕνα πλῆθος ἀπὸ «φάρμακα» ποὺ ὅλα μαζύ, ἂν σωστὰ καὶ ἔγκαιρα χρησιμοποιηθοῦν, μποροῦν νὰ δώσουν στὴν δυτικὴ κοινωνία ὑγεία καὶ ἀκμή. Σ' αὐτά, περιλαμβάνονται:

— Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, ἢ μᾶλλον ἡ κατάργησις κάθε «συστήματος» καὶ ἡ διαμόρφωσις ἑνὸς «τρόπου» πολιτικῆς διακυβερνήσεως τῶν ἀνθρώπων. Ὁ «τρόπος» εἶναι «ἀνοικτός», σὲ ἀντίθεσι πρὸς τὸ «σύστημα» ποὺ εἶναι ἐκ φύσεως «κλειστό». Ἔτσι, μπορεῖ διαρκῶς νὰ τροποποιῆται, νὰ ἀναπροσαρμόζεται, νὰ ἀλλάζη. Ἡ ἐποχὴ τῶν «συστημάτων» πέρασε, γιατὶ αὐτά, διακρίνονται ἀπὸ στατικότητα, εἶναι ἀπόπειρες ἀποκρυσταλλώσεως καὶ ἀκινητοποιήσεως τῶν ἱστορικῶν διεργασιῶν. Τώρα πρέπει νὰ ἔχουμε μόνον μεθόδους, εὐκίνητες, ἀνανεώσιμες, διαλεκτικές.

— Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος καὶ ἡ «ἐπιστροφὴ» στὴν ἀνθρωπιστικὴ παιδεία.

— Ἡ ἐνθάρρυνσις τῆς ζωῆς σὲ μικρὲς κοινότητες.

— Ἡ ἀναζωογόνησις τῆς θρησκείας μὲ τὴν ἀποκόλλησι ἀπὸ ξεπερασμένες ἐξωτερικὲς μορφὲς τυπολατρείας, ποὺ λόγοι ἀνάγκης ἐπέβαλαν σὲ ἄλλους καιροὺς καὶ τὴν προβολὴ τῆς οὐσίας, τῶν ἀθανάτων ἀξιῶν.

— Ἡ μεταβολὴ τοῦ ρόλου τῆς Κοινωνικῆς Προνοίας ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἀρχίση νὰ μεριμνᾶ ὄχι πιὰ γιὰ νὰ δώση δουλειὰ στὸν ἄνεργο ἢ σπίτι στὸν ἄστεγο, ἀλλὰ σκοποὺς στὸν ἄνθρωπο ποὺ ἔχει καὶ δουλειά, καὶ σπίτι. Θὰ πρέπει λ.χ. νὰ ἀσχοληθῆ σοβαρά, μὲ τὴν προαγωγή, τὴν ψυχαγωγία, τὴν ἐπιμόρφωσι καὶ τὴν ἐφαρμογὴ ἐκτεταμένων ψυχοθεραπευτικῶν προγραμμάτων.

— Ἡ υἱοθέτησις νέας ἀντιλήψεως γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ ὅρου «πρόοδος» ποὺ πρέπει νὰ παύση νὰ ταυτίζεται μὲ τὴν τεχνικὴ ἐξέλιξι, τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξι, ἢ τὴν βιοτικὴν ἄνοδο καὶ νὰ σημαίνη βελτίωσι τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας.

2. Η ΑΠΟΜΑΖΙΚΟΠΟΙΗΣΙΣ

«Σὲ μία γῆ ποὺ θὰ πάσχη ἀπὸ ὑπερπληθυσμό, θὰ ὑπερέχουν γενεὲς ἠλιθίων, γιατὶ ἡ πνευματικὴ καλλιέργεια ἀπαιτεῖ ἠρεμία καὶ σιωπή, στοιχεῖα ποὺ δὲν ὑπάρχουν πιά».

Ἀντρὲ Μωρουὰ

Τὸ δεύτερο φάρμακο εἶναι ἡ ἀπομαζικοποίησις. Ἔκαναν οἱ ἐπιστήμονες ἕνα πείραμα. Πῆραν ποντικοὺς καὶ τοὺς ἔβαλαν σὲ μιὰ ἀποθήκη σιτηρῶν, δηλ. μὲ ἄλλα λόγια τοὺς τοποθέτησαν σὲ ἰδεώδεις συνθῆκες μιᾶς... «καταναλωτικῆς κοινωνίας». Ὑπῆρχεν ἐκεῖ ἀφθονία τροφῆς, ἰδεώδης θερμοκρασία, ὅλα ἦσαν ἄφθονα καὶ εὐχάριστα. Αὔξησαν ὅμως τοὺς ποντικοὺς σὲ βαθμὸ τέτοιο ὥστε νὰ ὑπάρχη συνωστισμός, καὶ νὰ ὑποφέρουν ἀπὸ ἔλλειψι ζωτικοῦ χώρου. Δημιούργησαν δηλαδὴ γιὰ αὐτοὺς τοὺς ποντικοὺς συνθῆκες Λονδίνου, Τόκιο, Νέας Ὑόρκης, Παρισίων, τῶν συγχρόνων μεγαλουπόλεων τῆς Δύσεως. Διεπίστωσαν λοιπὸν ὅτι ἕνας ἀξιόλογος ἀριθμὸς ποντικῶν, ἀπομονώθηκε ἀπὸ τὴν ὁμάδα καὶ ἄρχισε νὰ ζῆ μιὰ χωριστὴ ζωή. Οἱ ποντικοὶ αὐτοὶ δὲν προσήρχοντο στὶς κοινὲς ἐκδηλώσεις τῆς ὁμάδος, δὲν ὑπήκουον στὴν καθιερωμένη ἱεραρχία καὶ δὲν ἐφήρμοζον τὸν καθιερωμένο τρόπο ζωῆς. Ἦσαν οἱ ἀπροσάρμοστοι, οἱ χίππις, ποὺ ἠρνοῦντο νὰ ζήσουν μέσα στὰ πλαίσια τῆς κοινωνίας.

Ἐπίσης διεπίστωσαν ὅτι δημιουργήθηκαν συμμορίες οἱ ὁποῖες ἔκαναν ἐπιθέσεις ἐναντίον τῶν ἄλλων ποντικῶν καὶ ἀμφισβητοῦσαν τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀρχηγοῦ, πρᾶγμα ποὺ σπάνια συμβαίνει στὰ ζῶα καὶ μάλιστα τὰ ὁμαδικὰ ὅπως εἶναι τὰ ποντίκια. Σημειώθηκαν δηλαδὴ ἐκδηλώσεις ἀναρχίας.

Διεπίστωσαν ἀκόμη ὅτι αὐτὴ ἡ κοινωνία τῶν ποντικῶν κατὰ παρέκκλισιν ἀπὸ τὸν κανόνα, ἄλλαζε πολὺ συχνὰ ἀρχηγό. Ἐσημειώνετο δηλ. ἕνα εἶδος ἐπαναστάσεων καὶ κυ-

βερνητικῶν κρίσεων καὶ γενικὰ ὑπῆρχε ἀστάθεια στὶς ἀξίες καὶ στὴν ἐξουσία ποὺ ἐδέχετο ἡ ὑπὸ παρατήρησιν «καταναλωτικὴ κοινωνία» τῶν ποντικῶν.

Ἀκόμη οἱ παρατηρηταὶ διεπίστωσαν τὴν εἰς εὐρεῖαν κλίμακα ἐκδήλωσιν ἑνὸς φαινομένου ποὺ παρατηρεῖται πολὺ σπάνια: πολλὲς ποντικίνες ἐγκατέλειπαν τὰ παιδιά τους καὶ δὲν ἐνδιεφέροντο γι᾽ αὐτά. Δηλαδὴ ἀκόμη καὶ τὸ ἰσχυρότατο μητρικὸ ἔνστικτο εἶχε ὑποστῆ ἄμβλυνσιν μέσα στὶς συνθῆκες τοῦ συνωστισμοῦ.

Τέλος παρετηρήθησαν δύο ἀκόμη φαινόμενα: ἀρκετὲς αὐτοκτονίες καὶ πολλοὶ πρόωροι θάνατοι μεταξὺ τῶν «εὐημερούντων» ποντικῶν. Οἱ ἐπιστήμονες ἐξήγησαν αὐτὰ τὰ φαινόμενα μὲ τὴν ἄποψι ὅτι ὁ ὑπερπληθυσμός, ἡ συγκέντρωσις ὑπερβολικὰ πολλῶν ὄντων στὸν ἴδιο χῶρο ἀνατρέπει τὴν φυσικὴν ἢ κοινωνικὴν ἰσορροπία καὶ ἐπιφέρει αὔξησιν τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ τῶν ἀτόμων γιατὶ προκαλεῖ πάλην γιὰ τὸν «ζωτικὸ χῶρο». Συνεπῶς, μερικὰ ἀπὸ τὰ δεινὰ τῆς συγχρόνου δυτικῆς κοινωνίας ὀφείλονται ἁπλούστατα στὸν συνωστισμὸ ποὺ ἔχει προκαλέσει μὲ τὶς τερατωδῶς ἀνεπτυγμένες μεγαλουπόλεις της ὅπου ἡ πίεσις καὶ ἡ τυποποίησις τῆς ζωῆς δημιουργοῦν ἕναν ἀριθμὸ ἀπροσαρμόστων, δυσαρεστημένων, ἢ καὶ ἐξεγερμένων.

Ὡρισμένοι κοινωνιολόγοι καὶ ψυχολόγοι κατέληξαν μάλιστα σ᾽ ἕνα κάπως ὑπερβολικὸ συμπέρασμα: «Θέλετε, εἶπαν, νὰ πάψουν οἱ ἐξεγέρσεις τῶν φοιτητῶν; Ἀραιῶστε τους! Κάνετε μεγαλύτερους χώρους στὰ πανεπιστήμια! Κάνετε περισσότερα σχολεῖα! Λιγώτεροι μαθηταὶ σὲ κάθε τάξι καὶ λιγώτεροι φοιτηταὶ σὲ κάθε πανεπιστήμιο! Δῶστε στοὺς νέους πολὺ χῶρο, ὁπότε ὡς διὰ μαγείας, θὰ πάψη ἡ φοιτητικὴ ἀναταραχή».

Ἴσως αὐτὸ τὸ συμπέρασμα νὰ εἶναι ὑπερβολικό. Ἀλλὰ πάντως ἡ Ἱστορία μᾶς δείχνει ὅτι οἱ εὐτυχισμένες πόλεις ἦσαν πάντοτε οἱ πόλεις ἑνὸς περιωρισμένου ἀριθμοῦ κατοί-

κων (30 - 50 χιλιάδων ἀναφέρει ὁ καθηγητὴς κ. Δοξιάδης). Οἱ πολὺ μεγάλες πόλεις αὐτὲς ποὺ ὑπερβαίνουν τὰ ἀνθρώπινα μέτρα, δημιουργοῦν μιὰ κλίμακα κολοσιαία ἡ ὁποία μᾶς συντρίβει. Αὐτὲς οἱ πόλεις παράγουν αὐτομάτως φαινόμενα ὅπως οἱ ὁμαδικὲς νευρώσεις, οἱ μαζικὲς ψυχασθένειες, ὁ ὑπόκοσμος, ὁ γκαγκστερισμός, ἡ διαφθορά, ἡ νεανικὴ ἐγκληματικότης καὶ ἄλλα παρόμοια. Μία ἀπὸ τὶς μεθόδους γιὰ τὴν ἀπομαζικοποίησι τοῦ ἀνθρώπου εἶναι λοιπὸν καὶ ἡ ἀποσυμφόρησις. Ὀφείλομε νὰ δημιουργήσωμε μικρότερες πόλεις. Ὁ ἄνθρωπος ζῆ ὁμαλώτερα, ἠρεμώτερα,, φυσικώτερα σὲ πόλεις τῶν 30 ἕως 50 χιλιάδων ἢ ἔστω 100 χιλιάδων κατοίκων. Ἡ Ἑλβετία λ.χ. δὲν παρουσιάζει ἀξιόλογο φαινόμενα ἀναρχίας, ἐγκληματικότητος, μηδενισμοῦ, χιππισμοῦ κλπ. μαζὺ μὲ τ' ἄλλα καὶ γιατὶ στὴν χώρα αὐτή, δὲν ὑπάρχει ὁ ἀφόρητος συνωστισμὸς τῶν γιγαντιαίων μεγαλουπόλεων, ἀφοῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ μικρὲς πόλεις ποὺ διατηροῦν τὰ ἀνθρώπινα μέτρα καὶ ἔχουν τὴν ζωὴ ὠργανωμένη σὲ κλίμακα ἡ ὁποία δὲν ἐκμηδενίζει καὶ δὲν ἐξεγείρει τὸν ἄνθρωπο.

Βεβαίως δὲν ἀρκεῖ ἡ ἀραίωσις γιὰ νὰ γίνη αὐτομάτως καὶ ἡ ἀναγκαία ἀπομαζικοποίησις. Χρειάζονται ἀσφαλῶς καὶ ἄλλα μέτρα. Ἡ Παιδεία γιὰ παράδειγμα θὰ πρέπει νὰ πάρη τέτοιαν ὑφὴ ὥστε νὰ προσφέρη στοὺς νέους ὄχι τόσο γνώσεις, ὅσο καὶ κυρίως τρόπους σκέψεως. Δηλαδὴ νὰ τοὺς δημιουργῆ πνευματικὲς ἀνησυχίες, νὰ γεννᾶ ἐντός τους τὴν διάθεσι γιὰ ἔρευνα, γιὰ ἀναζήτησι τῆς Ἀλήθειας, νὰ τοὺς καλλιεργῆ ὑπεύθυνη, ἀνεξάρτητη σκέψι, νὰ τοὺς βοηθᾶ νὰ συγκροτήσουν δική τους προσωπικότητα μὲ ὑπεύθυνη στάσι ἔναντι τῆς ζωῆς, μὲ συμπεριφορὰ ἐλεύθερη, ἀνεξάρτητη, ὑποκειμενική. Ἡ ὁλοκληρωτικὴ παιδεία δὲν ἐφαρμόζει αὐτὴν τὴν μέθοδο. Παίρνει δύο, τρεῖς, πέντε «ἀλήθειες» (δηλ. θέσεις - ἀπόψεις τοῦ «κόμματος») καὶ αὐτὲς τὶς σφυροκοπᾶ συνεχῶς ὥστε νὰ χωθοῦν μέσα στὰ μυαλὰ τῶν

μικρῶν μαθητῶν. Ἔτσι διδώνουν ὡρισμένες «ἀλήθειες» μέσα στὰ μυαλὰ τῶν νέων γιὰ νὰ τοὺς κάνουν νὰ σκέπτωνται παντοῦ καὶ πάντοτε μὲ τὸν τρόπο ποὺ θέλει τὸ καθεστώς. Ἐνῶ ἡ Παιδεία πρέπει ἀντίθετα νὰ παρέχῃ στὸ νεανικὸ μυαλὸ μεθόδους ἐρεύνης καὶ τρόπους σκέψεως ὥστε αὐτό, μόνο του, νὰ μπορῇ σὰν προσωπικότητα νὰ ἀναζητήσῃ τὴν Ἀλήθεια. Φυσικὰ αὐτὸ δὲν ἀφορᾶ μόνο τὴν Παιδεία μὲ τὴν στενὴν ἔννοια τοῦ σχολείου, ἀλλ' ὅλα τὰ μέσα τῆς μαζικῆς ἐπικοινωνίας: Τὸ ραδιόφωνο, ἡ τηλεόρασις, ὁ κινηματογράφος, ὁ τύπος, μποροῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν τόσο γιὰ τὴν μαζικοποίησι τῶν ἀνθρώπων ὅσο καὶ ἀντίθετα, γιὰ τὴν ἐξατομίκευσί τους. Μὲ τὴν ὀρθὴ χρῆσι αὐτῶν τῶν μέσων, θὰ δημιουργηθοῦν πρόσωπα ἐλεύθερα, ἄτομα ἀνεξάρτητα, μὲ ἐρευνητικὴ σκέψι καὶ μὲ κριτικὸ νοῦ, ποὺ θὰ ἀρνοῦνται νὰ εἶναι ἀριθμὸς μέσα σὲ ἕνα μεγάλο σύνολο, μικρὸ ἐξάρτημα γιγαντιαίου μηχανισμοῦ, ἀθέατο μόριο ὑπερμεγέθους ὀργανισμοῦ. Βεβαίως αὐτὸ δὲν σημαίνει νὰ ὁδηγῆται ἡ νεολαία καὶ γενικώτερα ἡ κοινὴ γνώμη στὸ ἄλλο ἄκρο δηλ. στὴν ἀναρχία, στὸν ἔξαλλο ἀτομικισμὸ ποὺ ἀρνεῖται κάθε ἔνταξι σὲ ὁποιοδήποτε ὠργανωμένο σύνολο (κοινωνικό, οἰκογενειακό, ἐκκλησιαστικό, πολιτικό, ἐθνικό, κλπ.). Τὸ ἰδανικὸ εἶναι ἀνεξάρτητα ἄτομα ἀλλὰ μὲ κοινωνικὴ συνείδησι. Ἄτομα ποὺ νὰ ξέρουν ὅτι εἶναι ἐλεύθερες, ἀνεπανάληπτες προσωπικότητες, ἐντεταγμένες ὅμως σὲ μία κοινωνία, οἱ ὁποῖες παίρνουν ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἄρα ὀφείλουν καὶ νὰ τῆς δίδουν. Ἂς βροῦμε τὴν ἰσορροπία μεταξὺ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου ὡς ἀνεπαναλήπτου ἰδιαιτέρας ὀντότητος καὶ τῆς κοινωνικῆς συνειδήσεως τότε ἔχουμε πετύχει τὴν ἀπομαζικοποίησι καὶ κάνουμε ἕνα μεγάλο βῆμα πρὸς τὴν ἐξάλειψι τῶν δεινῶν ποὺ μαστίζουν τὴν καταναλωτικὴ κοινωνία.

Συχνὰ ρωτοῦν τοὺς μορφωμένους, τοὺς ἐπιστήμονες ἐκείνους ποὺ κατέχουν ὡρισμένες θέσεις «τί θὰ κάνετε γιὰ τοὺς πολλούς;». Ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅτι τὸ καλύτερο ποὺ μπο-

ροῦν νὰ κάνουν γιὰ τοὺς πολλοὺς εἶναι νὰ τοὺς κάνουν λίγους, μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἐξατομικεύσεώς των. Νὰ τοὺς βοηθήσουν ὥστε νὰ πάψουν νὰ εἶναι «πολλοί». Νὰ γίνη ὁ καθένας τους ἕνα πλῆρες ἄτομο. Αὐτὴ εἶναι ἡ καλύτερη προσφορὰ τοῦ «ἐκλεκτοῦ», τοῦ μορφωμένου, τοῦ κατηρτισμένου, τοῦ κυβερνῶντος πρὸς τοὺς συνανθρώπους του. Νὰ τοὺς βοηθήση νὰ γίνουν ἄτομα, ἐλεύθερα, μὲ κρίσι καὶ μὲ ὑπεύθυνη ἐνατένισι τῆς ἐπικοινωνίας καὶ τῆς ζωῆς.

Γιατὶ ἂν καὶ ὅταν οἱ ἄνθρωποι κινοῦνται κατὰ μεγάλους ὄγκους, κατὰ σκοτεινὲς μᾶζες, τότε δὲν εἶναι ἄνθρωποι, εἶναι ἀνθρώπινος πολτός. Καὶ μοιραίως τὰ καθεστῶτα ποὺ διακυβερνοῦν τέτοιους λαοὺς τοὺς χρησιμοποιοῦν σὰν «λίπασμα τῆς ἱστορίας».

3. ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΙΣ ΠΑΤΕΡΩΝ ΚΑΙ ΥΙΩΝ

Τρίτο φάρμακο γιὰ τὴν καταναλωτικὴ κοινωνία εἶναι ἡ γεφύρωσις τοῦ χάσματος μεταξὺ τῶν γενεῶν. Ἡ ἁλματωδῶς ἀναπτυσσομένη, ἀεικίνητη δυτικὴ κοινωνία πρέπει νὰ πάψη νὰ γεροντοκρατῆται. Μία τέτοια δυναμικὴ κοινωνία ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ διαρκῆ ἀνανέωσι. Χρειάζεται συνεχῶς πρωτοβουλίες. Ὁ ὀργανισμός της ἀπαιτεῖ ὁλοένα καινούργιο αἷμα. Καὶ αὐτὰ μποροῦν νὰ τὰ προσφέρουν μόνον οἱ νέοι. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἀνοίξουν πιὸ ἀποφασιστικὰ οἱ πύλες μπροστὰ στοὺς νέους. Δὲν μπορεῖ καὶ δὲν πρέπει πιά, στὴν κοινωνία τῆς συνεχοῦς ἀναπτύξεως νὰ περιμένη ὁ νέος ἄνθρωπος νὰ γίνη ἑξῆντα ἐτῶν γιὰ νὰ μπορέση νὰ γίνη καθηγητὴς Πανεπιστημίου ἢ Ἀκαδημαϊκός, νὰ καταλάβη μιὰ ἀξιόλογη θέσι, νὰ γίνη Διευθυντὴς μιᾶς μεγάλης ἐπιχειρήσεως ἢ ὑπηρεσίας κ.ο.κ. Καὶ δὲν πρέπει μαζὺ μὲ ἄλλους λόγους, καὶ διότι, ὅταν «φθάση» στὰ ἑξῆντα του, τότε δὲν εἶναι πλέον αὐτὸς ποὺ ἦταν. Κατὰ κανόνα ὥσπου νὰ γίνη ἑξῆντα χρονῶν ἕνας ἄνθρωπος ἔχει κάνει συμβιβασμούς, ἔχει συσσωρεύσει πικρίες, ἔχει συγκεντρώσει ἐμπειρίες ποὺ τὸν διαφοροποιοῦν, ἔχουν ἐπέλθει τόσες βιολογικὲς καὶ πνευματικὲς ἀλλαγὲς μέσα του, ὥστε δὲν δίδει πιὰ στὴν κοινωνία αὐτὸ ποὺ θὰ τῆς ἔδινε ὅταν ἦταν σαράντα ἢ τριάντα ἐτῶν. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἀνοίξουν οἱ πόρτες μπροστὰ στοὺς νέους ὥστε νὰ μποροῦν νὰ ἀνανεώνουν τὴν κοινωνία μὲ τὴν ὁρμή, τὸν ἐνθουσιασμό, τὸν ἰδεαλισμὸ καὶ τὸν ἀντικονφορμισμό τους. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ παραμερισθοῦν οἱ πιὸ μεγάλοι. Θὰ πρέπει νὰ μποροῦν καὶ αὐτοὶ νὰ προσφέρουν τὴν χρήσιμη ἐμπειρία τους, τὴν σοφὴ ὡριμότητά τους, οἱ ὁποῖες ἀμβλύνουν τὸ ἀπόλυτο ποὺ χαρακτηρίζει τοὺς νέους.

Τὰ παλαιὰ πρότυπα τοῦ ὑπερβολικὰ αὐταρχικοῦ πατέρα καὶ τῆς ὑπερβολικὰ θεοσεβούμενης μητέρας, φαίνονται

δλο καὶ περισσότερο σὰν ξεθωριασμένες ἀναμνήσεις ἑνὸς κόσμου ποὺ σβήνει μέσα στὸν ἔξαλλο ρυθμὸ τῆς «προόδου». Ἡ ἐργασία τῆς συζύγου ἀφαιρεῖ μία προϋπόθεσι γιὰ τὴν ἄσκησι τῆς δεσποτίας τοῦ συζύγου. Αὐτὸς δὲν προορίζεται πιὰ ὅπως ἄλλοτε γιὰ νὰ συνεχίση τὸν ἐπαγγελματικὸ καὶ κοινωνικὸ ρόλο τοῦ πατέρα του, νὰ κληρονομήση τὶς σταθερὲς λειτουργίες καὶ τὴν ἀνεγνωρισμένη θέσι του. Ὁ ἐπαγγελματικὸς ἀνταγωνισμός, ὁ παραμερισμὸς τῶν παλαιοτέρων, ἡ ὁρμητικὴ εἰσβολὴ τῶν νεωτέρων, μειώνουν τὸ γόητρο τῶν «πεπειραμένων».

Ἡ «σοφία» τοῦ υἱοῦ, ὑπονομεύει τὸ κῦρος τοῦ πατέρα. Ἡ οἰκογένεια κλονίζεται. Μερικοὶ τολμοῦν νὰ προτείνουν τὴν ἀντικατάστασί της ἀπὸ κοινόβια, ὁμαδικὲς «οἰκογένειες», τετραμελῆ ἀντρόγυνα, ἐλεύθερες συμβιώσεις.

Ἀλλὰ ἡ οἰκογένεια, κύτταρο πρωταρχικὸ τῆς κοινωνίας μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ἐπιζήση. Ὅμως χρειάζεται κάποιαν ἀναπροσαρμογή. Οἱ ἀπόπειρες γιὰ ἐπιστροφὴ στὸν παλαιὸ τρόπο ὀργανώσεώς της, ἐνισχύουν τὴν κρίσι της καὶ τροφοδοτοῦν τοὺς ἀρνητάς της. Ἡ οἰκογένεια θὰ ἐξακολουθήση νὰ ὑπάρχη. Ἀλλὰ οἱ ἐσωτερικές της σχέσεις θὰ γίνουν πιὸ ἰσότιμες, πιὸ ἀδελφικές. Ἄλλοτε ἡ ὀργάνωσίς της θὰ ἦταν κάθετη. Παπποῦς - Πατέρας - Μητέρα - Υἱὸς - Κόρη. Τώρα θὰ γίνη πιὸ «ὁριζόντια». Ἡ «αὐτοκρατορία» θὰ μετασχηματισθῆ σὲ «κοινοπολιτεία». Ἡ ἐπιβολή, σὲ κατανόησι. Ἡ διαταγή, σὲ συνεργασία. Ἡ «πατριαρχικὴ» οἰκογένεια, θὰ μεταμορφωθῆ ἀρκετὰ σὲ «ἀδελφική». Προϋπόθεσις γιὰ τὴν ὕπαρξι αὐτῆς τῆς «νέας» οἰκογενείας, εἶναι τὸ καλὸ σχολεῖο, ἡ μέριμνα γιὰ τὴν νεολαία, ἡ σωστὴ παιδαγωγική, ἀλλὰ καὶ ἡ «μετεκπαίδευσις» τῶν μεγαλυτέρων.

Στοιχεῖα τῆς «νέας» οἰκογενείας εἶναι ἡ νομική, ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ ἰσοτιμία ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ὁ θετικὸς διάλογος ἀνάμεσα στοὺς γονεῖς καὶ στὰ παιδιά.

Πάντως ἡ οἰκογένεια, εἶναι ἀξία αἰωνία καὶ λειτουρ-

γία ἀναντικατάστατη. Τὸν ρόλο τοῦ πατέρα καὶ τῆς μητέρας δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ἀναλάβη κανεὶς ἄλλος ποτέ. Εἶναι ρόλοι θεμελιώδεις, ποὺ εἶναι ἀδύνατον νὰ καταργηθοῦν χωρὶς φοβερὲς ζημίες καὶ γιὰ τὴν νέα γενεὰ καὶ γιὰ τὴν κοινωνία στὸ σύνολό της.

Ἀλλὰ καὶ ἡ θετικὴ συνύπαρξις τῶν γενεῶν εἶναι στοιχεῖο συστατικὰ μιᾶς μὴ διαλυομένης κοινωνίας. Ἡ δημιουργικὴ συνεργασία τους εἶναι προϋπόθεσις τῆς ἀληθινῆς προόδου. Κάθε γενεὰ ἔχει τὸν ρόλο της καὶ τὸν λόγο της. Εἶναι κάτοχος γνώσεων καὶ ἐμπειριῶν, φορεὺς καθηκόντων καὶ δυνατοτήτων. Ἡ ἀπώθησις μιᾶς ὁποιασδήποτε ἀπὸ τὶς γενεές, ζημιώνει τὸ σύνολο, φτωχαίνει τὴν κοινωνία ὁλόκληρη.

Τὸ θέμα δὲν εἶναι λοιπὸν ποιά γενεὰ θὰ παραμερίση τὴν ἄλλη ἀλλὰ πῶς θὰ συνεργασθῆ μὲ τὴν ἄλλη. Δὲν εἶναι πρόβλημα κυριαρχίας, ἀλλὰ συνεργασίας τῶν γενεῶν. Καμμία γενεὰ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ διεκδικῆ μονοπωλιακὰ γιὰ τὸν ἑαυτό της, τὴν ἔκφρασι τῆς κοινωνίας. Ἐκεῖνο ποὺ ἐπιβάλλεται εἶναι μιὰ σωστὴ κατανομὴ τῶν ρόλων ἀνάμεσα στὶς γενεὲς ποὺ συνθέτουν τὴν κοινωνία.

Μὲ τὸν συνδυασμὸ καὶ τὴν συνεργασία τῶν γενεῶν θὰ ἀμβλυνθῆ ἡ ἀντίθεσις πατέρων καὶ υἱῶν, γιατὶ βέβαια γιὰ νὰ ἐξαλειφθῆ ἀπόλυτα δὲν εἶναι δυνατόν. Πάντα θὰ ὑπάρχη διαφορὰ νοοτροπίας καὶ συμπεριφορᾶς μεταξὺ παλαιοτέρων καὶ νεωτέρων, ἡ ὁποία ἄλλωστε εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς παράγοντες ποὺ κινοῦν τὴν Ἱστορία πρὸς τὰ ἐμπρός. Πρέπει νὰ ὑπάρχη ἡ χρυσὴ τομὴ ἀνάμεσα στὴν ἀπόλυτη δυσπιστία τῶν μεγάλων πρὸς τοὺς νέους καὶ στὸν πλήρη ἀρνητισμὸ τῶν δευτέρων πρὸς τοὺς πρώτους. Οἱ νέοι καὶ οἱ μεγαλύτεροι εἰδικῶς τῆς σύγχρονης προοδευτικῆς δυτικῆς κοινωνίας ὀφείλουν νὰ βροῦν τὸν τρόπο τῆς συνυπάρξεως καὶ τῆς συνεργασίας τους.

4. Ο ΧΑΜΕΝΟΣ ΘΗΣΑΥΡΟΣ

Ἴσως σὲ ἄλλες ἐποχές, ἀλλὰ καὶ σήμερα, σὲ ἄλλες κοινωνίες, οἱ κρίσεις νὰ εἶχαν καὶ νὰ ἔχουν οἰκονομικά, ταξικὰ καὶ γενικώτερα «ὑλικὰ» αἴτια. Στὶς καταναλωτικὲς κοινωνίες τῆς ἀφθονίας ὅμως, ἡ κρίσις ποὺ τὶς μαστίζει δὲν ἔχει βασικὰ τέτοια αἴτια. Ἡ κρίσις της εἶναι κυρίως ἠθική, μὲ τὴν εὐρεῖα ἔννοια τοῦ ὅρου: Ὀφείλεται σὲ ἔλλειψι ἰδανικῶν, σὲ παραμέρισμα ἀξιῶν, σὲ ἀπιστία, σὲ ψυχικὸ ἄγχος, σὲ ἰδεολογικὴ σύγχισι, σὲ ἀπουσία κατανοήσεως μεταξὺ γενεῶν, σὲ κακὴ διάρθρωσι τῶν διανθρωπίνων σχέσεων, σὲ σύγκρουσι τοῦ ἀτόμου μὲ τὸ σύνολο καὶ σὲ ἄλλες ἀνάλογες αἰτίες.

Ἄλλοτε, μία βασικὴ αἰτία τῶν κοινωνικῶν κρίσεων ἦταν τὸ αἴτημα «ψωμί»! Τώρα, ἡ βασικὴ αἰτία τῆς κρίσεως βρίσκεται στὸ γεγονὸς ὅτι «οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνον ζήσεται ὁ ἄνθρωπος». Ἴσως εἶναι ἡ πρώτη φορὰ στὴν Ἱστορία ποὺ αὐτὸ τὸ γεγονὸς παίζει τόσο πρωταρχικὸ ρόλο στὸν καθορισμὸ τῶν ἀνθρωπίνων πεπρωμένων. Καὶ τοῦτο προσδίδει μία εἰδικὴ ποιότητα στὴ σημερινὴ κρίσι τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας καὶ τὴν καθιστᾶ σημασίας ἀποφασιστικῆς γιὰ τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπου. Διότι «ὁ ἀγὼν ἔσχατος καὶ μέγιστος ταῖς ψυχαῖς πρόκειται».

Γι' αὐτό, μεγάλο ρόλο στὴν ἔξοδο ἀπὸ τὴν κρίσι αὐτῆς τῆς τεχνοκρατικῆς, ὠμὰ ρεαλιστικῆς κοινωνίας τῆς καταναλώσεως ἔχουν νὰ παίζουν οἱ «θεωρητικοί», οἱ φιλόσοφοι, οἱ ἰδεολόγοι, οἱ θεολόγοι. Αὐτοὶ μποροῦν νὰ ξαναδώσουν στοὺς ἀνθρώπους - καταναλωτάς, ἰδανικά, ὁράματα, ἀξίες, ἰδέες, ἐλπίδες καὶ πρὸ πάντων, Πίστι.

Ἰδιαίτερα πολύτιμη μπορεῖ νὰ σταθῇ ἡ συμβολὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀφοῦ αὐτὸς προσφέρει στὸν ἄνθρωπο ἄρτον διὰ τὴν ψυχήν του, ἰδανικὰ σύμφωνα μὲ τὴν φύσι του σὰν εἰκόνας καὶ ὁμοιώσεως τοῦ Θεοῦ.

Ἡ Ἐκκλησία ὅμως, σὰν ὀργάνωσις, σὰν μορφή, σὰν λειτουργία, ἔχει κι' αὐτὴ ἀνάγκη ἀπὸ μεταρρύθμισι. Ὀφείλει νὰ ἀποσπασθῆ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς τύπους, νὰ ἀποδεσμευθῆ ἀπὸ τὸν ὑπέρμετρο δογματισμό, νὰ σπάση τὴν στενὴ τυπολατρεία. Νὰ προχωρήση ἀπὸ τὴν ἔξω ἐκδήλωσι πρὸς τὴν μέσα - οὐσία. Νὰ ἐπανέλθη στὸ γνήσιο πνεῦμα τοῦ Ἰησοῦ. Νὰ ξαναβρῆ τὸ πρωταρχικὸ περιεχόμενο τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος ποὺ τὸ ἔκρυψαν οἱ ἐξωτερικὲς μορφὲς μὲ τὶς ὁποῖες τὸ φόρτωσαν καὶ μερικὲς φορὲς τὸ ἀπέκρυψαν.

Πέραν ἀπὸ αὐτό, ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ ἐπεκτείνη τὸ ρόλο της. Προορισμός της δὲν εἶναι μόνον «ἡ σωτηρία τῶν ψυχῶν» μὲ μία στενή, ἐξωκοινωνικὴ ἔννοια. Εἶναι νὰ καταστῆ πραγματικὸς ὁδηγὸς ζωῆς, συντελεστὴς βασικὸς μιᾶς ἁρμονικῆς συμβιώσεως τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ μὲ τοὺς ὁμοίους του. Ἡ δρᾶσις τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ ἀγκαλιάζη τὴν ἀνθρώπινη πραγματικότητα σέ ὅλες τὶς μορφὲς καὶ ἐκδηλώσεις της, νὰ διαπερνᾶ ὅλη μας τὴ ζωή, ἀφοῦ ὁ Χριστιανισμὸς ἀποβλέπει στὴν πραγματοποίησι τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ στὴν διαμόρφωσι ἑνὸς κόσμου δικαιοσύνης, ἀγάπης καὶ ἐλευθερίας.

Μερικοὶ προτείνουν σὰν φάρμακο τὴν ἐξεύρεσι νέων ἰδανικῶν, τὴν δημιουργία νέων ἀξιῶν, τὴν ἐφεύρεσι νέων ἰδεολογιῶν. Λένε: «Ἰδού οἱ κομμουνισταί, ἔχουν μία ἰδεολογία, καλὴ ἢ κακὴ δὲν ἔχει σημασία, στὴν ὁποίαν πιστεύουν, ἐνῶ ἐμεῖς, οἱ δυτικοὶ ἄνθρωποι, δὲν ἔχουμε ἰδεολογία. Σ' αὐτὸ ὀφείλεται ἡ κρίσις τῆς δυτικῆς κοινωνίας». Ἄρα ὀφείλουμε καὶ ἐμεῖς νὰ διατυπώσουμε μιὰ ἰδεολογία. Βεβαίως δὲν ἀποκλείεται ποτὲ ἡ δημιουργία νέων ἰδεωδῶν, ἡ διαμόρφωσις νέων ἰδεολογιῶν, ἡ διατύπωσις νέων θεωριῶν. Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἐλεύθερα στὸν δυτικὸ κόσμο. Νέες ἀξίες μποροῦν πάντοτε νὰ προκύψουν ἀπὸ τὶς ἰδεολογικὲς ζυμώσεις ποὺ γίνονται ἀενάως σ' αὐτὸ τὸν κόσμο. Ὅμως δὲν εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἐφεύρεσις μιᾶς νέας ἰδεολογίας γιὰ

νὰ ξεπεράση ἡ δυτικὴ κοινωνία τὴν κρίσι στὴν ὁποία περιῆλθε μὲ τὴν καταναλωτική της μορφή. Γιατὶ οἱ ἀξίες καὶ τὰ ἰδανικὰ ὑπάρχουν. Δὲν εἶναι ἡ ἔλλειψις τῶν ἰδανικῶν ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ. Εἶναι ἡ λήθη, ποὺ τὰ ἐκάλυψε μέσα στὸν ὀρυμαγδὸ τῆς ἀλυσιδωτῆς παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Ριγμένοι στὸ κυνηγητὸ τῆς ἀποκτήσεως ὅλο καὶ περισσοτέρων ἀνέσεων, ξεχάσαμε τὰ Ἰδανικά.

Ὅμως τὰ Ἰδανικὰ ὑπάρχουν καὶ εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνώτερα ἀπὸ ἐκεῖνα τοῦ ὁλοκληρωτικοῦ κόσμου. Γιατὶ εἶναι στ᾽ ἀλήθεια ἀνώτερο τὸ ἰδανικὸ τῆς συνεργασίας ἰσοτίμων ἐλευθέρων ἐθνῶν ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ ψευτοδιεθνισμοῦ ποὺ ἐπιβάλλει τὴν ὑποταγὴ σὲ ἕνα περιούσιο» ἔθνος - ὁδηγό. Καὶ εἶναι ἀνώτερο στ᾽ ἀλήθεια τὸ ἰδανικὸ τοῦ ἐλευθέρου Ἀτόμου ἀπὸ τὸ ἰδανικὸ τοῦ προσωποποιημένου ἀνθρώπου, τοῦ Μαζανθρώπου, τοῦ ἀπροσώπου ὄντος, ποὺ προβάλλει καὶ ἐπιδιώκει ὁ Ὁλοκληρωτισμός.

Τὰ Ἰδανικὰ λοιπὸν ὑπάρχουν, οἱ ἀξίες ὑφίστανται. Ἐκεῖνο ποὺ συνέβη, εἶναι ὅτι τὰ ἰδανικὰ στὴν καταναλωτικὴ κοινωνία, παραμερίσθηκαν, ἀφέθηκαν νὰ σκουριάσουν, πετάχθηκαν στὰ ράφια τῶν βιβλιοθηκῶν, βγῆκαν ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωή, θεωρήθηκαν σὰν ἀξίες μουσειακές, ἄσχετες πρὸς τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Τὸ ζήτημα λοιπόν, δὲν εἶναι νὰ ἐφεύρουμε νέες ἰδέες, νὰ κατασκευάσουμε νέες ἰδεολογίες, νὰ ἐπινοήσουμε νέες ἀξίες. Ὅλα αὐτὰ δὲν ἀποκλείονται, ἀλλὰ τὸ ἄμεσο πρόβλημα εἶναι νὰ ἀποκαταστήσουμε τὶς «παλαιὲς» ἰδέες, ἰδεολογίες καὶ ἀξίες στὸ βάθρο τους. Στὸ βάθρο ποὺ σήμερα ἔχει μείνει κενό.

5. Η ΔΕΣΜΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΑΝΕΜΩΝ

Ὁ ἄνθρωπος τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας μοιάζει μὲ μαθητευόμενο μάγο. Ἐφεῦρε καὶ χρησιμοποιεῖ μέσα ποὺ προωρίζοντο νὰ τὸν ὑπηρετοῦν, ἀλλὰ ξέφυγαν ἀπὸ τὸν ἔλεγχό του καὶ τώρα τὸν ταλανίζουν. Μὲ τὸ δημιουργικὸ καὶ τολμηρὸ πνεῦμα του ἐξαπέλυσε δυνάμεις ποὺ ὅμως δὲν μπορεῖ πιὰ νὰ τὶς δαμάση. Τὰ χαλινάρια ἔσπασαν. Καὶ τὰ δημιουργήματά του, ἀντὶ νὰ τὰ ἐξουσιάζη, τὸν ἐξουσιάζουν. Τὸ πρόβλημα εἶναι σοβαρὸ καὶ ἐπεῖγον. Τὰ σύγχρονα μέσα τῆς τεχνικῆς πρέπει νὰ δεσμευθοῦν γιὰ τὸ καλὸ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ Τηλεόρασις, τὸ Ραδιόφωνο ὁ Κινηματογράφος, ὅπως καὶ ἡ Πυρηνικὴ ἐνέργεια αὐτὰ καθ' ἑαυτά, δὲν εἶναι οὔτε καλὰ οὔτε κακά. Δὲν ἔχουν ἠθικὸ νόημα καὶ περιεχόμενο. Καὶ ἐπίσης δὲν ἀποτελοῦν πρόοδο, οὔτε ὀπισθοδρόμησι. Ἀποτελοῦν ἁπλῶς τεχνικὰ ἐπιτεύγματα. Τίποτε παραπάνω ἢ παρακάτω. Ἡ τεχνικὴ ἐξέλιξις, μόνη της, αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, δὲν εἶναι πρόοδος. Εἶναι δυνατότης προόδου — ἀλλὰ καὶ ὀπισθοδρομήσεως. Τὰ δημιουργήματά της μποροῦν νὰ γίνουν «καλὰ» ἢ «κακὰ» ἀνάλογα μὲ τὴν χρῆσι ποὺ θὰ τοὺς κάνη ὁ ἄνθρωπος.

Ἡ Τηλεόρασις λ.χ. εἶναι ἕνα τεχνικὸ ἐπίτευγμα. Ἂν χρησιμοποιηθῆ γιὰ νὰ ἀποβλακώση τὶς μᾶζες, γιὰ νὰ δημιουργήση μαζανθρώπους, γιὰ νὰ καλλιεργῆ κακὲς τάσεις, νὰ ξυπνᾶ τὰ χειρότερα ἔνστικτα τοῦ ἀνθρώπου, ἂν καταστῆ μέσον γιὰ κατωτέρας ποιότητος ψυχαγωγία, γιὰ κακῆς ποιότητος διαφήμισι, ἢ γιὰ τὴν διάδοσι τυφλοῦ μίσους, ἰδεολογικῆς μισαλλοδοξίας, σκοταδιστικοῦ φανατισμοῦ, τότε ἀσφαλῶς δὲν θὰ βοηθήση στὴν πρόοδο τοῦ ἀνθρώπου. Θὰ ἀποβῆ ἐπὶ κακῷ.

Ἀλλὰ δὲν θὰ φταίη γι' αὐτὸ ἡ ἴδια ἡ Τηλεόρασις. Θὰ φταίη ὁ ἄνθρωπος ποὺ τὴν χρησιμοποιεῖ μ' αὐτὸν τὸν τρό-

πο. Ἐνῶ ἂν ἡ ἴδια Τηλεόρασις χρησιμοποιηθῆ γιὰ τὴν ἐξύψωσι τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τῶν μαζῶν, γιὰ τὴν ἐξατομίκευσι τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ νὰ τοῦ δώση τρόπους σκέψεως, γιὰ νὰ τοῦ ἀνοίξη νέους ὁρίζοντες, γιὰ νὰ προωθήση ὅ,τι καλὸ κρύβει μέσα του, γιὰ νὰ διαδώση τὴν ἀγάπη καὶ νὰ συμβάλη στὴν ἀμοιβαία κατανόησι, τότε βεβαίως τὰ ἀποτελέσματά της θὰ εἶναι καλά.

Τὸ πρόβλημα λοιπὸν δὲν εἶναι νὰ προχωρήσουμε χωρὶς τὸν τεχνικὸ πολιτισμὸ καὶ νὰ γυρίσουμε πίσω στὴν φύσι. Αὐτὰ εἶναι οὐτοπίες ἀπραγματοποίητες καὶ θὰ ἔλεγα, ἀντιδραστικές. Ἂς μὴ ἔχουμε αὐταπάτες. Ὀφείλουμε πάρα πολλὰ στὴν τεχνική, τόσα ὥστε καὶ ἂν ἀκόμη μπορούσαμε νὰ ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ αὐτήν, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ κάνουμε. Τὸ ζήτημα ἔγκειται στὸ νὰ χρησιμοποιήσουμε τὴν τεχνικὴ γιὰ νὰ προωθήσουμε τὸν πνευματικὸ πολιτισμό, τὴν ἀνάπτυξι τοῦ ἰδίου τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ σφάλμα τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας ἦταν ὅτι ἐφήρμοσε μὲ μανία καὶ ἐπιτυχία τὴν πολιτικὴ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐφαρμόση τὴν πολιτικὴ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου. Μέσα στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς εὐρυτάτης πολιτικῆς θὰ ἔπρεπε νὰ τοποθετηθῆ καὶ ἡ οἰκονομικὴ τεχνικὴ ἀνάπτυξις σὰν ἕνα ἀπὸ τὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὴν ἀνάπτυξι τοῦ ἀνθρώπου.

6. Η ΩΡΑ ΤΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ

«Εἶναι γιὰ γέλοια καὶ γιὰ κλάματα μαζὶ οἱ διαβεβαιώσεις ὅτι κατάλαβαν, ὅτι ἐνόησαν πέρα γιὰ πέρα οἱ ἄνθρωποι τὸ ὕψιστο ἀγαθό. Εἶναι γιὰ γέλοια καὶ γιὰ κλάματα μαζί, ὅταν βλέπης μετά, πὼς ὅλη αὐτὴ ἡ φυσικὴ κατανόησις δὲν ἀσκεῖ καμία ἐπίδρασι στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, πὼς ἡ ζωή τους δὲν ἐκφράζει οὔτε στὸ παραμικρὸ ὅ,τι κατάλαβαν ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ἀντίθετο».

Σ. Κίργκεργκάαρντ

Ποιός ὅμως εἶναι ἐκεῖνος ποὺ θὰ πραγματώση τὴν μεταρρύθμισι; Ποιός θὰ ἀναδείξη ὑπεύθυνα - ἐλεύθερα ἄτομα; Ποιός θὰ μπορέση νὰ συμφιλιώση τὶς γενεές; Ποιός θὰ εἶναι ἐκεῖνος ποὺ θὰ κατορθώση νὰ ἀναστηλώση τὰ λησμονημένα ἰδανικά; Ποιός εἶναι ἐκεῖνος ποὺ θὰ δαμάση καὶ θὰ χρησιμοποιήση τὰ σύγχρονα μέσα ἐπικοινωνίας γιὰ τὴν τελείωσι τοῦ ἀνθρώπου; Ἡ Δύσις δημιουργῶντας τὴν καταναλωτικὴ κοινωνία, σπρώχνοντας αὐτὴν τὴν μορφήν της ὡς τὶς ἀκραῖες συνέπειές της καὶ φθάνοντας ἔτσι σ' ἕνα «ἀδιέξοδο» ἔθεσε τὸν ἑαυτό της μπροστὰ σὲ μία κρίσιμη καμπή. Τώρα χρειάζεται ἀνθρώπους:

— Ποὺ νὰ θέσουν τὴν τεχνικὴ στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ποιοί θὰ τὸ κάνουν αὐτό; Μήπως οἱ τεχνικοί; Ὄχι βέβαια!
— Ποὺ νὰ θέσουν τὴν οἰκονομία στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀνθρώπου, μετατρέποντάς της ἀπὸ αὐτοσκοπὸ σὲ μέσον. Καὶ ποιοί θὰ τὸ κάνουν αὐτό; Μήπως οἱ οἰκονομολόγοι; Ὄχι βέβαια!
— Ποὺ νὰ ἀνασυντάξουν τὴν Παιδεία.
— Ποὺ νὰ ἀνασυγκροτήσουν σὲ νέες βάσεις τὸ Κράτος.
— Ποὺ νὰ συμφιλιώσουν τὶς γενεές.
— Ποὺ νὰ ἀνανεώσουν ἐκ βάθρων τοὺς θεσμούς.
— Ποὺ νὰ ἀνορθώσουν τὴν Ἰδέα.

— Πού νὰ ἀναμορφώσουν τὴν Πολιτεία.
— Πού νὰ βάλουν στὸ κέντρο τοῦ παντὸς τὸν ἐξανθρωπισμένον Ἄνθρωπον. Ποιοί θὰ τὰ κάνουν αὐτά; Οἱ εἰδικοὶ μὲ τὴν στενότητα τοῦ πνεύματός των; Οἱ ὀπαδοὶ τῶν διαφόρων δογμάτων πού ἐπιβιώνουν μόνον σὰν ἄταφοι νεκροί; Οἱ «κατεστημένοι» πάσης φύσεως, οἱ κλεισμένοι στὰ ὄστρακα τῆς ἀρτηριοσκληρωμένης νοοτροπίας καὶ τῶν συμφερόντων τους; Οἱ ἄνθρωποι τῆς μιᾶς Ἰδέας, τοῦ ἑνὸς βιβλίου, τῆς μιᾶς παρατάξεως, τῆς μιᾶς γενεᾶς, τῆς μιᾶς τάξεως; Ὄχι βέβαια! Κανεὶς ἀπ' αὐτούς!

Τὴν Νέα Κοινωνία μποροῦν νὰ τὴν σχεδιάσουν καὶ νὰ τὴν οἰκοδομήσουν μόνον πνεύματα καθολικά, ἀεικίνητα, μὴ «κατεστημένα», ἀντικονφορμιστικά, λυτρωμένα ἀπὸ τὰ σχήματα πού δὲν ταιριάζουν πιὰ στοὺς καιρούς μας. Πνεύματα τῶν πολλῶν Ἰδεῶν, τῶν πολλῶν βιβλίων, τοῦ διαλόγου καὶ τῆς Συνθέσεως. Ἡ Ἱστορία ἔφθασε στὸ σημεῖο πού πρέπει πιὰ νὰ πραγματοποιήση ἐκεῖνο πού εἶπε ὁ Πλάτων: «Οἱ φιλόσοφοι νὰ γίνουν βασιλεῖς ἢ οἱ βασιλεῖς νὰ γίνουν φιλόσοφοι». Γιὰ πρώτη φορὰ αὐτὸ γίνεται καὶ ἀπόλυτα ἀναγκαῖο ἀλλὰ καὶ ἀπόλυτα ἐφικτό. Τότε ὅταν ἐλέχθη ἀπὸ τὸν μεγάλο Ἕλληνα ἦταν ἁπλῶς ἕνα ὄραμα, μία οὐτοπία, μία ἰδεαλιστικὴ σύλληψις, μία ἐνορατικὴ διαίσθησις. Σήμερα εἶναι μία ἱστορικὴ ἀναγκαιότης. Τώρα πιά, πρέπει νὰ κυβερνήσουν οἱ φιλόσοφοι. Γιατὶ μόνον αὐτοὶ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφαρμόσουν ὄχι τὴν μία ἢ τὴν ἄλλη ἐπὶ μέρους πολιτική, ἀλλὰ τὴν πολιτικὴ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου.

Τὰ προβλήματα πού ἔχει νὰ λύση σήμερα ἡ ἀνθρωπότης, εἶναι κατὰ κάποιο τρόπο, «μεταφυσικά». Εἶναι προβλήματα πίστεως καὶ ἰδεολογίας, συνειδήσεως καὶ ἠθικῆς, δικαιοσύνης καὶ ἐλευθερίας. Δὲν εἶναι πιὰ προβλήματα ἐκβιομηχανίσεως ἢ παραγωγῆς. Αὐτὰ λύθηκαν, ἢ βαδίζουν «μόνα» τους πρὸς τὶς λύσεις τους. Τὰ σύγχρονα προβλήματα δὲν ἀνάγονται στὴν οἰκονομικὴ καὶ τεχνικὴν ἀνάπτυξι, ἀλ-

λὰ στὴν σωστὴ κατεύθυνσι καὶ χρῆσι αὐτῆς τῆς ἀναπτύξεως. Γι' αὐτό, οἱ ἀνεπτυγμένες Πολιτεῖες δὲν ἔχουν ἀνάγκη εἰδικῶν καὶ τεχνοκρατῶν, ἀλλὰ πνευμάτων καθολικῆς ἐποπτείας καὶ φιλοσόφων. Ἡ Ἱστορία χρειάζεται ἕνα νέο εἶδος πολιτικοῦ. Τὸν πολιτικο - διανοούμενο.

Αὐτὸς θὰ συλλάβη τὰ πραγματικὰ οὐσιώδη προβλήματα τῶν προηγμένων κοινωνιῶν, διεισδύοντας πίσω ἀπὸ τὶς ἐξωτερικὲς τεχνολογικὲς καταφάνειες. Καὶ ἐπίσης, αὐτὸς θὰ ξέρη νὰ ἐπισημάνη, νὰ ἐπιστρατεύση καὶ νὰ ἀξιοποιήση τοὺς ἐπιστήμονες, τοὺς ἐκπαιδευτικούς, τοὺς θεωρητικούς, γιὰ τὴν ἐπίλυσι αὐτῶν τῶν προβλημάτων.

Γιατί, ὁ διαφωνῶν διανοούμενος, πρέπει νὰ μεταμορφωθῆ σὲ διανοούμενο ποὺ ἐργάζεται ἐποικοδομητικὰ καὶ συμβάλλει θετικά, ὄχι ἀρνητικά, στὴν κοινωνικὴ πρόοδο.

Ὁ Ζμπίγκνιεφ Μπρζεζίνσκυ, παρατηρεῖ σχετικά:

«Τὸ κλειδὶ γιὰ τὴν πετυχημένη προσαρμογὴ στὶς νέες συνθῆκες θὰ εἶναι ἡ ἀποτελεσματικὴ ἐκλογή, κατανομὴ καὶ χρησιμοποίησις τοῦ κοινωνικοῦ ταλέντου. Θὰ μποροῦσε νὰ λεχθῆ ὅτι, ἐνῶ ἡ βιομηχανικὴ κοινωνία ἀναπτύχθηκε μὲ τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐπιβίωσι τῶν ὑγιεστέρων, ἡ τεχνοτρονικὴ γιὰ νὰ εὐημερήση, χρειάζεται τὴν ἀποτελεσματικὴ κινητοποίησι τῶν ἱκανωτέρων. Στὴν προκειμένη περίπτωσι θὰ πρέπει νὰ διαμορφωθοῦν ἀντικειμενικὰ καὶ συστηματικὰ κριτήρια γιὰ τὴν ἐκλογὴ τῶν πιὸ προικισμένων ἀτόμων καὶ νὰ τεθῆ στὴν διάθεσί τους τὸ μέγιστο δυνατὸ ὅριο ἀπὸ εὐκαιρίες γιὰ τὴν ἐκπαίδευσι καὶ πρόοδό τους. Ἡ νέα κοινωνία χρειάζεται ἕναν μεγάλο ἀριθμὸ ἀπὸ ἐξόχως προικισμένα ἄτομα —καθὼς καὶ ἀρκετὴ σοφία— γιὰ νὰ μπορέση νὰ ἀπορροφήση μὲ ἐπιτυχία τὶς ἀναμενόμενες ἀλλαγές. Ἀλλοιώτικα, ἡ δυναμικὴ τῆς ἀλλαγῆς θὰ κινδυνεύση νὰ δώση χαώδη τροπὴ στὶς κοινωνικὲς ἀλλαγές. Πρέπει νὰ δίνωνται εἰδικὲς εὐκαιρίες στὰ λίγα ἐξόχως προικισμένα ἄτομα. Μὲ ἄλλους λόγους γίνεται αὐτὸ ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ ὀνομά-

σωμε «ἀξιοκρατικὴ δημοκρατία», συνδυάζοντας τὸν σεβασμὸ στὴν λαϊκὴ θέλησι μὲ τὴν ἀνάθεσι μεγαλυτέρου ρόλου στὰ ἄτομα μὲ τὶς εἰδικὲς πνευματικὲς ἱκανότητες καὶ τὰ ἰδιαίτερα ἐπιστημονικὰ προσόντα».

Μέσα σ' αὐτὴν τὴν Μεγάλη Πολιτική, ἡ τεχνικὴ ἀνάπτυξις, ἡ οἰκονομικὴ πρόοδος, ἡ ἀνύψωσις τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, ἡ ἐξόρμησις στὸ Διάστημα, ἡ ἐπέκτασις τῶν μαζικῶν ἐπικοινωνιῶν, ἡ ἐνίσχυσις τῆς Ἐπιστήμης κλπ. δὲν θὰ εἶναι πιὰ αὐτοσκοποὶ ἀλλὰ τὰ μέσα γιὰ τὴν ἀνάπτυξι τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους, γιὰ τὴν τελείωσι τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας.

7. ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ Ἢ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ;

Συχνὰ τίθεται τὸ ἐρώτημα: Ἡ Δυτικὴ κοινωνία θὰ ὁδηγηθῆ σὲ καταστροφὴ ἢ σὲ μία νέαν ἀναγέννησι; Ἂς ἐξετάσουμε καὶ τὰ δύο ἐνδεχόμενα.

Ἡ Δυτικὴ κοινωνία μὲ τὴν ἀπέραντη εὐελιξία της, μὲ τὴν ἱκανότητα τῆς συνεχοῦς ἀναπροσαρμογῆς ποὺ τὴν διακρίνει ἔχει ξεπεράσει πολὺ μεγάλες «προκλήσεις». Λ.χ. τῆς Ἀναρχίας τοῦ περασμένου αἰῶνος, τοῦ Σοσιαλισμοῦ, τῶν Οἰκονομικῶν Κρίσεων ὅπως αὐτὴ τοῦ 1929, τοῦ Κομμουνισμοῦ μετὰ τὸν Πόλεμο. Δὲν εἶναι δυνατὸν λοιπόν, ἀφοῦ ὑπερπήδησε τέτοιες μεγάλες «προκλήσεις», νὰ καταρρεύση τώρα κάτω ἀπὸ τὰ κτυπήματα μερικῶν «ὠργισμένων νέων» καὶ τῆς λεγομένης «Νέας Ἀριστερᾶς». Μπορεῖ ὁπωσδήποτε ἡ Δύσις νὰ ἀντιμετωπίση καὶ αὐτὴν τὴν νέα «πρόκλησι» καὶ νὰ τὴν ξεπεράση. Δὲν νομίζω λοιπὸν ὅτι μπορεῖ κανεὶς νὰ προβλέψη στὰ σοβαρὰ τὴν καταστροφὴ τῆς Δύσεως.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὅμως, δὲν βγαίνουμε ἀπὸ κάποιον Μεσαίωνα γιὰ νὰ μιλοῦμε γιὰ ἐπικειμένη Ἀναγέννησι. Ἴσα - ἴσα ποὺ δύο σχεδὸν αἰῶνες ζοῦμε σὲ μιὰ ἐποχὴ ἰλιγγιώδους ἀναπτύξεως. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν θέμα Ἀναγεννήσεως. Κρίσις ὅμως ὑπάρχει. Καὶ τὸ ἐρώτημα εἶναι: Θὰ ξεπεράση ἡ Δύσις τὴν κρίσι της; Πιστεύω ὅτι ναί. Ἤδη στὴν Ἀμερική, ὅπου πρὸ δεκαετίας ἐξεδηλώθησαν καὶ τὰ πρῶτα κρούσματα τῆς κρίσεως, ἔχουμε τώρα τὰ πρῶτα μηνύματα γιὰ τὸ ξεπέρασμά της.

Οἱ νέοι στὴν Ἀμερικὴ ἐξακολουθοῦν νὰ ἔχουν μακρυὰ μαλλιά, ἀλλὰ τώρα τὰ ἔχουν λουσμένα.

Ἐξακολουθοῦν νὰ ντύνωνται διαφορετικὰ ἀπὸ τοὺς μεγάλους, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ διαφορετικὸ ντύσιμο εἶναι πιὰ μιὰ μόδα καὶ πάντως δὲν εἶναι μιὰ ἐπίδειξις κουρελιῶν.

Οἱ νέοι σήμερα, στὴν Ἀμερική, καὶ μιλοῦμε βέβαια γιὰ

τὴν πλειοψηφία, δὲν γίνονται χίππις.

Βεβαίως, ἐξακολουθοῦν νὰ ἀρνοῦνται τὰ «κακὰ» τῆς κοινωνίας, ἀφοῦ εἶναι μέσα στὴν φύσι τοῦ νέου νὰ ἀρνῆται τὰ κακῶς κείμενα καὶ νὰ προσπαθῆ νὰ τὰ διορθώση (καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ προσφορὰ κάθε νέας γενεᾶς στὴν πορεία τῆς ἀνθρωπότητος), ἀλλὰ δὲν ἐπιζητοῦν τὴν γενικὴ καταστροφὴ τῶν ὑφισταμένων. Ὁ μέσος σύγχρονος Ἀμερικανὸς νέος θέλει τὴν βελτίωσι, τὴν συμπλήρωσι, τὴν ὁλοκλήρωσι, τοῦ «ἀμερικανικοῦ τρόπου ζωῆς». Δὲν θέλει πιὰ ὁλικὴ ἔκλειψί του, ποὺ ὠνειρεύοντο πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια οἱ μηδενιστές.

Ὁ σύγχρονος Ἀμερικανὸς νέος μιλᾶ, βέβαια, μὲ τὸν ἀπόλυτο τρόπο ποὺ χαρακτηρίζει ἀνέκαθεν τὰ νιᾶτα, ἀλλὰ δὲν στρέφεται μὲ τὸν χθεσινὸ ὁλοκληρωτικὸ τρόπο ἐναντίον τοῦ «κατεστημένου». Δὲν ἀρνεῖται τὸν Νόμο, Δὲν μηδενίζει τὸ παρελθόν.

Ἔχουμε λοιπὸν εὐοίωνα σημάδια ὅτι ἤδη στὴν Ἀμερικὴ ἄρχισε ὑποκειμενικὰ νὰ ξεπερνιέται κάπως τὸ πρῶτο κῦμα τῆς κρίσεως, τῆς Ἀναρχίας καὶ τοῦ Μηδενισμοῦ. Καὶ εἶναι βέβαιο ὅτι θὰ ἀκολουθήση καὶ ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη.

Αὐτὸ φυσικὰ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν θὰ ὑπάρξουν καὶ ἄλλα κύματα τῆς κρίσεως καὶ νέες ἐκδηλώσεις γενικῆς ἀσταθείας, γιατὶ ἡ δυτικὴ κοινωνία ἐξακολουθεῖ νὰ διέρχεται μιὰ κρίσιμη φάσι. Ζοῦμε σὲ μιὰ περίοδο ὄχι παρακμῆς καὶ καταστροφῆς, ἀλλὰ σὲ μιὰ ἐποχὴ γενικῆς ἀμφισβητήσεως.

Κατὰ τὴν διάρκεια αὐτῶν τῶν ἐποχῶν θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ ἀμφισβητοῦνται οἱ καθιερωμένες ἀξίες καὶ οἱ ἐπιβεβλημένοι τρόποι ζωῆς. Γίνεται δηλαδὴ μιὰ ἐπανάστασις πνευματική, ἠθική, ψυχική, πολιτική, κοινωνική. Φανερώνονται καινούργιες τάσεις, ποὺ καθιστοῦν δυναμικὰ αἰσθητὴ τὴν ὕπαρξί τους. Ὅλα εἶναι ρευστά, ἀμφιλεγόμενα, ἀνασχηματιζόμενα. Καὶ μέσα ἀπὸ αὐτὴν τὴν Γενικὴ Ἀμφισβήτησι, μέσα ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀναταραχὴ υἱοθετοῦνται νέοι τρόποι συμπεριφορᾶς, προκύπτουν νέες ἰδέες, νέες τάσεις τῆς

ἀνθρώπινης κοινωνίας, οἱ ὁποῖες ὕστερα ἀποκρυσταλλώνονται, σταθεροποιοῦνται καὶ ὁδηγοῦν τὴν κοινωνία γιὰ αἰῶνες στοὺς καινούργιους δρόμους της. Στοὺς δρόμους ποὺ ἔχουν τὴν ἀφετηρία τους στὶς ἐποχὲς τῆς κρίσεως, τὶς ἐπικίνδυνες ἀντιφατικές, ἀλλὰ καὶ δημιουργικὰ γόνιμες ἐποχὲς τῆς Γενικῆς Ἀμφισβητήσεως. Ἂν ἡ Δύσις ἀποφασίση νὰ κυβερνηθῆ ἀπὸ φιλοσόφους (ἢ ἂν οἱ κυβερνῶντες της ἀποφασίσουν νὰ φιλοσοφήσουν) καὶ μπορέση ἔτσι νὰ ἐφαρμόση μιὰ πολιτικὴ ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου ἀντὶ γιὰ τὴν πολιτικὴ ἀναπτύξεως τοῦ εἰσοδήματος, ποὺ ἀποδείχθηκε ὅτι δὲν λύνει τὰ ἀνθρώπινα προβλήματα, τότε ἡ παροῦσα ἐποχὴ τῆς Ἀμφισβητήσεως θὰ ἀποβῆ γόνιμη, ἀπὸ τὶς γονιμότερες τῆς Ἱστορίας καὶ οἱ μετέπειτα αἰῶνες θὰ κινηθοῦν γύρω ἀπὸ τὸν ἄξονα, ποὺ αὐτὴ θὰ ἔχη σφυρηλατήσει.

Ἔτσι μποροῦμε νὰ φαντασθοῦμε ἕναν ἄνθρωπο τοῦ μέλλοντος, ὁ ὁποῖος θὰ μᾶς μακαρίζη ἐπειδὴ ζήσαμε σὲ μιὰ τόσο γόνιμη, τόσο σπουδαία καὶ τόσο δημιουργικὴ ἐποχὴ σὰν τὴν σημερινή.

Ζ΄

ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

1. Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ

Σκέπτομαι ὅτι ἡ ἐποχή μας μοιάζει παρακμιακή, κι᾿ ὅμως δὲν εἶναι. Συλλογίζομαι πὼς πολλὰ δείχνουν σὰν νὰ κατρακυλοῦμε πρὸς τὴν καταστροφή, κι᾿ ὅμως αὐτὸ δὲν εἶναι ἀλήθεια. Τὸ τέλος τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ φαίνεται νὰ ἐγγίζη, κι᾿ ὅμως δὲν τὸ πιστεύω.

Ἡ Ἱστορία διδάσκει πὼς ὑπάρχουν εἰδικὲς ἐποχὲς γενικῆς ἀμφισβητήσεως. Κατὰ τὴν διάρκειά τους, ἀμφισβητοῦνται, θεωρητικὰ καὶ ἔμπρακτα, παθητικὰ καὶ δυναμικά, ὅλες οἱ κάθε λογῆς καθιερωμένες ἀξίες: ἠθικές, πνευματικές, κοινωνικές, πολιτικές. Προσβάλλεται ἡ ὑφισταμένη κοινωνικὴ καὶ κάθε ἄλλη ἱεραρχία. Φανερώνονται καινούργιες τάσεις. Ἀπὸ παντοῦ ἀναπηδοῦν ἀρνήσεις. Υἱοθετοῦνται νέοι, κατὰ κανόνα «προκλητικοὶ» τρόποι συμπεριφορᾶς. Ἔχουμε μιὰν ἔκρηξι μίσους κατὰ τοῦ «κατεστημένου».

Μέσα ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὠργισμένην ἀναταραχή, προκύπτουν νέες ἰδέες, νέοι ἄνθρωποι, νέοι θεσμοί. Ἡ ρευστότης τῆς ζωῆς φθάνει σὲ παροξυσμό. Καὶ προσφέρει καινούργια σχήματα, καινούργιες ἀξίες, καινούργιους τρόπους ζωῆς.

Τὸ ἀναμφισβήτητο γεγονὸς εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ ἀνεχθῆ γιὰ πολὺν καιρό, τὴν ἀναρχία. Τὸ πνεῦμα του ἀντιδρᾶ πάντοτε στὸ παρατεινόμενο ἠθικὸ χάος. Σὲ ἐποχὲς καταρρεύσεως πατροπαραδότων θεσμῶν καὶ ἀμφισβητήσεως καθιερωμένων ἀξιῶν, ὁ ἄνθρωπος ὠθούμενος ἀπὸ τὸ ἔνστικτο ἀναζητήσεως τῆς ἀσφαλείας, στρέφεται πρὸς τὴν τάξι, τὴν ὀργάνωσι, τὴν Ἰσχύ.

Ὁ φόβος τοῦ κενοῦ, τῆς ἀνασφαλείας, τῆς ἀναρχίας, εἶναι ἀβάσταχτος. Τὸ ἀνθρώπινο ὂν θέλει νὰ ζῆ μὲ τάξι, μὲ νόμο, μὲ ἔθιμα, μὲ συμβατικότητες. Καὶ ἐπίσης, θέλει νὰ ζῆ μὲ Ἐξουσία. Χρειάζεται τὴν σκέπη της σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς: τὸν ἐκκλησιαστικό, τὸν οἰκογενειακό, τὸν ἐκπαιδευ-

τικό, τὸν κοινοτικό, τὸν πνευματικό. Ἡ Ἀναρχία σὰν ἔλλειψις κάθε ἐξουσίας εἶναι ἀσυμβίβαστη πρὸς τὴν συλλογικὴ ἀνθρώπινη φύσι, παρ' ὅλο ποὺ μέσα στὰ χωριστὰ ἄτομα, βρίσκονται ἔμφυτες τάσεις ἀναρχίας.

Ὁ πολιτισμός, ἔγραψε ὁ Μάθιου Ἄρνολντ, δὲν διαχωρίζεται ἀπὸ τὴν Ἐξουσία. Ὑπάρχει ἐξουσία μαθήσεως καὶ γούστου, γλωσσική, ἐπιστημονική, καλλιτεχνική. Ὑπάρχει ἡ ἐξουσία τῆς λογικῆς.

Γι' αὐτὸ τὶς ἐποχὲς ἀναταραχῆς καὶ ἀνατροπῆς τὶς διαδέχονται περίοδοι σταθερότητος καὶ ἀποκρυσταλλώσεως. Ὕστερα δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἀναταραχὴ ὅλα ἀρχίζουν νὰ καταλαγιάζουν. Τὰ ἀφηνιασμένα στοιχεῖα τῆς Ἱστορίας, δείχνουν σὰ νὰ κουράστηκαν. Τὴν θύελλα τὴν διαδέχεται ἡ μεγάλη γαλήνη. Ἰδέες, ἄνθρωποι, θεσμοί, σχήματα, ἀξίες, τρόποι ζωῆς, ἀποκρυσταλλώνονται. Ἡ Ἱστορία «σταθεροποιεῖται». Καὶ γιὰ αἰῶνες, κινεῖται μὲ τὴν ὁρμὴ ποὺ τῆς ἔδωσε ἡ σύντομη περίοδος τῆς ἀναστατώσεως.

Ἔχουμε λοιπὸν μιὰ διαδοχὴ ἐποχῶν ἀμφισβητήσεως καὶ ἀποκρυσταλλώσεως. Οἱ πρῶτες ἀπεκλήθησαν ἀπὸ τὸν μέγα φιλόσοφο τῆς Ἱστορίας Κ. Γιάσπερς «ἀξονικὲς ἐποχὲς» μὲ τὴν ἔννοια ὅτι χρησιμεύουν σὰν «ἄξονες», γύρω ἀπὸ τοὺς ὁποίους περιστρέφονται οἱ αἰῶνες ποὺ ἀκολουθοῦν. Ἡ «ἀξονικὴ ἐποχὴ» δίνει τὴν ὤθησι. Καὶ τὰ πάντα, ὅλα τὰ ἀνθρώπινα, πορεύονται σπρωγμένα ἀπ' αὐτήν. Κάποτε, ἡ ἀρχικὴ ὁρμὴ ἐξαντλεῖται. Ἡ Ἱστορία χρειάζεται καινούργια ὤθησι. Τότε, σημαίνει ἡ ὥρα μιᾶς νέας ἐποχῆς καθολικῆς ἀμφισβητήσεως. Αὐτὴ εἶναι τὸ τέλος τῶν αἰώνων τῆς ἀποκρυσταλλώσεως. Καὶ ταυτόχρονα, εἶναι ἡ ἀρχὴ μιᾶς νέας «ἀξονικῆς ἐποχῆς».

2. ΟΙ «ΑΞΟΝΙΚΕΣ» ΕΠΟΧΕΣ

Μιὰ τέτοια «ἀξονικὴ ἐποχὴ» ἦταν, κατὰ τὸν Κ. Γιάσπερς, ἡ περίοδος ἀπὸ τὸ 800 ἕως τὸ 200 π.Χ., ἐγὼ θὰ ἔλεγα ὣς τὴν Γέννησι τοῦ Χριστοῦ. Στὴν περίοδο ἐκείνη ἔχουμε τὸν Κομφούκιο στὴν Κίνα, τὴν Βούδδα στὴν Ἰνδία, τὸν Ζωροάστρη στὴν Περσία, τοὺς Προφῆτες στὴν Παλαιστίνη, τοὺς Φιλοσόφους στὴν Ἑλλάδα. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη βγαίνει ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρία καὶ προχωρεῖ στὶς μονοθεϊστικὲς θρησκεῖες. Τότε ἀνακαλύπτονται καὶ δημιουργοῦνται ἡ Πολιτική, ἡ Φιλοσοφία, ἡ Τέχνη, ἡ Ἐπιστήμη, ἡ Λογική. Καὶ σὰν ἐπιστέγασμα ἔρχεται ὁ Ἠθικὸς Νόμος, ὁ ἐξανθρωπισμὸς τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ κήρυγμα τοῦ Ναζωραίου. Δηλαδή, ἀπὸ τότε καὶ πέρα στοὺς τόσους αἰῶνες ποὺ πέρασαν δὲν ἔχουμε δημιουργήσει τίποτε τὸ ποιοτικὰ καινούργιο. Ἔχουμε προσθέσει ἁπλῶς ποσοτικὰ στοιχεῖα στὴν ἐξέλιξι. Ἀλλὰ κινηθήκαμε καὶ ἐξακολουθοῦμε νὰ κινούμεθα κατὰ μέγα μέρος, σύμφωνα μὲ τὶς μεγάλες κατηγορίες τοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ δημιουργήθηκαν σ᾽ ἐκείνη τὴν περίοδο.

Τότε δημιουργήθηκαν ὅλα τὰ πολιτεύματα: Δημοκρατία, Τυραννία, Ὀλιγαρχία κλπ. Τότε δημιουργήθηκαν ὅλες οἱ φιλοσοφικὲς σχολές: Ἰδεαλισμός, Ὑλισμὸς κλπ. Τότε δημιουργήθηκαν οἱ θεμελιώδεις σχολὲς τῆς Τέχνης. Τότε δημιουργήθηκαν οἱ μεγάλες θρησκεῖες ποὺ ἐξακολουθοῦμε νὰ πιστεύουμε καὶ σήμερα. Δὲν βρήκαμε ἀπὸ τότε κάτι τὸ ἀληθινὰ καινούργιο, κάτι ποὺ νὰ εἶναι ποιοτικὰ ὁλότελα διαφορετικό. Ἀκόμη καὶ οἱ «ἀναγεννήσεις» δὲν ἦσαν τίποτε ἄλλο, παρὰ προσπάθειες ἐπανόδου σ᾽ ἐκείνην τὴν λαμπρή, τὴν κοσμογονική, τὴν ἐποχὴ τῆς ἀμφισβητήσεως, ποὺ ἔτσι ἀναδείχθηκε σὲ «ἀξονική».

Τότε ἡ ἐποχὴ αὐτὴ κράτησε ὀκτὼ αἰῶνες. Σήμερα ὅμως

ὁ χρόνος ἔχει συμπυκνωθῆ. Ἔχει προσλάβει νέα διάστασι. Ὅλα βαδίζουν τώρα μὲ ἰλιγγιωδῶς γρηγορώτερο ρυθμό. Καὶ ἑπομένως, ἡ νέα ἐποχὴ τῆς ἀμφισβητήσεως ποὺ ἄρχισε ἴσως μὲ τὸν Α΄ ἴσως μὲ τὸν Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (αὐτὸ θὰ τὸ καθορίσουν οἱ ἱστορικοὶ τοῦ μέλλοντος), δὲν θὰ κρατήση ὀκτὼ αἰῶνες. Θὰ ἔλεγα μάλιστα ὅτι εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ μὴ κρατήση, παρὰ μόνον μερικὲς δεκαετίες.

3. ΟΙ ΕΠΟΧΕΣ ΑΠΟΚΡΥΣΤΑΛΛΩΣΕΩΣ

Τί θὰ γίνῃ μετά; Ὅπως ἀναφέραμε, μετὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἐποχὲς τῆς ἀμφισβητήσεως, ἔρχεται ἡ περίοδος τῆς ἀποκρυσταλλώσεως καὶ τῆς σταθερότητος. Τὴν «ἀξονικὴ ἐποχὴ» τοῦ 800 π.Χ. μέχρι τὴν Γέννησι τοῦ Χριστοῦ, ἠκολούθησε περίοδος μακροτάτης σταθερότητος. Εἴχαμε τὴν«Pax Romana»στὴν Δύσι καὶ τὴν «Κινεζικὴ Εἰρήνη» στὴν Ἄπω Ἀσία, ὅπου εἶχε δημιουργηθῆ μιὰ ἐξ ἴσου μεγάλη μὲ τὴν Ρωμαϊκή, Αὐτοκρατορία. Μετὰ εἴχαμε τὸν Μεσαίωνα (ποὺ ὑπῆρξε ἐπίσης στὴν Ἄπω Ἀνατολή). Καὶ ἔτσι, γιὰ 2.000 χρόνια, ἡ ἀνθρωπότης ἔχει «σταματήσει» ὄχι βέβαια μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἔπαψε ἡ πρόοδος καὶ ἡ ἐξέλιξις, ἀλλὰ ὅτι κυλᾶ στὰ κανάλια, ποὺ τότε εἶχαν χαραχτῆ καὶ βαδίζει στοὺς δρόμους, ποὺ τότε εἶχαν ἀνοίξει.

Ἔτσι οἱ ἐποχὲς τῶν μεγάλων ἀμφισβητήσεων καὶ τῶν μεγάλων ἀνατροπῶν, ὅταν τὶς ζῇς, σοῦ ἐμφανίζονται σὰν περίοδοι παρακμῆς. Μετὰ ὅμως ὅταν τὶς ἐξετάζουμε ἀπὸ τὴν ἱστορικῶς ἀναγκαίαν χρονικὴν ἀπόστασι, ὅπως ἀντικρύζουμε ἐμεῖς σήμερα, ὕστερα ἀπὸ 2.000 χρόνια τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, τότε μᾶς ἀποκαλύπτονται σὰν «ἀξονικὲς ἐποχές».

4. Η «ΑΞΟΝΙΚΗ» ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

Ἐπαναστατικὲς μεταβολὲς ὑπῆρξαν πάμπολες μέσα στὴν Ἱστορία. Ἀλλά, ἡ ζωή, στὴ βάσι της, δὲν ἄλλαξε. Ἡ οὐσία τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως ἔμενε ἡ ἴδια. Αὐτὸ συνέβαινε ἀκόμη καὶ μετὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες ἐπαναστάσεις. Ἡ Ἀμερικανική, ἡ Γαλλική, ἡ Ρωσική, ἡ Κινεζικὴ Ἐπανάστασις, μετέβαλαν νομικὲς καταστάσεις, ἀνακατένειμον τὴν ἰσχὺ ἢ τὸν πλοῦτο, ἄλλαξαν τὴν κοινωνικὴ ἢ οἰκονομικὴ διάρθρωσι, διεμόρφωσαν νέες ἰθύνουσες ὁμάδες. Ὅμως, ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξις, ἀτομικὴ ἢ συλλογική, στὴν οὐσία της, ἔμεινε ἡ ἴδια. Ὁ κομμουνισμὸς ἐπεχείρησε νὰ τὴν μεταβάλῃ, ἀλλὰ ἀπέτυχε. Ὁ ἄνθρωπος τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας ἐξακολουθεῖ, σὲ πεῖσμα τῶν μαρξιστικῶν θεωριῶν καὶ τῶν κομματικῶν προσπαθειῶν, νὰ μένη γεμᾶτος «μικροαστικὰ ὑπολείμματα». Ρέπει πρὸς τὴν ἰδιωτικὴ ζωή, ἀγαπᾶ τὴν οἰκογένεια, παντρεύεται μὲ νόμιμο γάμο, νοσταλγεῖ τὴν ἰδιοκτησία, κινεῖται ἀπὸ συμφέρον ἢ φιλοδοξία, νοιώθει πατριωτισμό, πιστεύει στὸ Θεό.

Τώρα, γιὰ πρώτη φορά, ἡ ἀλλαγὴ ποὺ συντελεῖται μὲ τόσο ραγδαίους ρυθμούς, δείχνει σὰν νὰ ἀφορᾶ στὴν ἴδια τὴν ἀνθρώπινη οὐσία. Ἡ κρίσις βρίσκεται πρωτίστως στὸ ἠθικό, ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ πεδίο. Μοιάζει σὰν συλλογικὴ κρίσις συνειδήσεως τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ οἱ ζυμώσεις ποὺ συντελοῦνται δὲν ἐγκυμονοῦν ἁπλῶς μίαν ἀνακατανομὴ τῆς δυνάμεως ἢ τοῦ πλούτου, ἀλλὰ σφυρηλατοῦν νέες ψυχικές, πνευματικές, ἠθικὲς καὶ πολιτιστικὲς ποιότητες.

Σήμερα, μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ζοῦμε ἀκριβῶς σὲ μιὰ τέτοιαν ἐποχή. Μὲ τὴν πυρηνικὴ ἐνέργεια, μὲ τὴν μεταβιομηχανικὴ κοινωνία, μὲ τὴν ἐξόρμησι τοῦ ἀνθρώπου στὸ Διάστημα, αὐτὸ τὸ πέρασμα στὴν ἐξωγήινη φάσι τῆς ἱστορίας μας, ἡ ἀνθρωπότης γιὰ πρώτη φορά, ὕστερα ἀπὸ 2.000

χρόνια, δημιουργεῖ καινούργιες ποιοτικὰ διαφορετικὲς καταστάσεις, ἐνῶ μέχρι τώρα συσσώρευε ποσοτικὲς μόνον μεταβολές.

Ἔχουμε λοιπὸν ξανὰ μιὰ ἐποχὴ γενικῆς ἀμφισβητήσεως, ἡ ὁποία βέβαια σ' ἐμᾶς ἐμφανίζεται σὰν ἐποχὴ κρίσεως καὶ παρακμῆς. Καὶ εἶναι πραγματικὴ ἐποχὴ κρίσεως, ἀλλὰ ὄχι καὶ παρακμῆς. Ἡ κρίσις τοῦ καιροῦ μας εἶναι κρίσις ἀναπτύξεως, ἀναπροσαρμογῆς, ἀνανεώσεως. Ἡ κρίσις τῆς δυτικῆς κοινωνίας δὲν εἶναι ρόγχος θανάτου. Εἶναι ὠδῖνες νέου μεγάλου τοκετοῦ τῆς Ἱστορίας.

Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τῆς καθολικῆς ἀμφισβητήσεως πιστεύω πὼς θὰ τὴν ἀκολουθήση μιὰ καθολικὴ ἀποκρυστάλλωσις.

Ὕστερα ἀπὸ 20, 30 ἢ 50 χρόνια ἀμφισβητήσεως, ἐσωτερικῆς διαπάλης, κρίσεως καὶ «βρασμοῦ» θὰ διαμορφώσουμε νέες καταστάσεις, καινούργιες «κατηγορίες», πνευματικὲς καὶ ὑλικές. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα, ἡ ἀνθρωπότης θὰ κινηθῆ, γιὰ ἕνα μεγάλο χρονικὸ διάστημα μέσα σ' αὐτὲς τὶς νέες κατηγορίες καὶ σ' αὐτὲς τὶς καινούργιες καταστάσεις, ἀκολουθῶντας τὶς νέες ροπὲς καὶ βαδίζοντας στοὺς καινούργιους δρόμους, ποὺ ἡ ἐποχή μας θὰ ἔχη χαράξει.

Ὁ Ζμπίγκνιεφ Μπρζεζίνσκυ, ἀγγέλλοντας τὴν ἔλευσι μιᾶς νέας ἐποχῆς, ποὺ τὴν βαπτίζει «τεχνοτροπικὴ» γιατὶ διαμορφώνεται ὄχι ἀπὸ τὴν παραδοσιακὴ βιομηχανικὴ διαδικασία, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν τεχνολογία καὶ τὴν ἠλεκτρονική, γράφει:

«Οἱ μελέτες ποὺ γίνονται τὴν στιγμὴ αὐτή, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ εἰκάσωμεν πὼς οἱ ἄνθρωποι στὶς ἀνεπτυγμένες χῶρες θὰ ὑποστοῦν κατὰ τὶς ἑπόμενες 10ετίες μιὰ μεταλλαγὴ τόσο ριζική, ὅσο ἐκείνη ποὺ ὑπέστησαν κατὰ τὴν διάρκεια ὁλόκληρης τῆς σιγανῆς διαδικασίας τῆς ἐξελίξεώς τους ἀπὸ τὴν κατάστασι τοῦ ζώου ὡς τὴν κατάστασι τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ τὴν διαφορὰ ὅτι ἡ διαδικασία αὐτὴ θὰ προβληθῆ τώρα σὲ μεγέθυνσι πάνω στὴν ὀθόνη τοῦ χρόνου - καὶ ὁ ἐξ αἰτίας

της κλονισμὸς θὰ εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα βαθύτατος».

Ποῦ στηρίζεται αὐτὴ ἡ προοπτική; Ὁ Μπρζίνσκυ καὶ ἄλλοι μελλοντολόγοι, μᾶς δίνουν πολλὰ στοιχεῖα. Ἀναφέρομε μερικά:

— Ὁ μέσος ὅρος τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς θὰ διπλασιασθῆ.
— Θὰ προσδιορίζεται κατὰ βούλησιν τὸ φῦλον τῶν παιδιῶν.
— Θὰ παράγωνται «τεχνητὰ» ἄνθρωποι.
— Ὁ ἀνθρώπινος ἐγκέφαλος θὰ αὐξήση τὶς ἱκανότητές του.
— Ὁ ἄνθρωπος θὰ βελτιώνη κατὰ βούλησιν τὸν βαθμὸ καὶ τὸ εἶδος τῆς νοημοσύνης του.
— Ἡ ἐργασία θὰ μειωθῆ στὸ ἐλάχιστο.
— Ὁ ἐλεύθερος χρόνος θὰ διευρυνθῆ.
— Ὁ καθένας πατῶντας τὸ κουμπὶ ἑνὸς ἠλεκτρονικοῦ ἐγκεφάλου θὰ ἔχη ὅποια γνώση ἢ πληροφορία ἐπιθυμεῖ.
— Ὅλοι σχεδὸν θὰ ζοῦν σὲ πόλεις. Ἡ ἐξοχὴ θὰ καταργηθῆ. Τὸ χωριὸ θὰ ἐκλείψη. Ἡ συνάντησις μὲ τὴν φύσι θὰ εἶναι ἀντιμετώπισις τοῦ Ἀγνώστου.
— Ἐργοδότες καὶ ἐργαζόμενοι θὰ συνδέωνται τηλεοπτικῶς.
— Θὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ ζῆ στὴ μιὰ ἄκρη τῆς χώρας καὶ νὰ ἐργάζεται στὴν ἄλλη.
— Οἱ ἄνθρωποι θὰ βρίσκωνται σὲ ἀδιάκοπη ὀπτικοακουστικὴ ἐπαφή.
— Ὁ αὐτοματισμὸς καὶ ἡ Κυβερνητικὴ θὰ ἐκτοπίσουν τὴν ἀνθρώπινη ἐργασία σὲ ἕνα ἐλάχιστο ὅριο καὶ θὰ μεταβάλλουν τὴν φύσι της.
— Ἡ παιδεία θὰ εἶναι προσιτὴ σὲ ὅλους καὶ θὰ παρέχη ἀνώτερη μόρφωσι σὲ κάθε ἱκανὸ μὲ τὴν ἀφομοίωσί της.
— Εἰδικότητες τῶν ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων θὰ ἀπαρχαιώνωνται συνεχῶς.
— Μᾶζες τεράστιες θὰ πρέπει νὰ διδαχθοῦν νέα ἐπαγγέλματα.
— Ἑκατομμύρια ἐργαζόμενοι θὰ εὐημεροῦν ἀλλὰ δὲν θὰ

ξέρουν πῶς νὰ περάσουν τὴν ὥρα τους.

— Ἡ δημόσιες ὑποθέσεις γίνονται ὁλοένα καὶ πιὸ περίπλοκες.

— Ἡ λῆψις ἀποφάσεων σχετικὰ μ' αὐτὲς ἀπαιτεῖ ὅλο καὶ περισσότερες προϋποθέσεις.

— Ἡ συμμετοχὴ τοῦ μέσου πολίτου καθίσταται προβληματική.

— Οἱ ἐθνικὲς ὑποθέσεις περιορίζονται. Οἱ παγκόσμιες αὐξάνουν. Τὸ ἴδιο καὶ τὸ ἐνδιαφέρον γι' αὐτές.

— Ἡ τηλεόρασις καὶ ἄλλοι λόγοι, ἀντικαθιστοῦν σὲ συνεχῶς μεγαλύτερη κλίμακα τὸν Λόγο, ἀπὸ τὴν Εἰκόνα.

— Διαμορφώνεται ἑνιαῖος ὑπερεθνικὸς τρόπος ζωῆς καὶ συμπεριφορᾶς.

— Τὸ κεφάλαιο ὁλοένα ἀποκεντρώνεται, διασπειρόνενον σὲ μᾶζες κεφαλαιούχων.

— Ἡ ἰδιοκτησία χάνει διαρκῶς τὴν παλαιὰν μορφήν της. Ἀπὸ ἄμεση, κτηματική, ἀπεριόριστη γίνεται ἔμμεση, μετοχική, ἐλεγχομένη.

Τὰ στοιχεῖα ποὺ παραθέσαμε εἶναι ἐλάχιστα. Ἀρκοῦν ὅμως γιὰ νὰ δείξουν πόσο βαθειὲς εἶναι οἱ μεταβολὲς ποὺ συντελοῦνται σήμερα στοὺς κόλπους τῶν προηγμένων κοινωνιῶν καὶ πόσο βαθιὰ προχωροῦν, ἐγγίζοντας τὴν ἴδια τὴν οὐσία τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὄχι μόνον τὶς ἐξωτερικές της μορφὲς ὅπως ἄλλοτε. Τὸ πρόβλημα γιὰ τὶς ἀνεπτυγμένες κοινωνίες, δὲν εἶναι πλέον ἡ ἐξασφάλισις ἐργασίας, στοιχειώδους παιδείας, λογικῆς ἀμοιβῆς, ἱκανοποιητικῆς στέγης ἢ ὑγειονομικῆς ἐξυπηρετήσεως στὰ μέλη της.

Εἶναι προβλήματα νέου τύπου, ὅπως:

— Τί θὰ γίνη ὁ πλεονάζων χρόνος.

— Πῶς θὰ ἀναπληρωθῆ ἡ ἔλλειψις σκοποῦ.

— Τί θὰ σώση τὴν ψυχικὴ ὑγεία τῶν μαζῶν.

— Πῶς θὰ συμφιλιωθοῦν οἱ γενεές.

— Τί θὰ γεφυρώση τὸ χάσμα τῆς αὐξανομένης διαφορο-

ποιήσεως μεταξὺ τῶν ἀτόμων.

— Πῶς θὰ διασωθῆ ἡ οἰκογένεια.

— Πῶς θὰ ἀποφευχθῆ ὁ ἐκφυλισμός.

— Πῶς θὰ ξαναβρεθῆ ἡ Πίστις.

Δηλαδὴ τὰ προβλήματα τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας ἔπαυσαν νὰ εἶναι οἰκονομικὰ ἢ τεχνικά. Ἔγιναν κυριολεκτικὰ «ἀνθρώπινα». Καὶ ἡ ἐπίλυσις αὐτῶν τῶν προβλημάτων, εἶναι αὐτονόητο ὅτι θὰ εἰσαγάγῃ τὸν ἄνθρωπον ἀληθινὰ εἰς νέαν ἐποχή.

5. ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΥΤΟΠΙΑ

«Δίχως τοὺς οὐτοπιστὲς τῶν παλιῶν καιρῶν, οἱ ἄνθρωποι θὰ ζοῦσαν ἀκόμη μέσα στὶς σπηλιές, γυμνοὶ καὶ ἄθλιοι. Οὐτοπία εἶναι ἡ ἀρχὴ κάθε προόδου καὶ ἐκφράζει τὴν προσπάθεια γιὰ ἕνα καλύτερο κόσμο».

Ἀ. Φρὰνς

Πραγματικὰ γιὰ πρώτη φορὰ ὑπάρχει μπροστά μας ἡ ρεαλιστικὴ δυνατότης νὰ περάσωμε στὴν οὐτοπία.

Γιὰ πρώτη φορὰ ὁ ἄνθρωπος ἔχει στὰ χέρια του ὅλα τὰ μέσα, γιὰ νὰ πραγματώση τὰ πιὸ τρελά του ὄνειρα.

Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ μέσα στὴν Ἱστορία, ποὺ ὁ ἄνθρωπος —μιλοῦμε γιὰ τὸν κάτοικο τῶν προηγμένων χωρῶν, ὅπου ὑπάρχει ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία— κατέκτησε τὴν ἀφθονία ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν.

Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ὄχι μεμονωμένα ἄτομα ἢ περιωρισμένα στρώματα, ἀλλὰ ὁλόκληρη ἡ κοινωνία μπορεῖ νὰ ἀπολαμβάνη ὅλες τὶς ἀνέσεις, ποὺ ἀπαλλάσσουν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸν κόπο, τὸν καταναγκασμό, τὴν ἀνασφάλεια.

Γιὰ πρώτη φορὰ ἐπίσης κατακτήσαμε τὴν δυνατότητα τῆς παροχῆς Παιδείας σὲ ὅλους. Δὲν ὑπάρχει πιὰ ἄνθρωπος (μέλος τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας), ποὺ νὰ μὴν μπορῆ νὰ μορφωθῆ, ἂν ἔχη τὶς ὑποκειμενικὲς ἱκανότητες ποὺ χρειάζονται γι' αὐτὸ τὸν σκοπό.

Εἶναι ἀκόμη ἡ πρώτη φορά, ποὺ ὁ ἄνθρωπος ἔχει στὴν διάθεσί του τόσον ἐλεύθερο χρόνο. Ποτὲ ἄλλοτε ὁ ἄνθρωπος δὲν δούλευε τόσο λίγο. Ποτὲ δὲν ἦταν χρονικὰ τόσο ἐλεύθερος, ὅσον εἶναι σήμερα ὁ κάτοικος τῶν χωρῶν τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας.

Ἕνα ἄλλο χαρακτηριστικὸ τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν δουλεία τῆς χειρωναχτικῆς ἐργασίας.

Γιὰ πρώτη φορὰ ὑπάρχει ἕνα τόσο μεγάλο, εὐρὺ καὶ ἰσχυρὸ στρῶμα διανοουμένων, ἐπιστημόνων καὶ τεχνοκρατῶν, ποὺ ἡ δύναμις καὶ ὁ ρόλος τους ὅλο μεγαλώνει.

Παράλληλα, ἡ ἐξουσία ἀποκτᾶ ὁλοένα συμβολικώτερες μορφὲς καὶ ὁ παλαιοῦ τύπου πολιτικὸς παραμερίζεται συνεχῶς πρὸς ὄφελος τοῦ συγχρόνου τεχνοκράτου (μὲ τὴν εὐρεῖα ἔννοια αὐτοῦ τοῦ ὅρου). Ἔτσι, γιὰ πρώτη φορὰ τὸ μέγα οὐτοπικὸ ὄνειρο τοῦ «μαρασμοῦ τοῦ κράτους» ποὺ ἔθρεψε ἀνατρεπτικές, ἀναρχικὲς πρωτοκομμουνιστικὲς καὶ ἄλλες κινήσεις ὑπὲρ τῆς πανελευθερίας τοῦ ἀτόμου μοιάζει νὰ γίνεται πραγματώσιμο. Πράγματι σήμερα μὲ τοὺς ἠλεκτρονικοὺς ὑπολογιστάς, μὲ τὰ σύγχρονα μέσα ἐπικοινωνίας, μὲ τὴν ὕπαρξι τόσον μεγάλου στρώματος τεχνοκρατῶν, διανοουμένων καὶ ἐπιστημόνων, μὲ τὴν ἄνοδο τοῦ βιοτικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου τῶν μαζῶν, εἶναι πιὰ δυνατὴ ἡ ὁλοένα καὶ σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ ἀποκέντρωσις τῆς ἐξουσίας, ποὺ ἤδη πραγματοποιεῖται στὴν Δυτ. Γερμανία (Ὁμοσπονδοποίησις), στὴν Ἰταλία καὶ στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς. Καὶ ἐπίσης γιὰ πρώτη φορὰ ἡ κεντρικὴ πολιτικὴ ἐξουσία ἀποκτᾶ ὁλοένα καὶ πιὸ τεχνοκρατικὴ μορφή. Τὸ κράτος γίνεται περισσότερο ἕνα ὄργανο παροχῆς κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν καὶ οἰκονομικῶν πληροφοριῶν, ἕνας διαχειριστὴς δημοσίων ὀργανισμῶν καὶ λιγώτερο ἕνα ὄργανο ἀσκήσεως πολιτικῶν ἁρμοδιοτήτων.

Ἀκόμη εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ἐλευθερία (ἀτομικὴ καὶ συλλογικὴ) σὲ ὅλες της τὶς μορφὲς (οἰκονομική, κοινωνική, πνευματικὴ καὶ πολιτικὴ) εἶναι τόσο ἐκτεταμένη καὶ ἀφορᾶ τόσο πολλοὺς ἀνθρώπους. Σ'αὐτὰ πρέπει νὰ προσθέσουμε καὶ ἕνα σημαντικὸ εἰρηνιστικὸ κίνημα, μία γενικὴ ἐπιθυμία καὶ ὁμοφωνία γιὰ τὴν εἰρήνη.

Ὅλα αὐτά, εἶναι κύτταρα γιὰ τὴν ἀνάπτυξι μιᾶς νέας κοινωνίας. Βέβαια ὅπως ἐμφανίζονται σήμερα ἡ ἀφθονία καὶ ὁ ἐλεύθερος χρόνος, τὸ ἰσχυρὸ στρῶμα τῶν διανοουμένων

καὶ ὁ φιλειρηνισμός, ἡ ἀποδυνάμωσις τῆς κεντρικῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, παρουσιάζουν πολλὲς ἀρνητικὲς πλευρὲς καὶ δημιουργοῦν πολλὰ προβλήματα. Ὅμως, ἂν δὲν σταθοῦμε μόνο στὶς ἀρνητικὲς πλευρὲς ἀλλὰ κοιτάξουμε στὸ βάθος τῶν φαινομένων, τότε θὰ ἀντιληφθοῦμε ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα εἶναι ἴσως τὰ πρῶτα βλαστάρια μιᾶς κοινωνίας, ποὺ θὰ ὑλοποιῆ τὰ πιὸ ὡραῖα καὶ τρελὰ ὄνειρα τῆς ἀνθρωπότητος. Φυσικὰ τίποτε ποτὲ δὲν εἶναι βέβαιο στὴν ἱστορία. Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ προεξοφλήση τὸ μέλλον. Τὸ αὔριο δὲν προδεσμεύεται καὶ συνεπῶς δὲν προφητεύεται. Εἶναι τόσο πολλοὶ οἱ παράγοντες ποὺ καθορίζουν αὐτὸ ποὺ θὰ συμβῆ, ὥστε κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς καταμετρήση ἐπακριβῶς καὶ νὰ προεξοφλήση τὴν ἐπίδρασί τους. Εἶναι τόσο πολλὰ τὰ αἴτια ποὺ καθορίζουν τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα, ὥστε νὰ εἶναι ἀδύνατον καὶ μὲ τὰ πιὸ τέλεια ἠλεκτρονικὰ μηχανήματα νὰ διαπιστώσωμε τὴν συνισταμένη τῶν ἀναριθμήτων τάσεων, ποὺ προκαλοῦνται.

Γι' αὐτὸ δὲν μποροῦμε σὲ καμμία περίπτωσι νὰ προεξοφλοῦμε τὴν ἀσφαλῆ πραγμάτωσι τῆς οὐτοπίας. Ὅμως τὸ γεγονὸς παραμένει ὅτι εἶναι ἡ πρώτη φορὰ μέσα στὴν ἱστορία, ποὺ ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ πραγματοποιήση τὶς οὐτοπικές του συλλήψεις.

Ἀλλὰ τὰ ἐμπόδια εἶναι πολλὰ καὶ πρὸ πάντων, ὑπάρχουν μία Μεγάλη Ἀντίδρασις καὶ ἕνα Μεγάλο Πρόβλημα. Ὁ κομμουνισμὸς ἀποτελεῖ τὴν Μεγάλη Ἀντίδρασι σ' αὐτὴν τὴν προσπάθεια. Ἡ παρουσία του καὶ μόνη παίζει ρόλο ἀρνητικὸ τροφοδοτῶντας ὑποψίες καὶ ἐπιβάλλοντας πολλαπλές, ἀναγκαῖες δουλεῖες ἀμύνης καὶ ἐπαγρυπνήσεως. Οἱ στρατιές του ἔχουν ἀναλάβει τὴν ἀποστολὴ ποὺ ἐξεπλήρωναν ἄλλοτε οἱ στρατιὲς τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, καταπνίγοντας παντοῦ στὸν χῶρο ὅπου μποροῦν νὰ δράσουν τὶς ἀπόπειρες γιὰ τὴν γέννησι τοῦ καινούργιου.

Ὁ Τρίτος κόσμος μὲ τὴν καθυστέρησί του, τὴν ὁποία

ἀπεδείχθη ἀνίκανος νὰ ξεπεράση, ἀποτελεῖ τὸ Μεγάλο Πρόβλημα.

Ἡ Μεγάλη Ἀντίδρασις τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ τὸ Μεγάλο Πρόβλημα τοῦ Τρίτου κόσμου, σὲ συνδυασμὸ καὶ μὲ τὰ ἀρνητικὰ στοιχεῖα τῆς ἴδιας τῆς τεχνοκρατικῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας, εἶναι παράγοντες δυσμενεῖς, ποὺ ἀντιπαλεύουν πρὸς τὰ εὐμενῆ στοιχεῖα ποὺ προαναφέραμε καὶ ποὺ δυσχεραίνουν τὴν πορεία πρὸς τὴν πραγμάτωσιν τῆς Οὐτοπίας.

Οἱ Ἡνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς βρίσκονται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα στὸν πρόλογο μιᾶς νέας κοινωνίας ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν ἀποκαλέσουμε μεταβιομηχανικὴ ἢ μετακαταναλωτική. Αὐτὴ ἡ κοινωνία θὰ συνδυάζη τὴν εὐημερία μὲ τὸν πραγματικὸ πολιτισμό! τὴν τεχνικὴ μὲ τὴν πνευματικὴν ἐξέλιξι· τὴν παροχὴν ἐλευθέρου χρόνου μὲ τὴν παροχὴ καὶ δυνατοτήτων γιὰ τὴν σωστὴ χρησιμοποίησί του· τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν δουλεία τῆς χειρωνακτικῆς ἐργασίας μὲ τὴν ἄνοδο τοῦ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου· τὴν ὕπαρξι ἑνὸς ἰσχυροῦ στρώματος διανοουμένων, ἐπιστημόνων καὶ τεχνοκρατῶν μὲ τὴν ὀρθὴ τοποθέτησι καὶ τὴν σωστὴ θέσι αὐτοῦ τοῦ στρώματος μέσα στὴν κοινωνία καὶ μὲ τὴν σωστὴ ἀξιοποίησί του· τὸν «μαρασμὸ» τῆς κεντρικῆς κρατικῆς ἰσχύος μὲ τὴν ὀρθὴ ἀποκέντρωσι· τὴν ἐπιθυμία γιὰ εἰρήνη μὲ τὴν ἀναγκαία ἐπαγρύπνησι· τὸ ἄτομο μὲ τὸ σύνολο· τὴν εὐημερία μὲ τὴν ἐλευθερία.

Τὸ γεγονὸς ἀκριβῶς ὅτι βρίσκεται, ἡ ἀμερικανικὴ κοινωνία, στὸ πρῶτο στάδιο αὐτῆς τῆς νέας ἐποχῆς ἐξηγεῖ καὶ τὴν κρίσι της. Τὰ ἀρνητικὰ φαινόμενα, ποὺ μαστίζουν αὐτὴν τὴν κοινωνία, πιστεύω πὼς δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ οἱ σπασμοὶ τοῦ τοκετοῦ τῆς νέας ἐποχῆς.

Ἀλλὰ καὶ οἱ κοινωνίες τῆς Δ. Εὐρώπης, ἐνῶ δὲν βρίσκονται ἀκόμη στὸν πρόλογο τῆς νέας κοινωνίας, βρίσκον-

ται πάντως στὸν ἐπίλογο τῆς παλαιᾶς. Καὶ αὐτὸ ἐξηγεῖ καὶ τὴν δική τους κρίσι.

Στὴν Ἀμερικὴ λοιπὸν καὶ στὴν Δ. Εὐρώπη, δηλαδὴ στὶς προηγμένες χῶρες, ἡ κρίσις εἶναι ἐκδήλωσις τοῦ θανάτου τῆς παλαιᾶς ἢ τῆς ἀνατολῆς τῆς νέας κοινωνίας.

Ὁ κομμουνιστικὸς κόσμος ἀντίθετα, βρίσκεται ἀκόμη στὴν παλαιὰ ἐποχή. Δὲν ἔχει μπῆ στὴν περίοδο τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας.

Ἡ κρίσις του εἶναι λοιπὸν ἄλλου τύπου καὶ ἡ ἀντίθεσίς του πρὸς τὶς προηγμένες Δυτικὲς χῶρες εἶναι ἀντίθεσις τῆς ἀντιδράσεως πρὸς τὴν πρόοδο.

Ὅσο γιὰ τὸν Τρίτο κόσμο, αὐτὸς βρίσκεται ἀκόμη πιὸ πίσω στὴν προβιομηχανικὴ κοινωνία. Μὲ ἄλλους λόγους αὐτὴ τὴν στιγμή, στὸν πλανήτη μας συνυπάρχουν τρεῖς ἢ τέσσερις διαφορετικὲς ἱστορικὲς ἐποχές. Αὐτὴ ἡ συνύπαρξις δὲν συνιστᾶ καινούργιο φαινόμενο. Πάντοτε στὴν ἱστορία, ἡ ἀνθρωπότης ζοῦσε ταυτοχρόνως μὲ διαφορετικὰ τμήματά της, σὲ διαφορετικὲς ἐποχές, σὲ διαφορετικὰ στάδια οἰκονομικοτεχνικῆς καὶ κοινωνικοπολιτικῆς ἐξελίξεως. Ὅμως, ἄλλοτε, αὐτὸ τὸ φαινόμενο τῆς ἀνισομέτρου ἀναπτύξεως τῶν διαφόρων ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν, δὲν προκαλοῦσε τόσο ἄμεσα, τόσο πολλὰ καὶ τόσον ὀξύτατα προβλήματα, γιατὶ κάθε κοινωνία ἢ κάθε περιοχή, ζοῦσε περίπου κλεισμένη στὸν ἑαυτό της. Τώρα, ὁλόκληρος ὁ πλανήτης ἀποτελεῖ μία ἑνιαία ἀγορὰ ἀγαθῶν ὑπηρεσιῶν, ἰδεῶν καὶ πληροφοριῶν μὲ κοινὲς τύχες, κοινὰ ἐνδιαφέροντα καὶ κοινὰ πεπρωμένα. Ἡ ἀνθρωπότης, ἀποτελεῖ πιὰ μιὰ ἑνιαία ὀντότητα. Καὶ αὐτὴ ἡ ὀντότης εἶναι τρομερὰ ἄνισα ἀνεπτυγμένη στὰ διάφορα ἀλληλοεξαρτώμενα τμήματά της. Ἡ ἀνισότης στὴν ἀνάπτυξι διαφορετικῶν ὄντων, δὲν προκαλεῖ τὰ ἴδια προβλήματατα μὲ τὴν ἀνισόμετρη ἀνάπτυξι τῶν διαφόρων ὀργάνων τοῦ ἰδίου ὄντος. Αὐτὴ εἶναι ἡ διαφορὰ καὶ ἐκεῖ ἔγκειται ἕνα ἀπὸ τὰ μέγιστα προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας. Ἡ Ἀμε-

ρικὴ μπαίνει στὸν 21ο αἰῶνα. Ἡ Εὐρώπη βρίσκεται στὸν 20ό. Ὁ ἀνατολικὸς κόσμος εἶναι οὐσιαστικὰ στὸν 19ο. Καὶ ὁ Τρίτος κόσμος αἰῶνες πιὸ πίσω. Καὶ ὅμως ὅλες αὐτὲς οἱ κοινωνίες ἀποτελοῦν πιὰ ἕνα ἑνιαῖο καὶ ἀδιαίρετο κόσμο.

Τί θὰ συμβῆ λοιπόν; Ἡ ἰδεαλιστικὴ ἀνυπομονησία γιὰ τὴν ἄμεση πραγμάτωσι τῆς Οὐτοπίας, ἀνυπομονησία ποὺ διακρίνει τὴν νεολαία τῶν προηγμένων χωρῶν, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιφέρη τὴν καταστροφή. Εἶναι καὶ αὐτὸ ἕνας κίνδυνος.

Ἡ καταστροφὴ μπορεῖ νὰ προέλθη π.χ. ἀπὸ τὴν πρόωρη ἐπιβολὴ τῶν ὑπερμέτρως εἰρηνιστικῶν τάσεων ἢ καὶ ἀπὸ τὸν ἄκαιρο μαρασμὸ τοῦ Κράτους. Ἂν αὐτὲς οἱ μεταβολὲς γίνουν πολὺ γρήγορα, πρὶν δηλαδὴ ἐξασφαλιστοῦν οἱ προϋποθέσεις ἑνιαίας ἐπιβολῆς των —σὲ παγκόσμια κλίμακα— τότε θὰ ξανοιχθοῦν μπροστὰ στὴν καταναλωτικὴ κοινωνία δύο δυνατότητες:

Ἡ πρώτη εἶναι ἐπικράτησις τοῦ κομμουνισμοῦ ὁ ὁποῖος θὰ ἐπωφεληθῆ ἀπὸ τὸν ὑπέρμετρο καὶ μονομερῆ εἰρηνισμό, ποὺ ὁδηγεῖ σὲ μονόπλευρο ἠθικὸ καὶ ὑλικὸ ἀφοπλισμό, ἀπὸ τὴν πρόωρη ἐξασθένησι τοῦ κράτους, ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν ἐλευθερία —ἀσυδοσία— καὶ ἀπὸ τὴν προώθησι τῶν ἐν ἰδεολογικῇ καὶ ψυχολογικῇ συγχύσει διανοουμένων μέσα στὴν πολυαρχικὴ κοινωνία τῆς Δύσεως, γιὰ νὰ τὴν καταστρέψη. Αὐτὸ θὰ ἐσήμαινε μιὰ τεράστια ἱστορικὴ παλινδρόμησι, μιὰ νέα πτῶσι τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ δεύτερη δυνατότης εἶναι ἀπὸ ἀντίδρασι στὸν κίνδυνο τῆς κομμουνιστικῆς ἐπικρατήσεως νὰ ἐπιβληθοῦν αὐταρχικὰ καθεστῶτα. Αὐτὰ θὰ μποροῦν νὰ συνεχίσουν μετρημένα καὶ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἐπαγρύπνησι τὴν πορεία πρὸς τὴν νέα κοινωνία. Ἀλλὰ θὰ μποροῦσαν ἐπίσης καὶ νὰ μετατραποῦν σὲ κατεστημένα συντηρητικὰ ἢ καὶ ἀντιδραστικὰ καὶ νὰ σταματήσουν τὴν πορεία πρὸς τὴν πρόοδο.

Τί πρέπει νὰ γίνη; Πρῶτον, νὰ συνειδητοποιηθῆ ἡ δυ-

νατότης ποὺ ὑπάρχει νὰ περάσωμε στὴν Οὐτοπία, καὶ δεύτερον νὰ γίνη ἀντιληπτὸ σὲ ὅλο του τὸ μέγεθος τὸ ἐπικίνδυνο αὐτῆς τῆς πορείας.

Πρέπει νὰ συνειδητοποιηθῆ ὅτι ἡ μετάβασις πρὸς τὴν οὐτοπικὴ κοινωνία πρέπει νὰ εἶναι σχεδιασμένη σὲ ὅλα της τὰ σημεῖα καὶ ἰδίως νὰ συνδυάζεται μὲ τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῆς πενίας τοῦ Τρίτου κόσμου καὶ μὲ τὴν ἐπαγρύπνησι ἐναντίον τῆς κομμουνιστικῆς ἀντιδράσεως.

Τότε, ναί, ἡ Οὐτοπία θὰ γίνη πραγματικότης.

Μὲ τὴν ἄφιξί της στὴν καταναλωτικὴ κοινωνία, ἡ ἀνθρωπότης μπῆκε σὲ μιὰ περίοδο γενικῆς κρίσεως. Ἡ ἐποχή μας χαρακτηρίζεται ἀπὸ τυφλὲς συγκρούσεις, ὁλοκληρωτικὲς ἀρνήσεις, ὑποχθόνιους σεισμούς, ἀπελπισμένες ἀδιαλλαξίες. Εἶναι μιὰ ἐποχὴ περίεργη ποὺ δὲν συγχωρεῖ τίποτε, ἀφοῦ τὰ πάντα καταχρίνει καὶ «ἀμφισβητεῖ» καὶ ὅμως ἀνέχεται τὰ πάντα, ἀπὸ τοὺς «ἀμφισβητίες» ὡς τὰ ναρκωτικά. Ἡ κρίσις εἶναι τέτοια, ὥστε ἀκόμη καὶ τὸ ἔλλογο στοιχεῖο, φαίνεται ξεπερασμένο. Αὐτὸς ὁ «θάνατος» τοῦ Λόγου τροφοδοτεῖ ὄχι μόνο τὸ θέατρο τοῦ παραλόγου ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρη τὴ ζωὴ τοῦ παραλόγου.

Ὅμως αὐτὴ ἡ κρίσις τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας δὲν ἔχει καμμία σχέσι μὲ τὶς προφητεῖες τῶν κοινωνιολόγων τοῦ 19ου αἰῶνος. Δὲν βοηθοῦν οὔτε κατ' ἐλάχιστον στὴν κατανόησί της τὰ κείμενα τοῦ Μάρξ, τοῦ Προυντὸν ἢ τοῦ Τζὼν Λόκ. Καὶ ἀσφαλῶς, ἡ κρίσις αὐτὴ εἶναι τελείως ἄσχετη μὲ τὰ κηρύγματα τοῦ Λένιν ἢ τοῦ Μάο. Γιατί, αὐτὴ ἡ κρίσις δὲν ὀφείλεται οὔτε στὴν φτώχεια, οὔτε στὴν καταπίεσι. Ὀφείλεται στὴν ἀφθονία καὶ στὴν ἀσυδοσία.

Μὲ τὴν καταναλωτικὴ κοινωνία, ὁ ἄνθρωπος κατέκτησε τὴν ἀφθονία ὑλικῶν καὶ «πνευματικῶν» ἀγαθῶν, ἀλλὰ ταυτόχρονα, πολλαπλασίασε τὰ ψυχολογικά, ἠθικὰ καὶ κοινωνικά του προβλήματα. Ἔφθασε στὸν περίφημο ὑλικὸ «παράδεισο» ποὺ ὀνειρευόταν. Καὶ τώρα, αὐτὸς ὁ παράδεισος

δὲν τὸν ἱκανοποιεῖ. Εἶναι χορτᾶτος, καλοντυμένος, ἀλλὰ δυστυχής. Καὶ σὰν μαθητευόμενος μάγος, τὰ ἔχει χαμένα.

Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτό, δὲν ἦταν ἀναπότρεπτο. Τὰ ψυχολογικά, ἠθικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα, δὲν εἶναι τὰ ἀναπόφευκτα προϊόντα τῆς ἀφθονίας. Ἡ δυστυχία δὲν εἶναι νομοτελειακὸς καρπὸς τῆς οἰκονομικοτεχνικῆς ἐξελίξεως. Ἡ κρίσις δὲν ἦταν μοιραία. Ὀφείλεται σὲ συγκεκριμένα σφάλματα τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ σφάλματα αὐτά, δὲν ἦσαν προκαθωρισμένα. Μποροῦσαν νὰ ἀποφευχθοῦν. Ἀλλὰ δὲν ἀπεφεύχθησαν γιατὶ δὲν κατορθώσαμε νὰ κατανοήσουμε τὴν πραγματικὴ οὐσία τῶν προβλημάτων μας. Δὲν ἀντελήφθημεν ὅτι τὰ ἀνθρώπινα θέματα, δὲν εἶναι ἀποκλειστικά, οὔτε καὶ κυρίως, οἰκονομικά. Ἐνεργήσαμε σὰν ὁλόκληρο τὸ πρόβλημα νὰ ἦταν μόνον θέμα αὐξήσεως τοῦ συνολικοῦ καὶ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος. Ἀγνοήσαμε τὸ γεγονὸς ὅτι ὑπάρχουν καὶ θέματα ἱεραρχίας, ἐξουσίας, γοήτρου, ψυχολογίας, ἠθικῆς ἰδεολογίας, πίστεως, μεταφυσικῆς. Ὅτι δὲν μπορεῖς νὰ ἀλλάζης τὴν οἰκονομικὴ ὑπόστασι μιᾶς κοινωνίας χωρὶς νὰ ἀλλάζης καὶ τοὺς κοινωνικοπολιτικούς της θεσμούς. Ὅτι τὸ κυνηγητὸ τῆς ἀφθονίας δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γίνεται σὲ βάρος τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν. Δὲν προβλέψαμε ὅτι ἡ αὔξησις τῆς παραγωγῆς μόνη της, αὐτὴ καθ᾿ ἑαυτή, δὲν λύνει τελικὰ κανένα ἀνθρώπινο πρόβλημα. Καὶ συνδυάσαμε τὴν οἰκονομικὴ ἐξέλιξι μὲ τὴν ἐπιστροφὴ στὴν νηπιακὴ σκέψι ποὺ ἔκφρασίς της εἶναι τὰ «κλασικὰ εἰκονογραφημένα» καὶ γενικὰ ἡ ἀντικατάστασις τοῦ Λόγου ἀπὸ τὴν Εἰκόνα, ἡ μανία τοῦ χοροῦ ποὺ ἀντικαθιστᾶ τὸν Λόγο μὲ τὴν Κίνησι, ἡ ἀνάστασις τῆς μαγείας, ἡ διάδοσις τοῦ πνευματισμοῦ, ἡ ἐπιρροὴ τοῦ ἀποκρυφισμοῦ, ἡ ἐμφάνισις ἰδιορρύθμων «προφητῶν» καὶ πρωτογόνων «θρησκειῶν».

Ἡ ἀποτυχία μας, συνίσταται στὸ ὅτι δὲν συλλάβαμε τὴν οὐσία τῶν ἀνθρωπίνων προβλημάτων μας, οὔτε προβλέψαμε τὰ νέα προβλήματα ποὺ θὰ γεννοῦσε ἡ τεραστία οἰκονομι-

κοτεχνική ἐξέλιξις καὶ ἔτσι, δὲν προγραμματίσαμε τὴν μεθοδικὴ ἀντιμετώπισι καὶ ἐπίλυσί τους. Καὶ τὸ χειρότερο εἶναι ὅτι μπορούσαμε νὰ τὸ κάνουμε. Ἡ κοινωνιολογία, ἡ ψυχολογία, ὅλες οἱ σύγχρονες ἀνθρωπογνωστικὲς ἐπιστῆμες ἀλλὰ καὶ ἡ σοφία ποὺ κληρονομήσαμε ἀπὸ τὶς γενεὲς ποὺ πέρασαν, μᾶς ἐπέτρεπαν καὶ τὴν οὐσία τῶν ἀνθρωπίνων προβλημάτων νὰ συλλάβουμε καὶ τὶς ἐπιπτώσεις τῆς τεχνικοοικονομικῆς ἐξελίξεως νὰ προβλέψουμε. Εἴχαμε ὅλα τὰ ὅπλα γιὰ τὴν κατάκτησι τοῦ μέλλοντος στὰ χέρια μας, ἀλλὰ δὲν τὰ χρησιμοποιήσαμε. Ἡ κρίσις εἶναι δικό μας δημιούργημα, ὄχι τῆς οἰκονομίας ἢ τῆς τεχνικῆς. Προῆλθε ἀπὸ τὰ λάθη μας. Ἡ εὐθύνη πέφτει ὁλόκληρη στὸν ἄνθρωπο.

Γιατὶ αὐτός, ἔχει πάντοτε τὴν δυνατότητα νὰ διαλέξη τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο θὰ μεταχειρισθῆ ἕνα τεχνολογικὸ ἐπίτευγμα. Λ.χ. ἡ τηλεόρασις μπορεῖ νὰ ἀποβλακώση ἢ καὶ νὰ μορφώση τὶς μᾶζες, ἡ μηχανὴ μπορεῖ νὰ δημιουργήση ἀνέργους ἢ νὰ μειώση τὸν κόπο καὶ τὸν χρόνο τῆς ἐργασίας κ.ο.κ. Ἀκόμη, ὁ ἄνθρωπος ἔχει καὶ τὴν δυνατότητα νὰ ἐπιλέξη ἀπὸ τὰ ἀναρίθμητα τεχνολογικὰ ἐπιτεύγματα, ποιά θὰ κρατήση σὰν χρήσιμα καὶ ποιά θὰ ἀρνηθῆ σὰν περιττὰ ἢ ἐπιζήμια. Λ.χ. μπορεῖ νὰ ἀρνηθῆ τὴν χρῆσι ἑνὸς ἐργαλείου ποὺ φθείρει τὴν Τέχνη ἢ ἑνὸς ὅπλου μαζικῆς ἐξοντώσεως.

Ἡ κρίσις τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας εἶναι προϊὸν τῆς ἀποτυχίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ ἡ ἀποτυχία δὲν εἶναι ὁριστική, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος δὲν κατεστράφη. Ἀντίθετα, ἡ συνειδητοποίησις τῆς κρίσεως καὶ ἡ ἐξανάστασις, ἔστω καὶ μὲ ἀρνητικοὺς τρόπους, ἐναντίον τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας μᾶς ἐπιτρέπει μιὰ βάσιμη ἐλπίδα. Πὼς ὁ ἄνθρωπος θὰ ἀντιληφθῆ τὰ σφάλματά του, θὰ ἀφυπνισθῆ, θὰ κινητοποιήση τὶς καταπληκτικές του δυνάμεις καὶ θὰ ξεπεράση τὴν κρίσι του. Ἂν τὸ κατορθώση, τότε θὰ ξανοιχθοῦν μπροστά του δυνατότητες ἀπέραντες. Ὅλα θὰ καταστοῦν

δυνατά. Ἀκόμη καὶ ἡ πραγμάτωσις τῆς Οὐτοπίας.

Οὐτοπία, εἶναι τὸ ὄνειρο γιὰ τὸ καλύτερο, ἡ ψυχοπνευματικὴ ἀντίδρασις στὴν κατὰ κανόνα δυσάρεστη πραγματικότητα.

Οὐτοπία εἶναι ἡ μεταφυσικὴ φυγὴ ἀπὸ τὴν ὑλικὴ καθημερινότητα.

Οὐτοπία εἶναι ἡ ἐξανάστασις τῆς ψυχῆς γιὰ τὸ παρὸν καὶ ἡ ἀνάτασίς της πρὸς τὸ μέλλον.

Ἡ Οὐτοπία εἶναι μία ἀνάγκη, γιατὶ ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκη νὰ ὀνειρεύεται.

Ἡ Οὐτοπία εἶναι μία ἀνάγκη, γιατὶ ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ προοδεύῃ.

Οὐτοπία εἶναι ἡ ἄρνησις ὑποταγῆς στὴν μοῖρα, εἶναι ἡ λαχτάρα γιὰ τὸ τέλειο, εἶναι ἡ ἐπιδίωξις τοῦ παντός.

Σὰν ἀντίθεσις στὴν Δυστοπία (παρὸν) ἡ Οὐτοπία γεννᾶ τὴν σύνθεσι, τὸ μέλλον. Εἶναι ἡ διαπάλη ἀνάμεσα στὸ «ὂν» καὶ στὸν «θεό», στὸ πραγματικὸ καὶ στὸ ὀνειρικό, ποὺ γεννᾶ τὸ καινούργιο.

Μὲ τὶς οὐτοπικές τους συλλήψεις οἱ ἄνθρωποι ὀρθώνουν μπροστά τους ὁράματα, πρότυπα κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς, ἰδανικὰ ποὺ ἀποτελοῦν δυνάμεις κινητήριες γιὰ τὴν κίνησι τῆς Ἱστορίας πρὸς τὰ ἐμπρός: Ἡ κατάργησις τῆς δουλείας, ἡ ἀναγνώρισις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἰσότης ἔναντι τοῦ Νόμου, ἡ διάκρισις τῶν ἐξουσιῶν, ἡ κοινωνικὴ πολιτική, ἡ δωρεὰν παιδεία, ἡ καθολικὴ ψηφοφορία, ἡ ἰσότης τῶν φύλων, ἡ γενικὴ εὐημερία, κάποτε ἦσαν οὐτοπίες, καὶ ἔγιναν πραγματικότητες.

Ἡ Οὐτοπία πηγάζει κατευθεῖαν ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ ἄνθρωπο, ἀπὸ τὸ ἠθικὸ ὂν ποὺ πεπρωμένο του εἶναι ἡ ἀναζήτησις τοῦ Τελείου. Μὲ αὐτὴν ἀνεβαίνουμε ἀπὸ τὴν καθαρὰ ὑλικὴν ὕπαρξι, πρὸς τὴν πνευματική. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι, ὅπως πρῶτος ἀντελήφθη ὁ Πλάτων, ἡ ἰδανικὴ κοινωνία πρέπει πρῶτα νὰ πηγάσῃ ἀπὸ τὴν ψυχή μας,

νὰ συλληφθῆ ἀπὸ τὸ πνεῦμα μας, νὰ θεμελιωθῆ στὴν συνείδησί μας καὶ μετά, ἀλλὰ μόνον μετά, ἴσως γίνῃ πραγματικότης.

ΤΕΛΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

L. ARMAND - M. DRANCOURT: Τεχνικὴ καὶ Πολιτισμὸς
ΤΖ. Κ. ΓΚΑΛΜΠΡΑΙΗΘ: Ἡ Κοινωνία τῆς Ἀφθονίας
ΤΖ. Κ. ΓΚΑΛΜΠΡΑΙΗΘ: Τὸ Νέο Βιομηχανικὸ Κράτος
Κ. Α. ΔΟΞΙΑΔΗ: Ekistics. An introduction to the science of Human Settlements. Hutchinson of London, 1968
H. HUXLEY: Science, Liberty and Pace
Σ. ΚΙΡΓΚΕΡΓΚΑΑΡΝΤ: Ἀσθένεια πρὸς θάνατον
ΟΡΡΙΝ ΚΛΑΠΠ: Ἡ ἀναζήτησις τοῦ Ἐγὼ
ΝΤΑΝΙΕΛ ΛΕΡΝΕΡ: Ὁ θάνατος τῆς παραδοσιακῆς κοινωνίας
P.M. CHOMBART DE LAUVVE: Des hommes et des villes
H.M. McLUHAN: Understanding media. The extensions of man
H.M. McLUHAN: The guttenberg galaxy: the making of tymographic man
ΛΙΟΥ-Ι-Σ ΜΑΜΦΟΡΝΤ: Ὁ μῦθος τῆς μηχανῆς
ΛΙΟΥ-Ι-Σ ΜΑΜΦΟΡΝΤ: Ὁ πολιτισμὸς τῶν πόλεων
Α. ΜΙΤΣΕΡΛΙΧ: Μία κοινωνία χωρὶς πατέρα
ΝΤ. ΜΟΡΡΙΣ: Ὁ γυμνὸς πίθηκος
ΖΜ. ΜΠΡΖΕΖΙΝΣΚΙ: Ἡ τεχνοκρατικὴ κοινωνία
ΦΡ. ΝΙΤΣΕ: Θέλησις Δυνάμεως
Ζ. ΠΟΜΠΙΝΤΟΥ: Ἡ Ἐπανάστασις τῶν Νέων καὶ ἐμεῖς
ΟΣΒΑΛΝΤ ΣΠΕΓΚΛΕΡ: Ἡ παρακμὴ τῆς Δύσεως
Ζ. Ζ. ΣΡΕΜΠΕΡ: Ἡ ἀμερικανικὴ πρόκλησις
Κ. Ε. ΤΣΙΡΟΠΟΥΛΟΥ: Ἡ Μαρτυρία τοῦ Ἀνθρώπου
UNESCO: L'information à travers le monde
ΦΟΥΛΜΠΡΑ-Ι-Τ: Ἡ ἀλαζονεία τῆς δυνάμεως
Ζ. ΦΟΥΡΑΣΤΙΕ: Ἡ μεγάλη ἐλπίδα τοῦ 20οῦ αἰῶνος
Ν. ΧΩΡΑΦΑ: Ἡ Ἐπανάστασις τῆς Γνώσεως
B. WARD: Τὸ διαστημόπλοιό μας ἡ Γῆ
FRANK LLOYD WRIGT: The living city

ΣΕΙΡΑ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΕΩΝ

Ἡ νέα αὐτὴ σειρὰ τοῦ ΒΙΠΕΡ παρουσιάζει στὸ εὐρύτερο ἀναγνωστικὸ κοινὸ τὴν «κίνηση τῶν ἰδεῶν» στὴν ἐποχή μας καὶ ἐγκαινιάζεται μὲ δύο ἀπὸ τὰ πιὸ πολύκροτα βιβλία «ἀμφισβητήσεων» ποὺ κυκλοφοροῦν αὐτὴ τὴ στιγμὴ στὴν Εὐρώπη καὶ τὴν Ἀμερική, καθὼς καὶ ἕνα ἑλληνικό, ποὺ ἐκδίδεται γιὰ πρώτη φορά:

ΒΙΠΕΡ Νο 60 ΨΥΧΗ ΣΤΟΝ ΠΑΓΟ τοῦ Ἔλντριτζ Κλῆβερ: Ἡ συγκλονιστικὴ αὐτοβιογραφία τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Μαύρων Πανθήρων, ποὺ «ἀμφισβητεῖ» τὸ ἀμερικανικὸ κατεστημένο.

ΒΙΠΕΡ Νο 63 Η ΜΕΓΑΛΗ ΚΑΜΠΗ ΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ τοῦ Ροζὲ Γκαρωντύ: τὸ τελευταῖο ἔργο τοῦ μεγαλύτερου θεωρητικοῦ τοῦ μαρξισμοῦ, ποὺ «ἀμφισβητεῖ» τὸν μαρξισμό.

ΒΙΠΕΡ Νο 66 Η ΚΡΙΣΙΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ τοῦ Γεωργίου Γεωργαλᾶ: ἕνα πρωτότυπο ἔργο τοῦ θεωρητικοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς 21ης Ἀπριλίου, ποὺ «ἀμφισβητεῖ» τὸ θαῦμα τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας.

*

Η ΚΡΙΣΙΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Ἀφοῦ ἔδεσε τὶς πληγὲς καὶ παραμέρισε τοὺς σωροὺς τῶν ἐρειπίων ὁ ἀπόμαχος Εὐρωπαῖος τοῦ 1945, ἀναζήτησε πρῶτα ἕνα πιάτο φαγητὸ καὶ μιὰ στέγη. Σύντομα ἀπόκτησε μιὰ σταθερὴ ἐργασία καὶ κοινωνικὴ ἀσφάλιση, κι ἀμέσως ὕστερα ἦλθε ἡ θέρμανση στὸ σπίτι, ἡ ἠλεκτρικὴ κουζίνα, τὸ ἠλεκτρικὸ ψυγεῖο, τὸ τηλέφωνο, ἡ τηλεόραση, τὸ αὐτοκίνητο, οἱ διακοπὲς καὶ ὁ τουρισμός, φθάσαμε στὸ «θαῦμα τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας». Ξαφνικά, ἕνας νέος βγῆκε στοὺς δρόμους καὶ ἄρχισε νὰ διαμαρτύρεται. Στὰ Πανεπιστήμια ὑψώθηκαν μαῦρες καὶ κόκκινες σημαῖες, στοὺς δρόμους τὰ αὐτοκίνητα καίγονταν... «Τί συμβαίνει; Ἁπλούστατα ὅσο καὶ νὰ φαίνεται παράξενο, ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία τῆς Δύσεως βρίσκεται σὲ κρίσι», γράφει σὲ αὐτὸ τὸ πρωτότυπο ἔργο του ὁ θεωρητικὸς τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς 21ης Ἀπριλίου Γεώργιος Γεωργαλᾶς, καὶ ἀναλύει τὰ προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦν τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο: Γιατί νοσεῖ ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία, ποιὰ εἶναι τὰ αἴτια τῆς κρίσεως, πῶς θὰ τὴν ξεπεράση...
Ἕνα νέο βιβλίο ποὺ προβληματίζει.

Β

Ἔκδοσις ΠΑΠΥΡΟΣ ΠΡΕΣΣ, Βουλῆς 17, Ἀθῆναι, τηλ. 220.013
Κεντρικὴ διάθεσις: Πανεπιστημίου 46, Ἀθῆναι, τηλέφ. 626.813